

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

4-те ВИДАННЯ,
ВИПРАВЛЕНЕ Й ДОПОВНЕНЕ

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1993

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення *-у(-ю)* в родовому відмінку іменників II відміни, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іншомовного *і* через *и* після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

*Схвалений Академією наук України,
Міністерством освіти України, Міністерством культури України*

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Гг,	Дд,	Еє,	Єє,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Ії,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,	Ьь,	Юю, Яя

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян*, *бур'яний* стоятимуть поруч.

Сполучення літер *дж* і *дз* (для позначення зімкнено-щілинних звуків [ж], [з]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело*, *дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою *д*.

Редакція літератури,
мови та мистецтвознавства

Редактор О. А. Дітель

У 4602020100—358 інф. лист
221—93

ISBN 5-12-003832-8

© Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні АН України,
Інститут української мови УН України, 1993

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполуки), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполук, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, з допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці — це *ѣ*, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та *ї*, що спершу вживалася замість колишньої літери *ь* та на місці *е* в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполуки *й+і*. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер *е*, *є*, відсутню в інших кириличних правописах. Решта літер — це ті, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокіївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (*ѡ, ѣ, ѡ, ѣ, ѡ, ѣ* ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою «гражданкою» — спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, що писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слова, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених — іноді й суто індивідуальних) правописних систем¹. Найпомітніші серед них правописні системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом

¹ Див.: Огієнко І. Нариси з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням. — Варшава, 1927. — С. 16- 20.

Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це був перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 р. царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис було таким чином поставлено поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. У 1907—1909 роках виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році було видано його проект, запропонований проф. І. Огієнком. Згодом у його доопрацюванні взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко, і він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу були внесені саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру г.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, була побудована на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені — згідно з західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933 р.) було вже зорієнтоване

тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєвим. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку,— і в цих старих наших пам'ятках переходується й певна відповідь, в якій саме форми вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Ірина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латинопольські *Амброзій, Ірена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки *g, l, i* все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, митрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гігант, мітрополіт, Плятон*?»²

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Цю роботу під керівництвом акад. Л. Булаховського було завершено в 1945 році, а в 1946 році стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року до 1939 року користувалися в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілінським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію в такому складі: акад. АН України В. М. Русаїнівський—голова, д. ф. н. А. А. Бурячок—учений секретар; Інститут мовознавства АН України представляли також: акад. АН України О. С. Мельничук, члени-кореспонденти А. П. Непокупний і В. В. Німчук, доктори філолог. наук І. Р. Вихованець, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, С. Я. Єрмоленко, І. М. Железняк, М. А. Жовтобрюх, Г. П. Іжакевич, Л. С. Паламарчук, М. М. Пещак, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. О. Тараненко, О. Б. Ткаченко, кандидати філолог. наук Г. П. Арполенко, О. К. Безпояско, І. С. Гнатюк, С. І. Головашук, С. С. Єрмоленко, О. С. Стрижак; Інститут літератури АН України був представлений членом-кореспондентом М. Г. Жулинським і доктором філолог. наук В. Г. Дончиком; від Міністерства вищої освіти України до складу комісії входили професори університетів: Дніпропетровського — Д. Х. Баранник, Київського — О. І. Білодід, А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, Львівського — Т. І. Панько, Одеського — Ю. О. Карпенко; Міністерство освіти України уповноважило брати участь у роботі Орфографічної комісії кандидата педагог. наук М. С. Вашуленка з Інституту педагогіки, методиста

² Там же.— С. 123.

Н. І. Шинкарук, а також професора Київського педагогічного інституту А. П. Грищенка та доцента Київського інституту іноземних мов І. П. Ющука; постійними членами комісії були члени Спілки письменників України та Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка О. Т. Гончар, І. М. Дзюба, І. Ф. Драч, П. М. Мовчан, Ю. М. Мушкетик, Д. В. Павличко, В. О. Шевчук.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не впливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» було розглянуто групою вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, в редакції українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювався також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». За пропозицією голови товариства Д. В. Павличка було розширено (список див. раніше) склад Орфографічної комісії й затверджено новий її статус: за ухвалою Президії АН України вона стала її тимчасовим робочим органом. Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Оскільки обговорення правопису тривало й після його опублікування обмеженим накладом (50 тис. примірників), Орфографічна комісія ще раз розглянула всі висловлені в пресі зауваження й дійшла висновку, що після усунення помічених помилок і оновлення ілюстративного матеріалу «Український правопис» має бути виданий масовим тиражем. Разом із тим комісія одностайно підтримала постанову I Міжнародного конгресу українців (27 серпня — 3 вересня 1991 року) про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців, що проживають як в Україні, так і за її межами. Єдиний правопис має базуватися на всьому історичному досвіді його творення.

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений

О

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *бої́ться*, *бо бо́язко*; *голу́бка*, *бо го́луб*;

дощу́, *бо дощ*; *робі́ть*, *бо ро́бить*; *розу́мний*, *бо ро́зум*.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопу́х*, *соки́ра*, *сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий*, *бага́то*, *бага́тство*, *бага́ття*, *бага́ч*, *гаря́чий*, *гаря́чка* (пор. *гори́ти*), *гара́зд*, *кажа́н*, *кала́ч*, *кача́н*, *хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *га́ряче*.

Але: *гонча́р*, *коря́вий*, *лопа́та*, *пога́ний*, *ропа́*, *солда́т*, *това́р*, а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка: Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені

Е, И

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий*, *величе́зний*, *бо ве́лич*; *держу́*, *бо одер-жати́*;

клекоті́ти, *бо кле́кіт*; *несу́*, *бо принесе́ний*; *шепоті́ти*, *бо ше́піт*; *криве́*, *бо криво́*; *трима́ти*, *бо отримувати́*; *широ́кий*, *бо ши́роко*.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да*, *леми́ш*, *кише́ня*, *мину́лий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег*, *де́рево*, *се́ред*; *зе́лень*, *пелена́*, *се́лезень*, *ше́лест*.

б) У суфіксах **-еня-**, **-ен-**, **-енк-**, **-еньк-**, **-ер(о)-**, **-есеньк-**, **-ечк-**, **-тель-**: *козеня́*, *доруче́ний*, *Юхи́менко*, *ру́ченька*, *се́меро*, *мале́сенький*, *кни́жечка*, *вихова́тель*.

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли **е** при зміні слова випадає: *бѣрезень*, бо *бѣрезня*; *вітер*, бо *вітру*; *мітел*, бо *мітлѧ*; *справедлівий*, бо *пѣрѣда*; *хлѧнецъ*, бо *хлѧнца*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах: *бринѣти*, *гримѣти*, *дрижѣти*, *кривѣвий*, *кринѣця*, *стримѣти*, *тривѣти*, *тривѣга*; *глитѣти*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-**, **-ли-** перевіряється наголосом: *кришѣти* (*крѣхта*, *крѣшка*), *тримѣти* (*стрѣмувати*); *блишѣти* (*блѣскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-**, **-лі-**: *дримѣти*, *дримлѣвий*, *дримѣта*, *трішѣти*, *перѣбрѣхувати*; *злітѣти*.

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *ім'я*, *індік*, *іній*, *інколи*, *іноді*, *ініший*, *існувати*, *істина*.

І § 4. Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова **й** після голосного: *їжа*, *їжак*, *їздѣць*, *їздити*, *їх*, *їхати*; *доїхати*, *приїхати*, *країна*, *мої*, *твої*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Анѧнѣн*. *Вінѣї*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд*, *об'їхати*, *Захѧр'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архѧїчний*, *героїзм*, *героїчний*, *егоїзм*, *егоїстичний*, *еліпсоїд*, *наївний*, *прозѧїк*, *руїна*, *целулоїд* (див. ще § 90, п. 5 б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *перѣінѧкшити*, *доісторичний*, *поінформувати*; так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *староіндієський*.

я, ю, є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова **й** після голосного для позначення звукосполучень **й + а**, **й + у**, **й + е**: *якість*, *знаю*, *твоє*, а також після **й** у слові *війя* (*війю*, на *війї*).

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, є**: *ряд*, *люди*, *остѧннѣ*.

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї**:

1. Після губних приголосних (б, п, в, м, ф): *б'ю*, *п'ять*, *п'є*, *в'язи*, *у здоров'ї*, *м'ясо*, *рум'яний*, *тім'я*, *мереф'янський*, *В'ячеслав*, *Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзвѧкнути*, *мавпачий*, *свѧто*, *тьмѧний*, *цвѧх*, але: *вѣрб'я*, *торф'яний*, *черв'як*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язо́к, зв'я́лити, підв'язáти, розм'яки́ти*.

2. Після **р**: *бур'я́н, міжгі́р'я, пі́р'я, ма́тір'ю, кур'е́р, на подві́р'ї*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, є**: *бу́ряк, бу́рянний, кря́кати, ряби́й, ря́д, кря́к, Ре́пін*.

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'ї́зд, з'є́днаний, з'ї́хати, з'я́витися, об'є́м, під'ї́хати, роз'ю́шити, роз'ясни́ти; дит'я́сла, пан'європе́йський, пів'я́блука*, але з власними назвами через дефіс: *пів-Євро́пи* тощо (див. § 26, п. 1, е).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, є, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загітува́ти, зеконо́мити, зокре́ма, зумі́ти*.

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

йо, бо § 7. 1. **Йо** пишеться для позначення звуко-сполучення **й + о**:

а) На початку слова й після голосного: *йо́го, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го*.

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *бата́льйо́н, бульйо́н, вйо́кати, Воро́бийов, куро́йоз, мі́льйо́н, серйо́зний, Соловйо́в*.

2. **Бо** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьо́го, Ковальо́в, Лино́в, льо́н, сьогодні́, сьо́мий, трьо́х, цьо́го*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е**
О — І, Е — І (у відкритих складах) часто чергуються з **і**
(в закритих складах):

а) При словозміні: 1) *водопі́й — водопо́ю, дохі́д — доходу́, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лі́д — льо́ду, мій — мого́, сім — семи́, у́стрій — у́строю; ніч — но́чі — ні́ччю, пів-ні́сть — півно́сті — півні́стю, ра́дість — ра́дості — ра́діс-тю; ві́селок — ві́сілка, о́сінь — о́сені — о́сінню, у вели́кому — у вели́кім*;

2) *гі́р — гора́, ні́г — нога́, о́сіб — о́соба, слів — сло́во, сіл — село́*;

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Васи́лів — Васи́левого, Васи́лева; ковалі́в — ковалі́во-*

го, ковалéва; *Петрів* — *Петрóвого*, *Петрóва*; *шевців* — *шевцé-
вого*, *шевцéва*;

4) *Кáнів* — *Кáнева*, *Кйїв* — *Кйєва*, *Фáстів* — *Фáстова*,
Хáрків — *Хáркова*, *Чернйгів* — *Чернйгова*;

5) *вйвсá* — *овéс*, *вйвцá* — *овéць*, *вйсь* — *óсь*;

6) *бййсья* — *боюсья*, *стйй* — *стояти*;

7) *вйв*, *вйвши* — *велá* (*вестй*); *замйв*, *замйвши* — *замелá* (*за-
местй*); *мйг*, *мйгши* — *мóжу* (*моглá*, *могтй*); *нйсь*, *нйсьши* — *не-
сй* (*неслá*, *нестй*); *плйв*, *плйвши* — *плелá* (*плестй*), а також
рйсь, *рйсьши* — *рослá*, *ростй*.

б) При словотворенні: *будйвнйк* (пор. *будóва*),
вйльнйй (пор. *во́ля*), *кйлля* (пор. *колá*), *пйднйжсья* (пор. *ногá*),
подвйр'я (пор. *дворá*), *робйтнйк* (пор. *робóта*); *зйлля* (пор.
зелéний), *сйльськйй* (пор. *селó*) та ін.

О, Е, що не переходять в І 2. О, е не переходять в і в закритому складі
переходять в і в таких випадках:

а) Коли ці звуки вставні або випадні: *вйк-
но* — *вйкон*, *землйя* — *земéль*, *кáзка* — *казóк*, *сóтня* — *сóтень*;
вйтер — *вйтру*, *вйтер* — *вйтру*, *вогóнь* — *вогнй*, *день* — *дня*,
роздёр — *розйдрáти*, *смйток* — *смйтку*, *сон* — *снй*, *тáвень* —
тáвня.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні *о*, *е* не випадають:
лоб — *лóба*, *мох* — *мóху*, *рот* — *рóта*, *лев* — *лéва*.

Примітка 2. За аналогією до форм *кнйжóк*, *казóк* маємо *о* між
приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів:
áрка—*áрок*, *мáрка* — *мáрок*, *пáпка* — *пáпок* тощо; але: *парт*, *форм*,
сакль та ін.

б) У групах *-ор-*, *-ер-*, *-ов-* між приголосними: *торг* —
тóргу, *хорт* — *хортá*, *смерть* — *смёртй*, *вовк* — *вóвка*,
шовк — *шóвку*.

Виняток: *погйрднйй* (пор. *погóрда*).

в) У групах із повноголоссям *-оро-*, *-оло-*, *-ере-*, а також
-еле-: *горóд*, *морóз*, *пóдорож*, *пóрох*, *стóрож*; *вóлос*, *сóлод*;
бéрег, *пéред*, *сéред*, *чéрез*; *зéлень*, *пéлех*, *шéлест* та ін.

Але: *морйг*, *оборйг*, *порйг*, *смóрйд*.

г) У родовому відмінку множини іменників середнього ро-
ду на *-ення*: *знáчень* (*знáчення*), *полóжень* (*полóження*),
твёрдженъ (*твёрдження*), *твóрень* (*твóрення*).

д) В абрєвіатурах і в похідних утвореннях: *колгóсп*, *торгпрёд*
та ін.

е) У словах іншомовного походження: *агронóм*, *йнженёр*,
студéнт, *том* та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є
чергування *о*, *е* з *і*, таке чергування з'явилося й у деяких давно за-
своєних словах іншомовного походження: *Антйн* — *Антóна*, *гнйт* —
гнотá, *кóлйр* — *кóльору*, *Прóкйп* — *Прóкóпа*; *курйнь* — *куреня*, *па-
пйр* — *папéру*.

Відхилення
в чергуванні
О — І, Е — І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о**, **е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **І** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець* (*гребінця*), *дзвінок* (*дзвінка*, *дзвінку*, *дзвінком*), *камінець* (*камінця*), *кіготь* (*кігтя*), *кілок* (*кілка*), *кінєць* (*кінця*), *ніготь* (*нігтя*), *олівєць* (*олівця*), *ремінєць* (*ремінця*), *рівень* (*рівня*), *стіжок* (*стіжка*), *торгівєць* (*торгівця*), *фахівєць* (*фахівця*) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон* (*вікно*), *вічок* (*вічко*), *гілок* (*гілка*), *зірок* (*зірка*), *кілець* (*кільце*), *ліжок* (*ліжка*), *ніжок* (*ніжка*, *ніжки*), *пліток* (*плітка*);

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл* — *кілка*, *міст* — *містка*, *гірка* (де **і** в закритому складі): *кілочок*, *місточок*, *ніженька*, *гіронька*; але *слівце* — *словечко*.

б) У групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** **о**, **е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *борода* — *борід* — *борідка*, *борона* — *борін* — *борінка*, *голова* — *голів* — *голівка* (і *голівка* — з іншим значенням), *сторона* — *сторін* — *сторінка*, *череда* — *черід* — *черідка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото* — *боліт* — *болітце*, *ворота* — *воріт* — *ворітця*, *долото* — *доліт* — *долітце*, але: *дерево* — *дерев* — *деревце*, *джерело* — *джерел* — *джерельце*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя*, *Запоріжжя*, *підборіддя*, *роздоріжжя* (але: *лівоберєжжя*, *узберєжжя*), а також без подовження: *безголів'я*, *поголів'я*, хоч *безголосья*, *повноголосья*.

в) **І** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік*, *волікиши* (*волокти*), *зберіг*, *зберігиши* (*зберегти*), *стеріг*, *стерігиши* (*стерегти*), бо: *волокла*, *зберегла*, *стерегла*; *волоклó*, *збереглó*, *стереглó* та ін. Але: *борóв*, *колóв*, *молóв*, *полóв*, *порóв*, бо: *борóла*, *колóла*, *молóла*, *полóла*, *порóла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** і звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу **є**: *носіння*, *ходіння*; *в́раження*, *зав́ершення*, *зб́ільшення*, *знáчення*, *по́яснення*. Але: *варéння* (і *варі́ння*, *ва́рення* — процес), *вчéння*.

Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: *найме́ння*.

д) **О, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *боре́ць — борця́* (*борце́ві, борце́м* та ін.), *ви́борець — ви́борця*, *лове́ць — ловця́*, *творе́ць — творця́*; *мото́к — мотка́*, *носо́к — носка́*, *па́росток — па́ростка*; *воде́нь — водню́*, *коте́л — котла́*, *оре́л — орла́*;

2) у повноголосних формах **-оро-**, **-оло-** зі сталим наголо-сом іменників переважно жіночого роду: *коло́д (коло́дка)*, *до-ло́нь (доло́нька)*, *соро́к, огоро́ж, моро́к, нагоро́д* (від них немає зменшених форм з **і**). Але: *дори́г, дори́жка, кори́в, кори́вка, бері́з, бері́зка* (проте *бере́зка — виткий бур'ян*);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будо́в, вод, істо́т, осно́в, підпо́р, проб, су-бо́т, топо́ль (топо́лька)*, *шко́д; леле́к, меж, озе́р (озе́рце́), по-тре́б*, але: *осі́б, підкі́в*;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов** (**-ьов, -йов**), **-ев** (**-єв**): *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів** (**-їв**), зберігається **і** (**ї**): *Гаври́лів — гаври́лівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *зато́н, зато́р, перебо́р, пото́п* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну, зато́ру, перебо́ру, пото́пу*); але звичайно *поті́к, розгі́н, уди́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *о́пік* (родовий однини *о́пику*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *ділово́д, ділово́дство, екскурсово́д; водово́з; дровоно́с; хліборо́б, хліборобство, чорноро́б* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу, переходить в **і**: *водопро́від, газопро́від, газопрові́дний, електропро́від, трубо-про́від*; у словах же зі складником **-воз** **о** здебільшого зберігається: *електрово́з, лісово́з, теплово́з*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід**, **-ріг** виступає тільки **і**: *всюдихі́д, місяцехі́д, пішохі́д, пішохідни́й, самохі́д, самохідни́й, стравохі́д, швидкохі́д, швидкохідни́й; козері́г і Козері́г (су-зір'я), носорі́г* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верховни́й, виробни́цтво, ві́рок, зако́н, зако́н-ний, наро́д, наро́дний, основни́й, пото́п, пра́пор, проро́к, слов-*

нік, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиківський, Грабівський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін. Але: *Вериківський, Желхівський, Миньківський*.

Чергування

Е — О після
Ж, Ч, Ш; Щ,
ДЖ, Й

§ 9. 1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е**: *вечѣра, ви́шенъ, джерелó, женіти,*

ніженька, пшени́ця, стаєнь, увѣчері, учень, чернѣтка, четвѣртий, шестидѣнка, щеміти, щеті́на.

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о**: *бджолá, будіночok, вечорі́* (пор. *вечѣра*), *жонáтий* (пор. *женіти*), *іграшok, копійóк, пшонó* (пор. *пшени́ця*), *чоловік, чому́сь, чóрний* (пор. *чернѣтка*), *чоті́ри* (пор. *четвѣртий*), *щóстий* (пор. *шесті́*), *щокá.*

Примітка. У словах *лóжечка — лóжечок, кни́жечка — кни́жечок, лі́чка — лі́чок* і под. зберігається **е (є)**, бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та й перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і)**: *безкра́йості, мѣншості, пеку́чості, свѣжості* та ін. (відповідно до *ві́чності, радóсті* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі́, на бджолі́, на вѣчорі́, пшоні́, у пшоні́, щоці́, на щоці́* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджолá, бджолу́, вѣчора, вечорі́* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гаря́чої, гаря́чою, нашо́ї, нашо́ю, пѣршо́ї, пѣршо́ю* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, на́шого* та ін. або до *дру́гої, молодбі́* тощо, де **о** закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вечорі́ти, вечорі́є* (відповідно до *вѣчора, вѣчорові́* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́є, чорні́ці, чорні́ти, чорні́ло* та ін. (відповідно до *чóрний, чóрного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *ворóже, гáрячє* після шиплячих пишеться **є**; але: *твóрчо, законода́вчо, хижo* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування

О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гоні́ти — ганя́ти, коті́ти —*

кача́ти, кро́їти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, мо́гті, змо́гті, допо́могті та ін. — вимага́ти, допомага́ти; ско́чити — скака́ти; схо́піти — хапа́ти; сто́яти — ста́ти.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: ви́мовити — вимовля́ти, ви́ростити — ви́рощувати, прос-тіти — проща́ти, вино́шувати, відгору́джувати, договору́вати, заспоко́ювати, переко́нувати, установе́лювати та ін., але ви́провадити — випрово́джати.

2. Це чергування теж відбувається в коренях **Е** (невипадний) — дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в **І** (невипадний) префіксальних морфемах дієслів докона-ного виду, **і** — в дієсловах недоконаного ви-ду: ви́гребти — вигриба́ти, ви́коренити — викорі́нювати, ви́пекти — випіка́ти, за́месті — заміта́ти, збере́гті — збри́гати, ле́гті — літа́ти, наре́кті — нарі́кати, спостере́г-ти — спостери́гати, приче́піти — чи́пляти й чи́пати (так само ви́волокти — виво́лікати, де **о** чергується з **і**).

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: бреха́ти — набрі́хувати, ви́коренити — викорі́нювати, за́вертіти — заві́рчувати, теса́ти — за́тісувати, чека́ти — очі́кувати; ви́коренення — вико-рі́нювання, чека́ння — очі́кування; так само ви́полоскати — ви́поліскувати (де **о** чергується з **і**). Але: виве́ршувати, за́ве́р-шувати, пере́ве́ршувати, потре́бува́ти, прище́плювати.

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: беру́ — **І** бра́ти — виби́рати, ви́стелю — ви́слати — вистила́ти, за́вме́р — за́мрі — за́вмира́ти, за́пе́р — за́прі — за́пирати, сте́р — зі́трі — сти́рати та ін.

§ 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у, в**, так і префікси **у-, в-** у сло-вах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Деся у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько (Павличко); Увійшли до хати; У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду (Приказка); Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приго-лосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись (Б. Олійник);*

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. **В** уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У нього в очах засвітилась відрада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.*

б) На початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.*

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім **в, ф, льв, св, хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. **У — В не чергуються:**

а) У словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у**: *вда́ча, вкла́д, впра́ва, вступ* (і *уда́ча, укла́д, упра́ва, усту́п* — з іншими значеннями); *вза́ємини, вла́да, власний, власти́вість, вплив* і т. ін.; *ува́га, уда́рник, узбере́жжя, ука́з, умо́ва, уста́лення, установа́, уя́ва*, а також у похідних утвореннях: *вступний, владáр, ува́жність, уда́рницький, умовний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдове́нко, Вру́бель, Владивосто́к; Уго́рщина, Удовиче́нко, Ура́л, увертю́ра, ультимату́м, уто́пія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Украї́на* іноді вживається *Вкраї́на*.

**Чергування
І — Й**

§ 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **й** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що **й у — в**.

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і валять у свою далечинь імлисту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щебетання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений **і** з **й** у словах: *іме́ння, — йме́ння, ймові́рний — ймові́рний, іти́ — йти́, іті́ся — йті́ся (ідеться — йдеться).*

3. Чергування і — й не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я:

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось таке бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування § 13. Варіанти прийменника з — із — зі
з — із — зі(30) (зрідка 30) чергуються на тій же підставі,
що й в — у, і — й.

1. З уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови.*

б) Перед приголосним (крім с, ш), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повесіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають із або зі.

2. Варіант із уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (з, с, ц, ч, ш, щ) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірзався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік*; *Гнат... запряг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. Зі вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають з, с, ш, щ і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дівтора* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. Зо як фонетичний варіант прийменника зі завжди виступає при числівниках **два, три**: *позичив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику **мною**: *зі (зо) мною*, але тільки *зі Львова*.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера г передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могу́тній, плуг*, так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газета, генерал, грамота, Євангеліє; Гегель, Гомер, Англія, Гаага*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-:** *агіта́ція, агресія, горизонт, магазин; географія, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотографія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, гегати, гедзь, гелготати, герготати, герготіти, гігнути, гирлі́га, глей, гніт* (у лампі), *го́гель-мо́гель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, гречний, гринджо́ли, ґрунт, гудзик, гу́ля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *галага́н, гудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний g згідно з усталеною традицією вимовляється як г; проте збереження g у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ і Гданськ, Гренла́ндія й Гренла́ндія, Гібралта́р і Гібралта́р; Гаріба́льді й Гаріба́льді, Гете й Гете*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться ь § 16. Знаком ь позначається м'якість приголосних звуків.

1. ь пишеться:

а) Після м'яких *д, т, з, с, дз, ц, л, н* у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, суть, швець; бли́зько, во́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кильце́, молотьба́*.

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед *о:* *дьо́готь, дзьо́б, льо́н, сьо́мий, трьо́х, тьо́хкати*.

Примітка. Про вживання ь у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема ь пишеться:

а) У словах на:

1) *-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки: бли́зький, вузький, воли́нський, доне́цький; бли́зькість, лю́дськість; бли́зько, військо, бага́цько; по-фра́нцу́зькому (по-фра́нцу́зьки), по-украї́нському (по-украї́нськи), по-німе́цькому (по-німе́цьки)*.

Примітка. У словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плбський), порський, різкий* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з, с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-**.

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *рученька, батенько, голівонька, соколбнько; гарненький, малесенький, свіжісінький, тонюсінький.*

б) Після м'якого **л** перед наступним приголосним: *ідальня, кільцє, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-,** коли вони походять із **-лк-:** *балка — балці, галка — галці, галчєнє, монголєка — монголці, Наталєка — Наталці, Наталчєнє, рибалєка — рибалці, рибалчєнє, спілєка — спілці, спілчєнєський, але: Галєка — Галєці, Галчєнє.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на **-нн(я), -ц(є)** II відміни: *друкарєнє, ідалєнє, крамніцє, матрицє, пісєнє, робітніцє, стаєнє; бажанє, знанє, кілець, місць, сердєць і серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здаєтьєся, косить, косять, коситьєся, робить, роблять, робитьєся, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносьєся, кинь, кіньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** в словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли ь не пишеться

§ 17. Знак м'якшення (**ь**) не пишеться:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вірте, кобзарь, лікар, перевір, секретар, тепер, школяр, Харків.*

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інженєр, інший, кінчик, менший, тонший, Уманщина; волинський, громадянський, освітянський, селянський; громадянство, селянство. Але: бринчати, дбнчєнє, нянчєнє, нянчєнєчєнє та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає ь: брєнькіт, дбньєка, нянєка.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінцє, кінцєвка, користю, ланцюжбк, радєсть, свєт, свєто, слід, смєх, снєг, снєп, сьбгбдні, танцювати, щастє; але: рєзьбяр (і рєзьбар), тьмєний і похідні від них.*

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галєка — Галєці, дєвчєнбньєка — дєвчєнбньєчє, пєсьмб — на пєсьмє,*

ре́дька — *ре́дьці*; але: *га́лка* — *га́лці*, *сто́рінка* — *сто́рінці*, *па́смо* — *у па́смі*.

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о)**, **-илн(о)**: *де́ржално*, *пу́жално*, *ціпи́лно* та ін., але в зменшених формах **ь** пишеться: *де́ржальце*, *пу́жальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття́*, *воло́сся*, *галу́ззя*, *гілля́стий*, *життя́*, *ка́міння*, *лле́ться*, *прила́ддя*, *сі́ллю*.

6. Після **д**, **н**, **т** перед суфіксами **-ченк(о)**, **-чук**, **-чишин**: *безба́тченко*, *Па́нченко*, *Фе́дченко*; *Радчу́к*, *Степанчу́к*; *Гринчи́шин*, *Федчи́шин*, але після **л** пишеться **ь**: *Миха́льченко*, *Михальчу́к*.

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Гала́ц*, *кварц*, *пала́ц*, *пая́ц*, *Суе́ц*, *шпри́ц*, а також у деяких вигуках: *бац*, *буц*, *гоц*, *клац*.

Зміни приголосних при збігу їх

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

Зміни груп
приголосних

-цьк-,
-ськ-, **-зьк-**,
-ск-, **-шк-**,
-зк-, **-ст-**

а) Група приголосних **-цьк-** змінюється в **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *во́яцький* — *во́яччина*, *коза́цький* — *коза́ччина*, *німе́цький* — *Німе́ччина*, *туре́цький* — *Туре́ччина*; але: *га́лицький* — *Галичи́на*.

б) Групи приголосних **-ськ-**, **-ск-** змінюються в **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *ві́ск* — *во́щина*, *лі́ска* — *ліщи́на*, *пісо́к* (*піску́*) — *пи́щина*, *полта́вський* — *Полта́вщина*.

в) Групи приголосних **-ск-**, **-шк-** змінюються в **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан-** (**-ян-**): *ві́ск* — *во́щаний* — *во́щанка*, *до́шка* — *до́щаний*, *пісо́к* (*піску́*) — *пи́щаний*.

г) Групи приголосних **-ск-**, **-ст-** змінюються в **щ**, група **-зк-** у **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *ве́реск* — *вере́щати*, *вере́щу*, *вере́щий* і т. д.; *про́стити* — *про́щати*, *про́щай*, *про́щай* і т. д.; *про́щу*, але: *прості́ш*, *прості́ть* і т. д.; *брызк* — *брызча́ти*, *брызчу́*, *брызчи́ш* і т. д.

д) Групи приголосних **-ськ-**, **-зьк-** відповідно змінюються в **-щ-**, **-жч-** при творенні прізвищ на **-енко**, **-ук**: *Васько́* — *Ва́щенко* — *Ващу́к*, *Ісько́* — *І́щенко* — *Іщу́к*, *Онисько́* — *Оні́щенко* — *Онищу́к*, *Водола́зький* — *Водола́щенко*, *Кузько́* — *Кужче́нко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-**, **-ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч**:

Параска — Парасчин, Ониська — Онисьчин; -шк- дає щ: Мелашка — Мелашчин.

Зміни приголосних перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

а) К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о) дають -цьк(ий), -цтв(о): гірнік — гірницький, молодіць — молодіцький, молодіцтво, парубок — парубоцький — парубоцтво, ткач — ткацький — ткацтво.

б) Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о) дають -зьк(ий), -зтв(о): боягуз — боягузький — боягузтво, Запоріжжя — запорізький, Паріж — парізький, Прага — пражський, убогий — убогство.

в) Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о) дають -ськ(ий), -ств(о): залісся — заліський, птах — птаство, товариш — товариський — товариство.

Інші приголосні перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) на письмі зберігаються: багатий — багатство, брат — братський — братство, завод — заводський, інтелігент — інтелігентський, люд — людський — людство, пропагандист — пропагандистський, студент — студентський — студентство.

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом -ськ(ий) від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед -ш(ий) у вищому ступені прикметників (прислівників) змінюються в -жч(ий), а с + ш(ий) — у -щ(ий): високій — вищий (вище), вузький — вужчий (вужче), дорогий — дорожчий (дорожче), дужий — дужчий (дужче), низький — ніжчий (ніжче), але: легкій — легший (легше).

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: бліжчати, вужчати, кращати та ін. і похідних від них іменників: підвищення (від підвищити), подорожчання (від подорожчати).

4. Приголосні основи к, ц(ь) перед суфіксом -чн-, -шн- змінюються в ч: безпéка — безпéчний, безпéчність, безпéчно; вік — вічний, вічність, вічно; кінець — кінéчний, місяць — місячний, око́лиця — окóбличний, пше́ниця — пше́нічний, рік — рі́чний, се́рце — се́рдéчний, со́нце — со́нячний, яйце́ — яéчня. Приголосні основи ч зберігається: по́міч — по́мічний, по́мічник; ніч — ні́чний, ячмі́нь — я́чний (або ячмі́нний).

Виняток становлять слова: дво́рушник, міро́шник, ру́шник, ру́шниця, се́рдéшний (у значенні «бідолашний»), со́няшник, то́рішний.

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітці, книжці, юшці; не вріжся, не морбця, не морцяся, радішся, спиться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінками на письмі зберігаються: *боротьба (бо бороти), молотба (бо молотити), просьба (бо просити).* Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дігяр, кігті, книжка, легкий, нігті.* Але: *затхлий, зітхнути (хоч діхати), натхнути, тхір.*

Спрощення груп приголосних

-Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л- § 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д і т**: *тиждень — тижня — тижневий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лестоці — улєсливий, щастя — щасливий; вість — вісник, користь — корисний, честь — чесний, якість — якісний.* Але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, хворостняк, шістнадцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компост — компостний, контраст — контрастний, форпост — форпостний.*

-З(К)Н-, -С(К)Н- 2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — бризнути, брязк — брязнути, блиск — блиснути, писк — писнути, плюск — плюснути, тріск — тріснути, але: випуск — випускний, виск — віскнути, риск — рискнути.*

-С(Л)Н- 3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — масний, мисль — умисний, навіміс-не; ремесло — ремісник.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння
приголосних
при збігу їх

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) Префікса й кореня: *звiч, звiчливий, вiддати, вiддiл, заввишки, ззadu, оббити, роззброїти, роззiява.*

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отбiй, отуг, отак, отам, отепер, отодi, а також оцeй* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомат (військовий комісаріат), стройкком (страйковий комітет), юннат (юний натураліст).*

в) Кореня або основи на **-н-** (**-нь-**) і суфіксів **-н(ий)** [**-н(і)й**], **-ник**, **-ниц(я)**: *вина* — *безвинний*, *день* — *дénний*, *закон* — *закóнный*, *кінь* — *кінний*, *причина* — *причінний*; *осінь* — *осін-ний*, *ранок* — *рánний*; *баштанник*, *годінник*, *письмєнник*; *ві-кóнниця*, *Вінниця*.

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в імен-никах та прислівниках, утворених від прикметників із по-двоєним **н**: *безвинний* — *безвинність* — *безвинно*, *законний* — *законність* — *законно*, *туманний* — *туманність* — *туманно*.

г) Основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся**: *вінісся*, *пáсся*, *розрісся*, *трáсся*.

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

-ENN(ий),

-ANN(ий)

а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий)**: *здоровénний*, *силénний*, *числénний*.

б) У прикметниках на **-енн(ий)**, **-анн(ий)**, [**-яnn(ий)**] зі значенням можливості або неможливості дії: *здійснénний*, *не-вблагánний*, *недозволénний*, *недоторкánний*, *незрівнánний*, *не-числénний*, *непримирénний*, *несказánний*, *нескінчénний* та в прикметнику *старánний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського похо-дження: *благословénний*, *блажénний*, *огнénний*, *свящénний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та при-слівниках, утворених від таких прикметників: *здійснénність*, *старánність*, *старánно*, *числénність*, *числénно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *ві́ввершений*, *ві-хований*, *зрóблений*, *індустріалі́зований*, *по́браний*, *ска́заний*, *спéчений*, як і в прикметниках на **-ений** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варénний* (пор. *ва́рений*), *печénний* (пор. дієприкметник *пе-чений*) та ін., а також у прикметнику *довгождánний*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійснénний* (який може здійсню-ватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкмет-ник), *нездолánний* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолали), *незлічénний* (представлений у дуже великій кількості) і *незлічений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовва́н*, *Га́нна*, *лля-ний*, *овва́*, *ссáти*, а також у похідних: *боввані́ти*, *Га́ннин*, *війсáти*, *ссавці́* та ін.

Подовження

приголосних

перед

я, ю, є, і

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** по-довжуються (а на письмі позначаються дво-ма літерами), коли вони стоять після голос-ного:

а) Перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *зна́ряддя*, *зна́ряддю*, *на зна́рядді* та ін.; *житт́я*, *житт́ю*, *у житт́і*; *моту́ззя*, *у мо-ту́ззі*; *колóсся*, *колóссю*, *у колóссі*; *гілл́я*, *гілл́ю*, *на гілл́і*; *знáння*, *знáнню*, *у знáнні*; *збіж́зя*, *збіж́жю*, *у збіж́жі*; *сторі́ч-ця*, *сторі́ччю*, *у сторі́ччі*; *підда́шшя*, *підда́шшю*, *на підда́шші*;

а також у похідних словах: *гілля* — *гіллястий*, *гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життєвий*), *життєпис* та ін. Але: *знань*, *знарядь*, *піддаш*, *сторіч*, *угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, подовження зберігається: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*.

б) Перед **я**, **ю**, **і**, **є** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду І відміни (за винятком родового множини з закінченням **-ей**): *суддя*, *судді*, *суддю*, *суддів* і т. ін.; *стаття*, *статті*, *статтю* (але в родовому множини — *статей*); *рілля*, *ріллі*, *ріллю*, *ріллею*; *Ілля*, *Іллі*, *Іллю*, *Іллею* та ін.

в) Перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молоть* — *молотдю*, *мить* — *міттю*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *вісцю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сіллю*, *тінь* — *тінню*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *нічню*, *розкіш* — *розкішню*.

Але: *молодість* — *молодістю*, *повість* — *повістю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *пригорі* — *пригорістю*. В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **шч** — на письмі **щ**), губний або **р**.

г) Перед **я**, **ю** в прислівниках типу *зання*, *навмання*, *спросоння*; *попідвіконню*, *попідтінню*.

д) Перед **ю**, **є** у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літис*я): *ляю*, *лєш*, *лєм*о, *лєт*є, *ляють*, *лєт*ься, *ляють*ся, а також у похідних: *вілляю*, *налляю* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя*, *попад*я, *свин*я, у формах числівника *трє*тя, *трє*те та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

3- (**із-**, **зі-**) § 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к**, **п**, **т**, **ф**, **х** переходить у **с**: *сказати*, *спалахнути*, *ствердити*, *сфотографувати*, *схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *збавити*, *звест*и, *зжит*ися, *ззирнути*ся, *зсад*ити, *зціп*ити, *зчеп*ити, *зши*ток, *із*нів.

Префікс **з-**(**с-**) виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зекон*омити, *з'єдн*увати, *зігн*орувати, *з'їзд*, *зорієнт*уватися, *зум*овити, *зг*аслий, *зм*азати, *знад*лівий, *ск*оротити, *ск*лад і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-**: *зіб*гати, *зігн*ути, *зідр*ати, *зізн*атися, *вімкн*ути, *зіпс*уватися, *зіст*а-

вити, зіткнення, зіщулюватися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ятися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати* й *зогрівати, зімлівати* й *зомлівати, зіпрівати* й *зопрівати, зітліти* й *зотліти*.

БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін. 2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкра́й, безкорісливий, відкриття́, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпаліти, обтрусіти, підтрі́мка, передпла́та, передча́сний, понадпла́новий, представні́к, розтягну́ти, різчин, розхита́ти, черезплі́чник*.

ПРЕ-, ПРИ-, ПРИ- 3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, премі́дрий, прекра́сно, препогáно*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибі́гти, прибудува́ти, прикруті́ти, приборка́ти, пришві́дшити; прибуття́, приту́лок, при́браний, прива́бливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презі́рливий, презі́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподо́бний, престо́л*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригі́рок, прія́рок; прибере́жний, прикордо́нний*.

Префікс **при-** вживається тільки в словах *прі́звисько, прізвище, прі́рва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК
та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *брати́к, ву́злик, передові́к; гірні́к, кулеметни́к; газівні́к, працівні́к; хлопчи́к, пра́порщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (-їк)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *істо́рик, ме́дик, фі́зик*, але: *меха́нік, проза́їк, хімі́к*.

-ИВ(О) 2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *ва́риво, до́бриво, ку́риво, ме́ливо*,

мереживо, місиво, морозиво, паливо, пєчиво, прядиво; але: марево (не матеріал і не продукт праці).

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -АЛЬНИК, -альність** після л перед н завжди пишеться **ь**: **-ИЛЬНИК** та ін. *постачальник, уболівальник, фрезерувальник; волочільник, мастільник; полільник; відповідальність, геніальність.*

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -АЛЬ, -ЕНЬ, -ень, -ець (-ець), -ість, -тель** завжди м'який, та ін. а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *коваль, скрипаль; вєлетень, в'язень; бельгєць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель.*

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-яnn(я)] -инн(я), -інн(я)** пишуться з двома н. та ін.

Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобовіння, гарбузіння, картопління, павутіння*; але: *каміння, коріння, насіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *горіти — горіння, носіти — носіння, ходіти — ходіння, шарудіти — шарудіння.*

Суфікс **-анн(я) [-яnn(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукати — гукання, гуляти — гуляння, зростати — зростання, сприяти — сприяння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *звернення, напруження, піднесення, удосконалення.*

-ЕН(Я) [-єн(я)] 6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовченя, гусеня, чаєня.*

-ЕЧОК [-єчок], -ЕЧК(А) [-єчок], -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)] не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а): [-єчк(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.** останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кошичок, вуличка, паличка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *вершєчок, мішєчок, краєчок; діжечка, копїєчка, Марїєчка, річечка; віконєчко, словєчко, яєчко.*

-ЕНК(О) [-єнк(о)], -ЕНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-єньк(о)], -ЕНЬК(О)] 8. Слід відрізнити суфікс **-єнк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-єньк(о, а) [-єньк(о)]:** суфікс **-єнк(о) [-єнк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвища: *Гордієнко, Кравченко, зрідка — в загальних назвах: безбátченко, ковалєнко; суфікс -єньк(о, а) [-єньк(о)] вживається для творен-*

ня пестливих назв: *ба́тенько, кониче́нько, се́рденько; ні́женька, топо́ленька.*

**-ИСЬК(О) [-ЇСЬК(О)],
-ИЩ(Е) [-ЇЩ(Е)]** 9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)],
-ищ(е) [-їщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гно́йсько, дівчи́сько, хлопчи́сько; во́гнище, побо́їще, станóвище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ЇВН(А)] 10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васи́льович, Доро́шович, Ігорович, Микі́тович, Олексі́йович, Ю́рійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й** — **-ївн(а)**: *Бори́сівна, Васи́лівна; Горді́ївна, Сергі́ївна, Юрі́ївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Які́в*, відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Ілля́ч, Ілля́вна; Кузьми́ч, (і Ку́зьмович), Кузьми́вна; Лукі́ч, Лукі́вна; Микола́йович (і Мико́лович), Микола́ївна (і Мико́лівна); Са́вич (і Са́вович), Са́вівна; Хомі́ч (і Хо́мович), Хомі́вна; Я́кович, Я́ківна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і** з **о**: *Анті́н — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Фе́дорович, Фе́дорівна.*

**-ІВК(А) [-ЇВК(А)],
-ОВК(А)** 11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голі́вка, долі́вка, ма́ївка, ножі́вка, полі́вка, спиртíвка, часті́вка, шалі́вка, шихті́вка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голо́вка (капусти), духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

-ОК 12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** в непрямих відмінках: *вершо́к, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньо́к, пеньо́к.*

13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, команди́р; бандури́ст, данти́ст, пейза́жист; класици́зм, педанти́зм, терориз́м*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампі́р, гарні́р, пломбі́р; піані́ст, спеціалі́ст; модерні́зм, плюралі́зм*, але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьби́ст, побутові́зм, речові́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акмеї́ст, герої́зм, конвоі́р.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-н(ий), -н(ія) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний*, *мі́льйо́нний*, *прина́дний*, *приро́дний*, *фабри́чний*.

Суфікс **-н(ий)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тний*, *всесві́тний*, *горо́дний*, *да́вний*, *жи́тний*, *за́дний*, *кра́йний*, *лі́тний*, *майбу́тний*, *ма́терний*, *незабу́тний*, *осві́тний*, *пі́зний*, *ра́нний*, *самобу́тний*, *субо́тний*, *ха́тний* та ін. Суфікс **-н(ий)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жний*, *вчора́шний*, *да́внішній*, *дома́шній*, *доро́жний*, *дру́жний* (потиск руки), *зо́внішній*, *коли́шний*, *му́жний*, *поздо́вжний*, *поро́жний*, *прийде́шний*, *ра́нішній*, *сіне́шний*, *спра́вжний*, *сього́днішній*, *туте́шний*, *худо́жний*, але — *поту́жний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ія)** викликає подвоєння **н**: *знаме́нний*, *осі́нний*, *плі́нний*, *ра́нний*, *тума́нний*.

-анн(ий), -енн(ий), -ан(ий), -ен(ий) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невбла́ганий*, *нездола́нний*, *неоці́нений*, *несказа́нний*, *нескінче́нний*, *страше́нний* (але *жада́ний*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *ба́жаний*, *незлі́чений*, *неоці́нений*, *неподо́баний*, *неска́заний*, *нескінче́ний*.

-ичн(ий), -ічн(ий), [-ічн(ий)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історі́чний*, *класи́чний*, *математи́чний*, *ортопеди́чний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академі́чний*, *анархі́чний*, *археологі́чний*, *епі́чний*, *ідилі́чний*, *органі́чний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *арха́йчний*, *геро́йчний*, *проза́йчний*.

-ин, -ін 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *ба́ба* — *ба́бин*, *Га́ля* — *Га́лин*, *Ко́ля* — *Ко́лин*, *Мару́ся* — *Мару́син*, *све́круха* — *све́крушин*, *ті́тка* — *ті́тчин*; після голосних — **-ін**: *Ма́рія* — *Ма́рїн*, *Софі́я* — *Софі́їн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(ш), ш**: *О́льга* — *О́льжин*, *до́чка* — *до́ччїн*, *Ме́лашка* — *Ме́лащїн*, *сва́ха* — *сва́шин*.

-ИН(ИЙ),
-ІН(ИЙ)

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджолінний, голубінний, горобінний, качиний, орлиний*; після голосних і апострофа — **-ін(ий)**: *змійний, солов'иний*.

-ИСТ(ИЙ),
-ІСТ(ИЙ)

6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвистий, голосистий, іскристий, перистий* (пірчастий; але *перістий* — рябий), *променистий, урочистий*; після голосних — **-іст(ий)**: *вибобістий, гноїстий, двоїстий, оліїстий, троїстий*.

-ЕВ(ИЙ)

-ЄВ(ИЙ),

-ОВ(ИЙ)

7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, ситце́вий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-єв(ий)**: *алюміні́євий, діє́вий, життє́вий, значеннє́вий, суттє́вий*.

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітрові́й, казко́вий, кварцо́вий, палацо́вий, святко́вий, службо́вий*. Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойові́й, гайові́й, грошові́й, діюві́й, дощові́й, життьові́й, крайові́й, нульові́й, речові́й, стильові́й*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жіноч. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *ма́йстер — ма́йстрова, ма́йстрове; Петро́ — Петро́ва, Петро́ве; робі́тник — робі́тницко́ва, робі́тничко́ве; Шевче́нко — Шевче́нкова, Шевче́нкове*; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрі́й — Андрі́єва, Андрі́єве; І́гор — І́горева, І́гореве; кобза́р — кобза́рева, кобза́реве; скрипа́ль — скрипа́лева, скрипа́леве; сто́рож — сто́рожева, сто́рожеве; това́риш — това́ришева, това́ришеве*.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-їв)**: *Василе́ва — Васи́лів, ма́йстрова — ма́йстрів, Олексі́єва — Олексі́їв*.

-УВАТ(ИЙ)
[-ЮВАТ(ИЙ)],
-ОВАТ(ИЙ),
-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **-юват(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбува́тий, круглува́тий, синюва́тий, темнува́тий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *ду́плува́тий, злоді́йкува́тий, остю́кува́тий, піску́ва́тий*.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плискóватий, стовбóватий*.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордо́витий, грошові́тий, таланові́тий*.

Дієслівні суфікси

§ 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в діє-
-УВА- (-ЮВА-), словах: *забі́лювати, керува́ти, підпорядкува́ти, розсі́ювати.*
-ОВА-

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *виве́ршувати — виве́ршування, виве́ршуваний; очі́кувати — очі́кування, очі́куваний; підсі́нювати — підсі́нювання, підсі́нюваний*; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: *друкува́ти — друкува́ння, але друко́ваний; малюва́ти — малюва́ння, але мальо́ваний; підпорядкува́ти — підпорядкува́ння, але підпорядко́ваний; риштува́ти — риштува́ння, але ришто́вання, ришто́ваний*.

-ОБУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойо́вувати — завойо́вування, завойо́ваний; перемальо́вувати — перемальо́вування, перемальо́ваний; скупо́вувати — скупо́вування, скупо́вуваний*.

-ІР- (-ИР) 3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загі́тувати — загі́тований, зареє́струвати — зареє́стрований, інформува́ти — інформо́ваний, сконструюва́ти — сконструйо́ваний*. Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**) зберігається: *буксі́рувати (бо є *буксува́ти*), парі́рувати (бо є *парува́ти*), полі́рувати (бо є *полюва́ти*), репеті́рувати (бо є *репетува́ти*)* тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *коті́рувати, лаві́рувати, марши́рувати, пікі́рувати, треті́рувати*.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

1. Коли перша частина складного слова —
Сполучні звуки прикметник, то сполучним звуком виступає **а**:
О, Е(Є) *важкоатлét, гірничопромисло́вий, черногúз, яснозо́рий*; якщо першою частиною такого слова є прикметник

м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: *верхньодніпрівський, давньоруський, середньовіччя, синьообкий*

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: *вищезгаданий, нижчепідписаний*.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель; але: кожум'яка, овочесховище, очевидний*.

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний, але: конів'язь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*.

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **е**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

**Складні слова
без сполучного
звука**

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількаразовий, радіокомітет; у словах із числівниками одно-, дво-, три-, чотири-: однодівний, двоїрусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикутний, семимільний*.

б) На приголосний звук: *Болград, Новгород; в абрєвіатурах: виконком, колгосп, медінститут; у словах із числівниками двох-, трьох-, чотирьох-, якщо дальша частина починається голосними а, о, та і: двохосовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс. Р а з о м пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбанк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; профспілковий, радгоспний, соцстрахівський*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: *авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-* й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робів-робів, ходів-ходів*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сільно-сільно, тихо-тихо*.

б) Поєднання синонімічних слів: *гідко-бідко, зроду-віку, тишком-нішком, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, відомо-невідомо*; близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давній-давнє, з давніх-давніх, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радій-радісенький, сила-силєнна, тихий-тихєсенький*.

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінєць кінцєм, одній одна, честь чєстю, чин чїном*. Так само й займенники: *самā самотою*.

в) Поєднання слів, що означають приблизність: *день-другий, година-дві, не сьогодні-завтра, три-чотири*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*.

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гєй, ого-го, бом-бѳм*.

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

е) Літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*.

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*.

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*.

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.* — сільськогосподарський, *с.-д.* — соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертолiт, лiсосплáв, самохiд, сило-сонавантáжувач, тепловiз.*

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *бiлокрiвцi, чорногiуз, чорнiзем.*

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболiз, лiсостiп, носорiг, трудодeнь, шлакоблiк* (але *людiно-дeнь*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострáда, велотрeк, радіокомiтет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горiцвiт, зiрвiголова, перекотiпiле, пройдi-свiт; Непийнiво, Перебiйнiс, Убийвiвк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитiнка, сторiччя, стоп'ятдесятирiччя, шестидeнка.*

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рiччя, 16-поверхiвий.*

е) Складні іменники з першою частиною *пiв-, напiв-, полу-*: *пiвáркуша, пiвгодiни, пiвдiюжини, пiвкарбiванця, пiвкiло, пiвмiсяць, пiвогiрка, пiв'яблука; напiваавтомáт, напiвсiн; полiкiпок, полiмисок.*

Примітка. Перед іменниками — власними іменами *пiв-* пишеться через дефіс: *пiв-Європи, пiв-Киiва.*

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртiк, свiтловодолiкувáння, термогiдродинамiка.*

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з обома відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купiвля-прóдаж, рiзтяг-стiск;*

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнiтiлог-астрiном, лiкар-екiлог;*

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зáйчик-Побiгáйчик, Лисiчка-Сестрiчка.*

До слів із другою відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крекінг-процес, свят-вечір, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, інтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловат-година, людино-день, тонно-кілометр*.

2) Складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-**: *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідніця, міні-футбол, обер-майстер*.

3) Іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вест, норд-ост*.

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любі-мені, розрив-трава, чар-зілля*.

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідшипники, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції*.

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднуваних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуванням іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуванням іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жадняга, дівчина-красуня, хлопець-богатір*.

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богатір хлопець, жадняга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузинка* й *грузинка-дівчина*, *учитель-фізик* і *фізик-учитель*, *художник-пейзажист* і *пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит*, *жук-короїд*, *заєць-русак*, *льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Разом пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одинадцять*, *п'ятдесят*, *триста* (*трьохсот*, *трьомстам*).

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий**, **-тисячний**, **-мільйонний**: *дев'ятисотий*, *п'ятнадцятий*, *п'ятсоттридцятитисячний*, *шістдесятитисячний*, *шістдесятип'ятимільйонний*; *багатотисячний*, *кількамільйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тисяча п'ятсот тридцять вісім*, *тисяча дев'ятсот вісімдесят восьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з **половиною** й под., теж пишуться окремо: *три з половиною тисячний загін*.

2. Через дефіс пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й*, *10-ї*, *11-го*, *35-мільйонний*, *3-тисячний*, *4¹/₂-тисячний*.

б) Складні займенники з компонентами **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-** й под.: *будь-котрий*, *будь-хто*, *будь-чий*, *будь-що*, *будь-який*; *котрий-будь*, *хто-будь*, *чий-будь*, *що-будь*, *який-будь*; *котрий-небудь*, *хто-небудь*, *чий-небудь*, *що-небудь*, *який-небудь*; *казна-що*, *хтозна-який*. Але: *будь у кого*, *будь на чому*, *казна з ким*, *казна при кому* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Разом пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електросіла), *картоплезажальний* (картоплесажалка), *лісостеповий* (лісостеп), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *теплообмінний* (теплообмін), *чорноземний* (чорнозем).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовно-стильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сізьськогогосподарський* (сізьське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний, деревообробний, карколмний, машинобудівний.*

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний, контрольно-вимірювальний.*

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохворий, внутрішньозаводський, загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий, нижчепідписаний, новоутворений, свіжозрубаний*, але: *троби вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий, діаметрально протилежний, послідовно миролюбний, різко окреслений, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'язаний.*

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженогупоконічний, короткогрушоподібний, округло-йцеподібний.*

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалектне* (мовне явище), *грудочеревна* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також — *глухонімий, сліпоглухонімий.*

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий, семиразовий, стодвадцятип'ятирічний*, але *125-річний.*

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москваріка* — москворіцький.

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний*, *державно-монополістичний*, *електронно-обчислювальний*, *культурно-технічний*, *лісопильно-стругальний*, *масово-політичний*, *мовно-літературний*, *навчально-виховний*, *науково-технічний*, *партійно-політичний*, *плоско-опуклий*, *постачально-збутовий*, *свердловсько-довбальський*, *суспільно-політичний*, *столярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний*, *літературно-художній*, *народно-визвольний*, *підзолисто-болотний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник *і*: *аграрний і сировинний*, *навчальний і виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на *-ико* (*іко*): *буколіко-романтичний*, *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*.

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-**, **воєнно-**: *військово-морський*, *військово-спортивний*, *воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовопозбавлений* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука *о* або *є*: *м'ясо-вівняний*, *м'ясо-молочний*, *крохмале-патоковий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головноногі*, *грудочеревні* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакитно-синій*, *гіркувато-солоний*, *кисло-солонкий*, *молочно-білий*, *сіро-голубий*, *темно-зелений*, *червоно-зелено-синій*, *але-жовтогогарячий*, *червоногогарячий* (окремі кольори).

є) Складні назви проміжних сторін світу: *півдénно-схíдний, північно-зáхідний; норд-óстівський.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задóзго, занáдто, набагато, навічно, надалі, надóзго, назáвжди, назóвсім, náскрізь, наспрáвді, невтямкі, негарáзд, отáк, отáм, отúт, підтюпцем, повсюди, подéкуди, позавчóра, позáторік, потрóху, утрíчі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато* (пор.: *забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць*), *на добраніч, на урa.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *бéзвісти, безперестáнку, вб́ік, вв́ечері, вв́іч, ввóлю, вѓолос, вгорі́, вгóру, вдень, взі́мку, взна́кі, відрáзу, вкрай, вкúпи, влад, влі́тку, внизú, вночі́, восені́, впáм'яткú, впень, вперéд, вперéмж, вперéмиш, вплав, вплач, впо́перек, впо́ру, враз, врáнці, врéшті, врівень, врівні́, врóзкид, врóзліт, врóзсип, врóзтіч, вря́д, всерéдині, вс́лід, всма́к, вщерть, дов́ерху, дові́ку, довко́ла, дово́лі, догорі́, додóлу, додóму, докúпи, доні́зу, дотла́, дощéнту, за́між, за́мужем, за́очі, запанібрáта, запі́вніч, зáраз, заразóм, зарáні, зарáння, за́світла, збо́ку, звéрху, зві́ку, згорі́, зду́ру, зза́ду, зіспóду, зні́зу, зóзла, зóкола, зра́зу, зра́нку, зра́ння, зрéштою, зрóду, зсерéдини, на́бік, на́бір, нав́ерх, наверхú, навесні́, навівóрит, наві́літ, наві́дліг, наві́дріз, наві́к, наві́ки, на́віч, нагóру (але на-горá), надв́ечір, надвóрі, надго́лодь, надзелень, надмі́р, надмі́ру, наза́д, наза́хват, наздога́д, назу́стріч, наї́здом, нані́з, нани́зу, наостáнок, наостáнку, напáм'ять, наперебі́й, наперéваги, наперéд, наперекі́р, наперері́з, напівдорóзі, напідпíтку, напока́з, наполові́ну, напóхваті, напочáтку, напри́клад, напро́весні, напро́лом, напропа́ле, на́раз, на́решті, на́різні, на́розхват, на́сілу, на́скоком, наспі́д, наспі́х, наспóді, насторóжі, наявú, óбі́к, óбі́ч, одві́ку, опів́дні, опівно́чі, оплі́ч, підря́д, побі́ч, поблизу́, пов́ерх, пові́к, повóлі, поза́ду, по́ночі, по́пліч, пору́ч, поряд, посерéдині, поча́сти, скра́ю, спéреду, спочáтку, убі́к, убрі́д, ув́ечері, уві́ч, уѓолос, угорі́, угóру, уде́нь, узі́мку, узна́кі, укра́й, укúпи, ула́д,*

улітку, уніз, унизіу, уночі, упень, уперёд, уплав, уплавч, упó-
перек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урòзкид, урòз-
літ, урòзсин, урòзтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір.

в) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з коротким (нечленим) прикметником: віддávна, востáн-
не, вручну, дóгола, допізна, завідна, замолоду, заново, звисо-
ка, зорячу, злégка, зліва, знову, зрідка, напéвне, нарівні, на-
різно, нашвидку, помалу, помаленьку, потихеньку, спóвна, спроста, сп'яну.

г) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з числівником: вдво́є, втрóє, вчéтверо й под.; впéрше, вдрóге, втрéтє й под.; на́дво́є, на́трóє, начéтверо й под.; удво́х, утрóх, учотирóх і т. д.; водно́, заодно́, пооди́нці, спéршу.

д) Складні прислівники, утворені сполученням приймен-
ника з займенником: вні́чию, вті́м, наві́що, на́що, передусі́м, по́чім, по́чому; але: до чо́го, за ві́що, за що́ та ін. в ролі до-
датків.

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох
прийменників із будь-якою частиною мови: відсо́віта, вподо́вж,
завбі́льше, завгли́бишки, завдо́вжки, завто́вишки, завча́су, зав-
ші́ршки, знадво́ру, навздогін, на́взнак, навкі́дьки, навко́ло,
навкру́г, навкула́чки, навмі́сне, навпа́кі, напереді́ми, напри́-
сядки, напросте́ць, навря́д, на́вска́ч, на́вскі́с, навско́сі, на-
спра́вжки, на́всті́ж, наві́ткача, навздогін, наздогін, нао́сліп,
напогото́ві, позавчо́ра, позато́рік, попідті́нню, спі́длоба.

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із при-
йменником чи без нього): босо́ніж, водно́сталь, лівору́ч, ми-
мово́лі, мимоі́здом, мимохі́дь, мимохі́ть, насампе́ред, нати́ще-
се́рце, нашвидку́руч, оба́біч, обі́руч, очеви́дно, повсякча́с, право́-
руч, привсе́людно, самохі́ть, стрі́мголів, тимчасо́во, чимду́ж,
чимра́з.

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток
аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- із будь-якою частиною мови:
аби́куди, а́біяк, ані́скільки, аніте́лень, анітро́хи, анічи́йрк,
а́ніяк; де́далі, де́інде, де́коли, де́куди; чимáло; щовече́ра, щого-
ді́ни, щода́лі, щоденно́, щодня́, щоду́ху, щомі́сяця, щомо́га,
щонайбі́льше, щонайдóвше, щонайду́жче, щонайкра́ще, щонай-
ме́нше, щонайші́рше й т. д., щонóчі, щопра́вда, щора́з, щора́-
зу, щоро́ку, щосі́ли, щохви́лини (але: дарма́ що, по́ки що, ті́ль-
ки що, хіба́ що, чи що); якомо́га, я́кось і я́кось (з різними
значеннями), якра́з, якнайбі́льше, якнайду́жче, якнайдо́вше
й под.

Увага. Слід відрізняти прислівники, складені з приймен-
ників або часток і різних частин мови, від прийменників або
часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

тають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

*Він повернув **убік** і **Ударив у бік**.*

***Спочатку** це не було ясно й **З початку** розмови вони зрозуміли вашу думку.*

*Прочитай вірш **напам'ять** і **На пам'ять** він подарував мені книжку.*

***Всередині** щось дуже заболіло й **Це правило шукай у середині** розділу.*

*Хлопці домовилися йти всі **вкупі** до міста й **У купі** піску гралися діти.*

*Зауважую вам **востаннє** й Вони постукали в **останнє** вікно. Ми чуємо це **вперше** й Зайдемо в **перше** село.*

***Втім**, я не заперечую й **У** **тім** спектаклі виступав і я.*

*У нас **чимало** є досягнень і **Чи мало** вам допомагали?*

***Нащо** було починати справу? і **На що** ви натякаєте?*

*Ми **теж** виступали на зборах і Він говорив **те ж**, що і я.*

***Якось** уже воно буде і **Як ось** і Марко на поріг.*

2. Окремо пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): без відома, без жалю, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаду, без упину, без чєрги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до крїхти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ногі, до обїду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до порі, до пуття, до річі, до рєшти, до сих пір, до смаку, до смєрти, до снаги, до сьогодні, за годїни, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болю, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на весну (але навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гамуз, на голову, на дїво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на radoшах, на рїку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з руки, ні на грїш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по сїті, по чєрзі, по щїрості, у вигляді, уві сні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба.

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу*.

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*.

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по двох, по трьох, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачьому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також *по-латині*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по-**: *по-соціалдемократичному*.

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куді-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*.

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годи, десь-інде, десь-інколи, сям-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Разом пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *внаслідок (унаслідок), вподовж (уподовж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо.*

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперёд, посеред, проміж.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими *з-, із-: з-за (із-за), з-над, з-пéред, з-під (із-під), з-пóза, з-пóміж, з-пóнад, з-пóпід, з-пóсеред, з-пóро́між.*

3. Окремо пишуться прийменникові сполуки *у(в) ра́зі, під кіне́ць, під ча́с, щó ж до.*

§ 32. Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже́, аніж, вті́м, зате́, мо́вби, на́чеб, на́чебто, немо́в, немо́вби, немо́вбито, ненáче, ненáчебто, ніби, нібито, ніж, о́тже, о́тож, приті́м, прито́му, причі́м, причо́му, протé, се́бто, то́бто, це́бто, щóб, якби́, якщо́; також слова: а́бощо, то́що.*

Увага. Сполучники *зате́, протé, щóб, якби́, якщо́*, які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками *за, про* та частками *би, як* окремо. Так, сполучники *зате, протé* можна замінити одним із протиставних сполучників *а, але, однак*, тоді як прийменники *за, про* та вказівний займенник *те* такої заміні не піддаються. Пор.:

*Хоч не застав Івана дома, **зате** пройшовся; але: **За те** оповідання його похвалили.*

Сполучник *щóб* легко відрізнити від займенника *що* з часткою *б*, оскільки на займенник *що* виразно падає наголос. Пор.:

*Сказав, **щóб** усі прийшли; але: **Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники *якби́, якщо́* можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника *як* із частками *би* та займенника *що* за допомогою контексту, бо на прислівник *як* завжди падає логічний наголос. Пор.:

***Якби** тут був мій товариш!; але: **Як би** краще виконати завдання!*

***Якщо** хочеш, допоможу тобі; але: **Як що** трапиться, нарікай на себе.*

2. Окремо пишуться:

а) Сполучники з частками *б, би, ж, же: а́бо ж, а́дже ж, а́ле ж, а́ як же, бо ж, коли́ б, коли́ б то, о́тже ж, хоча́ б, хоч би.*

б) Складені сполучники: *дарма́ що, для то́го щóб, замість*

того щоб, з тім щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тимчасом як, тому що, у міру того як, через те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отόж-то, тім-то, тільки-но, тому-то.**

§ 33. Частки

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін.).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) Частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абі-що, абійак, аніскільки, анітрόхи, анічогісінько, аніяк, дедάлі, дέколи, дёкотрий, дёциця, дёщо, чималёнький, чимάло, щовёчора, щогодiни, щодённик, щодня, щодобi, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосiли, якбi, якнайшвидше, якомога, якщо* та ін.

б) Частки **би (б), то, що** в складі сполучників: *щоб, якбi, немóвбито, нiбито, абóщо, і частка же (ж)* у складі стверджувальних часток *авжéж, атóж* (див. ще § 32).

в) Частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *будується, наiвся (наiвсь).*

г) Частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; десь, колiсь, хтось, щось.*

д) Частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невiльник, негóда, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; невгасимий, непохiтний, незлiченний, невпiнний, невсипуций, негiйний, ненависний, ненастанний, непохiтний, нестiямний; невдóвзi, невiнно, невпiнно, незабаром, непорушно, несамовiто, неказiнно.*

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *неволюти, незчiтися, ненавидiти, нестiямитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездужати* (хворiти), *непокоiтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *нездужати* (не змогти), *не славити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недбідок, недокрів'я, недолік, недоліток, недорід, недостача, недосяжність, недотіпа, неотторканність, недбук*. Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував*, але: *Він не дочув моїх слів*.

є) Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, невболя, неврожай, недболя, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалий, неписьменний, неспіливий; неабіхто, неабіякий; невдогяд, невже, невпам'ятку, невтямкі, негідано, недалёко, недарма, недурно, нехотя*, а також: *незважаючи на ..., невважаючи на ..., немов, неначе*.

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні**, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далёко, зовсім, аж ніяк*: *Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади*.

ж) Частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти*.

з) Частка **ні** з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічийм), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк*.

2. Окремо пишуться:

а) Частка **що** в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до*.

б) Частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи*.

г) Частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то**

й дієприслівниках: *не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не віє, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка* (заперечення), але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе *є* (*був, була* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не *є* старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.*

є) Частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.*

ж) Частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінованими присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не досить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.*

з) Частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пава ні гáva, ні риба ні м'ясо, ні сè ні тє, ні сюді ні туді, ні так ні сяк.*

и) Частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що, ні на що й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на якому́.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іді-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тім-то, якимсь-то; важкий-таки, всі-таки, дівчата-таки, так-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чим би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*.

б) Компоненти **будь-, -будь, -небудь, ка́зна-, хт́озна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Євро́па*, але в загальних — разом: *нелюди́на, не-істо́та*.

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) Частки **хай, неха́й**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) Частка **би (б)**, за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшо́в би, пішла́ б*.

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка **же (ж)**, що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи́ ж зі мною; Він же великий учений*.

б) Частки **то, це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що́ то одні́й люди́ні стільки грошей? Чи це вже й пожа́ртувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

§ 34. З великої літери пишеться:

Велика літера
на початку речення

а) Перше слово, яким починається текст.

б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Диві́ться... он та́м... встає... він ще живи́й... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

Тихо стало в ха́ті;

Тільки найми́чка шепта́ла:

«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то даліше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— Так тому й бути! — усі гукнули (Глібов).

— Що з тобою? — допитувалась Маланка (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далеко дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини, —

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

§ 35. З великої літери пишеться:

**Велика літера
при звертаннях
і в ремарках**

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святеє Сміло ми будемо йти! (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — *Ха-ха! От ловко! (Коцюбинський).*

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (3 газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (3 газети).

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

**Велика
та мала літери
в рубриках**

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. *Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.*

2. *Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.*

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (3 виступу в дискусії).

§ 37. З великої літери пишеться перше слово після двокрапки:

Велика літера
після двокрапки,
на початку
цитати тощо

а) Коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гнізdechко зруйнував?» (Глібов); Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»

(Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово «Саксаганський» було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): *У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (3 газети).*

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [колишнього] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера у власних назвах § 38. І. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котлярівський, Лєся Українка (Лариса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Юрій Клен (Освальд Бургардт), Даніло Галицький, Нєстор Літонісець, Олександр Нєвський, Ярослав Мудрий*; також: *Кобзар* (про Тараса Шевченка), *Каменяр* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Сергєєв-Цєнський; Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Терєза*.

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррєрос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жебелєн, Нур ед Дін*. Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1 г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзедун, Сунь Ятсєн, Тао Юаньмін*.

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ір Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ши Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйб Пуспоюдб, Суджонб Хадінотб; Кулаб Сайпрадїт, Луанг Вічіт Ватакан*.

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, задє, оглі, паша*) див. § 106, п. 2 е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг* (пістолет), *галіфє* (штани), *дїзель* (двигун), *макінтош* (одяг), *максїм* (кулемет), *рентгєн* (апарат), *френч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бона-партїзм, мічурінець, пушкінїст, шевченкіана*.

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріни й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги*.

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка*.

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афіна, Ахіллес, Будда, Венера, Моблох, Перун*.

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, мюза, німфа, русалка, титан, фавн, фея*.

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси*.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Зяець, Лисиця, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелісник; Дід Мороз; Той, що гроблі рве; Червона Шапочка; Буряк, Троянда, Хліб*.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван*.

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади і т. ін.*

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук*.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колізький асесор, король, принц, цар, шах*.

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти України, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук України*.

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторогий, Сівий* (воли); *Рекордистка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордисти й лиски*. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вівчарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налів, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуни); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Квічка, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаір, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди*.

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем*. Але: *обробіток землі, схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-ост, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далікий Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокінувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Берингове море, Північнокримський канал, Володимир-Волинський, гора Говэрла, Грїбова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Калє, Панамський перешийок, Перська затока, Північний полюс, Східноєвропейська рівнина, Урало-Кушумський степ*.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Церква, Біловéзька Пу́ща* (заповідник), *Булóнський Ліс* (парк), *Велікі Лу́ки, Жовті Во́ди, Залі́зні Ворóта, Зелений Гай, Ка́рські Ворóта, Микі́льська Слобідка, Новá Гвіне́я* (острів), *Товста́ Моги́ла, Ясна По́ляна*. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капіта́на Дже́ральда, на́бережна Лейтенáнта Шмідта*; також *зато́ка Свято́го Лавре́нтія*.

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Було́нь-сюр-Мер, Порт-о-Пренс, Ріо-де-Жаней́ро, Сен-е-Уа́з, Фонтен-сюр-Рон, Фра́нкфурт-на-Май́ні*.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне́, Ла-Ма́нші* (протоки), *Ле-Крезо́, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фра́йлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссік-Ку́ль* (куль — озеро), *Му́юн-Кум* (кум — пісок), *По́рто-Але́гре* (порто — порт), *Ріо-Не́гро* (ріо — річка), *Ха́ра-Нур* (нур — озеро), *Аю-Да́г, Чатир-Да́г* (даг — гора), але: *Алатáу, Амудар'я́, Дихта́у, Сирдар'я́*.

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Вара́нгер-фіо́рд, Дю-фіо́рд*. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Ка́йзер-плац, Лі́бкнехт-штра́се* (штрассе — вулиця), *Пенсильва́нія-авеню́* (авеню — широка вулиця), *Трафа́льга́р-сквер* (сквер — площа), *Тре́птов-парк, Уо́лл-стріт* (стріт — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Верса́ль* (у значенні «Версальський мир»), *Ка́нни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мю́нхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парна́с* (у значенні «світ поезії»), *Седáн* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андрі́вський узві́з, Байка́ло-Аму́рська магістра́ль, бульва́р Тара́са Шевче́нка, Військо́во-Грузи́нська доро́га, ву́лиця Петро́ Сагайда́чного, Жито́мирська авто́страда, Льві́вська пло́ща, майдáн Незале́жності, Музе́йний прову́лок, Стрі́йський парк, Півде́нно-Захі́дна залі́зниця, Півні́чний морський шлях, проспéкт Дру́жби наро́дів, Ромо́данівський шлях, течія́ Гольфстрéм*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брі́д, вал, ворóта, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Бо́ричів Ти́к, До́брий Шля́х, Козі́ний Брі́д, Кра́сні Ворóта, Кузнéцький Мі́ст, Яросла́вів Ва́л* (вулиці); *Го́ла При́стань* (місто), *Козі́нські Горби́* (урочище), *Су́хий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *бостон* (тканина), *йоркшир* (порода свиней), *легорн* (порода курей), *мадера* (сорт вина), *саяни* (напій), *сваліява* (мінеральна вода), *сенбернар* (порода собак), *сименталка* (порода корів), *токай* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Антанта*, *Балканські країни*, *Європейське Економічне Співтовариство*, *Співдружність Незалежних Держав*, *Всесвітня Рада Міру*, *Міжнародний комітет Червоного Хреста*, *Організація Об'єднаних Націй*, *Рада Безпеки*, *Троїстий союз*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Арабська Республіка Єгипет*, *Держава Бахрейн*, *Республіка Білорусь*, *Карельська Автономна Республіка*, *Китайська Народна Республіка*, *Корейська Народна-Демократична Республіка*, *Князівство Монако*, *Королівство Бельгія*, *Республіка Болгарія*, *Республіка Індія*, *Республіка Куба*, *Республіка Польща*, *Республіка Румунія*, *Соціалістична Республіка В'єтнам*, *Сполучені Штати Америки*, *Угорська Республіка*, *Франція*, *Чехо-Словацька Федеративна Республіка*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Волинська область*, *Єврейська автономна область*, *Краснодарський край*, *Мусіївський колгосп ім. Тараса Шевченка*, *Ненецький автономний округ*, *Новомлинівська сілрада*, *Петрівський радгосп*, *Рожіщенський район*, *Уманська міськрада*.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Берегівський округ*, *Вітебське воєводство*, *Львівський повіт*, *Новоросійська губернія*, *Сбисницька сотня*, *Стародубський полк*, *Черкаське староство*.

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина*, *Вінниччина*, *Закарпаття*, *Золотовірхий (Київ)*, *Наддніпрянина*, *Підмосков'я*, *Побужжя*, *Поділля*, *Покіття*, *Полісся*, *Приазов'я*, *Прикарпаття*, *Причорномор'я*, *Приуралля*, *Російська Федерація*, *Славутин (Дніпро)*, *Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верховний суд США*,

Генеральні штати Королівства Нідерландів, Збройні сили України, Народна палата Республіки Індії, Національна рада Демократичної партії України, Національна гвардія, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд, Центральна рада.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*, з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти України, Міністерство культури України, Палата мір і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва.* Але: *профком Київського державного університету, страйкком, фабком і т. ін.*

б) Партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Лейбористська партія Великобританії, Республіканська партія США, Українська республіканська партія.*

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній конгрес прихильників миру, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилами:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиесь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкніга», Донецька шахта «Вітка-Глибо-*

ка», *Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. І. Вернадського, Київський військовий округ.*

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, виробниче об'єднання «Кристал», житловий кооператив «Наука», завод «Трансисигнал», когосп «Дружба», спортивне товариство «Трудові резерви», стадіон «Динамо», фабрика дитячих іграшок «Перемога».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Радгосп «Маяк», Середня школа № 2.*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук України, Кінотеатр ім. О. Довженка, Книжкова палата, Державний музей українського образотворчого мистецтва, Парк культури ім. М. Рильського, Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Клуб письменників, Палац урочистих подій і т. ін.*

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Оперний театр (від Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка), Третьяківська галерея (від Державна Третьяківська галерея) та ін.*

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *шоста сесія Київської обласної ради, відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН України, кафедра української літератури Полтавського педінституту, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в

лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранти траст компанії».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запоріжець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Вечірній Київ», «Вісті з України», «Голос України», «Дейлі Експрес», «Літературна Україна», «Слово», «Трибуна люду»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жице», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вчєніє світ, а невчєніє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов.* а також назви релігійних понять, як: *Бог (але бог Перун і т. ін.), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший, станція метрo «Контрактова площа», порт Балакліва, пристань Ржизів (на Дніпрі) тощо.*

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побойще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День незалежності України, Свято перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів:

Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Тёплого Олѣкси, Успіння; Великий піст, Мясниця, Петрівка, Пили́півка, Спáсівка тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Бѣрезня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрѣс захисту культу́ри* (у Парижі 1935 р.), *Конститу́ція України, Програ́ма ДемПУ, Потсда́мська уго́да, Верса́льський мир, Акт проголо́шення незале́жності України, Деклара́ція прав люди́ни.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *о́рден Вітчизня́ної війни́, о́рден Дру́жби наро́дів, о́рден Незале́жності, о́рден Почѣсного леги́ону, о́рден Поша́ни.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *о́рден «Ма́ти-герої́ня», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «За візволення Варша́ви», меда́ль «За бойові заслуги́», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни́».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антѣ́й», автомобі́ль «Та́врія», авто́бус «Тури́ст», комба́йн «Ні́ва», тра́ктор «Бі́лорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *пе́чиво «Столі́чне», цига́рки «Украї́нські», вино́ «Перлі́на сте́пу», цукѣрки «Пташи́не молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів *-ів (-ова, -ове, -еве), -їв (-єва, -єве), -ин (-ина, -ине,), -їн (-їна, -їне)*, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрі́єві кни́жкі, Грінче́нків словни́к, Мари́їн лист, Тичи́нине сло́во, Шевче́нкові поѣ́зії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володи́мир Вели́кий, Дани́ло Га́лицький, Дюма́ Старший, Карл Смі́лівий, Костянти́н Багряноро́дний, Олекса́ндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий.*

в) Прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполукам «імені когось», «пам'яті когось»: *Но́белівська прѣ́мія, Франкі́вська кімна́та, Шевче́нківська прѣ́мія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів **-івськ-** (**-ївськ-**), **-инськ-** (**-їнськ-**): *баль-заківські традиції, франківські сонети, пушкінські рукописи, шев-ченківський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук або наукових термінів: *авгієві стаїні, ахіллєсова п'ята, гординь вўзол, да-мюклів меч, езюлівська мова, прокрўстове лўже, юдині срібняки; архимєдова спіраль, базєдова хвороба, бартолєтова сіль, віттова хво-роба, гайморова порожнина, піфагороватеорєма.*

**Велика літера
в складно-
скорочених
назвах**

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двоюко:

а) З великої літери, якщо ці слова вжива-ються на позначення установ одиничних: *Укрінфóрм, Укрпрофрáда, Укооnспілка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *колéсп, медінститýт, облвиконкóм, райвнó, райрáда.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (іні-ціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *вуз (у вўзах), загс (до загсу), неп (під час нєпу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): з *БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.*

**Графічні
скорочення**

§ 40. Від абревіатур слід відрізняти умовні графічні скорочення, які вимовляються пов-ністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених зна-чень метричних мір: *м — метр, мм — міліметр,*

см — сантимєтр) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх. (північно-східний), півд.-зах. (пів-дєнно-західний), Півн. крим. канáл (Північнокримський канáл).*

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень нале-жать такі:

акад. — академік
вид. — видання
гр. — громадянин
див. — дивись
доц. — доцент
ім. — імені
і т. д. — і так далі
і т. ін. — і такє інше
і под. — і подібне
напр. — наприклад
н. е. — нашої ери, *до н. е.* — до нашої ери

о. — острів
обл. — область
оз. — озеро
пор. — порівняй, порівняйте
проф. — професор
р. — рік, річка
рр. — роки
с. — село, сторінка
ст. — станція, сторіччя
т. — товариш, том
тов. — товариш
тт. — товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на **ь**. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел.*, *селян.*, *селянськ*. При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар*, *ден. норма*. При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн.* (*власноручний*), але тільки: *власт.* (*властівий*).

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу § 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка*, *зо́-шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-ди́в-ник*, *Ха́р-ків*.

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер **дж**, **дз**, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу-дзик*, *хо-джу*. Якщо **дж**, **дз** не становлять одного звука (це буває, коли **д** належить до префікса, а **ж** або **з** — до корення), то їх слід розривати: *над-звичáй-ний* (а не *на-дзвичáйний*), *під-жив-ля́ти* (а не *пі-дживля́ти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-я́н* (а не *бур- 'я́н*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-я́н* (а не *Лук- 'я́н*), *ни́зь-ко* (а не *ни́зь-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де́-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма-рі́я* (а не *Марі́-я*), *олі-ве́ць* (а не *о-ліве́ць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́*, *мо́я*, *о́ко*, *ши́я* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (а не *багатос-тупі́нчастий*), *восьми-гра́нний* (а не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (а не *далекос-хі́дний*).

5. Не можна розривати ініціальні аббревіатури, а також комбіновані аббревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́*, *Оле-кса́ндра* й *Олек-са́ндра*, *се-стра́* й

сест-ра́. Це правило поширюється й на суфікси: бли-зький і близь-кий, видавни́-цтво, видавни́ц-тво й видавни́цт-во, га́ли-цький і га́лиць-кий, росі́й-ський і росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво й убо́зт-во, суспі́льс-тво й суспі́льст-во.

Технічні правила переносу § 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевче́нко* (а не *Т. Г. // Шевче́нко*); *гр. Іва́нєнко* (а не *гр. // Іва́нєнко*), *акад. (доц., проф.) Гонча́ре́нко* (а не *акад. (доц., проф.) // Гонча́ре́нко*), *тов. Гна́тіюк* (а не *тов. // Гна́тіюк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тара́с Григо́рович Шевче́нко* й *Тара́с // Григо́рович Шевче́нко*, *академі́к // Ага́та́нгел Крі́мський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік*, *150 // гекта́рів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрою через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (´)

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми сходи́ли на гору* й *Ми сходи́ли на гору та поверну́лися до́дому ще за́видна*; *Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), *обра́зи* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 44. За належністю до роду та за відмінковими Поділ на відміни ми закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жіні. й деякі іменники чоловічого роду, а також спільного роду з закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага́, гі́р'я, маши́на, па́ртія, пра́ця; воєво́да, дядя́; голова́, сирота́, убивця́.*

II відміна: а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, ве́летень, заво́д, край, ма́йстер, това́риш; ба́тько, Дніпро́, Петро́; тату́ньо;*

б) іменники середнього роду з закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат, -ят, -ен** при відмінюванні): *вікно́, місто́; мо́ре, по́ле, прізвище́; весі́лля, житт'я́, знання́; також іменники із суфіксами згрубі́лості -ище́, -исько́, утворювані від іменників усіх родів: вітри́ще (від ві́тер), дівчи́сько (від дівча́), свекру́шисько́ (від свекру́ха).*

III відміна: іменники жіні. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любов, ми́ць, річ, ро́зкіш, сіль, тінь*, а також слово *ма́ти*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) з закінченнями **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат, -ят-**: *гуся́ (гуся́ти), дівча́ (дівча́ти), лоша́ (лоша́ти), теля́ (теля́ти);*

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я́ (іме́ні), плем'я́ (племе́ні).*

§ 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: твердо, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жіні. роду з закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жі́нка, маши́на, перемо́га, сівба́, фа́брика, а*

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова́, дружи́на, ка́ліка, недорі́ка, непоси́да, сиротá, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Мики́та, Мико́ла, Са́ва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-я**: *бу́ря, друка́рня, земл́я, наді́я, пісн́я, робітні́ця, сім'я́*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *судді́я, убив́ця* тощо та іменник чол. роду *Ілля́*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, їжа́, ка́ша, кру́ча, межа́, пло́ща, ти́ша*, а також іменники спільного роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ліви́я, міхоні́ша*; іменник чол. роду *вельмо́жа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́*; переважна більшість іменників на **-р**: *вир, ви́хор, відва́р, двір, жир, сир, стовбу́р, сто́ляр, яви́р*; сюди ж належать іменники *зві́р, кома́р, снігу́р*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *зві́рі, кома́рі, снігу́рі*, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інжене́р, майсте́р, шофе́р; папі́р, сувени́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажу́р, гілю́р, каламбу́р; база́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригади́р, каси́р, команді́р, пасажи́р*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-о**: *вікно́, залізо́, ко́ло, місто́, село́*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *бо́єць, вéлетень, звíчай, край, учíтель, Бенéдьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бо́ндар — бо́ндаря, ко́зир — ко́зира, лі́кар — лі́каря, пи́сар — пи́саря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буква́р — буква́ря, вівча́р — вівча́ря, друка́р — друка́ря, інвента́р — інвентарю́, календа́р — календаря́, кобза́р — кобзаря́, пролета́р — пролетаря́, секрета́р — секретаря́, шахта́р — шахтаря́; гузи́р — гузиря́, проводи́р — проводи́ря, пухи́р — пухиря́ та ін.*

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *го́ре, місце́, мо́ре, по́ле; житт́я, завда́ння, збі́жжя, здоро́в'я, змага́ння, зна́ряддя, ли́стя, облі́ччя, пі́р'я, по́лум'я, сі́м'я, ті́м'я.*

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дощ, сто́рож, слуха́ч, ткач, това́риш; вітри́ще, бабі́ще*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугля́ря, каменя́р — каменя́ря, пісня́р — пісня́ря, скля́р — скля́ря, тесля́р — тесля́ря, школя́р — школя́ря.*

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізви́ще, яви́ще.*

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	фа́брик-а	робітниц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітниц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітниц-ю	наді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітниц-єю,	наді-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітниц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітниц-е	наді-е

Множина

Н.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітниць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітниц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітниць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітниц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітниц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї

Мішана група

Однина

Множина

Н.	плóщ-а	плóщ-і
Р.	плóщ-і	плóщ
Д.	плóщ-і	плóщ-ам
Зн.	плóщ-у	плóщ-і
Ор.	плóщ-єю	плóщ-ами
М.	...плóщ-і	...плóщ-ах
Кл.	плóщ-е	плóщ-і

Друга відміна

Тверда група

Однина

Н.	робітн ^{ик}	сталевáр	міст-о
Р.	робітник-á	сталевáр-а	міст-а
Д.	робітник-óві (-ý)	сталевáр-ові (-у)	міст-у
Зн.	робітник-á	сталевáр-а	міст-о
Ор.	робітник-óm	сталевáр-ом	міст-ом
М.	...робітник-óві, -ý	...сталевáр-ові, -і	...міст-і
Кл.	робітник-ý	сталевáр-е	міст-о
	робітнич-е		

Множина

Н.	робітник-и́	сталевáр-и	міст-á
Р.	робітник-ів	сталевáр-ів	міст
Д.	робітник-ám	сталевáр-ам	міст-ám
Зн.	робітник-ів	сталевáр-ів	міст-á
Ор.	робітник-ами́	сталевáр-ами	міст-ами́
М.	...робітник-áх	...сталевáр-ах	...міст-áх
Кл.	робітник-и́	сталевáр-и	міст-á

М'яка група

Однина

Н.	учітель	секретар	край	місц-е
Р.	учітел-я	секретар-я	кра-ю	місц-я
Д.	учітел-єві (-ю)	секретар-єві (-ю)	кра-єві (-ю)	місц-ю
Зн.	учітел-я	секретар-я	край	місц-е
Ор.	учітел-ем	секретар-ем	кра-ем	місц-ем
М.	...учітел-єві, -і, -ю	...секретар-єві, -і, -ю	...кра-ї -ю	...місц-і
Кл.	учітел-ю	секретар-ю	кра-ю	місц-е

Множина

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місць
Ор.	учител-ями	секретар-ями	кра-ями	місц-ями
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місць

Мішана група

Однина

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-єві (-у)	школяр-єві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-єві, -і, -у	...школяр-єві, -і	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

Множина

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-ами
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	радіст-і	тін-і	пóдорож-і
Д.	радіст-і	тін-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	радіст-ю	тіни-ю	пóдорожж-ю
М.	...радіст-і	...тін-і	...пóдорож-і
Кл.	радіст-е	тін-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	ті́н-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	ті́н-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-ями	ті́н-ями	по́дорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...ті́н-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-ен
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

А Однина

**Родовий
відмінок**

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) И мають іменники твердої групи: *кні́жки, маші́ни, пере́мо́ги, роді́ни, фаб́рики*.

б) І (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрі́ї, наді́ї, пра́ці, робі́тніці, сім'ї́; крі́чі, ме́жі, плі́щі, ті́ші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочкі́ — до́чки, землі́ — зе́млі, кні́жки — кни́жкі, ме́жі — ме́жі, сестрі́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї́*.

**Давальний
відмінок**

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *кні́жці, маші́ні, пере́мо́зі, фаб́риці; бу́рі, наді́ї, робі́тніці, сім'ї́, статті́; крі́чі, ме́жі, плі́щі, ті́ші*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення -у, м'якої — -ю: *кнїжку, машину, перемóгу, фáбрику, крúчу, межú, плóщу; тíшу; бúрю, надíю, робітнїцю, сім'ю, статтю*.

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення -ою, м'якої та мішаної груп — -єю, після голосного та апострофа — -єю: *кнїжкою, машиною, перемóгою, фáбрикою; бúрею, надíєю, робітнїцею, сім'єю, статтєю; крúчею, межєю, плóщею, тíшею*.

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення -і, після голосного та апострофа — -ї: *на кнїжці, на машині, у перемóзі, на фáбриці; у бúрі, у надїї, при робітнїці, у сім'ї, у статті; на крúчі, на межі, на плóці, у тíші*.

Примітка. Перед закінченням -і в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *ногá — нозі, рукá — руці, мúха — мусі*.

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення -о, -е, -є, -ю.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружíно, Гáнно, кнїжко, Михáйлівно, перемóго, сéстро*.

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *вóле, зéмле, Кáтре, робітнїце, дúше, крúче; Маріє, мріє, сім'є, Соломіє, а також Іллé*.

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабúсю, Гáлю, дóню, матúсю, тítúсю*.

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Гáнно Івáнівно, Маріє Васілівно*.

Б. Множина

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення -и, м'якої та мішаної груп — -і, після голосного та апострофа — -ї: *кнїжкí, машини, перемóги, фáбрики; бúрі, надїї, робітнїці, статті, сім'ї; крúчі, мéжі, мíші, плóці*; також іменники чол. роду: *стáрости* (і з іншим значенням *старостí*), *сúдди*.

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення -ей, -ів.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстов* (від *верства* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вігод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *машин*, *назв*, *свобод*, *фабрик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жіночого роду закінчуються на *-ей*: *мишей*, *свиней*, *сім'ей*, *статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення *-ів* мають деякі іменники чоловічого роду: *суддів*, *старостів* (і *старост* — з іншим значенням), окремі іменники жіночого роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупринків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку одиницю перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється *о* або *е*.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс *-к*: *дбчок*, *книжчок*, *кульчок*, *мисчок* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *кўхня*, *поверхня*, *сосна*, *сўкня*: *ігор*, *кўхонь*, *поверхонь*, *сосон* (і *сосен*), *сўконь*. В інших іменниках з'являється *е* (*е*): *ббень*, *вбень* (і *війн*), *дбмен*, *копалень*, *лазень*, *мітел*, *шаббель*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на *-к* (*а*) за аналогією до відповідних українських з'являється *о*: *арка* — *арок*, *марка* — *марок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

**Давальний
відмінок**

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення *-ам*, *-ям*.

а) Закінчення *-ам* мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкам*, *машинам*, *фабрикам*, *крўчам*, *межам*, *площам*.

б) Закінчення *-ям* мають іменники м'якої групи: *бўрям*, *надїям*, *робітницям*, *сім'ям*, *статтям*.

**Знахідний
відмінок**

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка мно-

жини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмедїць*, *вовчїць*, *листонїш*, *молодїць*, *робітнїць*, *українок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *гнати овечї* (і *івці*), *пастити корів* (і *корів*), *годувати свиней* (і *свині*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжкї*, *машини*, *фабрики*; *вўлиці*, *друкарні*, *мрії*, *сім'ї*; *крўчі*, *межі*, *плїщі*.

**Орудий
відмінок**

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабрикáми, кручáми, ме́жами, плóщами*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *вúлиця́ми, друка́рнями, мрія́ми, робітні́цями, сі́м'ями, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворітьмі́ (і ворóтами), курмі́, слізьмі́ (і сльозáми), свіньмі́ (і свінцями)*.

**Місцевий
відмінок**

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжкáх, на машинáх; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях*.

**Кличний
відмінок**

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабі́, доч́ки, жі́нкі, робітні́ці*.

II відміна

А. Однина

**Родовий
відмінок**

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, селá; плечá, прізви́ща; знáння, зна́ряддя, мо́ря, облі́ччя, по́ля*.

2) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *колго́спника, промóвця, робітнiкá, студéнта, тесля́ра, учі́теля; Андрі́я, Дмитра́, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Ві́тра, Лі́са, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, дубá, кілка́, ко́ня, пса́, я́сеня*.

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олі́вця́, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́ (й сто́лу)*.

г) Назви населених пунктів: *Воро́нежа, Голосі́єва, Жито́мира, Киє́ва, Лондо́на, Лу́цька, Мі́ргорода, Новго́рода, Парі́жа, Святóшина, Терно́поля, Ха́ркова*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рігу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-їн)*: *Дінця, Дністра, Іртиша, Колгужева, Орла, Остра, Пирятин, Псла, Пскова, Тетерева*.

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *сектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*.

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, сінуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займівника, знамівника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо, але: *віду, роду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщю, водню, вівсу, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, порошу, сіру, спирт, але хліба*.

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рою, саду, сушняку, тексту, товару, тому, тріумвірату, хору*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуню, горіху, звіробію, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (але *вівса*), а також назви сортів плодових дерев: *кальвілю, ренету, ренклоду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажя, гаражя, куреня, млина, хліва; -а (-я)* вживається також в іменниках — назвах архітектур-

них деталей: *карніза, ёркара, по́ртика*; обидва закінчення — *-а (-я)* та *-у (-ю)* приймають іменники: *мо́сту й моста́, парка́ну й паркана́, плóту й плота́*.

г) Назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клубу, колго́спу, комісаріа́ту, коміте́ту, радго́спу, університету́, шта́бу*.

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, ва́лу, байра́ку, кра́ю, лиману́, лу́гу, майдану́, ро́ву, руча́ю, світу, уривку́, я́ру*, але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на *-к*: *ліска́, майданчика́, ставка́, ярка́*.

е) Явища природи: *віхору́, вогню́, вітру́, гра́ду, гро́му, дощу́, жа́ру, землетру́су, інею́, морозу́, туману́, урага́ну, холо́ду*.

є) Назви почуттів: *бо́лю, гніву́, жа́лію, стра́ху*.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формаций, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бігу́, вінятку́, га́ласу, грі́пу, дисона́нсу, до́гмату, доста́тку, екза́мену, е́кспорту, е́кскурсу, зву́ку* (але, як термін *зву́ка*), *ідеа́лу, інтересу́, канону́, ка́шлю, кло́поту, коло́квіуму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ля́пасу, мажору́, міражю́, мінімуму́, мо́дусу, моме́нту, прінципу́, прогресу́, процесу́, реалі́зму, регресу́, ре́йсу, ремо́нту, рі́тму, ру́ху, світо́гляду, со́рту, спо́рту, спо́собу, сти́ду, сто́гону, ти́фу, то́лку, хі́сту, хо́ду, ші́му*, але: *ривка́, стрибка́, стусана́*.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, імпульсу́, синтезу́, ферме́нту*, а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, міфу́, на́рису, образу́, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейле́тону* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, танку́, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хокéю*, але: *гопакá, козака́*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопро́воду, живо́пису, живоплóту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу, трубопро́воду*, але: *електрово́за, паропла́ва*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, затору́, за́пису, опі́ку, опуху́, по́буту, по́штоуху, прибýтку, при́кладу, про́воду (дрі́т), суво́ю, усмі́ху, ўспі́ху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бугу́, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Сейму́, Байка́лу*,

Ельто́ну, Мі́чигану, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Па́міру, Ура́лу; Ко́тліну, Кі́пру, Крі́ту, Ро́досу, Сахалі́ну; Ка́ніну, Пелопо́ннєсу; Алжі́ру, Афга́ніста́ну, Казахста́ну, Єгі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *а́кта* (документ) — *а́кту* (дія), *апа́рата* (прилад) — *апа́рату* (установу), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *буря́ка* (одичине) — *буря́ку* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *еле́менту* (абстрактне) — *еле́мента* (конкретне), *інструме́нта* (одичине) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одичине) — *ка́меню* (збірне), *клі́на* (предмет) — *клі́ну* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

**Давальний
відмінок**

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 26): *буді́нкові, відмі́нкові, дирéкторові, дубо́ві, майстро́ві, на́хилові, Петро́ві, піоне́рові, робітниківі, розумо́ві, вéлетневі, журавле́ві, ка́меневі, пне́ві, секретаре́ві, товарише́ві, шахтаре́ві, добрóдієві, кра́єві, носіє́ві, Серге́єві, солов'е́ві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *буді́нку, відмі́нку, дирéктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, поро́сяткові — поро́сятку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку*.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симонéнкові Васи́лю Андрі́йовичу, Леоні́дові Микола́йовичу Іване́нку, добрóдієві бригаді́ру*.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *мі́сту, селю́, свя́ту; прізвищу, знанню́, знаряддю́, облі́ччю, підда́шню, роздорі́жжю; се́рцю, со́нцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *лі́хові, місто́ві, се́рцеві*.

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Ки́їв — Киє́ву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеді́н — Лебедину́, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Львів — Льво́ву, о́стрів — о́строву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову*.

**Знахідний
відмінок**

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця, Вітра, Мороза*.

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба й дуб*, (дав) *карбіванця й карбіванець*, (написав) *листа й лист*, (узяв) *ножа й ніж*, (поклав) *оливця й олівець*, (поставив) *плуга й плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрёт, інститут, колектів, міст, нарód, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; коріння, місто, місце, море, село*.

**Орудний
відмінок**

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм) і -ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-ем**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *майстром, містом, робітником, селом; бійцем, кобзарем, конем, кущем, місцем, морем, ножем, плечем, прізвищем, секретарем, слухачем; пирієм, рбем, солов'єм, урожаєм*.

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життям, змаганням, знанням, знаряддям, кіллям, лістям, люб'ям, обличчям, піддашшям, роздоріжжям, щастям*.

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Бабкіним, Виноградовим, Звєгінцевим, Ільїнім, Ковалєвим* (від *Ковалів*), *Лєсиним*. Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бюлòвом, Дáрвіном, Чáпліном*.

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Горóшине — Горóшиним, Котелєве — Котелєвим, Михалкóве — Михалкóвим*.

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бородінóм, Голосієвом,*

Ки́євом, Лебедино́м, Оре́хово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́ши-
ном, Ха́рковом.

Місцевий відмінок § 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у (-ю), -і (-ї)**.

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носіе́ві, на робіт-
никóві, на това́ришеві*.

б) Іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові*.

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-у (-ю)**: *при ба́тьку, на робі́тнику, на дитя́тку, на теля́тку*. Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на коні́, на ослі́, на ті́грі*.

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у війсь́ку, у гурт́ку, на держаќу, на до́щику, у лі́жку, на лі́таку, у міся́чнику, у міш́ку, у підраху́нку*. Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у буди́нкові, на держа́кові, на лі́такові, на лі́жкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на сні́гу, у соку́, у степу́, на шляху́*.

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в а́кті, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзю́бі, у кра́ї, у листі́, на міся́ці, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі*.

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в слові: *у га́ї — у гаю́, у кра́ї — у краю́, на то́рзі — на торго́у*.

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у мі́сті, на селі́, на письмі́, у сло́ві; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздорі́жжі, у станóвищі; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на по́лі*.

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпрі — по Дніпрі, по місту — по місті, по селі — по селі*; для позначення часу вживається тільки закінчення **-і**: *по обіді, по закінченні*.

**Кличний
відмінок**

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е**.

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к-о**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *батьку, сінку, удárнику; Джéку, Жáку, Лjóдвігу, Фрідриху; погóничу, слухáчу, товáришу*; також іменники *діду, сінну, тátu*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віта́лію, вчíteлю, Грі́цю, кра́ю, ліка́рю, міся́цю, пролетáрю, розма́ю, ясе́ню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богда́не, го́лубе, дру́же, коза́че, мо́сте, о́рле, Пе́тре, со́коле, Степа́не, чума́че; же́нче, (від жнець), кра́вче, мо́лодче, хло́пче, шéвче* (але: *бійці́ю, знавці́ю*); *гу́сляре, Дóвбуше, ма́ляре, сто́роже, тесля́ре, школя́ре*.

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глі́бов, Коро́лів, Пу́шкін, Романі́шин, Ті́отчев, Чапа́єв, Що́голів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глі́бов і Глі́бове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Ки́єве, Лебеді́не, Льво́ве*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добродію бригаді́ре (бригаді́р), па́не лейтена́нте (лейтена́нт)*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *бра́те Пе́тре, дру́же Грі́цю, коле́го Степа́не, па́ні Катери́но, това́ришу Віта́лію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дру́же Макси́менко; коле́го Івани́чук, доброді́йко Ски́рда, това́ришу Гонча́р*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володи́муре Хоми́чу, Гали́но Іллі́вно, Мари́є Васи́лівно, Пе́тре Кузьми́чу, Яросла́ве Андрі́йовичу*.

Б. Множина

Називний
відмінок

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и**, **-і (-ї)**, **-а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі, береги, городи, директори, заводи, класи, ліси, піонери, робітники, тати, футляри, але друзі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин)**, **-ин**, **-їн** у множині втрачають **-ин (-їн)**: *болгари, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татари, хазяї (хазяїни)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вєлетні, герої, ковалі, краї, купці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі, плечі, уші* (частіше *вуха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *дєна (від дно), міста, пєра, стремєна; прїзвища, явища; знання, моря, обличчя, піддашшя, поля, прислів'я, роздоріжжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *вўси — вўса, ґрунтї — ґрунтá (збірно), рукави — рукава, хлїби — хлїба (збірно)*, але тільки *вівса* й тільки *тати* (від *тата*).

Родовий
відмінок

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-є**, **-я**: *батьків, берегів, вольгтів, героїв, друзів, дощів, країв, метрів, омів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгїр'їв, морів, нагїр'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ватів (ват), кіловатів (кіловат), татів (тат), чобіт*, а також після числівників: *сім днів (і день), сто раз (і разів)*, але *днів сім, разів сто; сім чоловік*, тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин**, **-їн**: *болгар, громадян, селян, татар*, але: *грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о**, **-є** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажання, боліт, вагання, верхо-*

віть, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питань, піддаш, полотен, посилань, прізвищ, роздоріж, серць (і сердечь), сіл, слів, сприйнять, ху́тер, я́ець, але: морі́в, полі́в (рідше пі́ль).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е**: *вікон, повісом, сукон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець, пірець, ребер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, гробшей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

**Давальний
відмінок**

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькам, робітникам, слухачам, товаришам, тракторам, колінам, містам, прізвищам, селам; краям, пролетарям, шахтарям; також друзям, місцям, морям, обличчям, питанням, роздоріжжям, узвишшям.*

**Знахідний
відмінок**

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, піонерів, робітників, хриців* (але: *піті в партизани, перейті в робітників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *воли*), *коней* (і *кони*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегів, тракторів; вантажі, олівці; міста, селища; моря, обличчя, поля, узвишшя.*

**Орудний
відмінок**

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегами, робітниками, товаришами, тракторами; в'юхами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знаряддями, місцями, обличчями, полями, роздоріжжями, узвишшями.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми* (частіше *гостями*); *грішми* (й *грошіма*), *кіньми* (й *конями*), *чобітьми* (й *чоботями, чоботами*); *коліньми* (й *колінами*), *колісьми* (частіше *колесами*), *крільми* (частіше *крилами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плече* мають в орудному відмінку множини закінчення *-има: очі́ма, плечі́ма*.

**Місцевий
відмінок**

§ 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення *-ах* (у твердій та мішаній групах), *-ях* (у м'якій групі): *на берега́х, на робітника́х, у селища́х; у календаря́х, на шахтаря́х; на місця́х, на обличчя́х, на роздоріжжя́х, на узві́шшя́х, на чо́ботах (чоботя́х)*.

**Кличний
відмінок**

§ 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *брати́, робітникі́; діячі́, товариші́; краї́, учителі́, пролетарі́; моря́, села́*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення *-і: ві́сті, га́лузі, любі́ві, мо́ці, но́чі, о́сі, по́дорожі, ста́лі, тіні, фа́льші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височи́нь, глибочи́нь, далечи́нь, широчи́нь*, крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні слововформи з суфіксом *-ин(а): височи́на, глибочи́на, широчи́на*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення *-ю*, причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та *р*), то після голосного перед закінченням *-ю* цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височи́нню, ві́ссю, волоси́нню, в'яззю, га́луззю, заги́беллю, міддю, ми́ццю, сі́ллю, тінню; ні́ччю, по́дорожжю*.

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (*б, п, в, м, ф*), а також на *р, щ*, то подовження не відбувається: *ве́рф'ю, ві́стю, жо́вчю, кіно́вар'ю, кро́в'ю, любі́в'ю, ма́тір'ю, не́хворо́щю, о́б'ю, ра́дістю, я́кістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення *-і: при ві́сті, у га́лузі, у до́повіді, на о́сі, у по́дорожі, у тіні*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення *-е: ві́сте, любі́ве, ра́досте, сме́рте*.

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, óсі, тіні; нóчі, пóдорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відомостей, відповідей, вістéй, гáлузей, до́повідей, об-ластéй, осéй, тіней; ночéй, пóдорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, віст'ям, óсям, тіням; ночáм, пóдорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, віст'ями, кост'ями (кістьми), óсями; ночáми, пóдорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у віст'ях, на осях, у тінях; по ночáх, у пóдорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МАТИ

	Однина	Множина
Н.	мáт-и (рідко — мáт-ір)	мат-ер-і
Р.	мáт-ер-і	мат-ер-ів
Д.	мáт-ер-і	мат-ер-я́м
Зн.	мáт-ір	мат-ер-ів
Ор.	мáт-ір'-ю	мат-ер-я́ми
М.	...мáт-ер-і	...мат-ер-я́х
Кл.	мáт-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галчен'я, голуб'я́, гус'я́, дит'я́, ім'я́, козен'я́, плéм'я́; ко́лищя́, курча́, лошá*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галчен'яти, голуб'яти, гу-ся́ти, дит'яти, козен'яти; курча́ти, лошáти, ко́лищати; імені (та ім'я́), плéмені (та плéм'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галчен'яті, гус'яті; дит'яті, козен'яті; курча́ті, лошáті; імені, плéмені*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галчен'ям, гус'ям; дит'ям, козен'ям; курч'ям, лош'ям; іменем і ім'ям, плем'енем і плем'ям.*

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-ї**: *на галчен'яті; на курч'яті; в імені, у плем'ені.*

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гус'ята, телята; курч'ята, лош'ята; імен'а, племен'а.*

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гус'ят, телят; курч'ят, лош'ят; імен', плем'ен'.*

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гус'ятам, телятам; курч'ятам, лош'ятам; імен'ам, племен'ам.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліш'ята; імен'а, племен'а*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівч'ят, хлоп'ят*; або обидві форми (для назв тварин): *гус'ят і гус'ята; курч'ят і курч'ята, ягн'ят і ягн'ята.*

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гус'ятами, ягн'ятами; курч'ятами, лош'ятами; імен'ами, племен'ами.*

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гус'ятах, на ягн'ятах; на курч'ятах, на лош'ятах; в імен'ах, у племен'ах.*

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-и**: *в'язи, гуси, діти, збіїни, кросівки, кюри, люди, ночви, окуляри, сани, сіни, сходи, штани.*

Примітка. Деякі іменники, як *гуси, діти, кюри, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, кюрка, людина.*

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *гордощі, граблі, дв'єрі, дріжджі, коноплі, помії, радіощі, хітросі.*

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *віла, ворота, др'ова, ясла, ясна, вінця.*

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей**: *грóшій, гусéй, дверéй, курéй, людéй, санéй, сінéй*.

б) Закінчення **-ів**: *в'язів, граблів (і грабелів), дріжджів, кліщів, окулярів, сходів, хітрощів*.

в) Нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збоїн, конопелів, лещат, ночів (частіше — ночов), ясел, ясен*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *веселощам, вілам, воротам, в'язам, ночам, радіощам, сходам, штанам (і штаням), яслам*.

Винятки: *гусям, дітям, людям, курям, санням, сінням*.

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцям, граблям, дверям, поміям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *віла, вінця, граблі, коноплі, окуляри, сани, ясла*.

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей, людей*.

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусей і гуси, курей і кури*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *вілами, ночами, сходами; веселощами, радіощами*.

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцями, граблями, коноплями, поміями*.

в) Закінчення **-ми**: *ворітьми (й воротами), грішми (й грошима), гусьми, дверми (й дверима), дітьми, курми, людми, саньми (й саннями), сінми, штаньми (й штанами, рідше — штанями)*.

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на вілах, на воротах (рідше — воротях), у ночвах, на штанях (рідше — на штанях), у яслах; на граблях, у дверях, у поміях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — тверду й м'яку.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолашний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довільний, заможний, західний, кнійжний, косий, кущий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, окільчаний, питомий, поперечний, поточний, працьовитий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сізний, сірий, сліпий, старший, східний, телячий, тогобічний, тотожний, тугий, тямущий, чистий.*

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андріїв, батьків, Галин, дідів, доччін, Ігорів, Марїн, нянин, шевців.*

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гóден, (згóден), готóв, жив, здорóв, зéлен, ла́ден, пéвен, пóвен, пові́нен, прав, рад, ясен.*

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-и** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий** (після голосного **-їй**): *безодній, б́удній, ве́рхній, весі́нній, ве́чірній, всесві́тній (кругосві́тній), горóдній, да́вній (неда́вній), дорóжній (подорóжній), досві́тній, достáтній, дру́жній (дру́жний — з іншим значенням), жі́тній, за́дній, замі́жня, кра́йній, кúтній, лі́тній (повнолі́тній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, нові́тній, обі́дній (пообі́дній), осві́тній, осі́нній, остáнній, перéдній, пі́зній, порóжній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пúтній, ра́нній, самобу́тній, само́тній (але самі́тній), серéдній (посерéдній), спі́дній, сторóнній, сусі́дній, хáтній, худóжній тощо.*

б) Усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *блі́жній, вну́трішній, вчорáшній, да́внішній, до́мáшній, за́втрашній, зóвнішній, ко́лишній, о́ко́лишній, по́здóвжній, ра́нішній, спра́вжній, сьогóднішній, тепе́рішній, торі́шній (але цьогóрічний), туте́шній та ін.; також прийде́шний, сінéшний тощо.*

в) Відносні прикметники з основою на **-й**: *безкра́йй, довго́війй, короткошійй*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, бра́лий*, а також якісний прикметник *сі́нийй*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ий	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-їй	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-ій
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-їм	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-їй

Множина

Тверда група

М'яка група

Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиць**: *білолиций, блідолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

Однина

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

Множина

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

**Вищий ступінь
прикметників**

1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешів-ш-ий, солód-ш-ий*.

б) Слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдáлий, більш глибокий, менш вередливий*.

**Найвищий ступінь
прикметників**

2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*.

б) Слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
кількісних
числівників

§ 70. 1. Числівник *один, одно (одне), одна* відмінюється так:

Однина		Множина	
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один, одне (одно)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	одним
Зн.	= Н. або Р. одне (одно)	одну	= Н. або Р.
Ор.	одним	однією (одною)	одними
М.	...одному (однім)	...одній	.. одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шесті, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шесті, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шесті, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімох	восьми, вісьмох
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімох	...восьми, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шестисот п'ятдесяти дев'яти* (карбованців).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням *-а: сорока, дев'яноста, ста*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'а* (давня форма), *три: двох, двом..., об'ох, об'ом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *об'ох, об'ом, об'ома, на об'ох*.

10. Збірні числівники *чотверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом... і т. д.*

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадесят* відмінюються як числівник *п'ять: кільканадцяти й кільканадцятьох, кількадесятьма й кількадесятьома*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання § 71. 1. Числівники, що мають закінчення *порядкових -ий*, відмінюються як прикметники твердої числівників групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий... двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий*.

р'юхсóтий, п'ятисóтий..., тiсячний, двохтiсячний, трьохтiсячний (i тритiсячний), чотирьохтiсячний (i чотиритiсячний), п'ятитiсячний..., мiльйóнный, двохмiльйóнный, трьохмiльйóнный (i тримiльйóнный), чотирьохмiльйóнный (i чотиримiльйóнный), п'ятимiльйóнный...; числiвник трéтій (трéтя, трéтє) вiдмiнюється як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числiвниках вiдмiнюється остання складова частина: *вiсiмдеся́т вóсьмий, вiсiмдеся́т вóсьмого, тiсяча дев'я́тсот дев'я́нсто першо́го (року), у тiсяча дев'я́тсот три́дцять дев'я́тому (році).*

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Вiдмiнювання дробових числiвникiв § 72. 1. Дробові числiвники читаються так: $\frac{1}{2}$ — *одна́ дру́га*, $\frac{1}{3}$ — *одна́ трéтя*, $\frac{1}{4}$ — *одна́ четвéртя*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять дру́гих*, $\frac{2}{3}$ — *дві трéті*, $\frac{3}{4}$ — *три четвéрті*, $\frac{4}{3}$ — *чоти́ри трéті*, $\frac{3}{5}$ — *три п'я́ті*, $\frac{2}{7}$ — *дві сьóмі*, $\frac{9}{10}$ — *дév'ять деся́тих*.

Вiдмiнюються вони як звичайні числiвники: *двом трéтим, трьомá п'ятими; дiлiти на одну́ два́дцятьу.*

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) вiдмiнюються як звичайні iменники.

2. Числiвники *пiвтора́* (карбованця, вiдра), *пiвторí* (тисячі), *пiвтора́ста* не вiдмiнюються.

ЗАЙМЕННИК

Вiдмiнювання особових займенникiв

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина			Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	менé	тебé	нас	вас
Д.	менi	тобi	нам	вам
Зн.	менé	тебé	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...менi	...тобi	...нас	...вас

Однина				Множина
Н.	вiн	вонó	вонá	вони́
Р.	йогó	(ньóго)	їi (неї)	їх (них)
Д.		йому́	їй	їм
Зн.	йогó	(ньóго)	їi (неї)	їх (них)
Ор.		ним	не́ю	ни́ми
М.	...ньóму	(нім)	...нiй	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона, воно, вони*) після прийменників уживаються з приставним **н:** *до нього, за неї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, нею, ними*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника	Н. —	Зн. себе
	Р. себе	Ор. собою
	Д. собі	М. ...собі

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина			Множина	
чол. і середн. рід			жін. рід	
Н.	мій	моє	моя	мої
Р.	мого		моєї	моїх
Д.	моєму		моїй	моїм
Зн.	= Н. або Р. моє		мою	моїх
Ор.	моїм		моєю	моїми
М.	...моєму (моїм)		...моїй	...моїх

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина			Множина	
чол. і середн. рід			жін. рід	
Н.	той	те	та	ті
Р.	того		тієї (тої)	тих
Д.	тому		тій	тим
Зн.	= Н. або Р. те		ту	= Н. або Р.
Ор.	тим		тією (тою)	тими
М.	...тому (тім)		...тій	...тих

Так само відмінюється займенник *отой*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього		цієї	цих
Д.	цьому		цій	цим
Зн.	= Н. або Р. це		цю	= Н. або Р.
Ор.	цим		цією	цими
М.	...цьому (цим)		...цій	...цих

Так само відмінюються *оцєї* та рідковживаний займенник *сей*.

Відмінювання
питальних
займенників

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

Однина

Множина

чол. і середн. рід жін. рід

Н.	чий чіе́	чийа́	чийі́
Р.	чийо́го	чийе́ї	чийі́х
Д.	чийо́му (чіе́му)	чийі́й	чийі́м
Зн.	= Н. або Р. чіе́	чийо́	= Н. або Р.
Ор.	чийі́м	чийе́ю	чийі́ми
М.	...чийо́му (чіе́му, чийі́м)	...чийі́й	...чийі́х

Займенники *який*, *котрій* відмінюються як прикметники твердої групи.

Відмінювання
означальних
займенників

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина

Множина

чол. і середн. рід

жін. рід

Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі)
Р.	всьо́го	всіе́ї	всі́х
Д.	всьо́му	всі́й	всі́м
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю́	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всіе́ю	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всі́й	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках у *й* в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен* (ко́жний), *всі́кий*, *всі́лякий*, *самі́й* і *са́мий* (напр.: *самі́й хлі́б*, але *той са́мий*), *сам* (*самі́й*, *самі́*) відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не*, *до те́бе*, *на се́бе*, *з ньо́го*, *у не́ї*, *бі́ля ко́го* (ко́гось), *ві́д то́го*, *ві́д чо́го* (чо́гось), *у цьо́го*, *з усьо́го*, *на то́му*, *при цьо́му*, *в чо́му* (чо́мусь), *в усьо́му*.

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ хати́*, *до її́ до́му*.

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання
складних
займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Абі́хто, абі́кого, абі́кому, абі́ким, абі́ на ко́му.

Абі́який, абі́якого, абі́якому, абі́яким.

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й де́ на кім), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де на я́ких).

Котрі́йсь, котро́гось, котро́мусь, котрі́мсь.

Ні́хто, ні́кого, ні́кому, ні́ким, ні на ко́му.

Ні́який, ні́якого, ні́якому, ні́яким, ні на я́кому (й ні на я́кім).

Хто-не́будь, кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь.

Хто́сь, кого́сь, кому́сь, кимсь (і кі́мось).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чий́мсь (і чий́мось).

Що-бу́дь, чого-бу́дь, чому-бу́дь, чим-бу́дь, на чому-бу́дь.

Що-не́будь, чого-не́будь, чому-не́будь, чим-не́будь.

Що́сь, чо́гось, чо́му́сь, чимсь (і чі́мось).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два*: *де́кілько́х, де́кілько́м, де́кількома́*; *ба́гато* відмінюється так: *ба́гато, багати́х, багати́м, багати́ма́ й багати́ма́.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній
час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	кол-емо́	чу́-емо
2 ос.	ід-еш	кол-еш	чу́-еш	ід-ете́	кол-ете́	чу́-ете
3 ос.	ід-е́	кол-е	чу́-е	ід-у́ть	кол-ю́ть	чу́-ю́ть

II дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	ро́б-имо	ба́ч-имо	го́-їмо
2 ос.	ро́б-иш	ба́ч-иш	го́-їш	ро́б-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	ро́б-и́ть	ба́ч-и́ть	го́-ї́ть	ро́бл-я́ть	ба́ч-а́ть	го́-я́ть

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідміни 2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: першу й другу. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-еш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-ете), -уть (-ють).**

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).**

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга дієвідміна а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и, -і (-ї)** або на **-а** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
варі-ти	вар-ю	вар-ять
дої-ти	до-ю	до-ять
леті-ти	леч-у	лет-ять
сиді-ти	сидж-у	сид-ять
крича́-ти	крич-у	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти**: *булькотіти, бурмотіти, муркотіти, цокотіти*, а також такі дієслова, як *бо́я-тися, сто́я-ти* (з основою на **-я**), *спа́-ти* (з основою на **-а** не після шиплячого), *бі́г-ти* (з основою на приголосний).

Перша дієвідміна б) Усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на **-и-, -у-,** які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ві́-ти (док. <i>заві́ти</i>)	ві́-ю	ві́-ють
жи́-ти	жив-у́	жив-у́ть
кри́-ти	кри́-ю	кри́-ють
ми́-ти	ми́-ю	ми́-ють
ни́-ти	ни́-ю	ни́-ють
ши́-ти	ши́-ю	ши́-ють
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ють

В особових формах дієслів *біти, віти* (док. *звіти*), *літи, піти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, ллю — ллють, п'ю — п'ють*.

2) Дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-**:

гнá-ти	жен-ý	жен-ýть
закисá-ти	закисá-ю	закисá-ють
мішá-ти	мішá-ю	мішá-ють
писá-ти	пиш-ý	пиш-уть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на **-ува- (-юва-)**, які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува́-ти	буд-ý-ю	буд-ý-ють
гор-юва́-ти	гор-ю-ю	гор-ю-ють
намал-юва́-ти	намал-ю-ю	намал-ю-ють

Примітка. Від суфікса **-ува- (-юва-)** слід відрізняти суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти — бу-ва́-ю, бу-ва́-ють; відчу-ва́-ти — відчу-ва́-ю, відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти — ку-ю, пізна-ва́-ти — пізна-ю, ста-ва́-ти — ста-ю*.

5) Дієслова з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**:

полó-ти	пол-ю	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю	побóр-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́ну-ти	глян-у	глян-уть
кíну-ти	кін-у	кін-уть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті	нес-ý	нес-ýть
пáс-ти	пас-ý	пас-ýть
тёр-ти	тр-у	тр-уть

8) Дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-отá-ти	булькоч-ý	булькóч-уть
мурк-отá-ти	муркоч-ý	муркóч-уть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-уть
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
реві́-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>поси́лати</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю́	стел-ю́ть
хоті́-ти	хоч-у	хоч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти* — *замр-у́*, *замр-у́ть*, *замр-і́*; *те́р-ти* — *тр-у*, *тр-у́ть*, *тр-и́*; *упе́р-ти* — *упр-у́*, *упр-у́ть*, *упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́*, *дер-у́ть*, *дер-і́*; *же́р-ти* — *жер-у́*, *жер-у́ть*, *жер-і́*.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках 4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **ш**, **ск** → **щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо

така зміна є в першій особі однини: *могті́* — *мо́жу*, *мо́жеш*; *пекті́* — *печу́*, *печеш*; *колиха́ти* — *колиш́у*, *ко́лишеш*; *в'яза́ти* — *в'яз́у*, *в'я́жеш*; *чеса́ти* — *чеш́у*, *че́шеш*; *хоті́ти* — *хо́чу*, *хо́чеш*; *свиста́ти* — *сви́щу*, *сви́щеш*; *полоска́ти* — *поло́щу*, *поло́щеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д**, **т**, **з**, **с** змінюються на **дж**, **ч**, **ж**, **ш**, а **зд**, **ст** — на **ждж**, **щ**: *води́ти* — *водж́у*, *верті́ти* — *верч́у*, *вози́ти* — *вож́у*, *но́сити* — *нош́у*; *і́здити* — *і́жджу*, *ві́мостити* — *ві́мощу*.

Примітка. У дієслові *бі́гти* й похідних від нього *забі́гти*, *прибі́гти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бі́гти* — *бі́жу*, *бі́жиш*.

6. Приголосні **г**, **з** змінюються в **ж**; **к**, **т** → **ч**; **с** → **ш**; **д**, **дз** → **дж**; **ст**, **ск** → **щ**:

а) У дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́жений*, *бо́жений*, *пе́чений*, *крі́чений*, *но́шений*, *збу́джений*, *ви́їжджений*, *ві́мощений*, *пу́щений*.

б) У похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *замо́рбжувати*, *вико́чувати*, *вино́шувати*, *розку́шувати*, *прина́дджувати*, *ви́їжджувати*, *ви́мощувати*; *походжа́ти*, *саджа́ти*, але *заважа́ти*, хоч *зава́дити*, *зава́джу*.

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**: *ві́д-но́шення*, *ро́зхо́дження*, *ро́згні́дження*, *спро́щення*; але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння*, *вози́ння*, *крути́ння*, *носи́ння*.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г**, **з**, а **дж** чергується з **д**: *напру́жуюсь*, *напру́ження* — *напру́га*; *вож́у* — *во́зити*; *ла́жжю* — *ла́зита*; *водж́у* — *води́ти*; *ла́джжю* — *ла́дити*; *ходж́у*, *ро́зхо́дження* — *ходи́ти*.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я, ю** з'являється **л**: *куплять, ловлять, ломлять, люблять; куплю, ловлю, ломлю, люблю*. **Л** з'являється також після губних:

а) У дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зроблений, куплений, розграфлений*.

б) У дієприкметниках на **-яч(ий)**: *гублячий, роблячий*.

в) У дієприслівниках на **-ячи**: *гублячи, люблячи, роблячи*.

г) У віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: *здешевлення, поглиблення*.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'ється, лється, сміюся, смієшся, сміється*.

Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТІ й под.), БУТИ

7. Чотири дієслова: *дати, їсти, вісти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відповісти, розповісти* та ін.) і *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дастé	їстé	відповістé
3 ос.	дадуть	їдять	відповідять

Від дієслова *бути* вживається тільки форма **є** (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. а) **М а й б у т н і й ч а с** дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бути* — *бúду, бúдеш, бúде, бúдемо* (зрідка *бúдем*), *бúдете, бúдуть* + інфінітив: *бúду писати, бúдете ходити*.

2) Інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *йти* (*имú...*) — **-му, -меш, -ме, -мемо** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пектíму, пектíмеш, пектíме, пектíмемо* (зрідка *пектíмем*), *пектíмете, пектíмуть*.

б) **М а й б у т н і й ч а с** дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю, напишú*.

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пуцую, стікну*.

Минулий і
давноминулий час

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, несла, пекла; брало, несло, пекло; брали, несли, пекли*.

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування **о, е з і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягті*), *ліг* (від *лягті*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути — зблід, зблідла; посіхнути — посіхти — посіхнув, посіх, посіхнула, посіхла; слабнути — заслабти — заслаб, заслабла; тягнути — тягті — тягнув, тягнула — потяг, потягла*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись, узявсь, узялась, узялось, узялись*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного **в** (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= ∅ (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім(о), -мо	
2 ос.	»	-іть, -те	

1. Закінчення **-и, -ім(о), -іть** звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бері, берім(о), беріть; живі, живім(о), живіть; іді, ідім(о), ідіть; печі, печім(о), печіть; припусті, припустім(о), припустіть*.

б) У дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *вибери, виберім(о), виберіть; віжени, віженім(о), віженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері, берім(о), беріть; жені, женім(о), женіть*.

в) У дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивнїй, кивнїм(о), кивнїть; крікни, крікнїм(о), крікнїть; моргнїй, моргнїм(о), моргнїть; стїкни, стїкнїм(о), стїкнїть.*

г) У дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрєсли, підкрєслїм(о), підкрєслїть; провітри, провітрім(о), провітрїть.*

2. В інших дієсловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

а) Після голосних: *грай, граїмо, грайте; купуй, купуймо, купуйте; стій, стіймо, стійте; ший, шиймо, шийте.*

б) Після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р**: *не гóрб(ся), не гóрбте(сь); сип, сїпмо, сїпте; став, стáвмо, стáвте; ознайóм, ознайóмте; рїж, рїжмо, рїжте; поклїч, поклїчмо, поклїчте; руш, рїшмо, рїште; морщ, мóрщте; повір, повірмо, повірте.*

в) Після приголосних **д, т, з, с, л, н** теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, сядьмо, сядьте; трать, тратьмо, тратьте; чисть, чїстьмо, чїстьте; злязь, злязьмо, злязьте; повісь, повісьмо, повісьте; візволь, візвольмо, візвольте; стань, стáньмо, стáньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте*; для дієслів *доповідіть, розповість* звичайно вживаються форми: *доповідай* (від *доповідати*), *розповідай* (від *розповідати*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бігти—біжїй, біжїм(о), біжїть; лягти—ляж, ляжмо, ляжте; пекти—печїй, печїм(о), печїть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжїй, ляжу, печїй*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *казати, писати, брехати* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *казати—кажїй, кажїм(о), кажїть; писати—пишїй, пишїм(о), пишїть; брехати—(не) брешїй, (не) брешїть*; пор. теперішній час: *кажїй, пишїй, (не) брешїй*.

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу **у** (**ю**): *вимірїуй, просмóлуй, розказїуй*.

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хотїла б; вона б сказала; рада б узїти; я б про це розповів; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотїв би; він би сказав; я мїг би взїти; він би це давно був зробїв.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глибішати, годувати, годуватися (годуватись), жити, кіннути, лізти, нести, пекти, пектись (пектісь), ревіти, ходити, хотіти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казати, кінуть, терпіть, ходять*.

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

1. Активного стану:

**Дієприкметники
активного стану**

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуєчий, організуючий, перетворюючий, працюючий*;

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навіслий, осілий, почорнілий*.

2. Пасивного стану минулого часу:

**Дієприкметники
пасивного стану**

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -ений, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)знаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гоєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний*;

б) на **-тий (-а, -е)**: *закритий, мітій, початий, ужитий*.

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер**: *бити — битий, ґріти — ґрітий, взути — взутий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий*.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кіннути — кіннутий і кіннений, усунути — усунутий і усунений*.

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**: *колоти — колотий і колений, пороти — поротий і порений*.

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий і мелений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений; вертати — верчений, вразити — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений*.

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и, -і (-ї)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засидіти — засиджений, вигоїти — вигоєний*.

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беруть — беручи, виробляють — виробляючи, ідуть — ідучи, кажуть — кажучи; ба́чать — ба́чачи, летять — летячі, сидять — сидячі, сплять — сплячі*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купува́в — купува́вши, купі́в — купі́вши, налеті́в — налеті́вши; прині́с — прині́сши, спі́к — спі́кши, став — ста́вши*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

§ 86. 1. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенáл, бал, вулkáн, інтегрáл, інтернаціо́нал, капіта́л, футбо́л, халва́; аеропла́н, бала́нс, галантере́я, глазу́р, клас, моле́кула, новéла, план, пріму́ла, фо́рмула; блок, велосипéд, коло́нія, со́ло, соціоло́гія, флот; блу́за, лу́па, металу́ргія; Алба́нія, Атланти́чний океа́н, Гренла́ндія, Ла-Ма́нш, Лондо́н, О́сло, Тулу́за; Ве́лассес, Голсуо́рсі, Лафа́рг, Майкл Го́лд, Флобе́р, Флурáнс та ін.*

б) **Л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомо́биль, асфа́льт, бульдо́г, гі́льза, го́льф, магістра́ль, педа́ль, та́бель; вакуо́ля, ля́піс, пілю́ля, пляж, поля́рний, регуля́тор; кльош, туберкульо́з; алюмі́ній, бю́мінг, револю́ція; Арль, Ба́зель, Бельт, Лю́бек, Любля́на, О́льстер, Теруе́ль, Фінля́ндія, Ві́льсон, Лі́нкольн, Зо́ля, Лю́тер, Рафае́ль, Саду́ль, Те́льман та ін.*

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *біле́т, е́лектрика, желе́, легéнда, ле́кція, плénum, телегра́ф; Вале́нсія, Каледо́нія, Пале́рмо, Толéдо; Галіле́й, Ле́ссінг.*

§ 87. **G i h** звичайно передаються літерою **г**:
Г, Н *аванга́рд, агіта́ція, агре́сор, гва́рдія, генéтика, гімна́стика, гоніо́метр, грандіо́зний, гра́фік, грóг, емба́рго, лінгві́стика, мігра́ція; гандбо́л, гегемо́нія, секта́р, герба́рій, ге́рцог, гі́нді (мова), гіпо́теза, горизо́нт, го́спіта́ль, гуге́нот, гу́мус; Гаа́га, Гавáна, Гавр, Га́рвард, Гаро́нна, Гвіне́я, Гельсінгфо́рс, Гельсінкі, Гінду́стан, Гренла́ндія, Гре́ція, Йога́ннесбург, Лю́ксембург; Ганніба́л, Ге́йне, Ге́те, Гізо́, Го́мер, Го́рацій, Горн, Гю́го, Магомéт.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі́, хокéй, хол; Хемінгуе́й та ін.*

§ 88. **F i Ph** передаються літерою **ф**: *фа́брика, факт, фарту́х, фах, фая́нс, федера́тивний, фейлето́н, фігу́ра, фо́рма, фу́га, футля́р, офіці́йний, рефо́рма; ефеме́рний, катастро́фа, корифе́й, фарао́н, фі́зика, фізіо́-*

логія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаон.

Тн залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, нафос, Федір, — то літерою **т**: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.

**Неподвоєні
й подвоєні
приголосні**

§ 89.1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: акумуляція, бароко, беладо́на, белетри́стика, браві́симо, ват (хоч Ватт), грип, гру́па, групéто, гун (гу́ни), ідилі́чний, інтелектуа́льний, інтерме́цо, колекти́в, комі́сія, кому́на, лібрéто, піані́симо, пі́цикато, стака́то, су́ма, фін (фі́ни), форти́симо, шасі́, шофе́р та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: анна́ли, бо́нна, бру́тто, ва́нна (ва́нний), мадо́нна, ма́нна (ма́нний), мо́тто, не́тто, па́нна, пе́нні, то́нна, бі́лль, бу́лла, ві́лла, му́лла, ду́рра, мі́рра.

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня, подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: апперце́пція (бо є перце́пція), іммігра́ція (бо є мігра́ція), іннова́ція (бо є нова́ція), ірраціо́нальний (бо є раціо́нальний), ірреа́льний (бо є реа́льний), контрреволю́ція (бо є револю́ція), сюрреа́лізм (бо є реалі́зм).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: нота́ція — а́нота́ція, ко́нота́ція), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: Андо́рра, Гарбо́нна, Голла́ндія, Кальку́тта, Маро́кко, Міссу́рі, Ні́цца, Ренн, Я́ффа; Бе́тті, Джо́нні, Мю́ллер, Руссо́, Торріче́ллі, Фламма́ріон, Ші́ллер.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: андо́рський (Андо́рра), марокка́нець (Маро́кко), я́фський (Я́ффа).

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА j ТА ГОЛОСНИХ

§ 90. 1. Відповідно до вимови j у словах французького походження передається через **ж**: Жеро́м (Jérôme), жабо́ (jabot), Жа́нна (Jeanne), жу́рі (jury), у словах англійського походження — через **дж**: джаз (jazz),

Джеймс (James), джемпер (jumper), Джерсі (Jersey); у словах іспанського походження — через **х**: *хунта* (junta), *Бадахос* (Badajoz).

2. Початкові **іе** (**hie**) звичайно передаються через **іє**: *ієрарх*, *ієрархія*, *ієррей*, *ієрбогліф*, але: *єзуїт*, *Єна*, *єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалим*. Початкове **је** передається через **є**: *Єнсен*, *Єсперсен*.

3. Початкові **іо**, **уо**, **јо** передаються через **іо**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон*, *іонізатор*, *іонійський*, *Іонічне море*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад; *йод*, *йота*; *Йорданія*, *Нью-Йорк*, *Йон*, *Йосип* та ін.

4. **І**, **у** (а також **и** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *б'юер*, *конв'єер*, *лояльний*, *параноя*, *плеяда*, *рояль*, *саквояж*, *секвоя*, *фаянс*, *феєрв'єрк*, але: *Гавайї*, *Г'ойя*, *Савойя*, *Фейєрба́х*; також *ма́йя* (народність), *фойе́*.

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **І**, **у** (ігрек) передаються також літерами **і**, **ї** та **и**.

а) **І** пишеться:

1) На початку слова: *іде́я*, *Іліа́да*, *інстру́кція*, *інтернаціона́льний*; *Індіа*, *Іспа́нія*; *Ібсен*, *Іво́н*, *Ізабе́лла*.

2) Після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *артеріа́льний*, *геніа́льний*, *діалéктика*, *інду́стріаліза́ція*, *матеріа́л*, *соціалі́зм*, *фіа́лка*; *аудиє́нція*, *гіе́на*, *кліє́нт*, *піє́тєт*; *аксіо́ма*, *революціо́нер*, *соціоло́гія*, *фіоло́товий*; *радіу́с*, *тріу́мф*; *парти́йний*, *раді́й*; *Біаррі́ц*, *Фіу́ме*; *Віардо́*, *Оссіа́н*, *Фіорава́нте*.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *кури́бо́з*, *серйо́зний*; *ар'єр-га́рд*, *бар'єр*, *вольте́р'янець*, *кар'є́ра*, *п'є́са*.

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: *арте́рія*, *інду́стрія*, *істо́рія*, *хімі́я*; *Апу́лія*, *Гре́ція*, *Діє́го-Гарсі́я*, *Му́рсі́я*.

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбе́зі*, *Ка́прі*, *Лісабо́н*, *Міссісі́пі*, *Монтевіде́о*, *Нагаса́кі*, *По́ті*, *Ні́л*, *Севі́лья*, *Сідней*, *Сомалі*, *Со́чі*; *Анрі́*, *Бі́лл*, *Гальва́ні*, *Грі́мм*, *Дідро́*, *Ді́зель*, *Ові́дій*, *Россі́ні*; *лісабо́нський*.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *ді́зель* (хоч *Ді́зель*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *віза-ві, журі, колібри, мерсі, парі, попурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гратіс, піанісимо* й под.

5) В усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бізнес, пілót, вібрація, академік, фінанси, графік, гіпопótам, логічний, гімн, кілограм, кінó, архів, хімія, хірург, література, республіка, ко-муніст, ніша*.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурмістер* (але *бургомістр*), *вімпел, ехідна, імбір, кипаріс, лимán, міля, мирт, нірка, спирт, хімєра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкір, гір'я, калмік, кинджал, киргїз, кисєт, кишлак*.

Примітка 2. З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, епитімія, епитрахіль, камілавка, мітра, митрополіт, християнство* тощо.

б) **ї** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозаїк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр*.

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний: *антиісторичний, доісторичний, поінформувати; безідейний, дезінтеграція, дезінфекція, дезінформація, рбзіграш*.

в) **и** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дізель, динамо, диплом, дирéктор, методика; інститут, математика, стимул, текстіль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксїзм, силует, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигіт, джинси; речитатів, чичероне; шїрма, шифр; бригада, риф, фабрика*.

2) У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика**: *Антарктида, Атлантида, Флоріда; Адріатика, Амєрика, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мєксика*.

3) У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Алжїр, Вашингтón, Вїрджїнія, Гємпишр, Жирóнда, Йóркшир, Лейпциг, Сан-Францїско, Циндáo, Чикаáo, Чїлі*, але перед голосним **і** в кінці слова пишеться **і**: *Вїші, Шіофок*.

4) У географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним (крім **ј**): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Парїж, Рїга, Рим, Цюрих* та ін., але *Австрія, Рїо-де-Жанейро*.

5) У ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою:

Аддіс-Абэба, Аргентіна, Братислава, Бразилія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалим, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошюра, журі, парашют*; також у словах *парфуми, парфумерія*.

Е, О, EU § 91. 1. Е передається літерою **е**: *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силуєт, театр, фаєтон, філе; Еквадор, Па-де-Калé, Теруель; Енгельс, Есхіл*.

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **є**: *європéець, європéйський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет*. Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, н'єдестал, конвееер, реестр, феєрвеєрк, абітуриєнт, пацієнт; В'єнна, В'єтна́м, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрба́х, Гот'є*. Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діеле́ктрик, поліе́др, ре-евакуа́ція, реємігра́ція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є**; у словах *проєкт, проєкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ъ, eu передаються літерою **е**: *Гете, Кельн, Вільне́в*.

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф § 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янти, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рів'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є*.

б) Після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура*.

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**: *курйóз, серйóзний*.

б) Коли **я, ю** позначаються пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бю́джет, бю́рб, пю́ітр, мю́рид, фюзеля́ж, кю́вет, рю́кзак, рю́ш; Барбю́с, Бю́ффон, Вю́ртемберг, Мю́ллер, Гю́б, Кю́в'є, Рю́дберг*.

Ь § 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо**: *адьє, кондотьєр, конферансьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Феттьо, Кордильєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї.*

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатрєс, фільм; Дельфи, Нельсон*, але: *залл, катофальк і т. ін.*

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*, але: *бал, металь, рулон, шприц; Галац, Суєц та ін.*

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мадьяр, малярія; дьона, ілюзія, нюанс, тьобик, тюль; Аляска, Дюма, Сю, Цюрих.*

Дифтонги
AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гаупт-вахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *джобуль, клоун; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус; Воуверман, Шбу.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія; Август, Аврора.*

Німецький
дифтонг **EI**

§ 95. 1. Німецький дифтонг **ei**, англійський **eu** та голландський **iu, у** передаються через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркшейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія; Ван-Дейк, Гейне, Ейнштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві
-TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семєстр, театр, термометр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в**: *Вашингтон, Вєбстер, Веллінгтон, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег та ін.*, але за традицією *Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-стрит, Голсуорсі, Хемінгуей та ін.*; англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мередіт, Агата*, але *Голсуорсі, Резерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Ануй, Війон; Вайян, Вайель, Шантійї.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Куусінен, Тоомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *ка́псула* — *ка́псули*, *ка́псулі*; *фі́зика* — *фі́зики*, *фі́зиці*; *вакуо́ля* — *вакуо́лі*, *вакуо́лею*; *ескадрі́лья* — *ескадрі́льї*, *ескадрі́льєю*, род. мн. *ескадрі́лей*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Вене́ція* — *Вене́ції*, *Вене́цією*; *Го́йя* — *Го́йї*, *Го́йєю*.

II відміна: *арсе́нал* — *арсе́налу*, *арсе́налом*, в *арсе́налі*; *бло́к* — *бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком*, на *бло́ці*; *автомо́біль* — *автомо́біля* — *автомо́білем*; *Ші́ллер* — *Ші́ллера*, *Ші́ллером*; *Рафа́ель* — *Рафа́еля*, *Рафа́елем*; *Да́рвін* — *Да́рвіна*, *Да́рвіном*; *Бю́лов* — *Бю́лова*, *Бю́ловом*.

III відміна: *магістра́ль* — *магістра́лі*, *магістра́ллю*.

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплу́а*, *боа́*, *Жоффруа́*; на **-е**: *кафе́*, *кашне́*, *турне́*; *Беранже́*, *Гейне́*, *Гете́*, *Данте́*; на **-е**: *ателье́*, *Барбе́*, *Готье́*, *Лавуазье́*; на **-і**: *колібри́*, *пони́*, *таксі́*; *Гальва́ні*, *Голсуорсі́*, *Россіні́*, *Фірдоусі́*, *Шеллі́*; на **-ї**: *Вінчі́*, *Шантії́*; на **-о**: *бюро́*, *депо́*, *кіно́*, *манто́*, *метро́*, *радіо́*; *Арно́*, *Буало́*, *Віардо́*, *Гюго́*, *Дідро́*, *Лонгфелло́*, *Тассо́* (але *пальто́* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо́*, *Пількомайо́*; на **-у**: *какаду́*, *рагу́*, *Шоу́*; на **-ю**: *інтерв'ю́*, *меню́*, *Сю́*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін**, **-ов**: *Аліс*, *Долорес*, *Зейна́б*; (*Ельза*) *Вірхов*, (*Джеральдіна*) *Чаплін*.

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бра́нко* — *Бра́нка*, *Даві́чо* — *Даві́ча*, *Костю́шко* — *Костю́шка*, *Ті́то* — *Ті́та*, *Цвє́тко* — *Цвє́тка*.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимоги за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловérхий, Ведмédів, За́ець, Кривоніс, Миколáєнко, Олексієнко, Олександрóвич, Швець*.

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченням іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Мáйборода — Мáйбороди, Мáйбороді, Мáйбороду й т. д.;
Гмі́ря — Гмі́рі, Гмі́рі, Гмі́рю, Гмі́рею й т. д.;
Гнатю́к — Гнатю́ка, Гнатю́кові (Гнатю́ку) й т. д.;
За́ець — За́йця, За́йцеві (За́йцю) й т. д.;
Іваньó — Іваня́, Іваньóві (Іваню́) й т. д.;
Кривоні́с — Кривонóса, Кривонóсові (Кривонóсу) й т. д.;
Лéбідь — Лéбеда, Лéбедеві (Лéбедею) й т. д.;
Пані́будьла́ска — Пані́будьла́ски, Пані́будьла́сці й т. д.;
Симонéнко — Симонéнка, Симонéнкові (Симонéнку)
й т. д.;

Але: *Шве́ць — Швеця́, Швеце́ві (Швецю́)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. родів (твердої чи м'якої групи):

Авді́євський — Авді́євського, Авді́євському й т. д.;
Кобиля́нська — Кобиля́нської, Кобиля́нській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковале́в-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковале́в-і, -у (-лі́в-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Қл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковале́в-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а

Н.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковале́в-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковале́в-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковале́в-ими (-лі́в-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковале́в-их (-лі́в-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Қл.	Па́влов-и	Ковале́в-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Га́ршин	Романі́шин
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)
Зн.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у
Қл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин

Множина

Н.	Гáршин-и	Романішин-и
Р.	Гáршин-их	Романішин-их
Д.	Гáршин-им	Романішин-им
Зн.	Гáршин-их	Романішин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гáршин-и	Романішин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний **е** зберігається: *Гáшек — Гáшека, Гáшекові..., Локéтек — Локéтека, Локéтекові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та о не відмінюються: *Марії Сéник, Надії Балій, з Ніною Бáйко.* Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василь Сéника, Михайлові Балі́єві, з Андрієм Бáйком.*

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен § 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюються як відповідні

іменники I відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	Микóл-і	Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я́	Мóтр-я
Р.	Ілл-і́	Мóтр-і
Д.	Ілл-і́	Мóтр-і
Зн.	Ілл-ю́	Мóтр-ю
Ор.	Ілл-е́ю	Мóтр-ею
М.	Ілл-і́	Мóтр-і
Кл.	Ілл-е́	Мóтр-е

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Ганн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Ганн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	Микóл-ах	Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	чол. р.		жін. р.
Н.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і
Р.	Ілл-ів	Соломій	Мотр
Д.	Ілл-я́м	Соломі-я́м	Мóтр-я́м
Зн.	Ілл-ів	Соломій	Мотр
Ор.	Ілл-я́ми	Соломі-я́ми	Мóтр-я́ми
М.	Ілл-я́х	Соломі-я́х	Мóтр-я́х
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і
			Натáл-і
			Натáль
			Натáл-я́м
			Натáль
			Натáл-я́ми
			Натáл-я́х
			Натáл-і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи г, к, х у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням -і змінюються на з, ц, с: *Ольга* — *Ользі*, *Палáжка* — *Палáжці*, *Соло́ха* — *Соло́ці*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Ода́рка*, *Пара́ска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук о: *Ода́рок*, *Пара́сок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та о, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

Н.	Оле́г	Анті́н	Дмитр-о́
Р.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр-а́
Д.	Оле́г-ові́ (-у)	Анто́н-ові́ (-у)	Дмитр-о́ві (-у́)
Зн.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр-а́
Ор.	Оле́г-ом	Анто́н-ом	Дмитр-о́м
М.	Оле́г-ові́	Анто́н-ові́	Дмитр-о́ві
Кл.	Оле́г-у	Анто́н-е	Дми́тр-е

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р. Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д. Сергі-єві(-ю)	Їгор-єві(-ю)	Терен-єві(-ю)	Тимош-єві(-у)
Зн. Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор. Сергі-єм	Їгор-ем	Терен-ем	Тимош-ем
М. Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл. Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н. Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й
Р. Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д. Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн. Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор. Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М. Олэг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл. Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р. Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Д. Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн. Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Ор. Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М. Сергі-ях	Їгор-ях	Терен-ях	Тимош-ах
Кл. Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Ничипір, Прокіп, Сидір, Тиміш, Федір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — **о**: *Антона, Антонові* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д., але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р**, у родовому мають закінчення **-а**: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара*, але: *Їгор — Їгоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лева* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка: Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я Васйлівн-а (Андріївн-а, Іллівн-а)
Р.	Марі-ї Васйлівн-и (Андріївн-и, Іллівн-и)
Д.	Марі-ї Васйлівн-і (Андріївн-і, Іллівн-і)
Зн.	Марі-ю Васйлівн-у (Андріївн-у, Іллівн-у)
Ор.	Марі-єю Васйлівн-ою (Андріївн-ою, Іллівн-ою)
М.	Марі-ї Васйлівн-і (Андріївн-і, Іллівн-і)
Кл.	Марі-є Васйлівн-о (Андріївн-о, Іллівн-о)

Фонетичні § 104. Найголовніші правила щодо правопису правил правопису інших слов'янських прізвищ такі:

слов'янських прізвищ 1. Російський звук **е**, польські **іе**, болгарський і сербський **е**, чеські **е**, **ё** після приголосних передаються літерою **е**: *Алексáндров, Бестúжев, Вельгóбрський, Венгéров, Веселóвський, Держáвін, Кузнецóв, Лéрмонтов, Озеров, Петрóв, Степáнов, Тургéнев, Фéдін, Шмельóва; Бéлич, Бронéвський, Вéслав, Залéський, Мечислáв, Міцкéвич, Мічáтек, Нéдич, Седлáчек, Сенкéвич, Серакóвський, Цéнкий, Чáпек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **е** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокíмов, Євтушéвський, Єгóров, Єлáнський, Єлизáров, Ершóв, Ефі́мов.*

б) У середині слів після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Бердя́ев, Буєра́ков, Вереса́ев, Гуля́ев, Досто́євський, Іса́єнков; Аля́б'ев, Афанáсьев, Григóр'ев, Євгéньєва, Зинóв'ев.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-ев**, **-єєв** російських прізвищ: *Лóмтев, Медвéдєв, М'ят-лев, Тимі́рязєв; Алексéев, Веденéев, Гордéев, Матвéев, Менделéев*, але: *Мýромцев, Нехорóшев, Пі́сарєв, Подья́чев, Усвят́цев; Андрéев, Аракчéев, Мацéев, Плещéев*, а також у болгарських: *Бóтев, Дру́мєв* і под.

г) Коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белíнський, Звé-*

рев, Лесков, Местечкін, Наседкін, Пешковський, Рєпін, Сто-
летов, Твердохлебов.

Є 3. Російська літера **ё** передається:

а) Сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **ё** позначає звукосполучення **й + о**: *Йолкін; Бугайов, Вороб-
йова, Окайов, Соловійов.*

б) Через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **е** позначає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Алфьоров, Верьовкін, Дьорнов, Корольов, Новосьолов, Семьоркін, Тьор-
кін.* Але в прізвищах, утворених від спільних для україн-
ської та російської мов імен, пишеться **е**: *Артемов, Семєнов, Фєдоров* і т. ін.

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Грачов, Лихачов, Пу-
гачов, Хрущов, Щипачов.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) Сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голембйов-
ський, Мйодович, Пйотровський.*

б) Через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньолек, Генсьор-
ський, Козьолєцький.*

5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, на-
лежних до південнослов'янських мов, у яких
немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Веліч-
ков, Жівков, Хрістов; Бєлич, Караджич, Милєтич, Радич,
Ягич;* але через **ї** після голосного: *Райч, Стбїч* та через **і** —
на початку слова: *Ікономов, Ілієв; Івич, Ігнатівич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** переда-
ється:

а) Через **і** на початку слова та після приголосного: *Іваш-
кєвич, Зволінський, Лінда, Міцкєвич; Індра, Ёдлічка, Мічате-
к.*

б) Через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич**
(-евич, -ович): *Бжозович, Козіцький, Конопницька, Копєр-
ник, Сенкєвич, Шімчак; Гавлик, Жіжжа, Міклошич, Фучик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) Літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім
шиплячих і **ц**): *Ігнатов, Ігнатєв, Ісєєв; Багіров, Гагарін,
Мічурін, Пущкін.*

б) Літерою **ї** після голосного й при роздільній вимові піс-
ля приголосних (після **ь** та апострофа): *Вбїнов, Гур'їн,
Ізмаїлов, Ільїн.*

в) Літерою **и**:

1) Після **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Гаршин,
Гуїн, Дорбжін, Лұчин, Цеїлін, Чичиков, Шішкін, Щиглов;*
це стосується й прізвищ інших народів: *Абашідзе, Вашингтон,
Джигарханян, Жильєрон, Тажибаєв, Цицерон, Чиковані* тощо;
також *Чингісхан*, але перед голосним пишеться **і**: *Жіонб,
Тиціан.*

2) У прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борісов, Ботвінник, Вавилівський, Виноградів, Глінка, Данілов, Казимірський, Кантемір, Кирилов, Кисельов, Миронов, Митрофанов, Мішкін, Нікіфоров, Одинцов, Пивоваров, Пиляєв, Пісарев, Смирнов, Тимофеев, Титов, Тихоміров*, але: *Нікітін, Ніколаєв, Філіппов* тощо, вихідні для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі **при**: *Прибілкін, Привалов, Пришвін*.

4) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бєликов, Голік, Котельников, Крутиков, Новиков; Гнідич, Григорович, Кулінич, Станюкович, Трублаєвич; Голіцин, Паліцин; Радіщев, Татіщев*.

ы 7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и**: *Крутих, Маліцин, Рибаків, Циганков, Чернишов; Висп'янський, Пташінський; Масарик*.

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журавський, Короткевич*, але: *Бядуля, Янка Купала, Цьотка* й под.

8. Польські носові **а, е** передаються:

а, е а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбровський, Заремба, Кемпа*.

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайончек, Пайонк, Пйонтек, Свйонтек; Венгжинович, Ендріховський, Свенційський*.

-ск(ий), -цк(ий) 9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Бронєвський, Даргомїжський, Маяковський, Мусоргський, Острівський; Гомулицький, Городєцький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц (дз)** пом'якшуються: *Висп'янський, Яблонський; Свйедек, Цвік*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюравець, Сятковський*.

Прізвища 10. Прикметникові закінчення російських з прикметниковими прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; **-закінченнями** **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бєлий, Горький, Крайній; Бєла, Горова, Крайня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полевій, Толстой*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-ý**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бялий, Гартний, Гуляшкий, Неврлий, Неедлий, Новотний, Палацький*.

Апостроф

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аляб'єв, Арєф'єв, Водоп'янов, В'яземський, В'яльцева, Григор'єв, Захар'їн, Луб'янцев, Лук'янов, Пом'яловський, Прокіф'єв, Рум'янцев, Юр'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйов, Соловійов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бядуля, Пясецький, Рюмін*.

Ь

12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с**,

ц, л, н:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкрат'єв, Третьяков, Полз'єв, Саласьєв, Ульянов, Ільїн, Анан'їн*.

2) Перед приголосними: *Вольнов, Коньков*.

3) У кінці слова: *Лось, Соболев*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дягилев, Зябров, Ляпунів, Цявловський, Тюмєнев*.

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-ець** пом'якшується: *Глуховець, Скиталець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Клаузевиц, Ліфшиц, Мориц*.

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська)

§ 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. Окремо пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іван Воліве Око, Олена Прекрасна, Річард Лівове Серце, Степан Тигряча Смерть*; сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Мάρко Вовчók, Панás Мíрний*.

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цэзар, Марк Пóрцій Катón*.

г) Частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон і т. ін.*) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетхóвен, да Вінчі, де ла Куéва, ді Віттóріо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельé, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбér, Д'Артаньян, Д'Обіньé; О'Генрі, О'Кейсі, О'Коннейль*; частки *Ван-, Мак, Сан-, Сен-*, які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магón, Мак-Клюр, Сан-Мартін, Сен-Сімón*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандóль, Делі́ль, Дері́бас, Лагáрп, Ламеттрі́, Лафонтéн, Лесáж, Фонві́зін*.

д) Слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базі́ліо, дон Пédро, дон Хосé*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуáн, Дон Кіхóт*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуáн* пишеться разом із малою літерою.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гну́єн Конг Хоáн, У Ну Мунг, Фетáй Чотіню́-чит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горі́цвіт, Непій́вода, Убий́вовк*.

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвечі́р, Нетудихáта, Панібудьла́ска*.

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопо́л, Кривони́с, Скорохóд*.

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владисла́в, Володі́мир, Мечисла́в, Яропо́лк*.

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можó, Ден Сяопі́н, Тао Юаньмі́нь, Сунь Ятсéн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лі́нь, Лу Сі́нь, Цюй Юáнь*.

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, заде, мелік, оглі** й под.; що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзаде, Кероглі*. Але арабське **Ібн** пишеться окремо: *Ібн Русте, Ібн Сіна, Ібн Фадлан*, а тюркське **паша** — через дефіс: *Гедік-паша, Осман-паша*.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Василь-Костянтин, Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Антуанетта, Мартін-Люттер, Фрідріх-Вільгельм*.

б) Складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревеа, Гулак-Артемівський, Жоліо-Кюрі, Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левіцький, Новиков-Прибой, Римський-Корсаков*.

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царенко, Кірик-мужичок*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужичий син*, рідше — кома: *Іван, селянський син*.

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзе-дун — маоцзе-дунівський, Кім Ір Сен — кімірсенівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — деголлівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбєр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбєрівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів типу: *Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Річард Лєвовє Серце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вальтер Скотт — вальтер-скоттівський, Жюль Верн — жуль-вєрнівський, Марк Твен — марк-твенівський*.

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі, Осман-паша* тощо.

в) Він невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Вітторіо, Ламетрі, Д'Обіньє*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрівськ, Вінниця, Гребінка, Донецьк, Дубно, Житомир*,

Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодонетськ, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпрі, Дністер, Західний Буг, Ірпін, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти *-поль* у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): *Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь* — і *-піль* (з українського «поле»): *Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль*.

§ 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

1. Російська літера *е* передається через *е*:
Бездна, Верхоянськ, Воронеж, Зеленодільськ, Новочеркаськ, Туапсе; Ветлуга, Лена, Нева, Онега, Пінега, Пенза, Тетер, Шексна.

Але інколи *е* передається через *є*:

а) На початку слова: *Євпаторія, Їськ, Єлєць, Єнісєй, Єреван*; так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Колг'єв, Пос'єт*.

б) Після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах *-єв, -єєв* російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Лантевих, Лєжнево*, але: *Плещеево, Ржев, мис Рум'янцева*.

в) Коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): *Бєжецьк, Бєлгород, Бєлєво, Белорєцьк, Благověщенськ, Желєзноводськ, Орєхово-З'єєво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: *Арабатська Стрілка, Біла, оз. Біле, Біловєзька П'уща, Вітка, Лісна, Негоріле, Піщане, Сінне, Сірий мис, Цілинград* і под. Це стосується й польського *ia*: *Біла Підляська, Білосток* тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом *-и-* (лат. *-с-*), зберігається: *Бельце, Кельце; Кошице, Лідице, Пардубице*. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопане* має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопане, Закопаного, Закопаному* й т. д.

2. Літера *ё* передається:

а) Через *йо* на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення *й + о*: *Йолкіно, Соловійово*.

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньова, р. Оленьок, але: р. Березова, Орёл.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачово, Сичівка, Щокіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбрус, Ельтон, Ёмба, Естонія.*

4. Літера **и** передається:

и

а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Батумі, Бородіно, Вітебськ, Воткінськ, Ігарка, Іжевськ, Іркутськ, Кінешма, Поті, Сочі, Сухумі, Челябінськ; Двіна, оз. Ільмень, Індигірка, Іртіш, оз. Селігер.*

2) Через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зілаїр, Кутаїсі, Тробицьк, Ананьїно, Мар'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-**: *Березина, Гусіне Озеро, Дудінка, Жабінка, Карпінськ, Крутінське, Правдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жигалово, Жиздра, Жила Коса; Ачинськ, Нальчик, Чирчк; Егорино, Ішим, Камішин, Тушино; Щигрі; Цимлянська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаврілово, Данілов, Дмитров, Михайловське; але Ніколаївськ-на-Амурі та ін.* (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **І** зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леонідово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виноградово, Кисловодськ, Клин, Крічев, Курільські острові, Ліпецьк, Лихославль, Тихвін, Тихорецьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосток, П'ятигорськ, Семипалатинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приволжя, Примор'я, Прикумськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимовники, Тупік; Боровичі, Котельнич, Осиповичі, Углич; Бронниці, Глівичі, оз. Колвіцьке, Луховіці; Митиці, Ртищево.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березники, Валуїки, Горки, але Жигулі* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір, Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

ы 5. Літера **ы** передається через **и**: *Вікса, Вітегра, Іртіш, Сізрань, Сиктивкар, Чебоксари, Шахти*.

6. У словах: *Росія, російський, Білорусія, білоруський* приголосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями 7). а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ий, -ой** — через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я; -ое, -еє** — через **-е, -е**: *Грозний, Становий* (хребет); *Великий Устюг, Олений* (острів); *Лиха, Нижня Тунгуска, Чусова; Благодарне, Бологє, Майське, Покровське, Угловє*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внуково, Орехово-Зуєво; Бородино, Мар'їно, Пушкіно; Єгоришино, Роцино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ье, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключі, Набережні Човні, Карські Ворота, Чисті Пруді*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Банська Бістриця, Нові Замки, Стальова Воля, Чеський Крүмльов*.

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирардув, Жешув, Томашув-Мазовецький* і т. ін., але традиційно *Грубешів, Краків*.

е) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домброва, Дембїця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохова*.

Апостроф 8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язникі, Дем'янськ, Прокон'євськ, П'ятигорськ, Ак'яр, Амудар'я, Гур'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравйово*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Вязьма, Кяхта, Крюково, Рязань*.

ь 9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьєпп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє*.

- 2) Перед приголосним: *Кля́зьма, Лись́ва, Льгов*.
 3) У кінці слова: *Го́мель, Нахі́чева́нь, Сі́мферо́поль, Тянь-Ша́нь*.

Примітка. Коли *я, ю* означають сполучення м'якого приголосного з *а, у*, то перед ними *ь* не пишеться: *Аля́ска, Челя́бінськ, Тюме́нь*.

б) Твердий кінцевий приголосний основи *ц* пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иця*: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць, Кра́гуєваць, Сто́лаць; Дембі́ця, Ломни́ця, Речи́ця*.

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк*: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнє́цьк, Трбі́цьк*.

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Араві́йське мо́ре, мис До́брої На́дії, Пе́рська зато́ка, Півні́чний Льодо́вітий океа́н*.

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Вели́кий каньйо́н, Ни́жній Но́вгород, Півде́нна Аме́рика, Півні́чний по́люс*.

Іншомовні
географічні
назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться

відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання
географічних
назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *А́фрика — А́фрики, в А́фриці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Ло́хвиця — Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці; Махачка́ла — Махачка́лі, у Махачка́лі; Мосќва — Мосќві, Мосќвою, у Мосќві; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Речи́ця — Речи́ці, в Речи́ці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці*.

II відміна: *Бу́г — Бу́гу, на Бу́зі (й по Бу́гу); Владивосто́к — Владивосто́ка, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бною, у Ду́бні; Е́динбург — Е́динбурга, в Е́динбурзі (в Е́динбургу); Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Лихосла́вль — Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі; Луга́нськ — Луга́нська, Луга́нськом, у Луга́нську; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Ора́, Оро́м, в Ора́лі; Пско́в — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́тязі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Тери́эль —*

Теру́еля, Теру́елем, у Теру́елі; Токма́к — Токмака́, у Токмаці́ (у Токмаку́); У́жгород — У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді́.

III відміна: Брета́нь — Брета́ні, Брета́нню, у Брета́ні; Керч — Ке́рчі, Ке́рчю, у Ке́рчі; Об — Обі́, Об'ю́, на Обі́; Сві́р — Сві́рі, Сві́р'ю, на Сві́рі; Сі́зрань — Сі́зрані, Сі́зранню, у Сі́зрані.

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: Березни́куй — Березни́ків, Березни́кам; Го́рки — Го́рок, Го́ркам; Єсенту́куй — Єсенту́ків, Єсенту́кам; Жигу́лі — Жигу́лів, Жигу́лям; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам; Лубні́ — Лубе́н, Лубна́м; Плі́ски — Плі́сок, Плі́скам; Прилу́ки — Прилу́к, Прилу́кам; Ромні́ — Роме́н, Ромна́м; Сало́ніки — Сало́нік, Сало́нікам; Філіппі́ни — Філіппі́н, Філіппі́нам; Чебокса́ри — Чебокса́р, Чебокса́рам, у Чебокса́рах; Черні́вці — Черні́вців, Черні́вцям, у Черні́вцях.

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: Борове́ — Борово́го, Борово́му; Жукóвський — Жукóвського, Жукóвському; Лозова́ — Лозово́ї, Лозові́й; Рівне́ — Рівно́го, Рівно́му; Чусова́ — Чусово́ї, Чусові́й.

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навіпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) Вели́кий У́стюг — Вели́кого У́стюга; Го́ла При́стань — Го́лої При́стані, Го́лою При́станню; Криві́й Рі́г — Криво́го Ро́гу, Вели́кі Лу́ки — Вели́ких Лук, Єлисе́йські По́ля — Єлисе́йських По́лів, Мінеральні́ Во́ди — Мінеральних Во́д.

б) Кам'я́нець-Поді́льський — Кам'я́нця-Поді́льського, Кам'я́нцеві-Поді́льському, Но́вгород-Сіверський — Но́вгорода-Сіверського, Но́вгороду-Сіверському; Новогра́д-Воли́нський — Новогра́да-Воли́нського, Новогра́дові-Воли́нському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ві-Ру́ській.

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: Алма́-Ата́ — Алма́-Ати́, в Алма́-Аті́; Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Оре́хово-Зу́єво — Оре́хово-Зу́єва, в Оре́хово-Зу́єві; Іва́но-Франкі́вськ — Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську. Але: Ко́нча-За́спа — Ко́нчі-За́спи, у Ко́нчі-За́спі; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині:

Ростів-на-Доні — Ростова-на-Доні, у Ростіві-на-Доні; Фрэнкфурт-на-Майні — Фрэнкфурта-на-Майні, у Фрэнкфурті-на-Майні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у (ю)**. *Рамбуїє, Туапсє, Улан-Удє, Фіуме; Кпрі, Порт-Луї, Поти, Тбілісі, Уссурі, Фукуї; Бордо, Глазго, Марокко, По, Сант-Яго; Бакі, Бештау, Катманду, Кюсю.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікарагуа*.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси 1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв **-инськ(ий), -інськ(ий)** і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Камішин — камішинський, Ніжин — ніжинський, Пénжино — пéнжинський, Тульчін — тульчінський, Тұшино — тұшинський, Цюрүпинськ — цюрүпинський, Чигирін — чигирінський; грузін — грузинський, осетін — осетінський; Бóлдино — бóлдинський, Турінськ — турінський, Філіппіни — філіппінський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін**, пишеться завжди **и**: *Алмá-Атá — алмá-атінський; Аляска — аляскинський, Бакі — бакінський, Кабардá — кабардінський, Карагандá — карагандінський, Пóті — пóтинський, Сóчі — сóчинський, Читá — читінський, Шáхти — шáхтинський.*

Суфікси 2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ьовськ(ий)], -евськ(ий) [-євськ(ий)], -івськ(ий) [-ївський])]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов), -ев, (-єв), -ів (-їв)**, зберігається той самий голосний (**о, е, є, і, ї**), що й в основній назві: *Дніпропетрóвськ — дніпропетрóвський, Тамбóв — тамбóвський; Карáчев — карáчевський, Колгúев — колгúевський; Кишинів — кишинівський, Львів — львівський, Могилів — моги́лівський, Тéтерів — тéтерівський, Чернігів — чернігівський.* Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і**: *Лозовá — лозівський, Свáтове — свáтівський, Хмéлеве — хмéлівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): Біла Церква — білоцерківський, В́алки — в́алківський, Гребінка — гребінківський, Казáнка — казáнківський, а також Злато́уст — злато́устівський. Але: Орéл — орло́вський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **Г, ж, з (дз) + -ськ(ий) → -зьк(ий) [-дзьк(ий)]:** Буг — бугзький, Ветлу́га — ветлу́зький, В́йборг — в́йборзький, Во́лга — во́льзький, Га́ага — га́а́зький, Га́мбург — га́мбургзький, Ка́луга — ка́лугзький, Ла́дога — ла́дозький, Люксембу́рг — люксембу́рзький, Ле́йпциг — ле́йпцизький, Оне́га — оне́зький, Остро́г — остро́зький, Пра́га — пра́зький, Ри́га — ри́зький, Стра́сбург — стра́сбургзький; Воро́неж — воро́незький (пор. назву українського селища — Воро́ніж — воро́нізький), Запо́ріжжя — запо́різький, Пари́ж — пари́зький; Абха́зія — абха́зький, Кавка́з — кавка́зький, Лодзь — ло́дзький, Сираку́зи — сираку́зький, францу́з — францу́зький.

б) **К, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий):** Баскунча́к — баскунча́цький, Вели́кі Лу́ки — великолу́цький, Ви́шній Волочо́к — вишньоволо́цький, Владивосто́к — владивосто́цький, грек — гре́цький, Кага́рлік — кага́рліцький, Казбе́к — казбе́цький, калмі́к — калмі́цький, Кобеля́ки — кобеля́цький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слова́к — слова́цький, таджи́к — таджи́цький, ту́рок — ту́рецький, узбе́к — узбе́цький; Ні́цца — ні́цький, Суе́ц — суе́цький, Черепове́ць — черепове́цький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Грі́нвіч — грі́нвіцький, Овру́ч — овру́цький, Солига́лич — солига́лицький. Але: Дамас́к — дама́ський, Ме́кка — ме́ккський, тю́рки — тю́ркський.

в) **С, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий):** Арзамас́ — арзамас́ський, Оде́са — одес́ський, Тбілі́сі — тбілі́ський, тунгу́с — тунгу́ський, Черка́си — черка́ський, черке́с — черке́ський, Я́сси — я́ський; воло́х — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський; Золотоно́ша — золотоні́ський, Канда́лакша — кандала́кський, лати́ш — лати́ський, Си́ваши — сива́ський, чуваш́ — чува́ський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основи, передаються з ними і на письмі: ба́ски — ба́кський, каза́х — каза́хський, *Пере́мишль* — *пере́мишльський* та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

1. Окремо пишуться:

Написання
окремо

а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Вели́кий Устю́г, Ве́рхня Сіле́зія, Ви́шній Волочо́к, Го́ла Приста́нь, Голубі́й Ніл, Дави́дів Брі́д, Запо́різька Сі́ч, За́хідна Євро́па,

Зелена Гора, Нове Місто, Новий Сад, Повалізька Бістриця, Сомкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр.

б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавказький хребет, Кандацька губа, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садове.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *село Івана Франка, селище Лев Толстой, станція Єрофей Павлович, але: місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбинське* (бо тут маємо сполучний голосний *о* й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання
разом

а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопілля, Верхньодніпрівськ, Гостролуччя, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокілімськ, Нововолінськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпрівський, гостролучанський, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський* та ін.

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *море, гора, хребет, ліс, озеро, низовина, острів* і т. ін.: *Західносибірська низовина, Нижньодунайська низовина, Новосибірські острови, Південноукраїнський канал, Східноєвропейська рівнина, Східноказахстанська область, Східнокитайське море* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворіччя, Першотравневе, П'ятигорськ, П'ятихатки, Семигори, Семипілки, Сорокадуби, Трипілля; дворічанський, п'ятихатківський, семигірський, семипілківський, сорокадубівський* та ін.

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородок, Гуляйполе, Копайгород, Крутибороди, Печиводи; вернигородський, гуляйпільський, копайгородський, крутибородівський, печиводівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболо́зи, Індокита́й, Страхолі́сся; верболóзівський, індокита́йський, страхолі́ський. Але: Австро-Уго́рщина, Азо́во-Чорномóр'я, Чéхо-Слова́ччина* та деякі інші.

д) Географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт** і похідні від них прикметники: *Белгра́д, Волгогра́д, Цілиногра́д; Кита́йгород, Нówгород, Кня́жпіль, Ольго́піль; Адріано́поль, Севасто́поль; Ашгаба́д, Бра́нденбург, Кемберле́нд, Да́угавпілс, Ке́йптаун, Йо́ркишир, Ру́дольфштадт; волгогра́дський, нówгоро́дський, ольго́пільський, севасто́польський; бренденбу́рзький, да́угавпілський, рудольфшта́дтський.*

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: *біломóрський (від Бі́ле мо́ре), білоцеркі́вський (від Бі́ла Це́рква), гостромогі́льський (від Го́стра Моги́ла), новомі́ський (від Но́ве Мі́сто), яснопо́лянський (від Я́сна По́ляна); житньогі́рський (від Жи́тні Го́ри), західноєвропе́йський (від За́хідна Євро́па), кам'яноба́лківський (від Кам'яна́ Ба́лка), липоводо́лінський (від Лі́пова До́ліна).*

3. Через дефіс пишуться:

Написання
через дефіс

а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Ба́ня-Лу́ка — ба́ня-лу́цький, Гвіне́я-Біса́у — гвіне́я-біса́уський, Глинськ-Заго́ра — глинськ-заго́рський, Ельза́с-Лотарі́нгія — ельза́с-лотарі́нзький, Ко́ло-Миха́йлівка — ко́ло-миха́йлівський, Оре́хово-Зу́єво — оре́хово-зу́євський, Пу́ща-Води́ця — пу́ща-води́цький; Бері́зки-Берша́дські — бері́зки-берша́дський, Ві́та-Поштова́ — ві́та-пошто́вий, Кам'яне́ць-Поді́льський — кам'яне́ць-поді́льський, Ра́ва-Ру́ська — ра́ва-ру́ський, Ха́рків-Това́рний — ха́рків-това́рний, Чéхо-Слова́ччина — чéхо-слова́цький. Але: Індокита́й, Югосла́вія та похідні від них прикметники.*

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імен та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андре́во-Іва́нівка — андре́во-іва́нівський, Дмитро́-Варва́рівка — дмитро́-варва́рівський, Іва́но-Франкі́вськ — іва́но-франкі́вський, Миха́йло-Коцю́бінське — миха́йло-коцю́бінський, Олекса́ндро-Па́щенкове — олекса́ндро-па́щенківський, але Петропа́влівка.*

в) Географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Адді́с-Абе́ба, Алма́-Ата́, Бу́енос-Ай́рес, Думбар-*

тон-Окс, Іссік-Куль, Кзил-Орда, Копет-Даг, Нар'ян-Мар; Ріо-Негро, Улан-Уде, Чатир-Даг; аддіс-абібський, алма-атінський, буєнос-айреський та ін., але: Алат'у, Амудар'я, Махачкала, Сирдар'я, амудар'їнський, приамудар'їнський; алмаатінець, кзилордінець тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сент-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-рівер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Ілєцьк, Спас-Клєпики, Усть-Каменогірськ; Вест-Індія, Іст-Лондон, Нью-Йорк, Сан-Сальвадор, Сан-Франціско, Санкт-Галлен, Сант-Яго, Санта-Клара, Сен-Готард, Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сахо-сквер, Бонна-фіорд; соль-ілєцький, усть-каменогірський; вест-індійський, нью-йоркський, сан-франциський; фолл-ріверський, атлантик-сітинський* та ін.

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калє, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз* (департамент); *новосілківський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський* і т. ін.

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-ев), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)**: *давідово-блідський* (від Давідов Блід), *олійниково-слобідський* (від Олійникова Слободя), *мишуріно-різький* (від Мишурин Різ), *вільшансько-новоселіцький* (від Вільшанська Новоселіця), *вінницько-ставський* (від Вінницькі Стави).

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища; *івано-франківський* (село Івана Франка).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози.
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.

2. Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.

3. Порушити клопотання перед Кабінетом міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: т. або тов. (товариш), гр. (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В абревіатурах між складовими частинами: ООН, МАУ, рад-госп, вуз.

б) У скороченнях назв метричних мір: г (грам), кг (кілограм), м (метр), мм (міліметр), т (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,

Як ви сказали, благодать,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запитав

В приишклої блідої Катерини,

Чом на щоці сріблиться сль крута —

Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплі дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксисти» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (!!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилося на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!

Слухайте, доли, слухайте, гори,

Слухай, Німеччино,

Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених звертань, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна

(Рильський).

Ти прекрасна, вечірняя зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський)

Ой! Що це за сонілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас! (Леся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько,— глухо якимось, з протягом, почав Чіпка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити ефективність певних слів:

*І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).*

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).

Де ж той світ!?

І де та правда!? Горе! Горе! (Шевченко).

*— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).*

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався недолею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло саяною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:
а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й даліші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остап] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й била між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мда вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її:
підій подивлюся; сядьмо поміркуюмо тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням **не**, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діждуся; дивився не надивився; дійшеш не надійшешся; вовк не вовк і под.*):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:

А тим часом місяць пливе оглядять

І небо, і зорі, і землю, і море (Шевченко).

Ні зради яд, ні танки, ні гармати

Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить (Вс. Шевчук).

Чи то садок видніє, чи город, чи поле? (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками **і (й)**, та (**= і**), кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Сосюра).
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).*

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками **і (й)**, та (**=і**) в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навалює тече минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники **і (й)**, та (**=і**), або, чи не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник **і** або **ні**, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і ськ, і туді і сюді, і вдень і вночі; ні туді ни сюді, ні ськ ні так, ні сє ні тє, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо тощо.*

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвалися так раптом (Лєся Українка)

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками **а, але, однак, проте, а проте, зате, та (=але), так, хоч (хоча).**

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).*

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто підіймаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з пучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).*

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і, а також, ще й, а то й, та й, та ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:
Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головко).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки**, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме, як-от, як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після узагальнюючих слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинуту в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

*Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).
О, як люблю я рідну землю... (Воронько).*

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О, люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолю (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).*

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж та ін., заперечення ні, запитання що, а також підсилювального що ж, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).*

*Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?.. — Аякже, бачив (Головко).*

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
— Що, титаря вбили? (Шевченко).*

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізнати стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізнати заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і н'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).*

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).

*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далєбі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), сказати б, справді, щоправда, як видно, ясна річ і деякі інші.*

Увага. Слід відрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: Концерт звичайно закінчується о 10 годині.

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: Ці слова сказані до речі.

Примітка 2. Якщо сполучник *а* (рідше *але*) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — *а власне, а втім тощо.*

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поснідав.

Пор.: Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поснідав.

Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.

Пор.: Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.:*

Із степу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ ле як з відра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників *як, мов, ніби* тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника *як і* мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Новиченко). Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як**, ніж у виразах **(не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж** і т. ін.

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбикорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться: *Дай мені хоч трохи води.*

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душної низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

*Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба (Тичина).*

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).*

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як, тобто (себто, цебто), або (= тобто)** тощо:

Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім (опріч), за винятком, особливо, включаючи, замість, напри-**

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

*Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім бою** (Сизоненко).*

*Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо зараз**, коли треба перебудувати майже все (Довженко).*

*Майже всі твори видатного художника, **включаючи** етюди, були представлені на цій виставці.*

*На краю села, **замість** похилої хатини, стояв великий будинок.*

*Гризуни, **наприклад** ховрашки, завдають багато шкоди полям.*

*Усі мешканці села, **навіть** діти й старі, поспішали в поле.*

*Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, **зокрема** Рада й Аліна (Яновський).*

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, **залюблений у світ**,
Вмирав поет, **задивлений у море** (Осадчук).*

*Деревця молоді, **укриті білим пухом**,
Тихенько сплять над Волгою в снігу... (Забашта).*

*Розгойдане море, **вже брудне й темне**, насакувало на берег і покривало скелі (Коцюбинський).*

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

*Ясне сонце, **тепле й приязне**, ще не встигло наложити палючих слідів на землю (Панас Мирний).*

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, **зелена і дрімлива** (Зеров).*

*Слався, мій народе, **мій гордий, чесний, добрий, молодий** (Вінграновський).*

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

***Дезорганізований раптовістю нічної атаки**, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору (Гончар).*

У червонім намисті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, **бідна**, тут горюю, **прийди подивися** (Котляревський).

Вона **стоїть** навпроти Сагайди, **маленька**, **мов куріпка** на межі (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало **жаль його, зачасно постарілого, спрацьованого** (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, **рівна станом**, але не дуже тонка, з **кремезними ногами**, з **рукавами, позакачуваними по лікті**, з **чорними косами**, вона [Мотря] була **ніби намальована на білій стіні** (Нечуй-Левицький).

До неї **наближалась мати...** Іллевського, **невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці** (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

*Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
я думав... (Шевченко).*

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А **вечорами, по роботі**, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні **вранці, під час перерви**, побачивши, що Казан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки (Донченко).

Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, **на дні міжгір'я**, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, **десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва...** (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників **і, та, а**, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхиляли сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Процаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи ключі (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складно-сурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

*Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий* (Франко).

*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).*

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).*

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності *і, та, а, але*, однак і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, приссався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками *і (й), та (= і)* є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,

Далекий краю ранньої зорі,

Де тигрів слід веде до Уссурі

І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,

І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

О так! Минають роки і віки,

Усе спливає хвилями ріки,

Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників *і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи* тощо:

І розсвіте, і вийдуть смілі люди,

І порохом пропахне сніг і дим,

І розсвіте, і всесвіт видно буде,

Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

То дощ, то сніг, то знову дощ,

І листя лопотіло (Вінграновський).

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).*

5. Для відокремлення в складнопідрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси... (Пушик).*

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).*

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).*

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).*

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).*

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).*

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).*

Примітка 1. Кома не ставиться перед як у виразах як слід, як треба, як годиться й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах тому, що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником що, щоб, як — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно, через те, що небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед як у зворотах не хто інший, як...; не що інше, як...:

Те, що її зацікавило, було не що інше, як трое осідланих коней під ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки не, і, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту (Пор.: Мене цікавить не те, як це сталося...).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: Треба бути уважним і тоді, коли обставини...).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова то, так:

І якщо пісня вийде в люди,

То племінь серця не згашу (Малишко).

Пор.: Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі користуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (а, але, однак і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,

Твоїм хорошим горам і гаям;

Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,

Цей велетень, цей титанічний дух;

Його вогонь не вигас, не заглух,—

Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчачи (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучниками а, але, проте, однак, все ж таки (рідше — сполучниками і, та), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Леся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро..? (Панас Мирний).

І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Шойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниця, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушніці-гаківниці
І три самопали... (Шевченко).*

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко шулився,
лиш рукав сорочки теліпався (Тичина).*

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати, — сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети (Грінченко).*

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).*

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

Бук — дерево.

Три та сім — десять.

Київ — столиця України.

Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).

Пісня і праця — великі дві сили,

Ім я бажаю до скону служити (Франко).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку з заперечною часткою *не*, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

Говорити — річ нудна.

Працювати слід до дна (Рильський).

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед *це* (*це є*), *оце*, *то*, *ось*, (*це*) *значить*, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,

І логіки залізна течія —

Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,

Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кашук).

Серце чисте співця —

То ранкової відблиск роси (Ющенко).

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).*

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).

Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витoku нема ріки,

Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуша] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

*Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).
Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх! (Тичина).*

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лисовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

*...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клеочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграє,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).*

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речень, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

*Защебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).
Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).*

Минали літа — росли сини (Головка).

*Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).*

*Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).*

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

*Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає
зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).*

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).*

*Закрався вечір, одшуміла праця,
Як сльози затремтіли ліхтарі,—
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).*

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:
Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тон.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговор,—

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка,— на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній службінні своєму народові може бути остаточно виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай! (Самійленко).
Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю (Тичина).
На прою ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможемо — ми,
І знаємо, що не вмеремо — ніколи! (Рильський).*

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).*

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (Тичина).*

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко).*

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

*Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам... (Олесь).*

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки в ряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводі!.. (Рильський).*

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багатів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на паничині!.. (Шевченко).*

Україно моя! (А на серці тривога).

Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтючи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати... (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Фрази, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цита-
тах для вияву ставлення автора до наведеного ним мате-
ріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не став-
ляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи
закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед
закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів,
узятих у дужки: якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять
після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок
можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та
квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадрат-
них.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на
автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки.
Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки,
крапки слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

*Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у со-
нет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдавалося дати монументальний
образ епохи («Знак терезів — доби нової знак»)* (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення,
ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно
від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Цитати, причому й тоді, коли цитата входить у сере-
дину речення як його складова частина:

...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «висо-
кого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благо-
родного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно
пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як пе-
рекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши
шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком,
залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать націо-
нальності, а й печать індивідуальності лежить на кожному
талановитому перекладі (Рильський).

2. Слова, що їх не вважають за свої,
або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного
ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше
або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її (Л. Українки) сучасників той дух (новаторського мистецтва) нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» ХХ століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом» (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня; Українська універсальна товарна біржа; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад.

в) Назви телеграфних агентств: Українське інформаційне агентство; агентство Пренса Латіна.

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатури та номера: шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальноживаними: форд, макінтош, наган і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка тощо.

е) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку,... Льоня одразу спитав:

— *Ти звідки?*

— *З дому. З Підлісного,* — *відповіла Яринка.*

— *Маєш якусь справу?*

— *Та... думала тут декого зустріти* (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси;

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— *Тату! татку!* — *упізнали діти.*

— *Голуб'ята!* — *батько простер руки*
(Тичина).

— *Краще померти стоячи,*

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— *Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.*

— *Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?*

— *Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз протонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).*

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«*Як живете?*» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитує (Білоус).

«*Трава — що воно таке?*» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— *У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).*

— *Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, так гарно... (Загребельний).*

«*Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!*» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).*

— *Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.*

— *А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Щербак).*

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *А, це ти, Максиме? — зрадив Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).*

— *Оце довчивсь!* — почав батько мені. — *Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире.

Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,* — сказав він і спитав: — *Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду»* (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

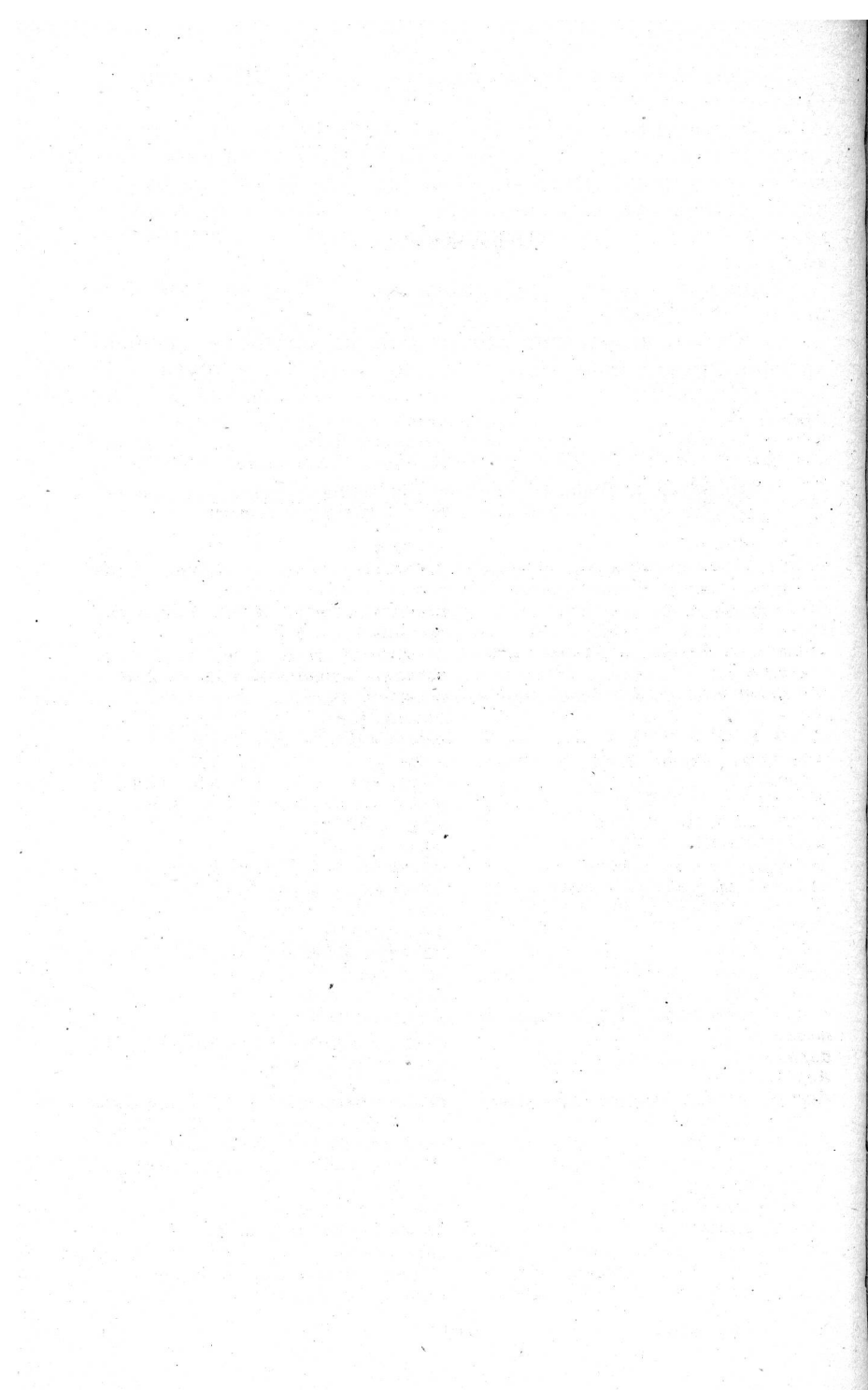
Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».*

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм «Данило — князь галицький?» — спитав він, товариша:

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».

ПОКАЖЧИК

А

Аарне § 99

абажур § 45, II, п. 1

Абашидзе § 104, п. 6, в, 1

Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1

абзац — абзацу § 48, п. 2, д

абікуди § 30, п. 1, ж

абі-то § 30, п. 3, в

абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на кому § 79

абіщо § 33, А, п. 1, а

абіяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
*абіякий, абіякого, абіякому, абі-
яким* § 79

абітурієнт § 91, п. 2

або ж § 32, п. 2, а

абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г,
прим. 1

Абхазія § 113, п. 2, а

абхазський § 113, п. 2, а

авангард § 87

аванпост § 19, п. 1, прим.

аванпостний § 19, п. 1, прим.

авгієві стайні § 38, п. 26, в,
прим., б

Август § 94

*Авдієвський, Авдієвського, Авді-
євському* § 102, п. 2

Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1,

авжеж § 33, А, п. 1, б

аврал — авралу § 48, п. 2, ж

Аврора § 94

*Австралійський конгрес тред-юніо-
нів* § 38, п. 14, б

Австралія § 94

Австрія § 90, п. 5, в, 3; § 94

Австро-Угорщина § 114, п. 2, г

автентичний § 94

автобіографія § 94

автомобіль § 86, п. 1, б; § 94;
§ 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48,
п. 1, е; § 100, п. 1, II; *автомо-*

білем § 100, п. 1, II

автомотогурток § 26, п. 1, е

автор § 94

авторитет § 94

Автор і Видавництво § 38, п. 3,
прим. 4

автострада § 26, п. 1, в

автохтон § 94

Агата § 97

агентство Пренса Латіна § 38,
п. 17

агентство Франс Пресс § 38, п. 17

агітація § 14; § 87

аграрний § 29, п. 2, б

аграрно-сировинний § 29, п. 2, б

агресія § 14

агресор § 87

агроном § 8, п. 2, е

агрус § 15

Аддіс-Аббеба § 90, п. 5, в, 5; 114, п. 3, в
аддіс-абббський § 114, п. 3, в

адже § 32, п. 1

адже ж § 32, п. 2, а

Адріанополь § 114, п. 2, д

Адріатика § 90, п. 5, в, 2

адьє § 93, п. 1, а

ад'юнкт § 92, п. 1, б

ад'ютант § 92, п. 1, б

аероплан § 86, п. 1, а

АЕС § 41, п. 5

Азія § 38, п. 8

Азово-Чорномор'я § 114, п. 2, г

азот — азоту § 48, п. 2, а

Айзенх § 95, п. 2

акад. — академік § 40; *академік*
§ 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5

академічний § 23, п. 3

Академія наук України § 38, п. 15, б;
§ 39, п. 1, а

акмеїст § 22, п. 13

аксіома § 90, п. 5, а, 2

акт — акта, акту § 48, п. 2, й,
прим.: в *акті* § 52, п. 3, а

актив § 38, п. 16

Акт проголошення незалежності України § 38, п. 23
 акумуляція § 89, п. 1
 Ак'яб § 92, п. 1, а
 Ак'яр § 109, п. 8
 Алат'у § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 Албанія § 86, п. 1, а
 але ж § 32, п. 2, а
 Алексáндров § 104, п. 1
 Алексеев § 104, п. 2, в
 Алж'ір § 90, п. 5, в, 3; Алж'іру § 48, п. 2, й
 Аліс § 100, п. 2
 Алма-Ата § 112, п. 5; § 113, п. 1; § 114, п. 3, в; Алма-Ати, в Алма-Аті § 112, п. 5
 алмаатінець § 114, п. 3, в
 алма-атінський § 113, п. 1; § 114, п. 3, в
 алмаз — алмаза, алмазу § 48, п. 2, й, прим.
 Алтай — Алтаю § 48, п. 2, й
 Алф'обров § 104, п. 3, б
 альбатрос § 93, п. 1, б
 альманах — альманаху § 48, п. 2, з
 Альтаміра-і-Крев'еа § 106, п. 3, б
 алюмінієвий § 23, п. 7
 алюміній § 86, п. 1, б
 Аляб'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
 Аляска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
 аляскинський § 113, п. 1
 Америка § 90, п. 5, в, 2
 Американська федерація праці § 38, п. 14, б
 ампула § 100, п. 2
 амудар'їнський § 114, п. 3, в
 Амудар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
 Ам'ур — Ам'уру § 48, п. 2, й
 аналі § 89, п. 1
 аналіз — аналізу § 48, п. 2, з
 Анан'їн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
 Анан'їно § 109, п. 4, а, 2
 анархічний § 23, п. 3
 ангел § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ангелія § 14
 Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
 андо́ррський § 89, п. 3, прим.
 Андре́ев § 104, п. 2, в
 Андре́єво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
 Андре́єво-Іва́нівський § 114, п. 3, б
 Андре́їв § 67, п. 1, б; Андре́єва, Андре́єве § 23, п. 7; Андре́єві книжк'й § 38, п. 26, а
 Андре́ївська церква § 38, п. 21
 Андре́ївський узвіз § 38, п. 9

Андрій § 23, п. 7; Андрія § 48, п. 1, а
 Андрій Байко — з Андрієм Байком § 102, п. 4
 «Андрій Солове́йко, або Вче́ніє сві́т, а невче́ніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
 аніж § 32, п. 1
 аніскілки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анітелень § 30, п. 1, ж
 анітро́хи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анічи́ч'юк § 30, п. 1, ж
 анічо́гісінько § 33, А, п. 1, а
 аніяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анна́лі § 89, п. 1
 анота́ція § 89, п. 2, прим.
 Анрі § 90, п. 5, а, 3
 анса́мбль — анса́мблю § 48, п. 2, б
 анса́мбл'я пі́сні й та́нцю іме́ні П. Ві́рського § 38, п. 15, а
 Анта́нта § 38, п. 11
 Анта́ртида § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Анта́ртика § 90, п. 5, в, 2
 Анте́й § 38, п. 2, а
 «Анте́й» § 38, п. 25
 анти́сторі́чний § 90, п. 5, б
 анти́чний сві́т § 38, п. 22, прим. 1.
 Анті́н (парадигма) § 103, п. 2; Анті́н § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́на § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́нови § 103, п. 2, прим. 1
 анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
 Анто́нович § 22, п. 10, прим.
 Ану́й § 98
 Аньо́лек § 104, п. 4, б
 апа́ра́т — апа́ра́та, апа́ра́ту § 48, п. 2, й, прим.
 Аполло́н § 38, п. 2, а
 Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
 аппе́рце́нція § 89, п. 2
 Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
 ара́б — ара́би § 38, п. 1, прим. 6
 Араба́тська Стрі́лка § 109, п. 1, в
 Ара́бська Респу́бліка Єгі́пет § 38, п. 12
 Араві́йське мо́ре § 110
 Аракче́ев § 104, п. 2, в
 Арге́нтіна § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтінець § 90, п. 5, в, 5
 арге́нтіньський § 90, п. 5, в, 5
 Аре́ф'єв § 104, п. 11

ар'єргард § 90, п. 5, а, 2
 Арзамас § 113, п. 2, в
 арзамаський § 113, п. 2, в
 арифметика § 88
 арка § 8, п. 2, а, прим. 2, § 47, Б, п. 2, прим. 1; арок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Аркадій Журавський § 104, п. 7
 Арктика § 90, п. 5, в, 2
 Арль § 86, п. 1, б
 Арно § 100, п. 2
 арсенал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; арсеналу, арсеналом, в арсеналі § 100, п. 1, II
 Артёмов § 104, п. 3, б
 Артемовський § 8, п. 3, д, 7
 артеріальний § 90, п. 5, а, 2
 артерія § 90, п. 5, а, 2
 арфа — арф § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 архайчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 археологічний § 23, п. 3
 архів § 90, п. 5, а, 5
 архімедова спіраль § 38, п. 26, в, прим., б
 Асканія-Нова, Асканії-Нової, Асканії-Новій § 112, п. 4, б
 асфальт § 86, п. 1, б; асфальту § 48, п. 2, а
 ательє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Атлантида § 90, п. 5, в, 2
 Атлантика § 90, п. 5, в, 2
 атлантік-сітинський § 114, п. 3, г
 атлантік-Сіті § 114, п. 3, г
 Атлантичний океан § 86, п. 1, а
 атлас — атласу § 48, п. 2, б
 атож § 33, А, п. 1, б
 атом — атома § 48, п. 1, ж
 атомохід § 25, п. 2, а
 АТС § 39, п. 2
 аудиторія § 94
 аудієнція § 90, п. 5, а, 2; § 94
 Афанасьєв § 104, п. 2, б
 Афганістан — Афганістану § 48, п. 2, й
 Афіна § 38, п. 2, а
 Африка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, I; Африки, в Африці § 112, п. 1, I
 африканець — африканці § 38, п. 1, прим. 6
 Ахіллес § 38, п. 2, а
 ахіллєсова п'ята § 38, п. 26, в, прим., б
 ацтек — ацтеки § 38, п. 1, прим. 6
 Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
 Ашгабад § 114, п. 2, д
 Аю-Даг § 38, п. 8, прим. 3

а як же § 32, п. 2, а

Б

баба § 23, п. 4; бабі § 47, Б, п. 7;
 баб (і бабів) § 47, Б, п. 2, а
 баба-яга § 38, п. 2, б, прим.
 бабин § 23, п. 4
 бабіще § 45, II, п. 3
 бабка § 18, п. 4, прим. 2
 Бабкін — Бабкіним § 51, п. 3, а
 бабуса — бабусю § 47, А, п. 6, в
 багатий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 багатір § 1, п. 2
 багато § 1, п. 2; § 79, прим.; багатьох, багатьом, багатьма, багатьомá § 79, прим.
 багато-багато § 25, п. 4, а
 багатотисячний § 28, п. 1, б
 багатство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 багаття § 1, п. 2
 багачко § 16, п. 2, а, 1
 багач § 1, п. 2
 Багіров § 104, п. 6, а
 Бадахос § 90, п. 1
 Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені § 112, п. 5
 бажаний § 23, п. 2
 бажання — бажання § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
 базар § 45, II, п. 1
 базедова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
 Базель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
 Байкал — Байкалу § 48, п. 2, й
 Байкало-Амурська магістраль § 38, п. 9
 байрак — байраку § 48, п. 2, д
 бакінський § 113, п. 1
 Бакý § 112, п. 7; § 113, п. 1
 бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
 баланс § 86, п. 1, а
 баласт § 19, п. 1, прим.
 баластний § 19, п. 1, прим.
 балка, балці § 16, п. 2, б, прим.
 Балканський півострів § 38, п. 8
 Балканські країни § 38, п. 11
 Балтика § 90, п. 5, в, 2
 бальзаківські традиції § 38, п. 26, в, прим. а
 бальзам — бальзаму § 48, п. 2, а
 БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
 бандурист § 22, п. 13
 банк «Гаранті траст компанії» § 38, п. 17
 Банська Бістриця § 109, п. 7, г
 Бання-Лука § 114, п. 3, а
 баня-луцький § 114, п. 3, а

- Барб'є* § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барб'юс § 92, п. 2, б
барвістий § 23, п. 6
барвінок — *барвінку* § 48, п. 2, б
бар'єр § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
бароко § 89, п. 1
барометр § 96
барон § 38, п. 3, прим. 2
бартолетова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
баск — *баски* § 113, п. 2, б
баскетбол — *баскетболу* § 48, п. 2, и
баский § 16, п. 2, а, 1, прим.
баско § 16, п. 2, а, 1, прим.
баскський § 113, п. 2, б
Баскунчак § 113, п. 2, б
баскунчацький § 113, п. 2, б
батальйон § 7, п. 1, б; *батальйону* § 48, п. 2, б
батенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Бат'мі § 109, п. 4, а, 1
батьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
батькового, батькова § 8, п. 1, а, 3
Батьківщина § 38, п. 12, прим.
батько § 44, II, а; § 45, II, п. 1;
при батькові § 52, п. 1, а; *при батьку* § 52, п. 1, б, прим.;
батьку § 53, п. 1; *батькі* § 54, п. 1; *батьків* § 55, п. 1; *батькам* § 56
батько-мати § 25, п. 4, б
бахмацький § 113, п. 2, б
Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *бачити, бачу* § 80, п. 3, а; *бачать* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б;
бджолу, бджолі, на бджолі § 9, п. 2, б
бджоліний § 23, п. 5
безбачченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
беззвинний § 20, п. 1, в
беззвинність § 20, п. 1, в
беззвинно § 20, п. 1, в
без відомо § 30, п. 2, а
беззвісти § 30, п. 1, б
беззолів'я § 8, п. 3, б, 3
беззолосся § 8, п. 3, б, 3
Бездна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
без жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б
безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а
без кінця-краю § 30, п. 2, а
безкорисливий § 21, п. 2
безкрайі, безкрая, безкрає (парадигма) § 68; *безкрайі* § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; *безкрайого, безкрайому, безкрайого, безкрайого* § 9, п. 2, в
безкраість — *безкрайості* § 9, п. 2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
безладу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без меті § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпека § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпечний § 18, п. 4
безпечність § 18, п. 4
безпечно § 18, п. 4
безпорядний § 67, п. 1, а
безпуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без сліду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сумніву § 30, п. 2, а
без угаву § 30, п. 2, а
без упину § 30, п. 2, а
без чєрги § 30, п. 2, а
без'язикий § 6, п. 3
беладона § 89, п. 1
Белград § 114, п. 2, д
белетристика § 89, п. 1
Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельєць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бельце § 109, п. 1, в, прим.
Бенєдьо § 45, II, п. 2
Беранжє § 100, п. 2
Бердяєв § 104, п. 2, б
берег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на березі* § 52, п. 3, а; *берегів* § 45, п. 1; § 57, п. 2; *берегів* § 55, п. 1; *берегами* § 58, п. 1; *на берегах* § 59
Бєрезівський округ § 38, п. 12
береза — *беріз* § 8, п. 3, д, 2
бєрезень, бєрезня § 2, п. 2, в
Бєрезина § 109, п. 4, а, 2, прим.
Бєрезівський § 101
берєзка § 8, п. 3, д, 2
березнєвий § 23, п. 7
Бєрезникий § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Бєрезників, Бєрезників* § 112, п. 2
березняк, березняку § 48, п. 2, б

Берингове море § 38, п. 8
Березова § 109, п. 2, б
берізка § 8, п. 3, д, 2
берізки-бершадський § 114, п. 3, а
Берізки-Бершадські § 114, п. 3, а
«Беркут» § 38, п. 2, б
беручий § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Бетті § 89, п. 3
бетховенський § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бєжецьк § 109, п. 1, в
Бєла § 104, п. 10
Бєлгород § 109, п. 1, в
Бєлий § 104, п. 10
Бєликов § 104, п. 6, в, 4
Бєлінський § 104, п. 2, г
Бєлово § 109, п. 1, в
Бєлорєцьк § 109, п. 1, в
Б'єрсон § 92, п. 1, а
б'єф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
біти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; *б'ю* § 6, п. 1; *б'ють* § 80, п. 3, б, 1
битий § 84, п. 2, прим. 1, а
битися — *б'ється* § 80, п. 6, в, прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотека § 88
Біблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — *бігу* § 48, п. 2, ж
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжю* § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжйш* § 80, п. 5, прим.; *біжйі*, *біжйм(о)*, *біжйть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолашний § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — *у бою* § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, е
білєт § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налив § 38, п. 5
біліти, білю, біліють § 80, п. 3, б, 2
Білло § 90, п. 5, а, 3
біль § 89, п. 1
Біловєзька Пуца § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в

Біловєрхий § 101
білокрівці § 26, п. 1, б
білолиций, білолиця, білолице (парадигма) § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, е
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусія § 109, п. 6
Білорусь § 38, п. 12
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, е
Біль — *бόлю* § 48, п. 2, е
більш вдаль § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-мєнш § 25, п. 4, б
бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотека) § 26, п. 2, 5
Благовєщенськ § 109, п. 1, в
Благовєщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
Благоєв § 104, п. 2, б
благословєнний § 20, п. 2, в
благєнний § 20, п. 2, в
блакитно-синій § 29, п. 2, е
бліжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
бліжчати § 18, п. 3
блізький § 16, п. 2, а, 1
блізькість § 16, п. 2, а, 1
блізько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
бліск § 19, п. 2
бліскавка § 2, п. 3, б
бліснути § 19, п. 2
блищати § 2, п. 3, б
блідолиций § 68, прим. 2
бліндаж — *бліндажá* § 48, п. 2, в
блок § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
блōка, блōку § 48, п. 2, й, прим.: § 100, п. 1, II; *блōком, на блōці* § 100, п. 1, II
блок-система § 26, п. 2, 1, а
блўза § 86, п. 1, а
блўмінг § 86, п. 1, б
боá § 100, п. 2
бобовиння § 22, п. 5
бовван § 20, п. 3
бовваніти § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, д, 7; § 38, п. 18, прим. 2
богатір § 1, п. 2
богатір хлōпец § 27, п. 2
Богдан — *Богдане* § 53, п. 3
Богородиця § 38, п. 18, прим. 2
бог Перўн § 38, п. 18, прим. 2

боездатність § 25, п. 2, в
 боєць § 45, II, п. 2; бійцем § 51,
 п. 1; бійцю § 53, п. 3
 бо ж § 32, п. 2, а
 Божя Матір § 38, п. 18, прим. 2
 бійня — бось § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 бойовий § 23, п. 7
 болгарин — болгарі § 54, п. 1,
 прим.; болгар § 55, п. 1, прим.
 Болград § 25, п. 3, б
 Болдіно § 113, п. 1
 болдіньський § 113, п. 1
 болітце § 8, п. 3, б, 2; болітець
 § 55, п. 2, прим.
 Бологє § 109, п. 7, а
 болото § 8, п. 3, б, 2; боліт § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 бож-бом § 25, п. 4, г
 бонапартизм § 38, п. 1, прим. 5
 бондар, бондаря § 45, II, п. 2
 бонна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; бонн § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
 Бонна-фіорд § 114, п. 3, г
 Бордо § 112, п. 7
 борєць, борця, борцєві, борцем § 8,
 п. 3, д, 1
 Борісівна § 22, п. 10
 Борісов § 104, п. 6, в, 2
 Боріспіль § 108, прим.
 Боричів Тік § 38, п. 9
 борідка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4,
 прим. 2
 борінка § 8, п. 3, б, 1
 Боровє, Борового, Боровому § 112, п. 3
 Боровиківський § 8, п. 3, д, 7
 Боровичі § 109, п. 4, б, 6
 борода, борід § 8, п. 3, б, 1
 Бородін § 109, п. 4, а, 1; § 109,
 п. 7, б; Бородінбм § 51, п. 3, б
 борона, борін § 8, п. 3, б, 1
 бороти § 18, п. 4, прим. 2; борів,
 боріла § 8, п. 3, в
 боротьба § 18, п. 4, прим. 2
 боротьбіст § 22, п. 13
 борщ — борщу § 48, п. 2, а
 босоніж § 30, п. 1, е
 бостон § 38, п. 10
 Ботвинник § 104, п. 6, в, 2
 Ботєв § 104, п. 2, в
 боягуз § 18, п. 2, б
 боягузтво § 18, п. 2, б
 боягузький § 18, п. 2, б
 боязкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязко § 1, п. 1

боїтися § 80, п. 3, а; боюся, бійся
 § 8, п. 1, а, 6; боїться § 1, п. 1
 бравісимо § 89, п. 1
 бравши § 85, п. 2
 Бразилія § 90, п. 5, в, 5
 Бранденбург § 114, п. 2, д
 бранденбурзький § 114, п. 2, д
 Бранко, Бранка § 100, п. 2, прим.
 брат § 18, п. 2, в; на братові
 § 52, п. 1, а; брату § 60; брате
 Пєтре § 53, п. 4, прим. 2
 брати § 10, п. 2; брать § 83,
 прим. 1; беру § 10, п. 2; беруть
 § 85, п. 1; брав § 80, п. 9; § 85,
 п. 2; брала, брало, брали § 80,
 п. 9; бері, берім(о), беріть
 § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
 братик § 22, п. 1
 Братислава § 90, п. 5, в, 5
 братів, братова, братове (пара-
 дигма) § 68; братів, братового,
 братова § 8, п. 1, а, 3
 брат-і-сестра § 26, п. 2, 4
 братній § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
 братство § 18, п. 2, в
 Братськ § 109, п. 9, в
 братський § 18, п. 2, в
 браунінг § 38, п. 1, прим. 5
 брєнькіт § 17, п. 2
 Бретань, Бретані, Бретанню, у
 Бретані § 112, п. 1, III
 Бретон де лос Еррєрос § 38, п. 1,
 прим. 1
 брєхати § 10, п. 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; (не) брєшї, (не) брєшї,
 (не) брєшїть § 81, п. 2, в, прим. 2
 бригада § 90, п. 5, в, 1
 бригадир § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 бризк § 19, п. 2
 бризнути § 19, п. 2
 бринїти § 2, п. 3, а
 бриньчати § 17, п. 2
 брїд § 38, п. 9
 Бронєвський § 104, п. 1; § 104, п. 9
 Бронниці § 109, п. 4, б, 6
 брошюра § 90, п. 6
 брутто § 89, п. 1
 бряжчати, бряжчу, бряжчийш § 18,
 п. 1, г
 бряжк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
 брязнати § 19, п. 2
 Бряньск § 109, п. 9, в
 Буало § 100, п. 2
 бувати, бувало, бувають § 80, п. 3,
 б, 4, прим.
 Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а;
 Бугу § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II;
 на Бугі, по Бугу § 112, п. 1, II

Бугайов § 104, п. 3, а
Будда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I;
Будди, Буддоу § 100, п. 1, I
будінок § 50, п. 2; *будінкові, будінку* § 49, п. 1, у *будінку, у будінкові* § 52, п. 2, а
Будінок учителя § 38, п. 15, в
будіночок § 9, п. 1
будіти будить, будять § 16, п. 2, г
будівник § 8, п. 1, б; *будівника* § 50, п. 1
будівничий, до будівничого, будівничі, з будівничими § 68, прим. 1
будній § 67, п. 2, а
будова § 8, п. 1, б; *будов* § 8, п. 3, д, 3
будувати, будую, будують § 80, п. 3, б, 4
будуватися — будється § 33, А, п. 1, в
будь-де § 30, п. 3, в
будь-коли § 30, п. 3, в
будь-котрий § 28, п. 2, б
будь-куди § 30, п. 3, в
будь-хто, будь у кого § 28, п. 2, б
будь-чий § 28, п. 2, б
будь-що, будь на чому § 28, п. 2, б
будь-що-будь § 30, п. 3, д
будь-який § 28, п. 2, б
Будяк § 38, п. 2, б
Буёнос-Айрес § 114, п. 3, в
буёнос-айреский § 114, п. 3, в
бўер § 90, п. 4
Буераков § 104, п. 2, б
бузók — бузкў § 48, п. 2, б
бузький § 113, п. 2, а
буй-тўр § 26, п. 2, 1, а
буквар, букваря § 45, II, п. 2
Буковина § 38, п. 12, прим.
букóлiко-романтичний § 29, п. 2, в
буксiрувати § 24, п. 3
буксувати § 24, п. 3
булла § 47, Б, п. 2, прим. 2;
 § 89, п. 1; *булл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Булóнский Лiс § 38, п. 8, прим. 1
Булóнь § 93, п. 1, в
Булóнь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, д
булóнь-сюр-мёрський § 114, п. 3, д
бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
бульдóг § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькотати, булькочў, булькóчуть § 80, п. 3, б, 8

булькотіти § 80, п. 3, а
бундесрат § 38, п. 13, прим.
Бург-ель-Араб § 114, п. 3, д
бург-ель-арабський § 114, п. 3, д
бургомiстр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурелом § 25, п. 2, б
буркун — буркунў § 48, п. 2, б
бурмiстер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмотіти § 80, п. 3, а
бўря § 45, I, п. 2; *бўрі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бўрю* § 47, А, п. 3; *бўрею* § 47, А, п. 4; *у бўрі* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бўрям* § 47, Б, п. 3, б
буряк § 6, п. 2, прим.; *буряка, бурякў* § 48, п. 2, й, прим.; *бур'ян* § 6, п. 2
бўрянний § 6, п. 2, прим.
бути § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1;
 є, еси, есть, суть § 80, п. 7;
бўду, бўдеш, бўде, бўдемо (рідше *будем*), *бўдете, бўдуть* § 80, п. 8, а, 1; *будь, бўдьте* § 16, п. 2, г
буття § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюджёт § 92, п. 2, б
Б'юкенен § 92, п. 1, а
Бюлов § 100, п. 1, II; *Бюлова* § 100, п. 1, II; *Бюловом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
бюрó § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бюффон § 92, п. 2, б
Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бялий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавилóвський § 101, п. 6, в, 2
вага § 44, I
вагання — ваганы § 55, п. 2
важкий-такі § 33, А, п. 3, а
важкоатлёт § 25, п. 1
важкохворий § 29, п. 1, г
Вайель § 98
Вайзенборн § 95, п. 2
Вайян § 98
ВАК — з ВАКу, ВАКом § 39, п. 2, прим.
вакуоля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, I; *вакуóлі, вакуóлею* § 100, п. 1, I
вал § 38, п. 9; *вала* § 48, п. 2, й, прим.; *валу* § 48, п. 2, д; § 48,

п. 2, й, прим.
Валенсія § 86, п. 2
Валки § 113, п. 2
ва́лківський § 113, п. 2
Валуйки § 109, п. 4, б, 7
вальс — *ва́льсу* § 48, п. 2, и
Вальтер Скотт § 107, п. 4^г, а, прим.
ва́льтер-скоттіве́ський § 107, п. 4, а, прим.
ва́мпір § 22, п. 13,
ван Бетховен § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
Ван-Дейк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г, прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ва́нна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1, *ванн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
ва́нний § 89, п. 1
ванта́ж § 45, II, п. 3; *вантажі* § 57, п. 2
ванта́жно-розванта́жувальний § 29, п. 1, в, прим.
Варангер-фіорд § 38, п. 8
ва́рений § 20, п. 2, в, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, г
варе́ний § 20, п. 2, в, прим.
ва́рення § 8, п. 3, г
варе́ння § 8, п. 3, г
ва́риво § 22, п. 2
варі́ти § 80, п. 3, а; § 84, п. 2, прим. 1, г; *варю́, ва́рять* § 80, п. 3, а
варі́ння § 8, п. 3, г
Варнгоген фон Ензе § 38, п. 1, прим. 1
ва́рт § 67, п. 1, в
Васи́лів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
Васи́лєвого § 8, п. 1, а, 3; *Васи́лєва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Васи́ліана § 22, п. 10
Васи́ль-Костянти́н § 106, п. 3, а
Васи́льович § 22, п. 10
Васи́ль Се́ник — *Васи́ля Се́ника* § 102, п. 4
Васько́ § 18, п. 1, д
ват § 55, п. 1, прим.; § 90, п. 5, а, 3, прим.; *ва́тів* § 55, п. 1, прим.
Вати́кан § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 90, п. 5, а, 3, прим.
ва́ш § 75
Ваши́нгтон § 90, п. 5, в, 3; § 97; § 104, п. 6, в, 1
Ва́щенко § 18, п. 1, д
Ва́шук § 18, п. 1, д
ва́ік § 30, п. 1, б
ва́єчєрі § 30, п. 1, б

ва́іч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ва́ічливий § 20, п. 1, а
ва́блю § 30, п. 1, б
ва́го́лос § 30, п. 1, б
ва́горі § 30, п. 1, б
ва́бору § 30, п. 1, б
ва́да́ча § 11, п. 3, а
ва́дво́є § 30, п. 1, г
ва́день § 30, п. 1, б
Ва́довє́нко § 11, п. 3, б
ва́дбє́віта § 30, п. 1, е
ва́дрў́ге § 30, п. 1, г
Ва́єбстер § 97
Ва́денє́єв § 104, п. 2, в
ведме́диця — *ведме́диць* § 47, Б, п. 4, а
Ве́дме́дів § 101
ведмі́дь — *ведме́дя* § 48, п. 1, б
ве́жа § 45, 1, п. 3
вє́зті — *ві́з* § 80, п. 9, прим. 1
Вє́ласкєс § 86, п. 1, а
вє́летє́нь § 22, п. 4; § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *вє́летнєві* § 49, п. 1; *вє́летні* § 54, п. 2
Вє́ліка Ве́дме́диця § 38, п. 6
Вє́ліка францу́зька револю́ція § 38, п. 22
Вє́лікдень § 38, п. 22
вє́лікий § 2, п. 1; *у вє́лікому, у вє́лікім* § 8, п. 1, а, 1
Вє́лікий Ві́з § 38, п. 6
Вє́лікий каньйо́н § 110
Вє́лікий пі́ст § 38, п. 22
вє́лікий-превє́лікий § 25, п. 4, б
Вє́лікий У́стюг § 109, п. 7, а; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
Вє́лікого У́стюга § 112, п. 4, а
Вє́лікі Лу́ки § 38, п. 8, прим. 1; § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
Вє́ліких Лу́к § 112, п. 4, а
Вє́лікобритані́я § 90, п. 5, в, 4
вє́ліколу́цький § 113, п. 2, б
вє́лич § 2, п. 1
вє́личє́зний § 2, п. 1
Вє́личков § 104, п. 5
вє́личний § 67, п. 1, а
Вє́ллінгто́н § 97
вє́лосипє́д § 86, п. 1, а
вє́лотрє́к § 26, п. 1, в
Вє́льго́рський § 104, п. 1
вє́льмю́жа § 45, 1, п. 3
Вє́нгє́ров § 104, п. 1
Вє́нгє́рєвич § 104, п. 8, б
Вє́нє́ра § 38, п. 2, а
Вє́нє́ція, Вє́нє́ції, Вє́нє́цією § 100, п. 1, 1
вє́рбо́ліз § 26, п. 1, в

Вербо́лози § 114, п. 2, г
вербо́лозі́вський § 114, п. 2, г
ве́рб'я § 6, п. 1, прим.
Вереса́ев § 104, п. 2, б
ве́реск § 18, п. 1, г
верещати́, ве́рещу́, верещи́ш § 18, п. 1, г
Верикі́вський § 8, п. 3, д, 7
ве́рнений § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигоро́дбк § 114, п. 2, в
вернигоро́доцький § 114, п. 2, в
верну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
ве́рнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
Верса́ль § 38, п. 8, прим. 4
Верса́льський мир § 37, п. 23
верста́, верст § 47, Б, п. 2, а
верства́, верств (і **версто́в** — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
верті́ти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; **верчу́** § 80, п. 5
вертолі́т § 26, п. 1, а
верф — **ве́рф'ю** § 61, п. 3, б
верхів'я — **верхі́в'їв** § 55, п. 1
ве́рхній § 67, п. 2, а
Ве́рхня Сіле́зія § 114, п. 1, а
Верхньодніпро́вськ § 108, § 114, п. 2, а
верхньодніпро́вський § 25, п. 1; § 114, п. 2, а
верхові́ття — **верхові́ть** § 55, п. 2
Верхо́вна Ра́да Украї́ни § 38, п. 13
верхо́вний § 8, п. 3, д, 7
Верхо́вний суд США § 38, п. 13
Верхо́янськ § 109, п. 1
ве́рчений § 84, п. 2, прим. 1, г
верше́чок § 22, п. 7
вершо́к § 22, п. 12
Вершо́вкін § 104, п. 3, б
весе́лий § 67, п. 1, а
Весело́вський § 104, п. 1
весело́щі — **весело́щам** § 66, п. 3, а; **весело́щами** § 66, п. 5, а
весі́лля § 44, П, б; **весі́ль** § 55, п. 2
весі́нний § 67, п. 2, а
Ве́слав § 104, п. 1
весня́ний § 67, п. 1, а
вє́стї, віз, велá § 8, п. 1, а, 7
вєст-інді́йський § 114, п. 3, г
Вєст-Інді́я § 114, п. 3, г
вєсь (у́вєсь, вєсь), вєя (у́єя), вєє (у́єє) (парадигма) § 78; **вєсьо́б** § 7, п. 2; **з усьо́бо, в усьо́бу** § 78, прим. 2
Вєтлúга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
вєтлúзький § 113, п. 2, а
вєчє́ря § 9, п. 1
вєчір — **вєчора** § 9, п. 2, б; § 9,

п. 2, г; **вєчоро́ві** § 9, п. 2, г; **на вєчорі́** § 9, п. 2, б; **вєчорі́** § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
вєчірній § 67, п. 2, а
«Вєчірній Кúїв» § 38, п. 18
вєчорі́ти, вєчорі́є § 9, п. 2, г
В'є́нна § 91, п. 2
В'є́нт'ян § 93, п. 1, а
В'є́тна́м § 91, п. 2
вза́ємини § 11, п. 3, а
в за́тишку § 30, п. 2, а
взї́мку § 30, п. 1, б
взна́ки § 30, п. 1, б
взў́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взў́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
взятї́ § 84, п. 2, прим. 1, а
взятї́й § 84, п. 2, прим. 1, а
вї́брати § 10, п. 2
вї́бїй — **вї́бою** § 48, п. 2, і
вї́бїстий § 23, п. 6
Вї́борг § 113, п. 2, а
вї́бороць, вї́борця́ § 8, п. 3, д, 1
вї́борзький § 113, п. 2, а
вї́брати — **вї́бери, вї́берім(о), вї́беріть** § 81, п. 1, б
вї́вєшений § 20, п. 2, в, прим.
вї́вє́ршуваний § 24, п. 1
вї́вє́ршування́ § 24, п. 1
вї́вє́ршувати § 10, п. 2; § 24, п. 1
вї́волі́кати § 10, п. 2
вї́волокти § 10, п. 2
вї́гнати — **вї́жени, вї́женім(о), вї́женіть** § 81, п. 1, б
вї́года, вї́гід § 47, Б, п. 2, а
вї́го́да, вї́го́д § 47, Б, п. 2, а
вї́гоє́ний § 84, п. 2, прим. 2
вї́гої́ти § 84, п. 2, прим. 2
вї́готівлю́ваний § 84, п. 2, а
вї́гре́бти § 10, п. 2
вї́грі́бати § 10, п. 2
вї́д — **вї́ду** § 48, п. 1, ж
вї́д — **вї́дánня** § 40
вї́д-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
вї́димо-невї́димо § 25, п. 4, б
вї́довже́нотупоконі́чний § 29, п. 1, г, прим. 2
вї́зволити — **вї́зволь, вї́звольмо, вї́звольте** § 81, п. 2, в
вї́йждо́жений § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
вї́йждо́жувати § 80, п. 6, б
вї́їздї́ти § 19, п. 1; § 84, п. 2, прим. 2
вї́їзний § 19, п. 1
Вї́конáвчий комі́тєт До́нєцької обласно́ї ра́ди наро́дних депутáтів § 38, п. 14, а
вї́конко́м § 25, п. 3, б

ви́конуючий § 84, п. 1, а
 ви́коренення § 10, п. 2
 ви́коренити § 10, п. 2
 ви́корінювання § 10, п. 2
 ви́корінювати § 10, п. 2
 ви́ко́чувати § 80, п. 6, б
 Ві́кса § 109, п. 5
 ві́йла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 ви́л § 66, п. 2, в; ві́лам § 66, п. 3,
 а; ві́лами § 66, п. 5, а; на ві́лах
 § 66, п. 6
 ві́лити — ві́ллю § 20, п. 4, д
 ви́мага́ти § 10, п. 1
 ви́мірювати — ви́мірюю § 81, п. 2,
 в, прим. 3
 ви́мовити § 10, п. 1
 ви́мовля́ти § 10, п. 1
 ви́мостити, ви́мо́щу § 80, п. 5
 ви́мо́щений § 80, п. 6, а
 ви́мо́щувати § 80, п. 6, б
 ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ви́на § 20, п. 1, в
 ві́нен § 67, п. 1, в
 Ви́ногра́дов § 104, п. 6, в, 2; Ви́но-
 гра́довим § 51, п. 3, а
 Ви́ногра́дово § 109, п. 4, 6, 3
 ви́но́сити — ви́но́сь, ви́но́сьте § 16,
 п. 2, г
 ви́но́ситися — ви́но́сься § 16, п. 2, г;
 ви́ні́ся § 20, п. 1, г
 ви́но́шувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 ви́няток — ви́нятку § 48, п. 2, ж
 ви́па́док — ви́па́дку § 48, п. 2, і
 ви́пекти § 10, п. 2
 ви́піка́ти § 10, п. 2
 ви́полі́скувати § 10, п. 2
 ви́поло́скати § 10, п. 2
 ви́прова́дити § 10, п. 1
 ви́прова́джати § 10, п. 1
 ви́пуск § 19, п. 2
 ви́пускний § 19, п. 2
 ви́р § 45, II, п. 1
 ви́робля́ти — ви́робля́ють § 85, п. 1
 ви́робля́ючи § 85, п. 1
 ви́робні́цтво § 8, п. 3, д, 7
 ви́робні́че об'є́днання «Кри́ста́л»
 § 38, п. 15, а
 ві́рок § 8, п. 3, д, 7
 ві́ростити § 10, п. 1
 ві́рощува́ти § 10, п. 1
 ві́селок, ві́сілка § 8, п. 1, а, 1
 ви́ск § 19, п. 2
 ві́скнути § 19, п. 2
 ві́слати, ві́стелю § 10, п. 2
 ві́слів — ві́слову § 48, п. 2, і
 ви́со́кий § 18, п. 3
 Ви́со́кі Дого́вірні Сто́рони § 38,
 п. 3, прим. 4

ви́сочина́, ви́сочі́нь § 61, п. 1, прим.;
 ви́сочі́нню § 61, п. 3, а
 Ви́спя́нський § 104, п. 7; § 104,
 п. 9
 ві́ссати § 20, п. 3
 ви́стипа́ти § 10, п. 2
 Ві́тегра § 109, п. 5
 ві́терти — ві́тер, ві́тру § 8, п.
 2, а
 ві́ти, ві́ю, ві́ють § 80, п. 3, б, 1
 ві́ти, в'ю, в'ють § 80, п. 3, б, 1
 ві́хований § 20, п. 2, в, прим.
 ви́ховате́ль § 22, п. 2, б; § 22, п. 4
 ви́ховний § 29, п. 2, б
 ві́хор § 45, II, п. 1; ві́хору § 48,
 п. 2, е
 Ві́шній Во́лочо́к § 113, п. 2, б;
 § 114, п. 1, а
 ви́шня — ви́шень § 9, п. 1
 ви́шня́к, ви́шняку́ § 48, п. 2, б,
 ви́шньово́лоцький § 113, п. 2, б
 ви́щезга́даний § 25, п. 1, увага;
 § 29, п. 1, г
 ві́щий, ві́ще § 18, п. 3
 Ві́рдо́ § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
 ві́бра́ція § 90, п. 5, а, 5
 ві́второк — ві́торка § 48, п. 1, е
 ві́вця́, овце́ць § 8, п. 1, а, 5; гна́ти
 овце́ць (і ві́вці) § 47, Б, п. 4, а,
 прим.
 ві́вча́р, ві́вча́ря § 45, II, п. 2
 ві́вча́рка § 38, п. 4, прим.
 ві́вши § 8, п. 1, а, 7
 ві́дбій — ві́дбо́ю § 48, п. 2, і
 ві́два́р § 45, II, п. 1
 ві́дгоро́джувати § 10, п. 1
 ві́дгук — ві́дгуку § 48, п. 2, і
 ві́дда́вна § 30, п. 1, в
 ві́дда́ти § 20, п. 1, а
 ві́дді́л § 20, п. 1, а
 ві́дді́лення лі́тера́тури, мо́ви та
 мистецтвозна́вства АН Ук-
 раї́ни § 38, п. 16
 ві́д'ї́зд § 6, п. 3
 ві́дкриття́ § 20, п. 4, а; § 21, п. 2;
 ві́дкритті́в § 20, п. 4, а; § 55,
 п. 1
 ві́дмі́нок — ві́дмі́нка § 48, п. 1,
 ж; ві́дмі́нкові, ві́дмі́нку § 49,
 п. 1
 ві́дні́ні § 30, п. 1, а
 ві́дно́шення § 80, п. 6, в
 ві́домість — ві́домостей § 62, п. 2
 ві́дпові́дальність § 22, п. 3
 ві́дпові́дний § 67, п. 1, а
 ві́дповідь — ві́дповіді́ § 62, п. 1;
 ві́дповіде́й § 62, п. 2; ві́дповідя́м
 § 62, п. 3; ві́дповідя́ми § 62, п. 4;

у відповідях § 62, п. 5
 відповіді (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
 відрáзу § 30, п. 1, б
 від ранку до вечора § 30, п. 2, б
 відрó — відер § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
 відстань § 21, п. 2
 відсутній § 66, п. 2, а
 від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
 відтепер § 30, п. 1, а
 відчувати, відчуваю, відчувають § 80, п. 3, б, 4, прим.
 візаві § 90, п. 5, а, 4
 війна — воєн (і війн) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Війо́н § 98
 військомáт § 20, п. 1, б
 військó § 16, п. 2, а, 1; у військóу § 52, п. 2, а
 Військóво-Грузи́нська дорóга § 38, п. 9
 військовозобов'язаний § 29, п. 2, г, прим.
 військóво-морський § 29, п. 2, г
 військовополонений § 29, п. 2, г, прим.
 військóво-спортівний § 29, п. 2, г
 війя́, війю́, на війї́ § 5, п. 1
 вік § 18, п. 4; віку § 48, п. 1, е
 вікно́ § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 44, II, б; § 45, II, п. 1; вікон § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
 вікóнечко § 22, п. 7
 вікóнниця § 20, п. 1, в
 вікóнце — вікóнець § 55, п. 2, прим.
 Ві́ктор, Ві́ктора § 103, п. 2, прим. 2
 віл — волів (і волі) § 57, п. 1, прим.
 ві́лла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; ві́лл § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Ві́лу́йо Пуспо́юдó § 38, п. 1, прим. 3
 Вільне́в § 91, п. 2
 вільний § 8, п. 1, б
 Вільсо́н § 86, п. 1, б; § 97
 Вільша́нська Новосе́лиця § 114, п. 3, е
 вільша́нсько-новосе́лицький § 114, п. 3, е
 Вільямс § 97
 він, вона́, воно́ (парадигма) § 73; його́, йому́ § 7, п. 1, а; з нього́, у не́ї § 78, прим. 2; їх § 4, п. 1; до нього́, за не́ї, з них § 73
 Віне́р § 97

Вінни́ця § 20, п. 1, в; § 108
 Вінни́цькі Ста́ви § 114, п. 3, е
 вінни́чко-ставський § 114, п. 3, е
 Вінни́ччина § 38, п. 12, прим.
 Ві́нніпéґ § 97
 вінця́ § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; вінця́м § 66, п. 3, б; вінця́ми § 66, п. 5, б
 вінбе́тка § 93, п. 1, а
 Ві́ньї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Вірджі́нія § 90, п. 5, в, 3
 вірити—ві́рте § 17, п. 1
 вісім (парадигма) § 70, п. 2
 вісімдеся́т § 70, п. 4
 вісімдеся́т вóсьмий, вісімдеся́т вóсьмого § 71, п. 2
 вісімдеся́тий § 71, п. 1
 вісімна́дцять § 70, п. 3
 вісімсо́т § 70, п. 5
 віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
 ві́сник § 19, п. 1
 «Ві́сті з Украї́ни» § 38, п. 18
 ві́сть § 19, п. 1; § 44, III; ві́сті § 61, п. 1; § 62, п. 1; ві́стю § 61, п. 3, б; при ві́сті § 61, п. 4; ві́сте § 61, п. 5; ві́сте́й § 62, п. 2; ві́стям § 62, п. 3; ві́стями § 62, п. 4; у ві́стях § 62, п. 5
 ві́сь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; ві́ссю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; ві́сі § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; на ві́сі § 61, п. 4; ві́се́й § 62, п. 2; ві́сям § 62, п. 3; ві́сями § 62, п. 4; на ві́сях § 62, п. 5
 Віта́лій — Віта́лію § 53, п. 2
 Ві́га-Пошто́ва § 114, п. 3, а
 ві́га-пошто́вий § 114, п. 3, а
 Ві́тебськ § 109, п. 4, а, 1
 Ві́тебське воево́дство § 38, п. 12
 ві́тер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; ві́тру § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
 Ві́тер — Ві́тра § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
 Ві́тка § 109, п. 1, в
 ві́трище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
 ві́тровий § 23, п. 7
 ві́ттова хворóба § 38, п. 26, в, прим., б
 Ві́тчизня́на війна́ § 38, п. 22
 ві́це-президе́нт § 26, п. 2, 2
 ві́це-президе́нтський § 29, п. 2, а
 ві́чко, ві́чок § 8, п. 3, а, 2
 ві́ч-на-ві́ч § 30, п. 3, д
 ві́чний § 18, п. 4
 ві́чність — ві́чності § 9, п. 2, а

вічно § 18, п. 4
 Віші § 90, п. 5, в, 3
 ви́брати § 7, п. 1, б
 вклад § 11, п. 3, а
 Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
 вкрай § 30, п. 1, б
 вкúті § 30, п. 1, б
 влад § 30, п. 1, б
 вла́да § 11, п. 3, а
 вла́дар § 11, п. 3, а
 Владивосто́к § 11, п. 3, б; § 109, п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, б; Владивосто́ка, у Влади-восто́ці (у Владивосто́ку) § 112, п. 1, II
 владивосто́цький § 113, п. 2, б
 Владисла́в § 106, п. 2, г
 вла́сний § 11, п. 3, а
 власнору́ч., власнору́чн. (власнору́ч-ний) § 40
 власт. (власти́вий) § 40
 власти́вість § 11, п. 3, а
 влітку § 30, п. 1, б
 в міру § 30, п. 2, а
 в нагоро́ду § 30, п. 2, а
 вна́слідок § 31, п. 1, а
 внизю́ § 30, п. 1, б
 вні́чию § 30, п. 1, д
 в но́гу § 30, п. 2, а
 вночі § 30, п. 1, б
 Вну́ково § 109, п. 7, б
 вну́трішній § 67, п. 2, б
 вну́тришньозаводський § 29, п. 1, г
 в обмі́н § 30, п. 2, а
 в обрі́з § 30, п. 2, а
 вовк § 8, п. 2, б; во́вка § 8, п. 2, б; § 48, п. 1, б
 вовк-жа́дню́га § 27, п. 2
 вовче́ня § 22, п. 6
 вовчи́ця — вовчи́ць § 47, Б, п. 4, а
 во́гкий § 18, п. 4, прим. 2
 во́гничок § 22, п. 7
 во́гнище § 22, п. 9
 во́гню § 8, п. 2, а; во́гню § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
 вода́ — вод § 8, п. 3, д, 3
 во́день § 8, п. 3, д, 1; во́дню § 8, п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
 во́дити, во́джу́ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
 во́діння § 80, п. 6, в
 во́дно § 30, п. 1, г
 водово́з § 8, п. 3, д, б
 водо́гін — водо́гону § 48, п. 2, і
 водо́діл — водо́ділу § 48, п. 2, і
 Водола́женко § 18, п. 1, д
 Водола́зький § 18, п. 1, д
 водо́пій, водо́пою́ § 8, п. 1, а, 1

водопро́від § 8, п. 3, д, в; водопро́-вóду § 48, п. 2, і
 Водоп'янов § 104, п. 11
 воєво́да § 44, 1
 воє́нно-стратегі́чний § 29, п. 2
 во́жений § 80, п. 6, а
 во́зити, во́жю́ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
 во́зіння § 80, п. 6, в
 Во́їнов § 104, п. 6, б
 вокза́л — вокза́лу § 48, п. 2, в
 Во́лга § 112, п. 1, I; § 113, п. 2, а; Во́лги, на Во́лзі § 112, п. 1, I
 Волгогра́д § 114, п. 2, д
 волгогра́дський § 114, п. 2, д
 во́лейбо́л § 95, п. 1; во́лейбо́лу § 48, п. 2, н
 во́лелю́бний § 29, п. 1, в
 во́льзький § 113, п. 2, а
 Во́лінська о́бласть § 38, п. 12
 во́лінський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
 во́лікши § 8, п. 3, в
 Володи́мир § 106, п. 2, г
 Володи́мир Вели́кий § 38, п. 26, б
 Володи́мир-Во́лінський § 38, п. 8
 Володи́мир Хо́мич — Володи́мире Хо́мичу́ § 53, п. 4, прим. 4
 воло́кть, во́лкі, воло́клá, воло́кло § 8, п. 3, в
 во́лос § 8, п. 2, в
 волосі́нь — волосі́нню § 61, п. 3, а
 во́лбсся § 17, п. 5
 во́лбський § 113, п. 2, в
 во́лох § 113, п. 2, в
 во́лочі́льник § 22, п. 3
 во́ля § 8, п. 1, б; во́ле § 47, А, п. 6, б
 Во́льнов § 104, п. 12, а, 2
 во́льт — во́льтів § 55, п. 1
 во́льтер'я́нець § 90, п. 5, а, 2
 во́рітця § 8, п. 3, б, 2
 Воро́бийов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11;
 Воро́бийова § 104, п. 3, а
 воро́же § 9, п. 2, г, прим.
 Во́рон § 38, п. 2, б
 Воро́неж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а;
 Воро́нежа § 48, п. 1, б, 4
 воро́незький § 113, п. 2, а
 Воро́ніж § 113, п. 2, а
 воро́нізький § 113, п. 2, а
 во́рота § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9;
 § 66, п. 1, в; во́ріт § 8, п. 3, б,
 2; § 66, п. 2, в; во́рота́м § 66,
 п. 3, а; во́рітьми́ (й во́рота́ми)
 § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в;
 на во́рота́х (рі́дше во́рота́х) § 66,
 п. 6

Ворт § 97

восені § 30, п. 1, б

воск — *воську* § 48, п. 2, а

в основному § 30, п. 2, г

востанні § 30, п. 1, в

8 Бєрезня § 38, п. 22, прим. 2

восьмеро § 70, п. 10

восьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1

Воткінськ § 109, п. 4, а, 1

Вовверман § 94

вои́аний § 18, п. 1, в

вои́анка § 18, п. 1, в

вои́а § 18, п. 1, б

вои́цький § 18, п. 1, а

вои́ччина § 18, п. 1, а

впáм'ятку § 30, п. 1, б

впень § 30, п. 1, б

вперéд § 30, п. 1, б

вперéмж § 30, п. 1, б

вперéмиш § 30, п. 1, б

впéрше § 30, п. 1, г

вплав § 30, п. 1, б

вплач § 30, п. 1, б

вплив § 11, п. 3, а

вподóбж § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а

в по́зику § 30, п. 2, а

впо́перек § 30, п. 1, б

впо́ру § 30, п. 1, б

впра́ва § 11, п. 3, а

вра́жений § 84, п. 2, прим. 1, г

вра́ження § 8, п. 3, г

враз § 30, п. 1, б

вра́зити § 84, п. 2, прим. 1, г

вра́нці § 30, п. 1, б

врёшті § 30, п. 1, б

врі́вень § 30, п. 1, б

врі́вні § 30, п. 1, б

врі́затися — не врі́жся § 18, п. 4, прим. 1

врё́зид § 30, п. 1, б

врё́зліт § 30, п. 1, б

врё́зсип § 30, п. 1, б

врё́зтіч § 30, п. 1, б

Вру́бель § 11, п. 3, б

вручну́ § 30, п. 1, в

вряд § 30, п. 1, б

вряди́-годи́ § 30, п. 3, г

всерéдині § 30, п. 1, б

«Всесвіт» § 38, п. 18

всесвітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а

Всесвітній конгрéс прихильників
міру § 38, п. 14, б

Всесвітня Ра́да Мі́ру § 38, п. 11

Всесвітня федера́ція демокра́тич-
ної мо́лоді § 38, п. 14, б

всесвітньо-історичний § 29, п. 2, б

всё-таки § 33, А, п. 3, а

всілякий § 78, прим. 1

вслід § 30, п. 1, б

всмак § 30, п. 1, б

вступ § 11, п. 3, а

вступний § 11, п. 3, а

всього-на-всього § 30, п. 3, д

всюди́хід § 8, п. 3, д, в; § 25, п. 3, а

вся́кий § 78, прим. 1

вті́м § 30, п. 1, д; § 32, п. 1

втрéте § 30, п. 1, г

втрóе § 30, п. 1, г

вугля́р, вугляра́ § 45, II, п. 3

вужчати § 18, п. 3

вужчий, вужче § 18, п. 3

вуз, у ву́зах § 39, п. 2, прим.

ву́злик § 22, п. 1

вузький § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3

вузькодіалéктний — вузькодіалéкт-
не § 29, п. 1, д

ву́лиця — ву́лиці § 47, Б, п. 4, б;

ву́лицями § 47, Б, п. 5, б

ву́лиця Петра́ Сагайда́чного § 38,
п. 9

ву́личка § 22, п. 7

вулка́н § 86, п. 1, а

вус — ву́си, ву́са § 54, п. 3

ву́хо — ву́ха, у́ші § 53, п. 2; уше́й
(перев. *вух*) § 55, п. 3; *вухами*
§ 58, п. 1

в ці́лому § 30, п. 2, г

в ці́лості § 30, п. 2, а

вче́ння § 8, п. 3, г

вче́тверо § 30, п. 1, г

вчи́тель — при вчи́телеві § 52, п. 1,
а; вчи́телю § 53, п. 2; вчителі́в
§ 57, п. 1

вчора́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

вщерть § 30, п. 1, б

Вю́ртемберг § 92, п. 2, б

в'язáти, в'язжу́, в'я́жеш § 80, п. 4

В'яземський § 104, п. 11

в'язе́нь § 22, п. 4

в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; в'язі́в

§ 66, п. 2, б; в'язам § 66, п. 3, а

в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.

в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.

В'язники́ § 109, п. 8

в'язь — в'язю́ § 61, п. 3, а

Вя́зьма § 109, п. 8, прим.

В'яльцева § 104, п. 11

Вя́чеслав § 6, п. 1

Г

Га́йга § 14; § 87; § 113, п. 2, а

гайза́ський § 113, п. 2, а

Гава́йї § 90, п. 4

Гава́на § 87

Га́влик § 104, п. 5, б

Гавр § 87

- Гаврілів § 8, п. 3, д. 4
 гаврілівський § 8, п. 3, д. 4
 Гаврілово § 109, п. 4, б, 2
 Гагарін § 104, п. 6, а
 гадка § 14
 газета § 14
 газівник § 22, п. 1
 газопровід § 8, п. 3, д. 6
 газопровідний § 8, п. 3, д. 6
 гай — гаю § 48, п. 2, б; у гаї,
 у гаю § 52, п. 3, а, прим.
 гайморова порожнина § 38, п. 26, в,
 прим., б
 гайовий § 23, п. 7
 гайок § 22, п. 12
 Гайсин, Гайсина, Гайсином, у Гай-
 сині § 112, п. 1, II
 Гай Юлій Цезар § 106, п. 1, в
 галантерей § 86, п. 1, а
 галас — галасу § 48, п. 2, ж
 Галац § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 Галин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
 Галина Іллівна — Галіно Іллівно
 § 53, п. 4, прим. 4
 галицький § 18, п. 1, а; § 113,
 п. 2, б
 Галич § 113, п. 2, б
 Галичина § 18, п. 1, а
 Галілей § 86, п. 2
 галіф § 38, п. 1, прим. 5
 галка, галці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 галуззя § 17, п. 5
 галузь — галузі § 61, п. 1; га-
 лузю § 61, п. 3, а; у галузі § 61,
 п. 4; галузей § 62, п. 2
 галченя § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
 п. 1; галченяті § 64, п. 2; гал-
 ченяті § 64, п. 3; галченям § 64,
 п. 4; на галченяті § 64, п. 5
 Галья § 23, п. 4; Галю § 47, А, п.
 6, в
 Гальвані § 90, п. 5, а, 3; § 100,
 п. 2
 Галька, Гальці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 Гальчин § 16, п. 2, б, прим.
 Гамбург § 113, п. 2, а
 гамбурзький § 113, п. 2, а
 Ганг — Гангу § 48, п. 2, й
 гандбол § 87
 Ганна (парадигма) § 103, п. 1;
 Ганна § 20, п. 3; Ганно § 47,
 А, п. 6, а
 Ганна Іванівна — Ганно Іванівно
 § 47, А, п. 6, в, прим.
 Ганнин § 20, п. 3
 Ганнібал § 87
 ганяти § 10, п. 1
 ганьба § 16, п. 1, а
 гараж — гаража § 48, п. 2, в
 гаразд § 1, п. 2
 гарбузіння § 22, п. 5
 Гарвард § 87
 Гарібальді § 15, прим.
 гарненький § 16, п. 2, а, 2
 гайрний, гайрна, гайрне (парадигма)
 § 68
 гарнір § 22, п. 13
 Гаронна § 87, § 89, п. 3
 Гартний § 104, п. 10
 Гаршин (парадигма) § 102, п. 3;
 § 104, п. 6, в, 1
 гарячі § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
 гарячий § 1, п. 2; гарячої, гарячою
 § 9, п. 2, в
 гарячка § 1, п. 2
 гас — гасу § 48, п. 2, а
 гасло — гасел § 55, п. 2, прим.
 гауптвахта § 94
 Гашек, Гашека, Гашекові § 102,
 п. 3, прим.
 гвардія § 87
 гвинт — гвинта § 48, п. 1, в
 Гвінея § 87
 Гвінея-Бісау § 114, п. 3, а
 гвінея-бісауський § 114, п. 3, а
 Гданськ § 15, прим.
 Гегель § 14
 гегемонія § 87
 Гедік-наша § 106, п. 2, е
 гей § 14
 гей-гей § 25, п. 4, г
 геїзер § 95, п. 1
 Гейне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
 гектар § 45, II, п. 1; § 87; гектара
 § 48, п. 1, е
 Гельсінгфорт § 87
 Гельсінкі § 87
 Гельсінська спілка § 38, п. 14, б
 Гемпшир § 90, п. 5, в, 3
 генерал § 14
 генерал-губернатор § 26, п. 2, 1, б
 генерал-губернаторський § 29,
 п. 2, а
 генерал-лейтенант § 26, п. 2, 1, б;
 § 38, п. 3, прим. 1
 Генеральний прокурор України
 § 38, п. 3
 Генеральний секретар ООН § 38,
 п. 3
 Генеральні штати Королівства
 Нідерландів § 38, п. 13
 генетика § 87
 геніальний § 90, п. 5, а, 2
 геніальність § 22, п. 3

Генсьобрський § 104, п. 4, 6
 географія § 14
 геологія § 14
 гербарій § 87
 героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
 героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 герой — герой § 54, п. 2; геройів § 55, п. 1; § 57, п. 1
 герцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
 Гете § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2; § 100, п. 2
 гідко-брудко § 25, п. 4, 6
 гір § 44, 1; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Гібралтар § 15, прим.
 гієна § 90, п. 5, а, 2
 Гізб § 87
 гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
 гілля, гілля, на гіллі § 20, п. 4, а
 гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
 гіллячка § 20, п. 4, а
 гільза § 86, п. 1, 6
 Гільча Друга § 114, п. 1, в
 гімн § 90, п. 5, а, 5
 гімнастика § 87
 гінді § 87
 Гіндустан § 87
 гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
 гіпотеза § 87
 гіпс — гіпсу § 48, п. 2, а
 гіпюр § 45, II, п. 1
 гірка § 8, п. 3, а, 3
 гіркий § 67, п. 1, а
 гіркувато-солоний § 29, п. 2, е
 гірник § 22, п. 1
 гірник § 18, п. 2, а; § 22, п. 1
 гірницький § 18, п. 2, а
 гірничопромисловий § 25, п. 1
 гіронька § 8, п. 3, а, 3
 гість — гостей § 55, п. 3; гістьмі, гістьмі § 58, п. 2
 Глазго § 112, п. 7
 глазур § 86, п. 1, а
 глибочина, глибочинь § 61, п. 1, прим.
 глибшати § 83
 гліва § 38, п. 5
 Глівці § 109, п. 4, б, 6
 Глінка § 104, п. 6, в, 2
 Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
 глинськ-загорський § 114, п. 3, а
 «Глитай, або ж Павук» § 38, п. 18, прим. 1
 глитати § 2, п. 3, а
 Глібов, Глібове § 53, п. 4
 глухий § 67, п. 1, а
 Глуховець § 104, п. 12, б
 глухонімий § 29, п. 1, д
 глянуги, глянугу, глянуть § 80, п. 3, 6, 6

Гміря, Гмірі, Гмірю, Гмірею § 102, п. 1
 гнати, жену, женуть § 80, п. 3, 6
 3; жені, женім(о), женіть § 81, п. 1, б
 Гнатюк, Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) § 102, п. 1
 гнів — гніву § 48, п. 2, е
 Гнідич § 104, п. 6, в, 4
 Гнідко § 38, п. 4
 гноїстий § 23, п. 6
 гноїсько § 22, п. 9
 гбден § 67, п. 1, в
 година-два § 25, п. 4, в
 годинник § 20, п. 1, в
 годувати § 83
 годувати (годуватися) § 83
 гоїти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1
 Гойя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100, п. 1; Гойі, Гойею § 100, п. 1
 Гола Пристань § 38, п. 9; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; Голої Пристані, Голою Пристанню § 112, п. 4, а
 Голембйовський § 104, п. 4, а
 Голік § 104, п. 6, в, 4
 Голицин § 104, п. 6, в, 4
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 голівонька § 16, п. 2, а, 2
 Голландія § 89, п. 3
 голова § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1; голів § 8, п. 3, б, 1
 Голова Верховної Ради України § 38, п. 3
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 головонігі § 29, п. 2, д, прим.
 голосистий § 23, п. 6
 Голосіїв — Голосієва § 48, п. 1, 2;
 Голосієвом § 51, п. 3, б
 «Голос України» § 38, п. 18
 Голсуорсі § 86, п. 1, а; § 97; § 100, п. 2
 голуб § 1, п. 1; голубе § 53, п. 3
 Голубий Ніл § 114, п. 1, а
 голубиний § 23, п. 5
 голубка § 1, п. 1
 голуб'я § 64, п. 1; голуб'яти § 64, п. 2
 гольф § 86, п. 1, б
 Гомель § 109, п. 9, а, 3
 Гомір § 14; § 87
 Го Можб § 106, п. 2, д
 Гомулицький § 104, п. 9
 гоніти § 10, п. 1
 гоніометр § 87
 гончар § 1, п. 2

гопа́к — *гопакá* § 48, п. 2, и
 горá § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; *гир* § 8, п. 1, а, 2
 горá Говéрла § 38, п. 8
 Горáций § 87
 горб — *горба́* § 48, п. 2, д
 горб́итися — *не горб́(ся), не горб́-*
те(сь) § 81, п. 2, б
 горбува́тий § 23, п. 8
 Горд́еев § 104, п. 2, в
 Горд́ієнко § 22, п. 8
 горд́іїв в́узол § 38, п. 26, в, прим., б
 Горд́івна § 22, п. 10
 гордові́тий § 23, п. 8
 гордо́щі § 66, п. 1, б
 го́ре § 45, II, п. 2
 горизóнт § 14; § 87
 горі́цвіт § 26, п. 1, г
 Горі́цвіт § 106, п. 2, а
 горі́ння § 22, п. 5
 горі́ти § 1, п. 2; § 22, п. 5
 Гор́ки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Го́рок, Го́ркам § 112, п. 2
 Гор́н § 87
 горобі́ний § 23, п. 5
 Горовá § 104, п. 10
 горóд § 8, п. 2, в; *горóди* § 54,
 п. 1
 Город́ецький § 104, п. 9
 горóдній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 горóх — *горóху* § 48, п. 2, б
 Горóшине, Горóшиним § 51, п. 3, б
 Гор́вський § 104, п. 10
 горюва́ти, горю́ю, горю́ють § 80,
 п. 3, б, 4
 го́спіта́ль § 87
 Го́стра Мозі́ла § 114, п. 2, е
 го́стролуча́нський § 114, п. 2, а
 Го́стролу́ччя § 114, п. 2, а
 го́стромо́йльський § 114, п. 2, е
 го́тов § 67, п. 1, в
 Го́тьє § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
 го́ц § 17, п. 7
 гр. — *громадя́нин* § 40
 гра § 47, А, п. 2, в, прим. 1
 грабл́і § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
грабл́ів (і граб́ель) § 66, п. 2, б;
грабл́ям § 66, п. 3, б; *грабл́ями*
 § 66, п. 5, б; *на грабл́ях* § 66,
 п. 6
 Граб́овський § 8, п. 3, д, 7
 град — *гра́ду* § 48, п. 2, е
 грам — *гра́ма* § 48, п. 1, е
 гра́мота § 14
 грандіо́зний § 87
 грані́т — *грані́ту* § 48, п. 2, а
 гра́ти — *гра́й, гра́ймо, гра́йте* § 81,
 п. 2, а
гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
 граф § 38, п. 3, прим. 2
 гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
 Грачо́в § 104, п. 3, в
 гребі́нець, гребі́нця § 8, п. 3, а, 1
 Гребі́нка § 108, § 113, п. 2
 гребі́нківський § 113, п. 2
 грек § 113, п. 2, б
 гре́ко-пе́рські війни § 38, п. 22,
 прим. 1
 Гренла́ндія § 15, прим.; § 86, п. 1,
 а; § 87
 Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
 гре́цький § 113, п. 2, б
 Грибо́ва губа́ § 38, п. 8
 гриб-паразі́т § 27, п. 4
 Григо́р'єв § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
 Григо́рівна § 22, п. 10
 Григо́рій § 22, п. 10
 Григо́рович § 22, п. 10
 Григорóвич § 104, п. 6, в, 4
 гримі́ти § 2, п. 3, а
 грімну́ти — *грімну* § 80, п. 8,
 б, 2
 Гринч́ийшим § 17, п. 6
 грип § 89, п. 1; *грі́пу* § 48, п. 2, ж
 Гри́ць — *Грі́цю* § 53, п. 2
 Гри́цько § 16, п. 1, а
 грі́м — *гро́му* § 48, п. 2, е
 Грі́мм § 90, п. 5, а, 3
 грі́нівський § 113, п. 2, б
 Грі́нівч § 113, п. 2, б
 Грінче́нків сло́вник § 38, п. 26, а
 грі́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
 грі́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 грі́ш — *гроша́* § 48, п. 1, е;
гро́шей § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
грі́шми (й гро́шима) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
 грог § 87
 Гро́зний § 109, п. 7, а
 гро́ма́джений § 84, п. 2, прим. 1, г
 гро́ма́дити § 84, п. 2, прим. 1, г
 грома́дя́нн — *грома́дяни* § 54,
 п. 1, прим.; *грома́дян* § 55, п. 1,
 прим.
 грома́дя́нство § 17, п. 2
 грома́дя́нська війна́ § 38, п. 22,
 прим. 1
 грома́дя́нський § 17, п. 2
 гро́шовий § 23, п. 7
 гро́шові́тий § 23, п. 8
 Гру́беші́в § 109, п. 7, д
 Гру́дзький § 104, п. 9
 грудо́черевка́ § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, д, прим.

грузин § 113, п. 1; *грузини* § 54, п. 1, прим.; *грузинів* § 55, п. 1, прим.
грузинка *дівчина* § 27, п. 3
грузинський § 113, п. 1
група § 88, п. 1
групето § 89, п. 1
грушівий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
губа — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гугенот § 87
гузір, *гузіря* § 45, II, п. 2
гукання § 22, п. 5
гукати § 22, п. 5
Гулак-Артемівський § 106, п. 3, б; § 107, п. 4, а
Гуляєв § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйполе § 114, п. 2, в
гуляння § 22, п. 5
гуляти § 22, п. 5
Гуляшкий § 104, п. 10
гумус § 87
гун, *гуні* § 89, п. 1
Гур'ев § 109, п. 3
Гур'їн § 104, п. 6, б
гурт — *гурту* § 48, п. 2, б
гурток — *у гуртку* § 52, п. 2, а
гусеня § 22, п. 6
гуси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *гусей* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *гусям* § 66, п. 3, а; *гусьмий* § 66, п. 5, в
Гусіне Озеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
гуска § 66, п. 1, а, прим.
гусляр — *гусляре* § 53, п. 3
гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гусяти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гусяті* § 64, п. 3; *гусям* § 64, п. 4; *гусята* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *гусят* § 65, п. 2; § 65, п. 4; *гусятм* § 65, п. 3; *гусятами* § 65, п. 5; *на гусятах* § 65, п. 6
гуща § 45, I, п. 3
Гущин § 104, п. 6, в, 1
Гюго § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гава § 15
газда § 15
Галаган § 15
гандж § 15
ганок § 15; *ганку* § 48, п. 2, в
Гарібальді § 15, прим.
гатунок § 15

гвалт § 15
гвалтувати § 15
Гданськ § 15, прим.
гегати § 15
гедзь § 15; § 16, п. 1, а
гелготати § 15
герготати § 15
герготіти § 15
Гете § 15, прим.
гіннути § 15
гирлига § 15
Гібралтар § 15, прим.
глей § 15
гніт § 8, п. 2, е, прим.; § 15; *гно-та* § 8, п. 2, е, прим.
гобель-мобель § 15
грасувати § 15
грати § 15
гратчастий § 15
Гренландія § 15, прим.
гречний § 15
гринджоли § 15
грунт § 15; *на ґрунті* § 52, п. 3, а; *грунті*, *грунта* § 54, п. 3
гудзик § 15; § 41, п. 1
Гудзь § 15
гүля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
Давидів Брід § 114, п. 1, а; § 114, п. 3, е; *Давидового Броду* § 48, п. 1, г, прим.
давидово-брідський § 114, п. 3, е
Давічо, *Давіча* § 100, п. 2, прим.
да Вінчі § 106, п. 1, г
давнім-давнó § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давніоверхньонімецька § 29, п. 1, д
давніоруський § 25, п. 1
Д'Аламбєр § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 3
д'аламбєрівський § 107, п. 3
далеко § 33, А, п. 2, е, прим.
далеко-далеко § 30, п. 3, д
далечинь § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Данілов § 104, п. 6, в, 2; § 109, п. 4, б, 2
Даніло Галицький § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантіст § 22, п. 13
Дарвін, *Дарвіна* § 100, п. 1, II;

- Дарвіном* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
Даргомїжський § 104, п. 9
дарма що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б; § 33, А, п. 2, а
дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
дати (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
Даугавпілс § 114, п. 2, д
даугавпілський § 114, п. 2, д
дах — *даху* § 48, п. 2, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2; *два* § 70, п. 8
двадцятий § 71, п. 1
двадцятиповерховий § 29, п. 1, е
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, ж
двадцять § 70, п. 3
дванадцятий § 71, п. 1
дванадцятитонка § 26, п. 1, д
дванадцять § 70, п. 3
двері § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2, а; *дверям* § 66, п. 3, б; *дверми* (й *дверіма*) § 66, п. 5, в; *у двєрях* § 66, п. 6
Двіна § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *дворá* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
²/₇ — *дві сьомі* § 72, п. 1
²/₃ — *дві трєті, двом трєтім* § 72, п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двовуглекїслий § 29, п. 1, д
двоє, двох, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворіччя § 114, п. 2, б
дворушник § 18, п. 4
двохмільйонний § 71, п. 1
двохосовий § 25, п. 3, б
двохсотий § 71, п. 1
двохтїсячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
дев'яностий § 71, п. 1
дев'яносто, дев'яноста § 70, п. 7
дév'ятеро § 70, п. 10
дев'ятий § 71, п. 1
дев'ятисотий § 28, п. 1, б
дев'ятнадцять § 70, п. 3
дев'ясот § 70, п. 5
дév'ять § 70, п. 3
⁹/₁₀ — *дев'ять десятих* § 72, п. 1
дегблївський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3
дедалі § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
дезінтеграція § 90, п. 5, б
дезінфекція § 90, п. 5, б
дезінформація § 90, п. 5, б
деінде § 30, п. 1, ж
«Дейлі Експрес» § 38, п. 18
«Дейлі телеграф енд Мórнінг пост» § 38, п. 18, прим. 2
декан § 38, п. 3, прим. 1
Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
декілька, декількох, декільком, декількома § 79, прим.
Декларація прав людїни § 38, п. 23
деколи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
декотрий § 33, А, п. 1, а
декрет § 50, п. 2; *у декрєті* § 52, п. 3, а
декуди § 30, п. 1, ж
де ла Куєва § 106, п. 1, г
Делїль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дельфи § 93, п. 1, б
Дембїця § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
Демократїчна партїя України § 38, п. 13
дємон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'янськ § 109, п. 8
де-небудь § 30, п. 3, в
де-не-дє § 30, п. 3, д
дєнний § 20, п. 1, в
ден. нórма (дєнна нórма) § 40
Ден Сяопїн § 106, п. 2, д
день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; *дня* § 8, п. 2, а; *сїм день (ї днів), днів сїм* § 55, п. 1, прим.
день-другий § 25, п. 4, в
День незалежності України § 38, п. 22
дєньок § 22, п. 12
день у дєнь § 30, п. 2, б
День учїтеля § 38, п. 22
дєпó § 100, п. 2
дєрево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дєрєв* § 8, п. 3, б, 2
дєревообрóбний § 29, п. 1, в
дєрєвцє § 8, п. 3, б, 2
Держáва Бахрєйн § 38, п. 12
Держáвин § 104, п. 1
Держáвна дýма § 38, п. 13
Держáвний академічний театр опери та балєту імені Тарáса Шевчєнка § 38, п. 15, б
Держáвний музей українського образотвóрчого мистєцтва § 38, п. 15, б
держáвно-монополїстїчний § 29, п. 2, б
держáк — *на держáку, на держáкові* § 52, п. 2, а

дёржално § 17, п. 4
 дёржальце § 17, п. 4
 держати — держу § 2, п. 1
 дерзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Дербас § 106, п. 1, г, прим. 2
 дерти, деру, деругъ, деру § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Десна § 108
 десь § 33, А, п. 1, г
 десь-інде § 30, п. 3, г
 десь-інколи § 30, п. 3, г
 десь-то § 30, п. 3, в
 десятеро § 70, п. 10
 десятый § 71, п. 1
 10-й — 10-ї § 28, п. 2, а
 10-В § 25, п. 4, е
 10-поверховий § 29, п. 2, ж
 Десятый міжнародний з'їзд сла-
 вістів § 38, п. 15, а
 десятка § 48, п. 1, е
 десять § 70, п. 3
 дехто, декого, декому, де з ким,
 де на кому (і де на кім), на де-
 кому § 79
 дешівший § 69, п. 1, а
 дешиця § 33, А, п. 1, а
 децо § 33, А, п. 1, а
 деякий, деякого, деяким, на деяких
 (і де на якіх) § 79
 джаз § 90, п. 1
 Джек — Джеку § 53, п. 1
 Джек Лондон § 106, п. 1, б
 джемпер § 90, п. 1
 Джемс § 90, п. 1
 Джеральдіна Чаплін § 100, п. 2
 джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1;
 джерел § 8, п. 3, б, 2
 джерельце § 8, п. 3, б, 2
 Джерсі § 90, п. 1
 Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
 джигіт § 90, п. 5, в, 1
 джигун § 15
 джінси § 90, п. 5, в, 1
 джирга § 38, п. 13, прим.
 Джонні § 89, п. 3
 Джорджтаун § 94
 джобуль § 94
 «Дзвін» § 38, п. 18
 дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвін-
 ком § 8, п. 3, а, 1
 дзвякнути § 6, п. 1, прим.
 дзіґа § 15
 дзіґлик § 15
 Дзісь § 104, п. 9
 дзьоб § 16, п. 1, б; у дзьобі § 52,
 п. 3, а
 Дзюрáвeць § 104, п. 9
 див. — дивись § 40

дізель § 38, п. 1, прим. 5; § 90,
 п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5,
 в, 1; дізеля § 48, п. 1, б, 7
 дізель-мотор § 26, п. 2, 1, а
 дізель-моторний § 29, п. 2, а
 динамо § 90, п. 5, в, 1
 диплом § 90, п. 5, в, 1
 дирéктор § 38, п. 3, прим. 1; § 45,
 II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; дирéк-
 торові, дирéктору § 49, п. 1;
 директорі § 54, п. 1
 дисонáнс — дисонáнсу § 48, п. 2, ж
 дитина § 66, п. 1, а, прим.
 дитя § 64, п. 1; дитяти § 64, п. 2;
 дитяти § 64, п. 3; дитям § 64,
 п. 4
 дит'ясла § 6, п. 3
 дитятко — дитяткові, дитятку
 § 49, п. 1; на дитяткові § 52,
 п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б,
 прим.
 діхати § 18, п. 4, прим. 2
 Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
 диакон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 діалéктика § 90, п. 5, а, 2
 діалéктико-матеріалістичний § 29,
 п. 2, в
 ді́а метр § 96
 діа́метрально протилéжний § 29,
 п. 1, г, прим. 1
 ді Ві́тторіо § 106, п. 1, г; § 107,
 п. 4, в
 діва § 44, II, б; § 44, IV, а; дів-
 чати § 44, IV, а; діва́т § 65,
 п. 4
 дівчина-грузинка § 27, п. 3
 дівчина-красу́ня § 27, п. 2
 дівчино́нька, дівчино́ньці § 17, п. 3,
 прим.
 дівчи́сько § 22, п. 9; § 44, II, б
 дігтя́р § 18, п. 4, прим. 2
 дід — діду § 53, п. 1; ді́дів § 67,
 п. 1, б
 дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
 Дід Мороз § 38, п. 2, б
 Дідрó § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 діелéктрик § 91, п. 2
 дієвий § 23, п. 7
 Ді́его § 91, п. 2
 Ді́его-Га́рсіа § 90, п. 5, а, 2
 діжечка § 22, п. 7
 діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
 Ді́зель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а,
 3, прим.
 діювий § 23, п. 7
 діловóд § 8, п. 3, д, б
 діловóдство § 8, п. 3, д, б
 Дін Лінь § 106, п. 2, прим.

діста́в-таки § 33, А, п. 3, а
ді́ти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а
 прим.; *ді́тям* § 66, п. 3, а; *ді-
 те́й* § 66, п. 4, б; *ді́тьми* § 66, п. 5, в
ді́яч — *ді́ячі* § 60
для́ того́ щоб § 32, п. 2, б
Дми́тро́ (парадигма) § 103, п. 2;
Дми́тра § 48, п. 1, а
Дми́тров § 109, п. 4, б, 2
Дми́тро-Варва́рівка § 114, п. 1, г;
 § 114, п. 3, б
дми́тро-варва́рівський § 114, п. 3, б
Дни́ро́ § 44, II, а; § 108; *по́ Дни́ру,*
по́ Дни́рі § 52, п. 3, б, прим.
Дніпропетро́вск § 113, п. 2
дніпропетро́вський § 113, п. 2
Дни́сте́р § 108; *Дни́стра* § 48, п. 1,
 д
дно́ § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.;
де́на § 54, п. 3; *ден* § 55, п. 2,
 прим.
доба́ феода́лізму § 38, п. 22, прим. 1
Д'Обі́нє § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 4, в
до́ бі́са § 30, п. 2, а
до́ббри́во § 22, п. 2
Добри́йвє́чір § 106, п. 2, б
Добри́й Шля́х § 38, п. 9
добро́дій — *добро́дієві* § 49, п. 1
добро́дій бригаді́р — *добро́дію*
бригаді́ре (бригаді́р) § 53, п. 4,
 прим. 1; *добро́дієві бригаді́ру*
 § 49, п. 1, прим.
добро́дійка — *добро́дійко* *Скирда́*
 § 53, п. 4, прим. 3
Довбу́ш — *Довбу́ше* § 53, п. 3
довго́ві́й § 67, п. 2, в
довго́ждáний § 20, п. 2, в, прим.
Довго́пóл § 106, п. 2, в
довє́рху § 30, п. 1, б
дові́ку § 30, п. 1, б
дові́чний § 67, п. 1, а
довко́ла § 30, п. 1, б
дово́лі § 30, п. 1, б
до́ вподо́би § 30, п. 2, а
до́гма — *до́гм* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
до́гмат — *до́гмату* § 48, п. 2, ж
до́гово́рювати § 10, п. 1
до́гола́ § 30, п. 1, в
до́гору́ § 30, п. 1, б
до́ гу́рту § 30, п. 2, а
дода́ток — *дода́тка* § 48, п. 1, ж
до́ ді́ла § 30, п. 2, а
додóлу § 30, п. 1, б
додóму § 30, п. 1, б
до́ за́втра § 30, п. 1, а, прим.

до́ загі́ну § 30, п. 2, а
доі́сторичний § 4, п. 4, прим.; § 90,
 п. 5, б
до́їти, до́ю, до́ять § 80, п. 3, а
до́їхати § 4, п. 1
до́ кра́ю § 30, п. 2, а
до́ крі́хти § 30, п. 2, а
до́ктор нау́к § 38, п. 3, прим. 1
до́ку́пи § 30, п. 1, б
до́ ла́дý § 30, п. 2, а
до́лар — *до́лара* § 48, п. 1, е
до́ ли́ха § 30, п. 2, а
до́ ли́ця § 30, п. 2, а
до́лі́вка § 22, п. 11
до́лі́тце § 8, п. 3, б, 2
до́ло́ня — *до́ло́нь* § 8, п. 3, д, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
до́ло́нька § 8, п. 3, д, 2
До́ло́рес § 100, п. 2
до́лото́ § 8, п. 3, б, 2; *до́лі́т* § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
до́ма́шний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
До́мбро́ва § 109, п. 7, е
До́мбро́вський § 104, п. 8, а
до́ ми́ри § 30, п. 2, а
до́мна — *до́мен* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
До́н — *До́ну* § 48, п. 2, й
до́н Бази́ліо § 106, п. 1, д
До́нба́с — *До́нба́су* § 48, п. 2, й
До́нець — *Ді́нця* § 48, п. 1, б, 5
До́не́цьк § 108
До́не́цька ша́хта «Ві́тка-Гли́бо́ка»
 § 38, п. 15, а
до́не́цький § 16, п. 2, а, 1
до́нжуа́н § 38, п. 1, прим. 5; § 106,
 п. 1, д, прим.
До́н Жуа́н § 106, п. 1, д
до́ні́зу § 30, п. 1, б
до́ні́ні § 30, п. 1, а
До́н Кі́хот § 106, п. 1, д
до́ но́гі § 30, п. 2, а
до́н Пе́дро § 106, п. 1, д
До́нськóй § 104, п. 10
до́н Хо́се § 106, п. 1, д
до́ня — *до́ню* § 47, А, п. 6, в
до́нька § 17, п. 2
до́ньчин § 17, п. 2
до́ обі́ду § 30, п. 2, а
до́ оста́нку § 30, п. 2, а
до́ па́ри § 30, п. 2, а
до́пі́зна § 30, п. 1, в
до́ пня́ § 30, п. 2, а
до́ побáчення § 30, п. 2, а
до́повідáти, до́повідáй § 81, п. 2, в,
 прим. 1
до́повідáч — *до́повідáча* § 50, п. 1
до́повідь — *у до́повіді* § 61, п. 4;

доповідей § 62, п. 2
 доповіді § 81, п. 2, в, прим. 1
 допомагати § 10, п. 1
 допомогти § 10, п. 1
 до пори § 30, п. 2, а
 до пуття § 30, п. 2, а
 до річі § 30, п. 2, а
 до решти § 30, п. 2, а
 доріжка § 8, п. 3, д. 2
 дорога — доріг § 8, п. 3, д. 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 дорогий § 18, п. 3
 Дорогобуж § 114, п. 2, а
 дорогобужський § 114, п. 2, а
 Дорожин § 104, п. 6, в, 1
 дорожний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дорожчий, дорожче § 18, п. 3
 Дорошівко — Дорошівка § 48,
 п. 1, а
 Дорошович § 22, п. 10
 доручений § 2, п. 2, б
 досвітній § 67, п. 2, а
 до сих пір § 30, п. 2, а
 до смаку § 30, п. 2, а
 до смерті § 30, п. 2, а
 до снаги § 30, п. 2, а
 достатній § 67, п. 2, а
 достаток — достатку § 48, п. 2, ж
 Достоєвський § 104, п. 2, б
 до сьогодні § 30, п. 2, а
 дотепер § 30, п. 1, а
 дотла § 30, п. 1, б
 дохід, доходу § 8, п. 1, а, 1
 доц. — доцент § 40
 дочка § 23, п. 4, прим.; дочки § 47,
 А, п. 1, б, прим.; дочці § 18,
 п. 4, прим. 1; дочки § 47, А,
 п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
 діток § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 до чого § 30, п. 1, д
 дочин § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
 дішка § 18, п. 1, в
 дощ § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дощу
 § 1, п. 1; § 48, п. 2, е; дощі,
 § 55, п. 1
 дощаний § 18, п. 1, в
 дощенту § 30, п. 1, б
 дішок — на дішину § 52, п. 2, а
 дощовий § 23, п. 7
 дощомір § 25, п. 2, а
 д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
 дрейф § 95, п. 1
 дирижати § 2, п. 3, а
 діржджі § 66, п. 1, б; діржджі
 § 66, п. 2, б
 діммати § 2, п. 3, б
 дімлівий § 2, п. 3, б
 діммота § 2, п. 3, б

дірова § 66, п. 1, в; дров § 66, п. 2, в
 дровонос § 8, п. 3, д, 6
 друг — друже § 53, п. 3; друзі § 54,
 п. 1; друзів § 55, п. 1; друзям
 § 56; друже Гріцію § 53, п. 4,
 прим. 2; друже Максименко
 § 53, п. 4, прим. 3
 другий § 71, п. 1; другої § 9, п. 2, в
 другого дня § 30, п. 2, в
 дружина § 45, I, п. 1; дружино
 § 47, А, п. 6, а
 дружний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дружній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 друкар, друкаря § 45, II, п. 2
 друкарня § 45, I, п. 2; друкарні
 § 47, Б, п. 4, б; друкарені § 16,
 п. 2, в; друкарнями § 47, Б, п. 5, б
 друкований § 24, п. 1
 друкування § 24, п. 1
 друкувати § 24, п. 1
 Друмев § 104, п. 2, в
 дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.,
 дуба § 48, п. 1, б; § 50, п. 1, прим.,
 дубові § 49, п. 1
 Дубно § 108; § 112, п. 1, II; Дубна,
 Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
 Дудинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 дужий § 18, п. 3
 дужий, дужче § 18, п. 3
 Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
 Дунай — Дунаю § 48, п. 2, й
 дуналуватий § 23, п. 8
 дурра § 89, п. 1
 духовка § 22, п. 11
 душа — душе § 47, А, п. 6, б
 Дьепп § 109, п. 9, а, 1
 дьбоготь § 16, п. 1, б
 Дьорнов § 104, п. 3, б
 Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
 дю Гар § 106, п. 1, г
 Дюма § 93, п. 2
 Дюма Старший § 38, п. 26, б
 дюна § 93, п. 2
 Дю-фіорд § 38, п. 8
 Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
 дядя § 44, I
 дядько § 16, п. 1, а

Е

егоїзм § 4, п. 4
 егоїстичний § 4, п. 4
 Единбург § 90, п. 5, в, 5; § 112, п. 1, II;
 Единбурга, в Единбурзі (в Един-
 бургу) § 112, п. 1, II
 езопівська мова § 38, п. 26, в, прим.,
 б
 Ейнштейн § 95, п. 1

Еквадор § 91, п. 1
 екватор § 91, п. 1
 екзамен — екзамену § 48, п. 2, ж
 екзамена́тор § 91, п. 1
 е́кскурс — е́кскурсу § 48, п. 2, ж
 е́кскурсобо́д § 8, п. 3, д, 6
 е́кспорт — е́кспорту § 48, п. 2, ж
 экс-чемпіо́н § 26, п. 2, 2
 елѣ́ктрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
 електрово́з § 8, п. 3, д, 6; електро-
 во́за § 48, п. 2, і
 електролі́з — електролі́зу § 48, п. 2, з
 електро́нно-обчѣ́слювальний § 29,
 п. 2, б
 електропро́від § 8, п. 3, д, 6
 електросило́вий § 29, п. 1, а
 еле́мент — еле́мента, еле́менту § 48,
 п. 2, й, прим.
 елі́псоїд § 4, п. 4
 Ельбру́с § 109, п. 3; Ельбру́су § 48,
 п. 2, й
 Е́льза Ві́рхов § 100, п. 2
 Ельза́с — Ельза́су § 48, п. 2, й
 Ельза́с-Лота́рінґя § 114, п. 3, а
 ельза́с-лота́рінзький § 114, п. 3, а
 Ельто́н § 109, п. 3; Ельто́ну § 48,
 п. 2, й
 Е́мба § 109, п. 3
 емба́рго § 87
 Е́нгельс § 91, п. 1
 Енеї́да § 90, п. 5, б
 «Енеї́да» § 38, п. 18
 ене́ргія § 91, п. 1
 ентузіа́зм § 91, п. 1
 епі́чний § 23, п. 3
 е́пос — е́посу § 48, п. 2, з
 е́по́ха Відродже́ння § 38, п. 22
 е́ркер — е́ркера § 48, п. 2, в
 ескадри́лля, ескадри́льї, ескад-
 рі́льєю, ескадри́лей § 100, п. 1, і
 Есто́нія § 109, п. 3
 Есхі́л § 91, п. 1
 ета́п § 91, п. 1
 ефе́мерний § 88
 ефі́р § 88

Є

Єва́нгеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
 Євге́ньєва § 104, п. 2, б
 Євдокі́мов § 104, п. 2, а
 Євато́рія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
 Євра́зія § 91, п. 2
 Єврейська автоно́мна о́бласть § 38,
 п. 12
 Євро́па § 91, п. 2
 европе́єць § 91, п. 2
 Європе́йське Економі́чне Співтова-

ри́ство § 38, п. 11
 европе́йський § 91, п. 2
 Євтуше́вський § 104, п. 2, а
 Евфра́т § 91, п. 2
 е́гер § 91, п. 2
 Єгі́пет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2;
 Єгі́пту § 48, п. 2, й
 Єго́р'євськ § 109, п. 1, а
 Єго́ров § 104, п. 2, а
 Єго́ршино § 109, п. 4, б, 1; § 109,
 п. 7, б
 Єдлі́чка § 104, п. 5, а
 езуї́т § 90, п. 2
 Єйськ § 109, п. 1, а
 Єла́нський § 104, п. 2, а
 Єле́ць § 109, п. 1, а
 Єлизáров § 104, п. 2, а
 Єлисе́йські По́ля, Єлисе́йських По-
 лѣ́в § 112, п. 4, а
 Ё́мен § 91, п. 2
 Ё́на § 90, п. 2
 ё́на § 90, п. 2
 Е́ндріхо́вський § 104, п. 8, б
 Енісе́й § 109, п. 1, а; Енісе́ю § 48,
 п. 2, й
 ено́т § 91, п. 2
 Е́нсен § 90, п. 2
 ені́скоп § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 епі́тімія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 епітрахі́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Єрева́н § 109, п. 1, а
 е́ресь § 91, п. 2
 Єрофе́й Па́влович (станція) § 114,
 п. 1, г
 Єруса́лім § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
 Єршо́в § 104, п. 2, а
 Єсенту́кі, Єсенту́ків, Єсентука́м
 § 112, п. 2
 Ё́сперсен § 90, п. 2
 Ефі́мов § 104, п. 2, а
 ехі́дна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жа́бинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 жабо́ § 90, п. 1
 жада́ний § 23, п. 2
 жа́дню́га вовк § 27, п. 2
 Жак — Жа́ку § 53, п. 1
 жаль — жа́лю § 48, п. 2, е
 Жан-Жа́к (Руссо) § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а; § 107, п. 1
 жан-жа́ківський § 107, п. 1
 Жа́нна § 90, п. 1
 жанр — жа́нру § 48, п. 2, з
 жар — жа́ру § 48, п. 2, е
 жар-пти́ця § 26, п. 2, 1, а
 жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.

жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2, прим. 1, а; *жну, жнуть* § 80, п. 3, б, 9
 жа́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 ЖЕК § 39, п. 2
 желе́ § 86, п. 2
 Желехівський § 8, п. 3, д, 7
 Железноводськ § 109, п. 1, в
 Женев'єва § 92, п. 1, а
 жені́ти § 9, п. 1
 Жеро́м § 90, п. 1
 же́рти, же́рý, же́рýть, же́рі § 80, п. 3, б, 9, прим.
 Же́шув § 109, п. 7, д
 жив § 67, п. 1, в
 Жі́ков § 104, п. 5
 живо́пис — живо́пису § 48, п. 2, і
 живо́пліт — живо́плóту § 48, п. 2, і
 Жига́лово § 109, п. 4, б, 1
 Жигу́лі § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; Жигу́лів, Жигу́льм § 112, п. 2
 Жі́жка § 104, п. 5, б
 Жі́здра § 109, п. 4, б, 1
 Жила́ Коса́ § 109, п. 4, б, 1
 Жильєро́н § 104, п. 6, в, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандо́ль § 90, п. 5, в, 1
 Жи́ра́рдус § 109, п. 7, д
 Жи́ронда § 90, п. 5, в, 3
 жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; *живу́, живу́ть* § 80, п. 3, б, 1; *живи́, живи́м(о), живи́ть* § 81, п. 1, а
 житло́вий кооперати́в «На́ука» § 38, п. 15, а
 Жі́тні Го́рї § 114, п. 2, е
 житні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 житньогі́рський § 114, п. 2, е
 Жито́мир § 108; Жито́мира § 48, п. 1, г
 Жито́мирська автостра́да § 38, п. 9
 житте́вий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життезда́тний § 25, п. 2, в
 житте́пис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
 життьови́й § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 житт́я § 17, п. 5; § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *життю́* § 20, п. 4, а; *життя́м* § 51, п. 2; *у житті́* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *життів* § 55, п. 1
 жі́нка § 45, I, п. 1; жі́нкí § 47, Б, п. 7
 Жіо́но § 104, п. 6, в, 1
 жне́ць, же́нче § 53, п. 3
 жо́вте́нь — жо́вте́ня § 48, п. 1, е
 Жо́вті Во́ди § 38, п. 8, прим. 1

жовті́ти, жовті́ю, жовті́ють § 80, п. 3, б, 2
 жовтога́р'ячий § 29, п. 2, е
 жовч — жо́вчу § 61, п. 3, б
 Жо́ліо-Кю́рі § 106, п. 3, б
 жо́нати́й § 9, п. 1
 Жо́рж Занд § 106, п. 1, б
 Жо́ффруа́ § 100, п. 2
 жу́к-коро́їд § 27, п. 4
 Жуко́вський — Жуко́вського, Жуко́вському § 112, п. 3
 Жу́ль Верн § 107, п. 4, а, прим.
 жу́ль-ве́рнівський § 107, п. 4, а, прим.
 жу́равель — жу́равле́ві § 49, п. 1
 Жу́ра́вський § 104, п. 7
 Жу́рбі́в § 47, Б, п. 2, в
 жу́рі § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4; § 90, п. 6
 жу́рна́л — жу́рна́лу § 48, п. 2, з
 Жу́сьє § 93, п. 1, а

3

з (із, зі (зрі́дка зо)) § 13, п. 1; § 13, п. 2; § 13, п. 3
 забага́то § 30, п. 1, а
 за ба́гато § 30, п. 1, а, прим.
 забі́гти § 80, п. 5, прим.
 забі́лювати § 24, п. 1
 Зава́дзький § 104, п. 9
 зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
 заважа́ти § 80, п. 6, б
 завби́льшки § 30, п. 1, е
 завви́шки § 20, п. 1, а
 завгли́бки § 30, п. 1, е
 зава́д'я́нн § 45, II, п. 2; зава́д'я́н § 55, п. 2
 зава́д'я́жки § 30, п. 1, е
 заверті́ти § 10, п. 2
 заве́ршенн́я § 8, п. 3, г
 заве́ршувати § 10, п. 2
 заві́дна § 30, п. 1, в
 заві́ти § 80, п. 3, б, 1
 заві́рчува́ти § 10, п. 2
 за ві́що § 30, п. 1, д
 за́вме́рти, за́мру́, за́мру́ть, за́вме́р § 10, п. 2; *за́мру́* § 10, п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
 за́вмира́ти § 10, п. 2
 заво́д § 18, п. 2, в; § 44, II, а; за-во́ду § 48, п. 2, в; заво́ди § 54, п. 1
 заво́д «Транссигна́л» § 38, п. 15, а
 заво́дський § 18, п. 2, в
 заво́йова́ний § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
 заво́йовува́ння § 24, п. 2
 заво́йовува́ти § 24, п. 2

завтошки § 30, п. 1, е
 за́втрашний § 67, п. 2, б
 за́вчасу § 30, п. 1, е
 за́вширшки § 30, п. 1, е
 за́гал — за́галу § 48, п. 2, б
 за́гальнодержавний § 29, п. 1, г
 за́гальноосвітній § 29, п. 1, б
 за́гібель — за́гібеллю § 61, п. 3, а
 за́гітований § 24, п. 3
 за́гітувати § 6, п. 3, прим. 1;
 § 24, п. 3
 за го́дини § 30, п. 2, а
 за́гбений § 84, п. 2, а
 за́гс, до за́гсу § 39, п. 2, прим.
 за́ддя § 31, п. 1, б
 за́дній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 за дн́я § 30, п. 2, а
 за́дóвго § 30, п. 1, а
 За́ець § 101, § 102, п. 1, За́йця,
 За́йцеві (За́йцю) § 102, п. 1
 За́ець § 38, п. 2, б
 за́ець-русáк § 27, п. 4
 за́ймєнник — за́ймєнника § 48,
 п. 1, ж
 За́йóнчек § 104, п. 8, б
 за́йти — за́йшов би § 33, Б, б
 За́йчик-Побіга́йчик § 26, п. 2, 1, в
 За́кавказзя § 38, п. 12, прим.
 За́карпа́ття § 38, п. 12, прим.
 за́киса́ти, за́киса́ю, за́киса́ють § 80,
 п. 3, б, 3
 за́кінчення — по за́кінченні § 52,
 п. 3, б, прим.
 за́ко́н § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 за́ко́нний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 за́ко́нність § 20, п. 1, в
 за́ко́нно § 20, п. 1, в
 за́конода́вчо § 9, п. 2, г, прим.
 За́копа́не, За́копа́ного, За́копа́но-
 му § 109, п. 1, в, прим.
 за ко́рдóн § 30, п. 2, а
 за ко́рдо́ном § 30, п. 2, а
 за́крі́тий § 84, п. 2, б
 за́л — за́лу § 48, п. 2, в
 За́леський § 104, п. 1
 За́лізні Ворóта § 38, п. 8, прим. 1
 за́лізо § 45, II, п. 1
 за́лісся § 18, п. 2, в
 За́лісся Пе́рше § 114, п. 1, в
 за́ліський § 18, п. 2, в
 за́лп § 93, п. 1, б
 За́мбєзі § 90, п. 5, а, 3
 за́мє́стї § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
 за́мів, за́мєла́ § 8, п. 1, а, 7
 за́мівши § 8, п. 1, а, 7
 за́між § 30, п. 1, б
 за́міжжя § 67, п. 2, а
 за́мість § 31, п. 1, а

за́мість то́го щóб § 32, п. 2, б
 за́міта́ти § 10, п. 2
 за́мкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
 за́мкну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
 за́мкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 за́мóжний § 67, п. 1, а
 за́мок — за́мку § 48, п. 2, в
 за́мок — за́мкá § 48, п. 1, в
 за́молоду § 30, п. 1, в
 за́морóжувати § 80, п. 6, б
 за́му́жем § 30, п. 1, б
 за́на́дто § 30, п. 1, а
 за́ново § 30, п. 1, в
 за́одно́ § 30, п. 1, г
 за́очі § 30, п. 1, б
 за́панібра́та § 30, п. 1, б
 за́пирáти, за́пє́р, за́прї́ § 10, п. 2
 за́пис — за́пису § 48, п. 2, і
 за́півні́ч § 30, п. 1, б
 За́порі́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 18,
 п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
 За́порі́зка Сі́ч § 114, п. 1, а
 за́порі́зький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 за́порóжець — за́порі́жці § 38, п. 1,
 прим. 6
 «За́порóжець за Дуна́єм» § 38,
 п. 18
 «За́порóжці пи́шуть листá ту-
 ре́цькому султа́нові» § 38, п. 18
 за́прягті́ § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
 п. 2, прим. 2; за́прі́г § 80, п. 9,
 прим. 1
 за́пря́жений § 84, п. 2, прим. 2
 за́п'я́стний § 19, п. 1
 за́ра́ди § 31, п. 1, б
 за́раз § 30, п. 1, б
 зара́зо́м § 30, п. 1, б
 за́ра́ні § 30, п. 1, б
 за́ра́ння § 30, п. 1, б
 за раху́нок § 30, п. 2, а
 за́реє́стрований § 24, п. 3
 за́реє́струва́ти § 24, п. 3
 За́рє́мба § 104, п. 8, а
 за́рисóвка § 22, п. 11
 за́робі́ток — за́робі́тку § 48, п. 2, і
 за́сві́гла § 30, п. 1, б
 за сві́гла § 30, п. 2, а
 за́сіджений § 84, п. 2, прим. 2
 за́сіді́ти § 84, п. 2, прим. 2
 за́сідання — за́сідань § 55, п. 2
 за́сідання президі́ї Украї́нського
 то́варіства охóро́ни пам'я́ток іс-
 то́рії та ку́льту́ри § 38, п. 16
 за́сла́бти, за́сла́б, за́сла́бла § 80,
 п. 9, прим. 2
 за́служе́ний ді́яч мисте́цтва § 38,
 п. 3, прим. 1

заспокоювати § 10, п. 1
 зате § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 затісувати § 10, п. 2
 затока § 38, п. 8
 затока Святого Лаврентія § 38,
 п. 8, прим. 1
 затон, затону § 8, п. 3, д, 5
 затор § 8, п. 3, д, 5; затору § 8,
 п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 затхлий § 18, п. 4, прим. 2
 Захар'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
 захід § 38, п. 7
 Захід — країни Заходу § 38, п. 7
 Західна Європа § 114, п. 1, а;
 § 114, п. 2, с
 Західна Україна § 38, п. 7
 західний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
 Західний Буг § 108
 західноєвропейський § 114, п. 2, с
 Західносибірська низовина § 114,
 п. 2, а, прим.
 за що § 30, п. 1, д
 збавити § 21, п. 1
 зберегти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2;
 зберіг, зберегла, зберегло § 8,
 п. 3, в
 зберігати § 10, п. 2
 зберігши § 8, п. 3, в
 збіжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 збіжжю, у збіжжі § 20, п. 4, а
 збільшення § 8, п. 3, г
 збліднути, зблід, зблідла § 80,
 п. 9, прим. 2
 збійни § 66, п. 1, а; збійн § 66, п. 2, в
 збоку § 30, п. 1, б
 з боку на бік § 30, п. 2, б
 з болю § 30, п. 2, а
 збори § 38, п. 16
 Збройні сили України § 38, п. 13
 збуджений § 80, п. 6, а
 збудований § 84, п. 2, а
 Звєгінцев — Звєгінцевим § 51,
 п. 3, а
 звернення § 22, п. 5
 звєрху § 30, п. 1, б
 звести § 21, п. 1
 Звєрев § 104, п. 2, г
 звйсока § 30, п. 1, в
 звйти § 80, п. 3, б, 1
 звичай § 45, II, п. 2
 звіку § 30, п. 1, б
 звір, звірі § 45, II, п. 1
 звіробій-трава § 27, п. 1
 звіробій — звіробію § 48, п. 2, б
 Зволінський § 104, п. 5, а
 звук — звку, звка § 48, п. 2, ж
 зв'язок § 6, п. 1
 зв'ялити § 6, п. 1
 згáрячу § 30, п. 1, в
 згáслий § 21, п. 1
 згбден § 67, п. 1, в
 згорі § 30, п. 1, б
 здаратися — здається § 16, п. 2, г
 з давніх-давен § 25, п. 4, б
 здатність § 22, п. 4
 здешєвлення § 80, п. 6, в, прим.
 2, г
 з дiда-пiрадида § 25, п. 4, б
 здійснений § 20, п. 2, в, прим.
 здійснений § 20, п. 2, б; § 20,
 п. 2, в, прим.
 здійсненість § 20, п. 2, в
здняна день § 30, п. 2, б
 Здолбунів § 108
 здоров § 67, п. 1, в
 здоровений § 20, п. 2, а
 здоров'я § 45, II, п. 2; у здоров'ї
 § 6, п. 1
 «Здоров'я» § 38, п. 20
 здуру § 30, п. 1, б
 Зейнаб § 100, п. 2
 зеконómити § 6, п. 3, прим. 1;
 § 21, п. 1
 зєлен § 67, п. 1, в
 Зелєна Гўра § 114, п. 1, а
 зелєний § 8, п. 1, б
 Зелєний Гай § 38, п. 8, прим. 1;
 Зелєного Гаю § 48, п. 1, г, прим.
 Зелєний мис § 38, п. 8
 Зеленодольськ § 109, п. 1
 зєлень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 землетрїс § 25, п. 2, б; земле-
 трїсу § 48, п. 2, е
 земля § 8, п. 2, а; § 38, п. 6,
 прим. 2; § 45, I, п. 2; землі
 § 47, А, п. 1, б, прим.; зємле
 § 47, А, п. 6, б; зємлі § 47, А,
 п. 1, б, прим.; зємєль § 8, п. 2, а
 Зємський собор § 38, п. 13
 з'єднаний § 6, п. 3
 з'єднувати § 21, п. 1
 зжитися § 21, п. 1
 зжовклий § 84, п. 1, б
 з-за § 31, п. 2
 ззáду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
 з-за кордону § 30, п. 2, а
 ззирнўтися § 21, п. 1
 зигзáг § 90, п. 5, в, 1
 Зимовники § 109, п. 4, б, 6
 Зинóв'єв § 104, п. 2, б
 Зинóвий-Богдан § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а
 зибáти § 21, п. 1
 зів'ялий § 21, п. 1
 зігнаний § 84, п. 2, а
 зігнорувати § 21, п. 1

зігну́ти § 21, п. 1
 зігріва́ти § 21, п. 1
 зідра́ти § 21, п. 1
 зізна́тися § 21, п. 1
 Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
 зілля § 8, п. 1, б
 ЗІЛ-111 § 25, п. 4, е
 зімкну́ти § 21, п. 1
 зімліва́ти § 21, п. 1
 зім'я́ти § 21, п. 1
 зіпріва́ти § 21, п. 1
 зіпсува́тися § 21, п. 1
 зіп'я́стися § 21, п. 1
 зірвіголо́ва § 26, п. 1, г
 зірка, зіро́к § 8, п. 3, а, 2
 зірка Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
 зісподо́у § 30, п. 1, б
 зіста́вити § 21, п. 1
 зіткнення § 21, п. 1
 зітлі́ти § 21, п. 1
 зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
 зіщу́литися § 21, п. 1
 з'ї́зд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
 з'ї́хати § 6, п. 3
 з кра́ю в край § 30, п. 2, а
 зла́зити — зла́зь, зла́зьмо, зла́зьте
 § 81, п. 2, в
 Златоу́ст § 113, п. 2
 златоу́стівський § 113, п. 2
 зле́гка § 30, п. 1, в
 зліва § 30, п. 1, в
 зліта́ти § 2, п. 3, б
 злодійкува́тий § 23, п. 8
 змага́ння § 45, II, п. 2; змага́нням
 § 51, п. 2
 зма́зати § 21, п. 1
 змі́йний § 23, п. 5
 змоги́ § 10, п. 1
 знаве́ць — знави́ю § 53, п. 3
 з-на́д § 31, п. 2
 знадво́ру § 30, п. 1, е
 знадлі́вий § 21, п. 1
 знаме́нний § 23, п. 1, прим.
 знаме́нник — знаме́нника § 48,
 п. 1, ж
 знанн́я § 20, п. 4, а; § 44, II, б;
 § 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; знанню́
 § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; знан-
 н́ям § 51, п. 2; у знанні́ § 20
 п. 4, а; знань § 16, п. 2, в; § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 2
 зня́рдо́д § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 § 48, п. 1, 1, зня́рдо́доу § 20,
 п. 4, а; § 49, п. 2, а; зня́рдо́дям
 § 51, п. 2; на зня́рдо́ді § 20,
 п. 4, а, зня́рдо́д § 20, п. 4, а;
 зня́рдо́ддям § 58, п. 1
 зна́ти — зна́ю § 5, п. 1

значенне́вий § 23, п. 7
 зна́чення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
 значе́нь § 8, п. 2, г
 зні́зу § 30, п. 1, б
 зно́ву § 30, п. 1, в
 зовні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
 зогріва́ти § 21, п. 1
 зо́зла § 30, п. 1, б
 зо́кола § 30, п. 1, б
 зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
 «Золотий ко́лос» § 38, п. 20
 Золо́ті воро́та § 38, п. 21
 Золотове́рхий (Ки́їв) § 38, п. 12,
 прим.
 золотоні́ський § 113, п. 2, в
 Золотоні́ша § 113, п. 2, в
 Золя́ § 86, п. 1, б
 зомліва́ти § 21, п. 1
 зопріва́ти § 21, п. 1
 зорієнтува́тися § 21, п. 1
 «Зоря́» § 38, п. 20
 зотлі́ти § 21, п. 1
 з-пе́ред § 31, п. 2
 з переля́ку § 30, п. 2, а
 з-під § 31, п. 2
 з-по́за § 31, п. 2
 з-по́між § 31, п. 2
 з-по́над § 31, п. 2
 з-по́під § 31, п. 2
 з-посе́ред § 31, п. 2
 з-про́між § 31, п. 2
 з ра́дості § 30, п. 2, а
 зра́зу § 30, п. 1, б
 зра́нку § 30, п. 1, б
 зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
 зре́штою § 30, п. 1, б
 зрі́дка § 30, п. 1, в
 зробі́ти — зробі́ю § 80, п. 8, б, 1
 зро́блений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зро́ду § 30, п. 1, б
 зро́ду-ві́ку § 25, п. 4, б
 з розго́ну § 30, п. 2, а
 зроста́ння § 22, п. 5
 зроста́ти § 22, п. 5
 зроста́ючий § 84, п. 1, а
 зсади́ти § 21, п. 1
 зсереди́ни § 30, п. 1, б
 з т́ім щоб § 32, п. 2, б
 з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
 зумі́ти § 6, п. 3, прим. 1
 зумо́вити § 21, п. 1
 зці́пити § 21, п. 1
 зче́пити § 21, п. 1
 зши́ток § 21, п. 1
 Зя́бров § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'я́витися § 6, п. 3

i(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
Ібн Русте § 106, п. 2, е
Ібн Сіна § 106, п. 2, е
Ібн Фадлан § 106, п. 2, е
Ібсен § 90, п. 5; а, 1
Івана Купала § 38, п. 22
Івана Франка (село) § 114, п. 1, г;
     § 114, п. 3, е
Іван Волоче Око § 106, п. 1, а
Іваненко див. Леонід
Іван — мужичий син § 106, п. 3, в
Івано-Франківськ § 112, п. 5; § 114,
     п. 1, г; § 114, п. 3, б; *Івано-*
Франківська, в Івано-Франківсь-
ку § 112, п. 5
івано-франківський § 114, п. 3, б;
     § 114, п. 3, е
Іван Петрович Котлярівський
     § 38, п. 1
іван-покидан § 38, п. 2, б, прим.
Іван, селянський син § 106, п. 3, в
Іван-царенко § 106, п. 3, в
Іваньо, Іваня, Іваньові (Іваню)
     § 102, п. 1
Івашкевич § 104, п. 5, а
Івич § 104, п. 5
Івон § 90, п. 5, а, 1
Ігара § 109, п. 4, а, 1
Ігнатів § 104, п. 6, а
Ігнатович § 104, п. 5
Ігнатъев § 104, п. 6, а
Ігор (парадигма) § 103, п. 2; *Ігор*
     § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;
     Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
Ігорів § 67, п. 1, б; *Ігорева, Іго-*
реве § 23, п. 7
Ігорович § 22, п. 10
іграшка — іграшок § 9, п. 1
Ігри, Ігор § 47, А, п. 2, в, прим. 1
ідеал § 91, п. 1; *ідеалу* § 48, п. 2, ж
ідея § 90, п. 5, а, 1
іді-бо § 33, А, п. 3, а
ідилічний § 23, п. 3; § 89, п. 1
ідучий § 85, п. 1
ієрарх § 90, п. 2
ієрархія § 90, п. 2
ієрей § 90, п. 2
ієрогліф § 90, п. 2
Іжєвськ § 109, п. 4, а, 1
Ізабелла § 90, п. 5, а, 1
із-за § 30, п. 2
Ізмаїл § 90, п. 5, б
Ізмаїлбей § 106, п. 2, е
Ізмаїлов § 104, п. 6, б
ізнів § 21, п. 1
із-під § 31, п. 2

Іконімов § 104, п. 5
Іліада § 90, п. 5, а, 1
Ілієв § 104, п. 5
Іллієна § 22, п. 10
Ілліч § 22, п. 10
Іллія (парадигма) § 103, п. 1;
     § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, 1,
     п. 2; *Іллі, Іллію, Іллію* § 20, п. 4, б;
     Ілліє § 47, А, п. 6, б
Іллін § 104, п. 6, б; *Іллінім* § 51,
     п. 3, а
Іллішин § 104, п. 12, а, 1
ілюзія § 93, п. 2
ім.—імені § 40
імбір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльйо § 100, п. 2
іменник — іменника § 48, п. 1, б, 8
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — імпульсу § 48, п. 2, з
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я*
     § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1;
     імені § 44, IV, б; § 64, п. 2;
     ім'я § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3;
     іменем, ім'ям § 64, п. 4; *в імені*
     § 64, п. 5; *іменá* § 65, п. 1;
     § 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2;
     іменám § 65, п. 3; *іменáми* § 65,
     п. 5; *в іменáх* § 65, п. 6
інвентар, інвентарю § 45, II, п. 2
Індігірка § 109, п. 4, а, 1
індік § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г; § 114,
     п. 3, а
індокитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в,
     прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2;
     § 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 2, е
інколи § 3
інновація § 89, п. 2, прим.
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1;
     інституту § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — інструмента, інс-
трументу § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1

інтелігєнт § 18, п. 2, в
інтелігєнтський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 100,
п. 2
інтерєс — інтерєсу § 48, п. 2, ж
інтерєцо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — і подібне § 40
Ірак — Іраку § 48, п. 2, й
іржати, іржю, іржють § 80, п. 3,
б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокєз — ірокєзи § 38, п. 1, прим.
6
Ірпінь § 108
іраціональний § 89, п. 2
іреальний § 89, п. 2
Іртиш § 109, п. 4, а, 1; § 109,
п. 5; Іртиша § 48, п. 1, б, 5
Ісаєв § 104, п. 6, а
Ісаєнков § 104, п. 2, б
іскрістий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 7, а, 1
Іссік-Куль § 38, п. 8, прим. 3;
§ 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — істот § 8, п. 3, д, 3
Ісько § 18, п. 1, д
і т. д. — і так далі § 40
іті (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; іті § 12, п. 2, б,
прим.; ідуть § 85, п. 1;
іді, ідім(о), ідіть § 81, п. 1, а;
ітіся § 12, п. 2, б, прим.;
ідеться § 12, п. 2, б, прим.;
і т. ін. — і такє інше § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішій § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Ішук § 18, п. 1, д

І

ідальня § 16, п. 2, б; ідальень § 16, п. 2, в

їжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
їжак § 4, п. 1
їздець § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; їжджу
§ 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 7; їсти, їж, їжмо,
їжте § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
їхній § 75

Й

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114,
п. 2, д
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йті § 12, п. 2, б, прим.
йтися, йдеться § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кабінет Міністрів України § 38,
п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; Кавказу
§ 48, п. 2, й
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказський хребет § 38, п. 8; § 114,
п. 1, б
Кагарлік § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
кажан § 1, п. 2
кажучи § 85, п. 1
Казанка § 113, п. 2
казанківський § 113, п. 2
казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
казать § 83, прим. 1; кажю § 81,
п. 2, в, прим. 2; кажуть § 85,
п. 1; кажі, кажім(о), кажіть
§ 81, п. 2, в, прим. 2
казах § 113, п. 2, в, прим.
Казахстан — Казахстану § 48,
п. 2, й
казахський § 113, п. 2, в, прим.
Казбек § 113, п. 2, б
казбецький § 113, п. 2, б
Казимірський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; казок § 8, п. 2, а;
§ 8, п. 2, а, прим. 2

казковий § 23, п. 7
 казна-де § 30, п. 3, в
 казна-коли § 30, п. 3, в
 казна-хто — казна з ким, казна
 при кому § 28, п. 2, б
 казна-що § 28, п. 2, б
 Каїр § 90, п. 5, б
 Кайзер § 95, п. 2
 Кайзер-плац § 38, п. 8
 какаду § 100, п. 2
 каламбур § 45, II, п. 1
 калач § 1, п. 2
 Каледонія § 86, п. 2
 календар, календарі § 45, II, п. 2;
 у календарях § 59
 каліка § 45, I, п. 1
 калмік § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
 § 113, п. 2, б
 калміцький § 113, п. 2, б
 Калуга § 113, п. 2, а
 калужський § 113, п. 2, а
 кальвілі — кальвілі § 48, п. 2, б
 Калькутта § 89, п. 3
 каменяр, каменярі § 45, II, п. 3
 Каменяр § 38, п. 1
 камілавка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Камішин § 109, п. 4, б, 1; § 113,
 п. 1
 камішинський § 113, п. 1
 камінець, камінця § 8, п. 3, а, 1
 «Камінний хрест» § 38, п. 18
 каміння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 камінь § 8, п. 1, а, 1; каменя § 8,
 п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.;
 каменю § 48, п. 2, й, прим.; ка-
 меневі § 49, п. 1
 Кам'яна Балка § 114, п. 2, е
 кам'янець-подільський § 114, п. 3, а
 Кам'янець-Подільський § 108; § 112,
 п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'янця-
 Подільського, Кам'янцеві-Поділь-
 ському § 112, п. 4, б
 кам'яноблівський § 114, п. 2, е
 Кам'яногірка § 114, п. 2, а
 Кам'яногірківський § 114, п. 2, а
 канал — каналу § 48, п. 2, в
 кандалакський § 113, п. 2, в
 Кандалакша § 113, п. 2, в
 Кандалакська губа § 114, п. 1, б
 кандидат наук § 38, п. 3, прим. 1
 Канів, Канева § 8, п. 1, а, 4
 Канін — Каніну § 48, п. 2, й
 Канни § 38, п. 8, прим. 4
 канон — канону § 48, п. 2, ж
 Кантемір § 104, п. 6, в, 2
 каньйон § 93, п. 1, а
 капельмейстер § 95, п. 1
 капітал § 86, п. 1, а; капіталу

§ 48, п. 2, б
 Капри § 90, п. 5, а, 3; § 112,
 п. 7
 капсула, капсули, капсулі § 100,
 п. 1, 1
 карабаський § 113, п. 2, в
 Карабах § 113, п. 2, в
 караван — каравану § 48, п. 2, б .
 Караганді § 113, п. 1
 карагандійський § 113, п. 1
 Караджич § 104, п. 5
 Карачев § 113, п. 2
 карачевський § 113, п. 2
 карбіванець § 50, п. 1, прим.; кар-
 біванця § 48, п. 1, е; § 50, п. 1,
 прим.
 каре § 91, п. 1
 Карельська Автономна Респуб-
 ліка § 38, п. 12
 кар'єра § 90, п. 5, а, 2; § 92,
 п. 1, а
 карколомний § 29, п. 1, в
 Карл Смілівий § 38, п. 26, б
 карниз — карніза § 48, п. 2, в
 Карпінськ § 109, п. 4, а, 2,
 прим.
 Кірскі Ворота § 38, п. 8, прим. 1;
 § 109, п. 7, в
 картоплездальний § 29, п. 1, а
 картопління § 22, п. 5
 касір § 45, II, п. 1
 каталог — каталогу § 48, п. 2, б
 катастрофа § 88
 катафалк § 93, п. 1, б
 Катманду § 112, п. 7
 катод — катода § 48, п. 1, ж
 Катря — Катре § 47, А, п. 6, б
 Каунас § 94
 кафе § 100, п. 2
 кафедра § 88
 кафедра української літератури
 Полтавського пединституту § 38,
 п. 16
 качан § 1, п. 2
 качати § 10, п. 1
 качиний § 23, п. 5
 каша § 45, I, п. 3
 кашель — кашлю § 48, п. 2, ж
 кашне § 100, п. 2
 кварц § 17, п. 7
 кварцовий § 23, п. 7
 квас — квасу § 48, п. 2, а
 квасок — кваску § 48, п. 2, а
 квислінги § 38, п. 1
 квітка — квітці § 18, п. 4, прим. 1
 Квітка-Основаєннен § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, б
 Квочка § 38, п. 6

Кейптаун § 114, п. 2, д
Кельн § 91, п. 2
Кельце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберленд § 114, п. 2, д
Кемпа § 104, п. 8, а
Керогли § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
керувати § 24, п. 1
Керч, Керчі, Керчу, у Керчі § 112, п. 1, III
Кзил-Орда § 114, п. 3, в
кизилорди́нець § 114, п. 3, в
кивну́ти — *кивни́, кивни́м(о), кивни́ть* § 81, п. 1, в
Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; *Ки́ева* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; *Ки́еву* § 49, п. 2, б; *Ки́евом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у Ки́єві* § 112, п. 1, II; *Ки́єве* § 53, п. 4
Ки́ївський буди́нок мод § 38, п. 15, в
Ки́ївський військóвий óкруг § 38, п. 15, а
Ки́ївський вокза́л § 38, п. 19
Ки́ївський заво́д «Арсена́л» § 38, п. 15, а
ки́йок § 22, п. 12
кинджа́л § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
ки́нений § 84, п. 2, прим. 1, б
кину́ти § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84, п. 2, прим. 1, б; *ки́ну* § 80, п. 3, б, 6; *кину́ть* § 80, п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; *кинь, киньте* § 16, п. 2, г
кину́тий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргі́з § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Ки́рик-му́жичо́к § 106, п. 3, в
Кири́лов § 104, п. 6, в, 2
Кисельо́в § 104, п. 6, в, 2
кисе́нь — *кисню́* § 48, п. 2, а
кисе́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кислово́дськ § 109, п. 4, б, 3
кисло-со́лбо́дкий § 29, п. 2, е
Кита́й § 90, п. 5, в, 5; *Кита́ю* § 48, п. 2, й
Кита́йгород § 114, п. 2, д
Кита́йська На́родна Респу́бліка § 38, п. 12
кише́ня § 2, п. 1
Кишині́в § 113, п. 2
кишині́вський § 113, п. 2
киша́к § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
ки́янин § 38, п. 1, прим. 6; *ки́яни* § 54, п. 1, прим.
кіго́ть, кі́гтя § 8, п. 3, а, 1; *кі́гті* § 18, п. 4, прим. 2
кі́л § 8, п. 3, а, 3; *кола́* § 8, п. 1, б

кі́лля § 8, п. 1, б; *кі́ллям* § 51, п. 2
кі́лова́т, кі́лова́тів § 55, п. 1, прим.
кі́лова́т-годи́на § 26, п. 2, 1, в
кі́логра́м § 14; § 90, п. 5, а, 5
кі́ло́к § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12; *кі́лка* § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а, 3; § 48, п. 1, б
кі́лочо́к § 8, п. 3, а, 3
кі́лька § 79, прим.
кі́лькадеся́т, кі́лькадеся́тма́, кі́лькадеся́тома́ § 70, п. 12
кі́лькамі́льйо́нний § 28, п. 1, б
кі́лькана́дця́ть, кі́лькана́дця́ті, кі́лькана́дця́тьо́х § 70, п. 12
кі́лькаразо́вий § 25, п. 3, а
кі́льце́ § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, б; *кі́лець* § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
Ки́м Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е; § 107, п. 2
кі́мірсє́нівський § 107, п. 2
кі́нець § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4; *кі́нця́* § 8, п. 3, а, 1
кі́нець кі́нцем § 25, п. 4, б, прим.
кі́не́чний § 18, п. 4
Кі́нешма § 109, п. 4, а, 1
кі́нний § 20, п. 1, в
кіно́ § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кі́новар — *кі́новар'ю* § 61, п. 3, б
Кі́нотеа́тр ім. О. Довже́нка § 38, п. 15, б.
кі́нці́вка § 17, п. 3
кі́нчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а; § 20, п. 1, в; *ко́ня* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 1, б; § 50, п. 1; *ко́нем* § 51, п. 1; *на ко́неві* § 52, п. 1, а; *на ко́ні* § 52, п. 1, б, прим.; *ко́ні* § 57, п. 1, прим.; *ко́ней* § 55, п. 3; § 57, п. 1, прим.; *кі́ньми* (й *ко́нями*) § 58, п. 2
Кі́пр — *Кі́пру* § 48, п. 2, й
кі́стля́вий § 19, п. 1
кі́сть — *костя́ми, кі́стьми́* § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; *класи́* § 54, п. 1
класи́ци́зм § 22, п. 13
класи́чний § 23, п. 3
Кла́узеви́ц § 104, п. 12, б, прим.
кла́ц § 17, п. 7
кле́кіт § 2, п. 1
кле́котіти § 2, п. 1
клин — *кля́на, кля́ну* § 48, п. 2, й, прим.
Кли́н § 109, п. 4, б, 3
кля́єнт § 90, п. 5, а, 2
кля́щі — *кля́щів* § 66, п. 2, б
кля́піт — *кля́поту* § 48, п. 2, ж

клуби § 94
 клуб— клубу § 48, п. 2, г
 Клуб письменників § 38, п. 15, в
 клуби § 86, п. 1, б
 Клязьма § 109, п. 9, а, 2
 книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; книжечок § 9, п. 1, прим.
 книжка § 18, п. 4, прим. 2; книжки § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; книжці § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; книжку § 47, А, п. 3; книжкою § 47, А, п. 4; на книжці § 47, А, п. 5; книжко § 47, А, п. 6, а; книжко § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; книжок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1, книжкам § 47, Б, п. 3, а; книжками § 47, Б, п. 5, а; у книжках § 47, Б, п. 6
 Книжкова палата § 38, п. 15, б
 Книжкова фабрика «Жовтень» § 38, п. 15, а, прим.
 книжний § 67, п. 1, а
 КНР § 39, п. 2
 Княжпіль § 114, п. 2, д
 Князівство Монако § 38, п. 12
 князь § 38, п. 3, прим. 2
 Кобеляки § 113, п. 2, б
 кобеляцький § 113, п. 2, б
 «Кобета і жінце» § 38, п. 18
 кобзарь § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2; кобзарем § 51, п. 1
 Кобзарь § 38, п. 1
 кобзарів — кобзарєва, кобзарєве § 23, п. 7
 Кобилянська, Кобилянської, Кобилянський § 102, п. 2
 коваленко § 22, п. 8
 ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8, п. 1, а, 3
 Ковалів (парадигма) § 102, п. 3; Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
 ковалі § 22, п. 4; ковалі § 54, п. 2; ковалями § 58, п. 1
 Ковальов § 7, п. 2
 ковальський § 16, п. 2, б
 ковальський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112, п. 2
 кодекс — кодексу § 48, п. 2, б
 кожен § 78, прим. 1
 кожний § 78, прим. 1
 кожум'яка § 25, п. 2, а
 козак — козака § 48, п. 2, и; козаче § 53, п. 3
 козацький § 18, п. 1, а

козаччина § 18, п. 1, а
 козеня § 2, п. 2, б; § 64, п. 1; козенята § 64, п. 2; козеняті § 64, п. 3; козеням § 64, п. 4
 козеріг § 8, п. 3, д, 6
 Козеріг § 8, п. 3, д, 6; § 38, п. 6
 Козиний Брід § 38, п. 9
 Козинські Горби § 38, п. 9
 козир, козира § 45, II, п. 2
 козир-діва § 26, п. 2, 1, а
 Козіцький § 104, п. 5, б
 Козьолецький § 104, п. 4, б
 Козятин § 108
 Колвіцьке § 109, п. 4, б, 6
 колгосп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б; колгоспу § 48, п. 2, г
 колгосп «Дружба» § 38, п. 15, а
 колгоспник — колгоспника § 48, п. 1, а
 Колгуєв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; Колгуєва § 48, п. 1, д; Колгуєву § 49, п. 2, б
 колгуєвський § 113, п. 2
 колега — колего Іваничук § 53, п. 4, прим. 3; колего Степане § 53, п. 4, прим. 2
 колєзький асєсор § 38, п. 3, прим. 2
 колектів § 50, п. 2; § 89, п. 1; колектіву § 48, п. 2, б
 колєний § 84, п. 2, прим. 1, в
 колєсо — колєс § 55, п. 2; колєсьми, колєсами § 58, п. 2
 колї б § 32, п. 2, а
 колї б то § 32, п. 2, а
 колї-будь § 30, п. 3, в
 Колін § 23, п. 4
 коли-небудь § 30, п. 3, в
 колї-не-колї § 30, п. 3, д
 колїсь § 33, А, п. 1, г
 колихати, колиш, колишеш § 80, п. 4
 комїшний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 колїбрі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 Колїзєй § 38, п. 21
 Колївищина § 38, п. 22
 колїно — колїнам § 56; колїньми (й колїнами) § 58, п. 2
 колїр, колїору § 8, п. 2, е, прим.
 колїщя § 64, п. 1; колїщати § 64, п. 2; колїщата § 65, п. 4
 коло § 45, II, п. 1; кіл § 55, п. 2
 колода — колод § 8, п. 3, д, 2
 колбда § 8, п. 3, д, 2
 колєквіум — колєквіуму § 48, п. 2, ж
 Кєло-Михайлівка § 114, п. 3, а
 коло-михайлівський § 114, п. 3, а

колонія § 86, п. 1, а
 колбеса, колбесю, у колбесі § 20,
 п. 4, а
 колоти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; колоти § 84, п. 2,
 прим. 1, в; колів, коліла § 8, п. 3, в
 коловий § 84, п. 2, прим. 1, в
 Кобля § 23, п. 4
 командир § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 комар § 45, II, п. 1; комарі § 45,
 II, п. 1
 комбайн — комбайна § 48, п. 1, е
 Комбінат «Прогрес» § 38, п. 15, а,
 прим.
 комета Галлея § 38, п. 6, прим. 1
 комісар § 45, II, п. 1
 комісаріат — комісаріату § 48,
 п. 2, г
 комісія § 89, п. 1
 комітет — комітету § 48, п. 2, г
 компанія «Дженерал моторс» § 38,
 п. 17
 компост § 19, п. 1, прим.
 компостний § 19, п. 1, прим.
 комп'ютер § 92, п. 1, а
 ком'юна § 89, п. 1
 конвеєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
 конвоір § 22, п. 13
 конгрес § 38, п. 13, прим.
 Конгрес захисту культури § 38,
 п. 23
 кондотьєр § 93, п. 1, а
 кониченько § 22, п. 8
 конов'язь § 25, п. 2, б
 коногон § 25, п. 2, б
 коноплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 конопель § 66, п. 2, в; коноплями
 § 66, п. 5, б
 Конопницька § 104, п. 5, б
 конотация § 89, п. 2, прим.
 Конституційний Суд України § 38,
 п. 13
 Конституція України § 38, п. 28
 Конт § 109, п. 7, е
 контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
 контраст § 19, п. 1, прим.
 контрастний § 19, п. 1, прим.
 контрольньо-вимірювальний § 29,
 п. 1, в, прим.
 контрреволюція § 89, п. 2
 конус — конуса § 48, п. 1, ж
 конференсьє § 93, п. 1, а
 конференція § 38, п. 16
 конференція Міжнародної асоціа-
 ції українців § 38, п. 16
 конфлікт — конфлікту § 48, п. 2, ж
 Конча-Заспа, Кончі-Заспи, у Кончі-
 Заспі § 112, п. 5

Коньків § 104, п. 12, а, 2
 кон'юнктура § 92, п. 1, б
 Кооператив «Садівник» § 38, п. 15,
 а, прим.
 Копайгород § 114, п. 2, в
 копайгородський § 114, п. 2, в
 копальня — копальень § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
 Копёрник § 104, п. 5, б
 Копет-Даг § 114, п. 3, в
 копійечка § 22, п. 7
 копійка — копійок § 9, п. 1
 копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
 копіювати § 84, п. 2, прим. 1, г
 Коран § 38, п. 18, прим. 2
 Кордильєри § 90, п. 5, в, 5; § 93,
 п. 1, а
 Корейська Народно-Демократична
 Республіка § 38, п. 12
 коридор — коридору § 48, п. 2, в
 корисний § 19, п. 1
 користь § 19, п. 1; користю § 17,
 п. 3
 корифей § 88
 коріака § 8, п. 3, д, 2
 коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
 корова — корів § 8, п. 3, д, 2; пас-
 ти корів (і корови) § 47, Б, п. 4;
 а, прим.
 Королів § 53, п. 4
 Королівство Бельгія § 38, п. 12
 король § 38, п. 3, прим. 2
 Корольов § 104, п. 3, б
 Короткевич § 104, п. 7
 короткогрушоподібний § 29, п. 1, г,
 прим. 2
 короткошійй § 67, п. 2, в
 Корсика § 90, п. 5, в, 2
 корявий § 1, п. 2
 коряк § 113, п. 2, б
 коряцький § 113, п. 2, б
 косий § 67, п. 1, а
 косити — косить, косять § 16, п. 2, г
 коситися — коситься § 16, п. 2, г
 костогриз § 25, п. 2, б
 костоправ § 25, п. 2, б
 Костюшко, Костюшка § 100, п. 2,
 прим.
 Костянтин Багрянородний § 38,
 п. 26, б
 котёл, котла § 8, п. 3, д, 1
 Котелёве, Котелёвом § 51, п. 3, б
 Котельников § 104, п. 6, в, 4
 Котельнич § 109, п. 4, б, 6
 котірувати § 24, п. 3
 котіти § 10, п. 1
 Котлін — Котліну § 48, п. 2, й
 Котляревський § 8, п. 3, д, 7

котрий § 77
 котрий-будь § 28, п. 2, б
 котрий-небудь § 28, п. 2, б
 котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79;
 котрогось, котро́мусь, котри́мсь
 § 79; котра́сь, котре́сь § 33, А,
 п. 1, г
 Кошице § 109, п. 1, в, прим.
 кошичок § 22, п. 7
 кравець — кравче § 53, п. 3; крав-
 ців § 57, п. 1
 Кравченко § 22, п. 8
 Крагуєваць § 109, п. 9, б
 краєзна́вство § 25, п. 2, в
 крає́чок § 22, п. 7
 краї́на § 4, п. 1
 край (парадигма) § 46, II; край § 44,
 II, а; § 45, II, п. 2; краї́ю § 48,
 п. 2, д; § 53, п. 2; крає́ві § 49,
 п. 1, у краї́ § 52, п. 3, а; § 52,
 п. 3, а, прим., у краю́ § 52, п. 3,
 а, прим., краї́ § 54, п. 2; § 60;
 краі́в § 55, п. 1; кра́йм § 56
 краї́ний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 Крайний § 104, п. 10
 Крайня § 104, п. 10
 крайовий § 23, п. 7
 Краків § 109, п. 7, д
 краков'як — краков'яку § 48,
 п. 2, и
 крамни́ця — крамни́ць § 16, п. 2, в
 Кра́сень § 38, п. 4
 Кра́сне Дру́ге § 114, п. 1, в
 Кра́сний Лимáн — Кра́сного Лимá-
 ну § 48, п. 1, г, прим.
 Кра́сні Ворóта § 38, п. 9
 Красново́дськ § 114, п. 2, а
 Краснода́рський край § 38, п. 12
 красу́ня дівчина § 27, п. 2
 Кра́узе § 94
 кра́щати § 18, п. 3
 кра́яти § 10, п. 1
 кре́кінг-проце́с § 26, п. 2, 1, а
 Кременчу́к § 108; § 113, п. 2, б
 кременчу́цький § 113, п. 2, б
 Крива́ва неді́ля § 38, п. 22
 крива́вий § 2, п. 3, а
 кривий — криве́ § 2, п. 1
 Кривий Рі́г § 108; § 112, п. 4, а;
 Криво́го Ро́гу § 48, п. 1, г, прим.;
 § 112, п. 4, а
 криво́ § 2, п. 1
 Кривони́с § 101; § 102, п. 1; § 106,
 п. 2, в; Кривонóса, Кривонóсові
 (Кривонóсу) § 102, п. 1
 Крижопі́ль § 108, прим.
 крик — крику́ § 48, п. 2, ж
 кри́кнути — кри́кни, кри́кнім(о),

кри́кни́ть § 81, п. 1, в
 крило́ — кри́льми, кри́лами § 58,
 п. 2
 Крим — Кри́му § 48, п. 2, й
 кри́ни́ця § 2, п. 3, а
 Кри́т § 90, п. 5, в, 4; Кри́ту § 48,
 п. 2, й
 кри́ти, кри́ю, кри́ють § 80, п. 8, б, 1
 кри́хта § 2, п. 3, б
 крича́ти, кричу́, крича́ть § 80, п. 3, а
 Кри́чев § 109, п. 4, б, 3
 криши́ти § 2, п. 3, б
 кри́шка § 2, п. 3, б
 кров § 20, п. 4, в; кро́в'ю § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, б
 кро́їти § 10, п. 1
 кросі́вки § 66, п. 1, а
 крохма́ле-па́токовий § 29, п. 2, д
 круголо́цій § 68, прим. 2
 круглува́тий § 23, п. 8
 кругосві́тний § 67, п. 2, а
 Крутибо́роди § 114, п. 2, в
 крутибо́родівський § 114, п. 2, в
 Кру́тиков § 104, п. 6, в, 4
 Крути́нське § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Крути́х § 104, п. 7
 крути́ння § 80, п. 6, в
 Круторо́гий § 38, п. 4
 кру́ча § 45, I, п. 3; кру́чі § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; § 47, Б, п. 4, б; кру́чу § 47,
 А, п. 3; кру́чею § 47, А, п. 4; на
 кру́чі § 47, А, п. 5; кру́че § 47,
 А, п. 6, б; круч § 47, Б, п. 2, а;
 кру́чам § 47, Б, п. 3, а; кру́чами
 § 47, Б, п. 5, а; на кру́чах § 47,
 Б, п. 6
 кру́чений § 80, п. 6, а
 крю́к § 6, п. 2, прим.
 Крю́ково § 109, п. 8, прим.
 кря́кати § 6, п. 2, прим.
 кувáти, кую́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
 куди́-будь § 30, п. 3, в
 куди́-небудь § 30, п. 3, в
 Ку́жченко § 18, п. 1, д
 Ку́знецов § 104, п. 1
 Ку́знецьк § 109, п. 9, в
 Ку́знецький Мі́ст § 38, п. 9
 Ку́зько § 18, п. 1, д
 Ку́зьма § 22, п. 10
 Ку́зьми́ч § 22, п. 10
 Ку́зьмівна § 22, п. 10
 Ку́зьмович § 22, п. 10
 Ку́зя § 38, п. 4
 Кула́б Сайпраді́т § 38, п. 1, прим. 3
 кулемётник § 22, п. 1
 Ку́лійнич § 104, п. 6, в, 4
 ку́лька — ку́льок § 48, Б, п. 2, в,
 прим. 1

культу́рно-техні́чний § 29, п. 2, б
 купе́ць — купці́ § 54, п. 2
 купі́вши § 85, п. 2
 купі́ти § 84, п. 2, прим. 1, г; *купів* § 85, п. 2; *куплю́, кúплять* § 80, п. 6, в, прим. 2
купівля-продаж § 26, п. 2, 1, а
 кúплений § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г
купува́ши § 85, п. 2
 купува́ти — *купува́в* § 85, п. 2; *купу́й, купу́ймо, купу́йте* § 81, п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'єр § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *курéй* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *ку́рям* § 66, п. 3, а; *курмі́й* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, б, 3
курі́нь § 8, п. 2, е, прим.; *куре́ня* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 2, в
курйо́з § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64, пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кута́йсі § 109, п. 4, а, 2
ку́тний § 67, п. 2, а
ку́тя § 20, п. 4, д, прим.
Кúусінен § 99
ку́хня, кúхонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
кущ — куще́м § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, б
Кюв'е́ § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нті § 92, п. 1, а
Ка́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірува́ти § 24, п. 3
Лаврін, Лаврі́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуа́зьє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лага́рп § 106, п. 1, г, прим. 2
ладе́н § 67, п. 1, в
ла́дити, ла́джу § 80, п. 6, в, прим. 1
Ла́дога § 113, п. 2, а
ладо́зький § 113, п. 2, а

Ла́зар, Ла́заря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зня — ла́зень § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ла́йка § 38, п. 4
Ла-Ма́нш § 38, п. 8, прим. 2; § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, д
ла-ма́ншський § 114, п. 3, д
лама́ти § 10, п. 1
Ламетрі́ § 106, п. 1, г, прим. 2; § 107, п. 4, в
ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцю́жок § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, д
ла-пла́тський § 114, п. 3, д
Лас-Ве́гас § 114, п. 3, д
латвіе́ць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерика́нець — латиноамерикáнци § 38, п. 1, прим. 6
латі́ський § 113, п. 2, в
латі́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Держа́вної премо́ї ім. Тараса́ Шевче́нка § 38, п. 3, прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебе́дін, Лебе́дину́ § 49, п. 2, б;
Лебе́дино́м § 51, п. 3, б
Лебе́дине́ § 53, п. 4
Ле́бідь, Ле́беда, Ле́бедеві́ (Ле́бедю) § 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Льва́, Ле́вові́, Льво́ві § 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
леге́нда § 86, п. 2
легéні — легéнь (і легéнів) § 47, Б, п. 2, а
легéнький-легéнький § 25, п. 4, а
легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатлетичний § 29, п. 1, б
легóрн § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ле́две-ле́две § 30, п. 3, д
Ле́жнево § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейборі́стська па́ртія Великобри́тані́й § 38, п. 14, б
Лей́пциг § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
лей́пцизький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2
леле́ка — леле́к § 8, п. 3, д, 3
лемі́ш § 2, п. 1
Ле́на § 109, п. 1

Леонід Миколо́йович Іване́нко —
Леонідо́ві Миколо́йовичу Іване́нку
 § 49, п. 1, прим.
Леонідо́во § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепеті́ський § 113, п. 2, в
Лепеті́ха § 113, п. 2, в
Лєрмонтов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1;
Лєрмонто́ву § 49, п. 2, б
Лесаж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лєсин — *Лєсиним* § 51, п. 3, а
Лєссінг § 86, п. 2
лєсто́щі § 19, п. 1
Лєся Украї́нка (Ларі́са Петро́вна
Коса́ч) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
леті́ти § 10, п. 2, § 80, п. 3, а;
лечу́ § 80, п. 3, а; *летя́ть* § 80,
 п. 3, а; § 85, п. 1
летя́чий § 85, п. 1
ле Шапелё́в § 106, п. 1, г
лє́шата — *лє́шат* § 66, п. 2, в
Лєско́в § 104, п. 2, г
«Лі́бідь» § 38, п. 20
лима́н § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *ли-*
ма́ну § 48, п. 2, д
Линьо́в § 7, п. 2
Лі́печьк § 109, п. 4, б, 3
Лі́пова Доли́на § 114, п. 2, е
липоводо́лінський § 114, п. 2, е
Лисі́ця § 38, п. 2, б
Лисі́чка-Сестрі́чка § 26, п. 2, 1, в
Лі́ска § 38, п. 4
ли́ст, ли́ста § 50, п. 1, прим.; *у ли́с-*
ті § 52, п. 3, а
листоно́ша — *листоно́ш* § 47, Б,
 п. 4, а
листопа́д — *листопа́да (листопа́-*
ду — з іншим значенням) § 48,
 п. 1, е
ли́стя § 45, II, п. 2; *ли́стям* § 51,
 п. 2
Лі́сьва § 109, п. 9, а, 2
лі́ти § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
лю́ § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
лє́ш, лє́, лємо́, лєте́ § 20, п. 4,
 д; *лю́ть* § 20, п. 4, д; § 80, п. 3,
 б, 1
лі́тисся § 20, п. 4, д; *лє́ться* § 17,
 п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в,
 прим. 3; *ллю́ться* § 20, п. 4, д
Лі́ха § 109, п. 7, а
Лиха́чов § 104, п. 3, в
лі́хо — *лі́хові* § 49, п. 2, а
Лихосла́вл § 109, п. 4, б, 3;
 § 112, п. 1, II; *Лихосла́вля, Лихо-*
сла́влем, у Лихосла́влі § 112,
 п. 1, II
Лі́бкнехт-штра́се § 38, п. 8
лі́брето § 89, п. 1

лівобе́ре́жжя § 8, п. 3, б, 3
ліво́бруч § 30, п. 1, е
лі́вші § 45, I, п. 3
лі́д § 8, п. 1, а, 1; *лю́ду* § 8, п. 1, а,
 1; § 48, п. 2, а; *на лю́ду* § 52,
 п. 2, б
Лі́дице § 109, п. 1, в, прим.
лі́єчка, лі́єчок § 9, п. 1, прим.
лі́жко § 8, п. 3, а, 2; *у лі́жку, на*
лі́жкові § 52, п. 2, а; *на лі́жок* § 8,
 п. 3, а, 2
лі́зти § 83
лі́кар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лі́-*
каря § 45, II, п. 2; *лі́карю* § 53,
 п. 2; *лі́карі* § 54, п. 2; *лі́карі́в*
 § 57, п. 1
лі́кар-еко́лог § 26, п. 2, 1, б
Лі́м Хон І́н § 38, п. 1, прим. 3
лі́нгві́стика § 87
лі́нгвостилі́стичний — *лі́нгвостилі́с-*
ти́чний § 29, п. 1, д
Лі́нда § 104, п. 5, а
Лі́нко́льн § 86, п. 1, б
лі́с § 114, п. 2, а, прим.; *лі́су* § 48,
 п. 2, б; *лі́сі* § 54, п. 1
Лі́с — *Лі́са* § 48, п. 1, а
Лі́сабо́н § 90, п. 5, а, 3
лі́сабо́нський § 90, п. 5, а, 3
лі́ска § 18, п. 1, б
Лі́сна § 109, п. 1, в
Лі́сова́ краса́на § 38, п. 5
лі́сові́к § 38, п. 2, а, прим. 1
Лі́сові́к § 38, п. 2, б
лі́сово́з § 8, п. 3, д, б
лі́со́к — *лі́ска* § 48, п. 2, д
лі́сопи́льно-струга́льний § 29, п. 2, б
лі́сосла́в § 26, п. 1, а
лі́состе́п § 26, п. 1, в
лі́состепо́вий § 29, п. 1, а
лі́т — *лє́ту (лю́ту)* § 48, п. 2, ж
лі́та́к — *на лі́таку́, на лі́тако́ві*
 § 52, п. 2, а
лі́та́ти § 10, п. 2
лі́тера́ту́ра § 90, п. 5, а, 5
«Лі́тера́ту́рна Украї́на» § 38, п. 18
лі́тера́ту́рно-худо́жний § 29, п. 2, б
лі́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Лі́то́пис Само́видця» § 38, п. 18
Лі́фи́шиц § 104, п. 12, б, прим.
лі́щина § 18, п. 1, б
лля́ний § 20, п. 3
ло́б, ло́ба § 8, п. 2, а, прим. 1,
ловелáс § 38, п. 1, прим. 5
лове́ць, ловця́ § 8, п. 3, д, 1
лови́ти — *ловлю́, ловля́ть* § 80, п. 6,
 в, прим. 2
логарі́фм § 88
логі́чний § 90, п. 5, а, 5

Подзь § 113, п. 2, а
 лодзький § 113, п. 2, а
 лóже § 45, II, п. 3
 лóжечка, лóжечок § 9, п. 1, прим.
 лозівський § 113, п. 2
 Лозові § 112, п. 3; § 113, п. 2; Ло-
 зові, Лозові § 112, п. 3
 локáут § 94
 Локéтек, Локéтека, Локéтекові
 § 102, п. 3, прим.
 ломіти § 10, п. 1; ломлю, ломлять
 § 80, п. 6, в, прим. 2
 Ломниця § 109, п. 9, б
 Ломтев § 104, п. 2, в
 Лонгфелло § 88; § 100, п. 2
 Лондон § 86, п. 1, а; Лондона § 48,
 п. 1, г
 лопáта § 1, п. 2
 лопіх § 1, п. 1
 Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, д
 Лос-Фрайлес § 38, п. 8, прим. 2
 Лось § 104, п. 12, а, 3
 Лóхвиця, Лóхвиці, Лóхвицею, у Лóх-
 виці § 112, п. 1, I
 Лóхвицький повіт § 38, п. 12
 лошá § 44, IV, а; § 64, п. 1; лошá-
 ти § 44, IV, а; § 64, п. 2; лошá-
 ті § 64, п. 3; лошáм § 64, п. 4;
 лошáта § 65, п. 1; лошáт § 65,
 п. 2; лошáтам § 65, п. 3; лошá-
 тами § 65, п. 5; на лошáтах § 65,
 п. 6
 лояльний § 90, п. 4
 л-ра (література) § 26, п. 2, 5
 Луáнг Вічіт Ватакán § 38, п. 1,
 прим. 3
 Лубні, Лубén, Лубнám § 112, п. 2
 луб'я — луб'ям § 51, п. 2
 Луб'янцеv § 104, п. 11
 луг — лугу § 48, п. 2, д
 Лугáнськ, Лугáнська, Лугáнсь-
 ком, у Лугáнську § 112, п. 1, II
 Луговської (Луговська) § 104, п. 9
 лужок § 22, п. 12
 Лукá § 22, п. 10
 Лукіч § 22, п. 10
 Луківна § 22, п. 10
 Лук'янов § 104, п. 11
 лúпа § 86, п. 1, а
 Лу Сінь § 106, п. 2, д, прим.
 Луховиці § 109, п. 4, б, 6
 Луцьк — Лúцька § 48, п. 1, г
 Лúчин § 104, п. 6, в, 1
 Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112,
 п. 1, II; § 113, п. 2; Льво́ва § 112,
 п. 1, II; Льво́ву § 49, п. 2, б;
 Льво́вом, у Льво́ві § 112, п. 1, II;

Льво́ве § 53, п. 4
 Львівська плóща § 38, п. 9
 Львівська середня шко́ла № 1 імені
 І. Франка § 38, п. 15, а
 Львівське збройне повстання 1848 р.
 § 38, п. 22
 львівський § 113, п. 2
 Львівський обласний відділ охорони
 здоров'я § 38, п. 14, а
 Львівський палац одру́ження § 38,
 п. 15, в
 львів'янин — львів'яни § 38, п. 1,
 прим. 6; § 54, п. 1, прим.
 Льгов § 109, п. 9, а, 2
 Льодове побóйще § 38, п. 22
 льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
 льон-довгунець § 27, п. 4
 Любек § 86, п. 1, б
 любі-менé § 26, п. 2, 4
 любітель § 22, п. 4
 любіти — люблю, люблять § 80,
 п. 6, в, прим. 2
 Любляна § 86, п. 1, б
 люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 любов § 44, III; любові § 61, п. 1; лю-
 бов'ю § 61, п. 3, б; любовé § 61, п. 5
 Любов (парадигма) § 103, п. 3
 люд § 18, п. 2, в
 Людвіг — Людвігу § 53, п. 1
 Людвіг ван Бетхóвен § 106, п. 1, г
 люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66,
 п. 1, а, прим.; людéй § 66, п. 2, а;
 § 66, п. 4, б; лю́дам § 66, п. 3, а;
 лю́дьми § 66, п. 5, в
 лю́дина § 66, п. 1, а, прим.
 лю́дино-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2,
 1, в
 лю́дство § 18, п. 2, в
 лю́дський § 18, п. 2, в
 лю́дськість § 16, п. 2, а, 1
 Лю́ксембурге § 87; § 113, п. 2, а
 люксембурзький § 113, п. 2, а
 Лю́тер § 86, п. 1, б
 лю́тий, лю́того, в лю́тому § 68,
 прим. 1
 Лю́тнева револю́ція § 38, п. 22
 лягáти § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2,
 в, прим. 2; лiг § 80, п. 9, прим. 1;
 ля́жу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; ляж, ля́жмо, ля́жте
 § 81, п. 2, в, прим. 2
 ля́пас — ля́пасу § 48, п. 2, ж
 ля́пис § 86, п. 1, б
 Ляпуно́в § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
 мавзолéй § 94

Мавка § 38, п. 2, б
мавпячий § 6, п. 1, прим.
Мавританія § 90, п. 5, в, 4
магазин § 14; *магазину* § 48, п. 2, в
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в;
магістралі, магістраллю § 100, п. 1, III
магнітолог-астроном § 26, п. 2, 1, б
Магомёт § 87
мадера § 38, п. 10
мадонна § 89, п. 1
Мадрид § 90, п. 5, в, 4
мадляр § 93, п. 2
мажор — мажору § 48, п. 2, ж
мазь, мазю § 20, п. 4, в
маївка § 22, п. 11
*Майборода, Майбороди, Майборо-
 ді, Майбороду* § 102, п. 1
майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майдан — майдану § 48, п. 2, д
майдан Незалежності § 38, п. 9
майданчик — майданчика § 48, п. 2, д
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Майнгоф § 95, п. 2
майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *майстрові* § 49, п. 1;
майстром § 51, п. 1
майстерний § 67, п. 1, а
майстрів, майстрова, майстрове
 § 23, п. 7
Майське § 109, п. 7, а
майя § 90, п. 4
Макар, Макара § 103, п. 2, прим. 2
макінтош § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Клюр § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
максим § 38, п. 1, прим. 5
максі-спідниця § 26, п. 2, 2
Малашка § 18, п. 1, д, прим.
Малашин § 18, п. 1, д, прим.
Маленький Вовк § 106, п. 1, а
малесьенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Малицин § 104, п. 7
Малишев § 8, п. 3, д, 4
малишевський § 8, п. 3, д, 4
мало-помалу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малювання § 24, п. 1
малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюнок — малюнка § 48, п. 1, в
малляр — маляре § 53, п. 3
малярія § 93, п. 2

манна § 89, п. 1
манний § 89, п. 1
манто § 100, п. 2
манускрипт — манускрипту § 48, п. 2, і
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
марево § 22, п. 2
Марієчка § 22, п. 7
Мар'їн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б;
Мар'їн лист § 38, п. 26, а
Маріуполь § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Маріє* § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуанетта § 106, п. 3, а
*Марія Василівна (Андріївна, Іл-
 лівна) (парадигма)* § 103, п. 3;
Маріє Василівно § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Сеник — Марії Сеник § 102, п. 4
Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
марка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *марок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
*Марко Вовчок (Марія Олександрів-
 на Вілінська)* § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк Порцій Катон § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-твенівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшейдер § 95, п. 1
марокканець § 89, п. 3, прим.
Марокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Мартін-Лютер § 106, п. 3, а
Марусин § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
марширувати § 24, п. 3
Масарик § 104, п. 7
масло § 19, п. 3
масний § 19, п. 3
Масниця § 38, п. 22
масово-політичний § 29, п. 2, б
мастільник § 22, п. 3
Матвєєв § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математичний § 23, п. 3
матеріал § 90, п. 5, а, 2
матерній § 23, п. 1
мати (парадигма) § 63; *мати* § 44, III; *матір* § 20, п. 4, в; *матір'ю*

§ 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
 матриця — *мáтриць* § 16, п. 2, в
 матуся — *матýсю* § 47, А, п. 6, в
Махачкалá § 112, п. 1, 1; § 114, п. 3, в; *Махачкалі, у Махачкалі* § 112, п. 1, 1
Мацёв § 104, п. 2, в
мáшйна § 44, 1; § 45, 1, п. 1; *мáшйні* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4; 6 *мáшйні* § 47, А, п. 2; *мáшйну* § 47, А, п. 3; *мáшйною* § 47, А, п. 4, на *мáшйні* § 47, А, п. 5; *мáшйні* § 47, Б, п. 2, а; *мáшйнам* § 47, Б, п. 3, а; *мáшйнами* § 47, Б, п. 5; а; на *мáшйнах* § 47, Б, п. 6
мáшинобудівний § 29, п. 1; в
Маяківський § 104, п. 9
 мед — *меду* § 48, п. 2, а
 медаль — *медáль* «За бойові заслуги», *медáль* «За визволення Варшави», *медáль* «За відвагу», *медáль* «Партизánові Вітчизняної війни» § 38, п. 24
Медведёв § 104, п. 2, в
меджліс § 38, п. 13, прим.
мédик § 22, п. 1, прим.
медінститут § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
 медок — *медкú* § 48, п. 2, а
межá § 45, 1, п. 3; *межі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *межý* § 47, А, п. 3; *межею* § 47, А, п. 4; на *межі* § 47, А, п. 5; *межі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *меж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *межам* § 47, Б, п. 3, а; *межами* § 47, Б, п. 5, а; на *межах* § 47, Б, п. 6
мезонін — *мезоніну* § 48, п. 2, в
Мékка § 113, п. 2, б
мéкксський § 113, п. 2, б
Мéксика § 90, п. 5, в, 2
Мелáшка § 23, п. 4, прим.
Мелáщин § 23, п. 4, прим.
мелений § 84, п. 2, прим. 1, в
мéливо § 22, п. 2
Мелітополь § 108, прим.
Менделёв § 104, п. 2, в
мéнтор § 38, п. 1, прим. 5
менш вередливий § 69, п. 1, б
мéнтий § 17, п. 2
мёншість — *мёншості* § 9, п. 2, а
меню § 100, п. 2
Мёредіт § 97
мереживо § 22, п. 2

мереф'янський § 6, п. 1
мерсі § 90, п. 5, а, 4
метáл § 93, п. 1, в
металургія § 86, п. 1, а
методика § 90, п. 5, в, 1
 метр — *мётра* § 48, п. 1, е; *мётрів* § 55, п. 1
мётро § 100, п. 2
метрополітén — *метрополітэну* § 48, п. 2, в
мехáнік § 22, п. 1, прим.
мехáніко-математичний § 29, п. 2, в
меценáт § 38, п. 1, прим. 5
Мечислáв § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
Местéчкін § 104, п. 2, г
Микíта § 45, 1, п. 1
Микíтович § 22, п. 10
Микільська Слобідка § 38, п. 8, прим. 1
Микóла (парадигма) § 103, п. 1; *Микóла* § 22, п. 10; § 45, 1, п. 1
Миколáєнко § 101
Миколáїв § 108
Миколáївна § 22, п. 10
Миколáйович § 22, п. 10
Микóлівна § 22, п. 10
Микóлович § 22, п. 10
Милéтич § 104, п. 5
мі́ля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мимовбóлі § 30, п. 1, е
мимоїздом § 30, п. 1, е
мимохідь § 30, п. 1, е
мимохіть § 30, п. 1, е
минúлий § 2, п. 1
Миньківський § 8, п. 3, д, 7
Мі́ргород — *Мі́ргорода* § 48, п. 1, г
Миро́нов § 104, п. 6, в, 2
ми́рт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мис § 38, п. 8
мис Дежньóва § 109, п. 2, б
мис Доброї Надії § 110
мі́ска — *мисóк* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
мис Капітáна Джерáльда § 38, п. 8, прим. 1
мисль § 19, п. 3
мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
мі́ти, мію, міють § 80, п. 3, б, 1
мі́тий § 84, п. 2, б
Миті́ці § 109, п. 4, б, 6
мі́тра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
митрополі́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Митрофа́нов § 104, п. 6, в, 2
ми́ть, мі́ттю § 20, п. 4, в
Михáйлівно § 47, А, п. 6, а
Михáйло Балій — *Михáйлові Ба-лі́ві* § 102, п. 4
Михáйловське § 109, п. 4, б, 2

Михайло-Коцюбінське (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
 михайло-коцюбінський § 114, п. 3, б
 Михалкове, Михалковим § 51, п. 3, б
 Михальченко § 17, п. 6
 Михальчук § 17, п. 6
 миша — мишей § 47, Б, п. 2, б
 Мишкін § 104, п. 6, в, 2
 мишуріно-різький § 114, п. 3, е
 Мишурин Ріг § 114, п. 3, е
 миш'як § 92, п. 1, а
 міграція § 87; § 89, п. 2
 мігши § 8, п. 1, а, 7
 мідь § 16, п. 1, а; міддю § 61, п. 3, а
 міжеєр'я § 6, п. 2; міжеєр'їв § 55, п. 1
 міжконтинентальний § 21, п. 2
 Міжнародна асоціація українців § 38, п. 13
 Міжнародна конференція промисловців § 38, п. 23
 Міжнародна організація праці § 38, п. 14, б
 Міжнародний жіночий день § 38, п. 22
 Міжнародний комітет Червоного Хреста § 38, п. 11
 міжпланетний § 21, п. 2
 мій, моя, моє (парадигма) § 75; мій, мого § 8, п. 1, а, 1; мої § 4, п. 1
 Міклошич § 104, п. 5, б
 мільйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
 мільйона § 48, п. 1, е
 мільйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
 мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
 мільярда § 48, п. 1, е
 Мінеральні Води, Мінеральних Вод § 112, п. 4, а
 мінімум — мінімуму § 48, п. 2, ж
 Міністерство культури України § 38, п. 14
 Міністерство освіти України § 38, п. 14
 міністр, § 38, п. 3, прим. 1
 Міністр освіти України § 38, п. 3, прим. 3
 міні-футбол § 26, п. 2, 2
 міносвіти § 25, п. 4, а
 міраж — міражу § 48, п. 2, ж
 мірошник § 18, п. 4
 мірра § 89, п. 1
 місиво § 22, п. 2
 Missicini § 90, п. 5, а, 3
 Missuri § 89, п. 3
 міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50, п. 2; мосту (і моста) § 48, п. 2, в; мосте § 53, п. 3

місто (парадигма) § 46, II; місто § 44, II, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; міста § 48, п. 1, а; місту, містові § 49, п. 2, а; містом § 51, п. 1; у місті § 52, п. 3, б; по місту, по місті § 52, п. 3, б, прим.; міста § 54, п. 3; § 57, п. 2; містам § 56; містами § 58, п. 1
 місток — містка § 8, п. 3, а, 3
 місто Київ § 27, п. 1
 місточок § 8, п. 3, а, 3
 місце (парадигма) § 46, II; місце § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; місцем § 51, п. 1; місць § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; місцям § 56; місцями § 58, п. 1; на місцях § 59
 міськрада § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а
 місяцехід § 8, п. 3, д, 6
 місяць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;
 місяця § 48, п. 1, б, 6; місяцю § 53, п. 2; на місяці § 52, п. 3, а
 місячний § 18, п. 4
 місячник — у місячнику § 52, п. 2, а
 мітла § 2, п. 2, в; мітел § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 міф § 88; міфу § 48, п. 2, 3
 міхонбша § 45, I, п. 3
 Міцкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 миць § 20, п. 4, в; § 44, III; моці § 61, п. 1; міццю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
 Мічатець § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 Мічиган — Мічигану § 48, п. 2, й
 Мічурін § 104, п. 6, а
 мічурінець § 38, п. 1, прим. 5
 мішати, мішати, мішають § 80, п. 3, б, 3
 мішечок § 22, п. 7
 мішок — у мішку § 52, п. 2, а
 Мйодович § 104, п. 4, а
 млин — млина § 48, п. 2, в
 мм — міліметр § 40
 мобілізуєчий § 84, п. 1, а
 мовби § 32, п. 1
 мовно-літературний § 29, п. 2, б
 мовностильовий § 29, п. 1, б
 мовознавець § 22, п. 4
 Могилів § 113, п. 2
 могилівський § 113, п. 2
 могуті § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4; можу § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 4; можеш § 80, п. 4; міг, могла § 8, п. 1, а, 7
 могутній § 14; § 67, п. 2, а
 модернізм § 22, п. 13
 модний § 67, п. 1, а

модус — *модусу* § 48, п. 2, ж
 мозаїка § 90, п. 5, б
 мол — *молу* § 48, п. 2, в
 молекула § 86, п. 1, а
 молоді́цтво § 18, п. 2, а
 молоді́ць § 18, п. 2, а; *моло́дче* § 53, п. 3
 молоді́цький § 18, п. 2, а
 молоді́й § 67, п. 1, а; *молодо́ї* § 9, п. 2, в
 молоди́ця — *молоди́ць* § 47, Б, п. 4, а
 мо́лодість, мо́лодістю § 20, п. 4, в
 мо́лодь, мо́лоддю § 20, п. 4, в
 мо́ло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; *мо́лов*, *мо́ло́ла* § 8, п. 3, в
 мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 мо́лоті́ти § 18, п. 4, прим. 2
 мо́лотьба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2
 Мо́лох § 38, п. 2, а
 мо́лох війни́ § 38, п. 2, а, прим. 2
 молоча́й — *молоча́ю* § 48, п. 2, б
 Мо́лхний Шлях § 38, п. 6
 мо́ло́чно-білий § 29, п. 2, е
 Мо́льєр § 93, п. 1, а
 мо́мє́нт — *мо́мє́нту* § 48, п. 2, ж
 монасти́р § 1, п. 2
 монго́лка, монго́лці § 16, п. 2, б, прим.
 монпансьє § 93, п. 1, а
 Монтевідео § 90, п. 5, а, 3
 Монте́ск'є § 92, п. 1, а
 моргну́ти — *морє́ні*, *морє́нім(о)*, *морє́ніть* § 81, п. 1, в
 мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а, прим.; *мо́ря* § 48, п. 1, а; *мо́рем* § 51, п. 1; *мо́ря* § 54, п. 3; § 57, п. 2; § 60; *мо́рів* § 55, п. 1; § 55, п. 2; *мо́ря́м* § 56
 мо́ре Ла́птевих § 109, п. 1, б
 мо́ріє § 8, п. 2, в
 Мо́ріц § 104, п. 12, б, прим.
 моро́з § 8, п. 2, в; *морозу́* § 48, п. 2, е
 Моро́з — *Мороза́* § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
 моро́зиво § 22, п. 2
 моро́ка — *моро́к* § 8, п. 3, д, 2
 моро́читися — *не моро́чєся* § 18, п. 4, прим. 1
 мо́ршити — *мо́риц*, *мо́ри́ште* § 81, п. 2, б
 мо́ршитися — *не мо́ри́щєся* § 18, п. 4, прим. 1
 Москва́, Москві́, Москва́ю, у Москві́ § 112, п. 1, 1
 Москва́-ріка́ § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8

москво́ріцький § 29, п. 2, а, прим.
 мото́к, мото́ка § 8, п. 3, д, 1
 мото́р — *мото́ра* § 48, п. 1, е
 Мо́тря (парадигма) § 103, п. 1
 мо́тто § 89, п. 1
 мо́ту́ззя, у мо́ту́ззі § 20, п. 4, а
 мох, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
 мрі́я — *мрі́ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мріє́* § 47, А, п. 6, б; *мрі́ями* § 47, Б, п. 5, б
 «Мрі́я» § 38, п. 20
 му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
 Музе́йний прову́лок § 38, п. 9
 му́лла § 89, п. 1
 Мураві́ово § 109, п. 8
 Му́рка § 38, п. 4
 му́ркотати, му́ркочу́, му́рко́чуть § 80, п. 3, б, 8
 му́ркоті́ти § 80, п. 3, а
 Му́ромцев § 104, п. 2, в
 Му́рсія § 90, п. 5, а, 2
 Му́сїївський ко́лгосп ім. Т. Г. Шев-
 чє́нка § 38, п. 12
 Му́сорєський § 104, п. 9
 му́ха, му́си § 47, А, п. 5, прим.
 Му́їн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
 Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
 Мю́нхєн § 38, п. 8, прим. 4
 му́ри́д § 92, п. 2, б
 м'ясо § 6, п. 1
 м'ясо-во́вня́ний § 29, п. 2, д
 м'ясозаго́тївельний § 29, п. 1, а
 м'ясо-мо́ло́чний § 29, п. 2, д
 м'я́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
 м'я́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 М'я́тлев § 104, п. 2, в

Н

набага́то § 30, п. 1, а
 на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
 набе́режна Лейте́нанта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
 На́бережні Човні́ § 109, п. 7, в
 на бігу́ § 30, п. 2, а
 на́бік § 30, п. 1, б
 на́бір § 30, п. 1, б
 на біс § 30, п. 2, а
 на́бри́хувати § 10, п. 2
 на ва́гу § 30, п. 2, а
 на́ве́рх § 30, п. 1, б
 на́верху́ § 30, п. 1, б
 на́весні́ § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
 на ве́сну § 30, п. 2, а
 на́вздо́гін § 30, п. 1, е

на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а
наві́ворот § 30, п. 1, б
на видно́ті § 30, п. 2, а
наві́літ § 30, п. 1, б
наві́слий § 84, п. 1, б
наві́дліг § 30, п. 1, б
на відмінно § 30, п. 2, а
наві́дріз § 30, п. 1, б
на відча́й § 30, п. 2, а
наві́к § 30, п. 1, б
наві́ки § 30, п. 1, б
на ві́ку § 30, п. 2, а
на́віч § 30, п. 1, б
наві́чно § 30, п. 1, а
наві́що § 30, п. 1, д
на́вкідьки § 30, п. 1, е
на́вколо § 31, п. 1, а
на́вкруги́ § 30, п. 1, е
на́вкулáчки § 30, п. 1, е
на́вмання́ § 20, п. 4, г
на́вмі́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, е
на́впакі́ § 30, п. 1, е
на́вперей́ми § 30, п. 1, е
на́впрі́сядки § 30, п. 1, е
на́впросто́ць § 30, п. 1, е
на́вря́д § 30, п. 1, е
на́вскáч § 30, п. 1, е
на́вскі́с § 30, п. 1, е
на́вско́сі § 30, п. 1, е
на́вспра́вжки § 30, п. 1, е
на́всті́ж § 30, п. 1, е
на́вті́кача́ § 30, п. 1, е
на́вча́льний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
на́вча́льно-виховний § 29, п. 2, б
Нага́ева б́ухта § 38, п. 8
на га́мúz § 30, п. 2, а
Нага́са́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагі́р'я — *нагі́р'їв* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-го́ра § 30, п. 1, б
нагоро́да — *назоро́д* § 8, п. 3, д, 2
наго́ру § 30, п. 1, б
нада́лі § 30, п. 1, а
надв́ечір § 30, п. 1, б
на́дво́є § 30, п. 1, г
надво́рі § 30, п. 1, б
на́дголо́дь § 30, п. 1, б
Наддні́пря́нщина § 38, п. 12, прим.
на́дзеле́нь § 30, п. 1, б
на ді́во § 30, п. 2, а
на́дія (парадигма) § 46, І; *на́дія* § 45, І, п. 2; *на́дії* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *на́дію* § 47, А, п. 3; *на́дією* § 47, А, п. 4, ; *у на́дії* § 47, А, п. 5; *на́дій*

§ 47, Б, п. 2, а; *на́діям* § 47, Б, п. 3, б
На́дія *Балі́й* — *На́дії* *Балі́й* § 102, п. 4
на́дмі́р § 30, п. 1, б
на́дмі́ру § 30, п. 1, б
на до́бра́ніч § 30, п. 1, а, прим.
надо́вго § 30, п. 1, а
на до́зві́ллі § 30, п. 2, а
на́допо́тужний § 21, п. 2
на́д си́лу § 30, п. 2, а
на жа́ль § 30, п. 2, а
наза́вжди́ § 30, п. 1, а
на за́втра § 30, п. 1, а, прим.
наза́д § 30, п. 1, б
наза́хва́т § 30, п. 1, б
на́зва — *на́зе* § 47, Б, п. 2, а
наздо́га́д § 30, п. 1, б
наздо́гін § 30, п. 1, е
на зло́ § 30, п. 2, а
назо́всім § 30, п. 1, а
на зразо́к § 30, п. 2, а
назу́стрі́ч § 30, п. 1, б
на́ївний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
на́їздом § 30, п. 1, б
на́їстися — *на́ївся*, *на́ївсь* § 33, А, п. 1, в
на́йбі́льш зру́чний § 69, п. 2, б
на́йбі́льший § 69, п. 2, а
на́йбі́льш стійкий — *на́йбі́льш стійка́* § 69, п. 2, б
на́йкра́щий — *на́йкра́ща* § 69, п. 2, а
на́ймє́ння § 8, п. 3, г
на́ймє́нший — *на́ймє́нше* § 69, п. 2, а
на́ймє́нш при́ємний — *на́ймє́нш при́ємне* § 69, п. 2, б
на́леті́вши § 85, п. 2
на́леті́ти — *на́леті́в* § 85, п. 2
на́лі́ти — *на́лля́* § 20, п. 4, д
на льоту́ § 30, п. 2, а
На́льчик § 109, п. 4, б, 1
на́малю́вати, *на́малю́ю*, *на́малю́ють* § 80, п. 3, б, 4
на ми́ть § 30, п. 2, а
на́мічу́ваний § 84, п. 2, а
на́морозь § 16, п. 1, а
на́ні́з § 30, п. 1, б
на́ні́зу § 30, п. 1, б
на ні́що § 30, п. 2, а
на о́ко § 30, п. 2, а
нао́сліп § 30, п. 1, е
нао́ста́нку § 30, п. 1, б
нао́ста́нок § 30, п. 1, б
напа́м'ять § 30, п. 1, б
напе́вне § 30, п. 1, в
на́перебі́й § 30, п. 1, б
на́перева́ги § 30, п. 1, б
на́перед § 30, п. 1, б

напередбдні § 31, п. 1, а
наперекір § 30, п. 1, б
напереріз § 30, п. 1, б
написати — напису́ § 80, п. 8, б, 1
напівавтомат § 26, п. 1, е
напівдорозі § 30, п. 1, б
напівоберт § 26, п. 1, е
напідпінтку § 30, п. 1, б
напоготові § 30, п. 1, е
напоказ § 30, п. 1, б
наполовіну § 30, п. 1, б
на пору́ки § 30, п. 2, а
на потім § 30, п. 1, а, прим.
напо́хваті § 30, п. 1, б
напоча́тку § 30, п. 1, б
напр.— напри́клад § 40
наприкінці § 31, п. 1, а
напри́клад § 30, п. 1, б
напрóвесні § 30, п. 1, б
напроло́м § 30, п. 1, б
напропа́ле § 30, п. 1, б
напро́ти § 31, п. 1, б
на проща́ння § 30, п. 2, а
напру́га § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́ження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́жуватися — напру́жуюсь § 80, п. 6, в, прим. 1
на радість § 30, п. 2, а
на радо́сах § 30, п. 2, а
нара́з § 30, п. 1, б
наре́кти § 10, п. 2
наре́шті § 30, п. 1, б
на́рис — на́рису § 48, п. 2, з
нарі́вні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
нарі́зно § 30, п. 1, в
наріка́ти § 10, п. 2
наро́д § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2
Наро́дна пала́та Респу́бліки Індії § 38, п. 13
наро́дний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а
наро́дний арти́ст Украї́ни § 38, п. 3, прим. 1
Наро́дний рух Украї́ни § 38, п. 14, в
наро́дно-визво́льний § 29, п. 2, б
наро́дногосподарський § 29, п. 1, б
наро́днопоети́чний § 29, п. 1, б
наро́зхват § 30, п. 1, б
на ру́ку § 30, п. 2, а
Нар'ян-Ма́р § 114, п. 3, в
на самоті § 30, п. 2, а
наса́мперед § 30, п. 1, е
на світа́нку § 30, п. 2, а
Насе́джін § 104, п. 2, г
насі́лу § 30, п. 1, б

на́сіння § 22, п. 5
на скаку́ § 30, п. 2, а
на́скоком § 30, п. 1, б
на́скрізь § 30, п. 1, а
на сла́ву § 30, п. 2, а
на сло́во § 30, п. 2, а
на смі́х § 30, п. 2, а
на со́вість § 30, п. 2, а
на со́ром § 30, п. 2, а
наспі́д § 30, п. 1, б
на́спіх § 30, п. 1, б
наспо́бі § 30, п. 1, б
наспра́вді § 30, п. 1, а
насто́ржжі § 30, п. 1, б
Ната́лка, Ната́лці § 16, п. 2, б, прим.
Ната́лчин § 16, п. 2, б, прим.
Ната́ля (парадигма) § 103, п. 1
на́трое § 30, п. 1, г
натхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
нати́сесерце § 30, п. 1, е
«На́йка і суспі́льство» § 38, п. 18
наукóво-техні́чний § 29, п. 2, б
на ура́ § 30, п. 1, а, прим.
нафтохі́мічна компа́нія «Оксиде́нталь петро́леум корпорей́шн» § 38, п. 17
на́хил — на́хилові § 49, п. 1
Нахі́чевань § 109, п. 9, а, 3
на ходу́ § 30, п. 2, а
Нацба́нк § 25, п. 4, а
Націо́нальна гва́рдія § 38, п. 13
націо́нальний — націо́нальні збо́ри § 38, п. 13, прим.
Націо́нальний ба́нк Украї́ни § 38, п. 14
на́чеб § 32, п. 1
на́чебто § 32, п. 1
наче́тверо § 30, п. 1, г
наш § 75; *на́шого, на́шої, на́шою* § 9, п. 2, в
нашви́дкү § 30, п. 1, в
нашви́дкү́ч § 30, п. 1, е
на шко́ду § 30, п. 2, а
на ща́сті § 30, п. 2, а
на́що § 30, п. 1, д
на́явү § 30, п. 1, б
Нгуе́н Конг Хоа́н § 106, п. 1, е
н. е.— на́шої е́ри, до н. е.— до на́-шої е́ри § 40
неа́біхто § 33, А, п. 1, е
неа́біякий § 33, А, п. 1, е
неба́лакучий § 33, А, п. 1, е
Нева́ § 109, п. 1
невблагі́нний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невва́жajúчи на... § 33, А, п. 1, е
невва́жajúчи на те що § 32, п. 2, б
невгасі́мий § 33, А, п. 1, д

невідалий § 33, А, п. 1, е
 невідовзі § 33, А, п. 1, д
 невідогід § 33, А, п. 1, е
 невесілий § 33, А, п. 1, е
 невже § 33, А, п. 1, е
 невійнно § 33, А, п. 1, д
 не від того § 33, А, п. 2, ж
 невільник § 33, А, п. 1, д
 невімня § 33, А, п. 1, е
 неволити § 33, А, п. 1, д
 неволя § 33, А, п. 1, е
 невп'ятку § 33, А, п. 1, е
 невпінний § 33, А, п. 1, д
 невпінно § 33, А, п. 1, д
 Неврлий § 104, п. 10
 неврожай § 33, А, п. 1, е
 невисипуций § 33, А, п. 1, д
 невямки § 30, п. 1, а; § 33, А,
 п. 1, е
 невичений § 33, А, п. 1, е
 негідано § 33, А, п. 1, е
 негідний § 33, А, п. 1, д
 негарід § 30, п. 1, а
 негода § 33, А, п. 1, д
 Негоріле § 109, п. 1, в
 недазній § 67, п. 2, а
 недалёко § 33, А, п. 1, е
 недарма § 33, А, п. 1, е
 Недич § 104, п. 1
 недобачати § 33, А, п. 1, е
 недобиток § 33, А, п. 1, е
 недобрий § 33, А, п. 1, е
 недовиконаний § 33, А, п. 1, е
 недовиконувати § 33, А, п. 1, е
 недодержаний § 33, А, п. 1, е
 недодержати § 33, А, п. 1, е
 недозволений § 20, п. 2, б
 недозрілий § 33, А, п. 1, е
 недоїдати § 33, А, п. 1, е
 недоїдок § 33, А, п. 1, е
 недоказаний § 33, А, п. 1, е
 недоказувати § 33, А, п. 1, е
 недокрів'я § 33, А, п. 1, е
 недблік § 33, А, п. 1, е
 недблїток § 33, А, п. 1, е
 недолблювати § 33, А, п. 1, е
 недоля § 33, А, п. 1, е
 недооцінений § 33, А, п. 1, е
 недооцінювати § 33, А, п. 1, е
 недописаний § 33, А, п. 1, е
 недоплатити § 33, А, п. 1, е
 недорід § 33, А, п. 1, е
 недоріка § 45, І, п. 1
 недороблий § 33, А, п. 1, е
 не досить § 33, А, п. 2, ж
 недостача § 33, А, п. 1, е
 недовсяжність § 33, А, п. 1, е
 недотіпа § 33, А, п. 1, е
 недоторканий § 20, п. 2, б
 недоторканність § 33, А, п. 1, е
 недбук § 33, А, п. 1, е
 недочувати § 33, А, п. 1, е
 недочутий § 33, А, п. 1, е
 недуга § 33, А, п. 1, д
 не дуже § 33, А, п. 2, ж
 недурно § 33, А, п. 1, е
 не-Європа § 33, А, п. 3, в
 Нездлий § 104, п. 10
 нежити § 33, А, п. 1, д
 незабаром § 33, А, п. 1, д
 незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакінчений — незакінчена праця
 § 33, А, п. 1, ж
 незабгнений § 33, А, п. 1, е
 неважкою на... § 33, А, п. 1, е
 неважкою на те що § 32, п. 2, б
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 нездужати § 33, А, п. 1, д
 не здужати § 33, А, п. 1, д
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 23,
 п. 2
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 33,
 А, п. 1, д
 не зовсім § 33, А, п. 2, ж
 незрівнянний § 20, п. 2, б
 не з рукі § 30, п. 2, а
 незчутися § 33, А, п. 1, д
 нез'ясований — нез'ясовані питан-
 ня § 33, А, п. 1, ж
 Нельсон § 93, п. 1, б
 немалий § 33, А, п. 1, е
 немів § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 немівби § 32, п. 1
 немівбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 немовля § 33, А, п. 1, д
 немовлятко — немовляткові (немо-
 влятку) § 49, п. 1
 не можна § 33, А, п. 2, ж
 ненавидіти § 33, А, п. 1, д
 ненависний § 33, А, п. 1, д
 ненависть § 33, А, п. 1, д
 ненастанний § 33, А, п. 1, д
 неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 неначебто § 32, п. 1
 Ненецький автономний округ § 38,
 п. 12
 неоліт § 38, п. 22, прим. 1
 неоцінений § 23, п. 2
 неоцінений § 23, п. 2
 неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
 Непійвода § 106, п. 2, а
 Непійриво § 26, п. 1, г
 неписьмений § 33, А, п. 1, е
 неподбаний § 23, п. 2

непокоїтися § 33, А, п. 1, д
 непорушно § 33, А, п. 1, д
 непосида § 45, 1, п. 1
 непохитний § 33, А, п. 1, д
 неправда § 33, А, п. 1, е
 непримиренний § 20, п. 2, б
 нержавіючий — *нержавіюча сталь*
 § 33, А, п. 1, ж
 несамовіто § 33, А, п. 1, д
 нескáзаний § 23, п. 2
 нескáзаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 нескáзання § 33, А, п. 1, д
 нескінчений § 23, п. 2
 нескінченний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 неслáвити § 33, А, п. 1, д
 не слáвити § 33, А, п. 1, д
 неслáйвий § 33, А, п. 1, е
 несподіванка § 33, А, п. 1, е
 неспростований — *неспростовані факти* § 33, А, п. 1, ж
 нестї § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; § 83; *несу* § 2, п. 1; § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; *несуть* § 80, п. 3, б, 7; *ніс* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; *несла* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; *несло, несли* § 80, п. 9
Нестір, Нестора, Несторові § 103, п. 2, прим. 1
Нестор Літописець § 38, п. 1
нестя́митися § 33, А, п. 1, д
нестя́мний § 33, А, п. 1, д
не сьогодні-завтра § 25, п. 4, в
не треба § 33, А, п. 2, ж
нетто § 89, п. 1
Нетудихата § 106, п. 2, б
неук § 33, А, п. 1, д
нехворощ — *нехворощу* § 61, п. 3, б
Нехорошев § 104, п. 2, в
нехотя § 33, А, п. 1, е
не цілком § 33, А, п. 2, ж
нечисленний § 20, п. 2, б
Нечуй-Левіцький § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
«Ніва» § 38, п. 25
Нижній Новгород § 110
Нижня Тунгуска § 109, п. 7, а
Нижньодунайська низовина § 114, п. 2, а, прим.
Нижньоколімськ § 114, п. 2, а
нижчепідписаний § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
нижчий, нижче § 18, п. 3
низовина § 114, п. 2, а, прим.
низький § 18, п. 3
Никифоров § 104, п. 6, в, 2
нірка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
нити, нію, ніють § 80, п. 3, б, 1

Ничіпир § 103, п. 2, прим. 1
ніби § 32, п. 1
нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; *нігті* § 18, п. 4, прим. 2
ніде § 33, А, п. 1, з
ніде § 33, А, п. 1, з
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.; *ножа* § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1, прим.; *ножем* § 51, п. 1; *ножі* § 54, п. 2
ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1; § 22, п. 8
ні живий ні мертвий § 33, А, п. 2, з
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізащо § 33, А, п. 1, з
нізвідки § 33, А, п. 1, з
нізвідкіля § 33, А, п. 1, з
Нікарагуа § 112, п. 7
Нікітін § 104, п. 6, в, 2
Ніко́лаєв § 104, п. 6, в, 2
Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі § 109, п. 4, б, 2
ніколи § 33, А, п. 1, з
ніко́ли § 33, А, п. 1, з
Нікополь § 108, прим.
ні кро́ку да́лі § 33, А, п. 2, з
Ніл § 90, п. 5, а, 3; *Нілу* § 48, п. 2, й
німе́цький § 18, п. 1, а
Німе́ччина § 18, п. 1, а
німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Байко — з Ніною Байко § 102, п. 4
ні на гріш § 30, п. 2, а
ні на ма́кове зёрно § 33, А, п. 2, з
нінащо § 33, А, п. 1, з
Нінель (парадигма) § 103, п. 3
ні па́ва ні га́ва § 33, А, п. 2, з
ні ри́ба ні м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні се́ ні те́ § 33, А, п. 2, з
ніскільки § 33, А, п. 1, з
нісши § 8, п. 1, а, 7
ні сюди́ ні туди́ § 33, А, п. 2, з
ні так ні ся́к § 33, А, п. 2, з
нітро́хи § 33, А, п. 1, з
ніхто́ § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікого́* § 33, А, п. 1, з; § 79; *ніко́му, ні-кі́м, ні на ко́му* § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ніцький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4; § 20, п. 4, в; *но́чі* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *ніччю* § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *ноче́й* § 62, п. 2; *ноча́м* § 62, п. 3; *ноча́ми* § 62, п. 4; *по*

но́чях § 62, п. 5
ні́чий, ні́чим § 33, А, п. 1, з
ні́чний § 18, п. 4
ні́ша § 90, п. 5, а, 5
ні́що, ні́чого § 33, А, п. 1, з
ні́як § 33, А, п. 1, з
ні́який § 33, А, п. 1, з; § 79; ні́якого § 79; ні́якому § 33, А, п. 1, з; § 79; ні́яким, ні́ на́ я́кому (й ні́ на́ я́кім) § 79
НЛО § 39, п. 2
Но́белівська премо́ія § 38, п. 26, в
Но́ва Гвіне́я § 38, п. 8, прим. 1
но́вація § 89, п. 2, прим.
Но́вгород § 25, п. 3, б; § 114, п. 2, д; Но́вгоро́да § 48, п. 1, 2, г
Но́вгород-Сіве́рський § 108; § 112, п. 4, б; Но́вгоро́да-Сіве́рського, Но́вгоро́ду-Сіве́рському § 112, п. 4, б
но́вгоро́дський § 114, п. 2, д
но́вела § 86, п. 1, а
Но́ве Мі́сто § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
но́вий § 67, п. 1, а
Но́вий рік § 38, п. 22
Но́вий Са́д § 114, п. 1, а
Но́виков § 104, п. 6, в, 4
Но́виков-Прибо́й § 106, п. 3, б
Но́ві За́мки § 109, п. 7, г
Но́ві Ключі́ § 109, п. 7, в
но́вітній § 67, п. 2, а
но́віший § 69, п. 1, а
Ново́воли́нськ § 114, п. 2, а
Ново́град-Воли́нський, Ново́града-Воли́нського, Ново́града́ви-Воли́нському § 112, п. 4, б
новоі́рла́ндський § 90, п. 5, б
новоми́ський § 114, п. 2, е
Новомлі́нівська сі́льра́да § 38, п. 12
Новоро́сійська губе́рнія § 38, п. 12
Новоси́бірськ § 109, п. 4, б, 8; § 114, п. 2, а
Новоси́бірські о́строві́ § 114, п. 2, а, прим.
Новосі́лки-на-Дні́прі § 114, п. 3, д
новосі́лківський-на-Дні́прі § 114, п. 3, д
Новосьо́лов § 104, п. 3, б
Но́вотний § 104, п. 10
новоутво́рений § 29, п. 1, г
Новочерка́ськ § 109, п. 1
но́га § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47, А, п. 5, прим.; но́зі § 47, А, п. 5, прим.; ні́г § 8, п. 1, а, 2
но́жіка § 22, п. 11
Нойба́уер § 95, п. 2
Нойбра́нденбург § 95, п. 2

но́рд-ве́ст § 26, п. 2, 3
но́рд-о́ст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
но́рд-о́стівський § 29, п. 2, е
Но́ртга́йм § 95, п. 2
но́сити § 22, п. 5; § 80, п. 5; но́шу § 80, п. 5
носі́й — носі́єві § 49, п. 1; на носі́єві § 52, п. 1, а
носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80, п. 6, в
носо́к, носка́ § 8, п. 3, д, 1
носоро́г § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
но́тація § 89, п. 2, прим.
но́чви § 66, п. 1, а; но́чв, но́чов § 66, п. 2, в; но́чвам § 66, п. 3, а; но́чвами § 66, п. 5, а; у но́чвах § 66, п. 6
но́шений § 80, п. 6, а
НТШ § 41, п. 5
нульови́й § 23, п. 7
Нур е́д Ді́н § 38, п. 1, прим. 1; § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
нуре́ддіні́вський § 107, п. 3
Нью-Йо́рк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
ню́-йо́ркський § 114, п. 3, г
Нью́тон § 93, п. 1, а
нюа́нс § 93, п. 2
ня́нин § 67, п. 1, б
ня́нка § 17, п. 2
ня́нчин § 17, п. 2
ня́нчити § 17, п. 2

О

о. — о́стрів § 40
Об, О́бі § 112, п. 1, III; О́бу § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III; на О́бі § 112, п. 1, III
оба́би § 30, п. 1, е
обба́ти § 20, п. 1, а
о́бер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
об'е́м § 6, п. 3
обі́два, обі́дві, обо́х, обо́м, обо́ма, на обо́х § 70, п. 9
обі́д — по обі́ді § 52, п. 3, б, прим.
обі́дній § 67, п. 2, а
о́бік § 30, п. 1, б
обі́руч § 30, п. 1, е
о́біч § 30, п. 1, б
об'і́хати § 4, п. 3
обл. — о́бласть § 40
о́бласть — о́бласте́й § 62, п. 2
облави́конко́м § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
облі́ччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а; § 54, п. 3; § 57, п. 2; облі́ччю § 49, п. 2, а; облі́ччям § 51, п. 2; § 56; на облі́ччі § 52, п. 3, б; облі́ч § 55,

п. 2; *обліччя*ми § 58, п. 1; *на обліччях* § 59
об'єс, об'єх, об'єм § 70, п. 8
оборіг § 8, п. 2, в
обпалити § 21, п. 2
обража́ти § 43
образ — *образу* § 48, п. 2, з; *образи* § 43
образ — *образи́* § 43
обра́за — *обра́зи* § 43
обтрусіти § 21, п. 2
овва́ § 20, п. 3
овес § 8, п. 1, а, 5; *вівса́* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 2, б; *вівса* § 54, п. 3
Ов'єдо § 91, п. 2
Овідій § 90, п. 5, а, 3
овочевий § 23, п. 7
овочесховище § 25, п. 2, а
овруцький § 113, п. 2, б
Овруч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огненний § 20, п. 2, в
ого-го́ § 25, п. 4, г
огоро́жа — *огоро́ж* § 8, п. 3, д, 2
Ода́рка, Ода́рок § 103, п. 1, прим. 2
одвіку § 30, п. 1, б
одержати § 2, п. 1
Оде́са § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; *Оде́си, в Оде́сі* § 112, п. 1, І
одеський § 113, п. 2, в
одін, одна́, одне́ (одно́) (парадигма) § 70, п. 1; *о́дного, о́дного, о́дній* § 70, п. 1, прим.
одина́дцятьо́ § 70, п. 10
одина́дцятьи́ § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одина́дцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
один в один § 30, п. 2, б
один до одного § 70, п. 1, прим.
Одинцо́в § 104, п. 6, в, 2
одна́ два́дцятьа — *на одну́ два́дцятьу* § 72, п. 1
одна́ дру́га § 72, п. 1
одна́ тре́тя § 72, п. 1
одна́ четве́рта § 72, п. 1
одні́м одна́ § 25, п. 4, б, прим.
однодо́нний § 25, п. 3, а
оз. — о́зеро § 40
о́зеро § 114, п. 2, а, прим.; *озе́р* § 8, п. 3, д, 3; § 55, п. 2
Озеров § 104, п. 1
о́зеро Гльме́нь § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
о́зеро Селіге́р § 109, п. 4, а, 1
озе́рце́ § 8, п. 3, д, 3; *озе́рець* § 55, п. 2, прим.
озна́йти — *озна́ймо́м, озна́ймо́те* § 81, п. 2, б

Окайо́мов § 104, п. 3, а
О'Кейсі́ § 106, п. 1, г, прим. 1
о́ко § 58, п. 2, прим.; *о́чі* § 54, п. 2; *о́чей* § 55, п. 3; *о́чима́* § 58, п. 2, прим.
око́лиця § 18, п. 4
око́личний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
око́лишній § 67, п. 2, б
О'Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрім § 31, п. 1, б
округло́нящеподо́бний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуля́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *окуля́рів* § 66, п. 2, б
Оле́г (парадигма) § 103, п. 2
Олекса́ндр Не́вський § 38, п. 1; § 38, п. 2б, б
Олекса́ндро́вич § 101
олекса́ндро-па́щенкі́вський § 114, п. 3, б
Олекса́ндро-Па́щенкове́ § 114, п. 3, б
Олексе́нко § 101
Олексі́в, Олексі́ва § 23, п. 7
Олексі́йович § 22, п. 10
Оле́на Пре́красна́ § 106, п. 1, а
Оле́ній (острів) § 109, п. 7, а
оле́нь — оле́нів § 57, п. 1
Оле́ньок § 109, п. 2, б
Олефі́р, Олефі́ра § 103, п. 2, прим. 1
оли́вець § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *оли́ви́* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; *оли́ви́* § 57, п. 2
олі́йстий § 23, п. 6
Олі́йникова́ Слобода́ § 114, п. 3, е
о́лійниково-слобідський § 114, п. 3, е
Оло́нець § 109, п. 9, б
Ольві́я, Ольві́ї, Ольві́єю, в Ольві́ї § 112, п. 1, І
Ольга́ § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Ользі́* § 103, п. 1, прим. 1
Ольго́піль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
ольго́пільський § 114, п. 2, д
Ольжи́н § 23, п. 4, прим.
Ольсте́р § 86, п. 1, б
ом — о́мів § 55, п. 1
Оне́га § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
оне́зький § 113, п. 2, а
Оні́ська § 18, п. 1, д, прим.
Оні́сько § 18, п. 1, д
Оні́счичи́ § 18, п. 1, д, прим.
Они́ценко § 18, п. 1, д
Они́щук § 18, п. 1, д
опекті́ся — опі́кся § 80, п. 9, прим. 3
Оперний теа́тр (Держа́вний акаде́мічний теа́тр о́пери та ба́лєту і́мені Тараса́ Шевче́нка) § 38, п. 15, в, прим.

опівдні § 30, п. 1, б
 опівночі § 30, п. 1, б
 опік § 8, п. 3, д, 5; опіку § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 опліч § 30, п. 1, б
 опух — опуху § 48, п. 2, і
 Організація Об'єднаних Націй § 38, п. 11
 організуючий § 84, п. 1, а
 органічний § 23, п. 3
 орден — орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Почесного легіону, орден «Мати-героїня», орден Пошани § 38, п. 24
 орёл, орля § 8, п. 3, д, 1, орле § 53, п. 3
 Орёл § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; Орля § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; Орлом, в Орлі § 112, п. 1, II
 Орехово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; Орехово-Зуєва § 112, п. 5; Орехово-Зуєвом § 51, п. 3, б; в Орехово-Зуєві § 112, п. 5
 орехово-зуєвський § 114, п. 3, а
 оркестр — оркестру § 48, п. 2, б
 орліний § 23, п. 5
 орлій § 67, п. 2, в
 орловський § 113, п. 2
 ортодокс § 88
 ортопедичний § 23, п. 3
 ортопедія § 88
 орфографія § 88
 освітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 освітянський § 17, п. 2
 осёл — на ослі § 52, п. 1, б, прим.
 Осёл § 38, п. 2, б
 осетін § 113, п. 1; осетіни § 54, п. 1, прим.; осетинів § 55, п. 1, прим.
 осетинський § 113, п. 1
 Осиповичі § 109, п. 4, б, 6
 осілий § 84, п. 1, б
 осінній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
 осінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в; осені, осінню § 8, п. 1, а, 1
 Осло § 86, п. 1, а
 Осман-паша § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
 осно́ва — осно́в § 8, п. 3, д, 3
 основний § 8, п. 3, д, 7
 особа § 8, п. 1, а, 2; осіб § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, д, 3
 Оссіан § 90, п. 5, а, 2
 останній § 67, п. 2, а; останнє § 5, п. 2

Остёр — Остра § 48, п. 1, д
 остёр § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; острову § 49, п. 2, б
 Острівський § 104, п. 9
 Остроб § 113, п. 2, а
 остробрський § 113, п. 2, а
 остюкуватий § 23, п. 8
 ось-ось § 30, п. 3, д
 отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отакій-то § 33, А, п. 3, а
 отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отепёр § 20, п. 1, а, прим.
 отже § 32, п. 1
 отже ж § 32, п. 2, а
 отоді § 20, п. 1, а, прим.
 отож § 32, п. 1
 отож-то § 32, п. 3
 отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 отримувати § 2, п. 1
 отут § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 офіційний § 88
 Охтірка § 108
 оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 очевидний § 25, п. 2, а
 очевидно § 30, п. 1, е
 очерёт — очерёту § 48, п. 2, б
 очікуваний § 24, п. 1
 очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
 очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3; Павлов § 8, п. 3, д, 4
 павловський § 8, п. 3, д, 4
 павутіння § 22, п. 5
 Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, д
 Пайонк § 104, п. 8; 6
 Пакистан § 90, п. 5, в, 5
 Пак Ти Вон § 106, п. 1, е
 Пала́жка, Пала́жці § 103, п. 1, прим. 1
 Пала́та мір і вимірні́х при́ладів § 38, п. 14
 пала́ц § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; пала́цу § 48, п. 2, в
 палацо́вий § 23, п. 7
 Пала́ц уро́чистих поді́й § 38, п. 15, в
 Пала́цький § 104, п. 10
 палеозойська́ е́ра § 38, п. 22, прим. 1
 палеолі́т § 38, п. 22, прим. 1
 Пале́рмо § 86, п. 2

Палестина § 90, п. 5, в, 5
палець § 16, п. 1, а; *пальці* § 16, п. 2, б
паливо § 22, п. 2
Паліцин § 104, п. 6, в, 4
паличка § 22, п. 7
пальма — *пальм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
пальто § 100, п. 2; *пальт* § 55, п. 2
Памір — *Паміру* § 48, п. 2, й
памфлет — *памфлету* § 48, п. 2, з
пан — *пане лейтенанте* § 53, п. 4, прим. 1
Панамський перехийок § 38, п. 8
Панас Мірний § 106, п. 1, б
пан'європéйський § 6, п. 3
пані — *пані Катеріна* § 53, п. 4, прим. 2
Панібудьласка § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; *Панібудьласки, Панібудьласці* § 102, п. 1
Панкрат'єв § 104, п. 12, а, 1
панна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; *панн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Панченко § 17, п. 6
Паперізка § 38, п. 5
папір § 8, п. 2, е, прим.; § 45, II, п. 1; *папéру* § 8, п. 2, е, прим.
па́пка, па́пок § 8, п. 2, а, прим. 2
парано́я § 90, п. 4
Пара́ска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; *Пара́сок* § 103, п. 1, прим. 2
Пара́счин § 18, п. 1, д, прим.
параши́т § 90, п. 6
Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
Пари́ж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; *Пари́жа* § 48, п. 1, г
Пари́зька ко́міна § 38, п. 22
пари́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
парі́рувати § 24, п. 3
парі́ § 90, п. 5, а, 4
парк — *па́рку* § 48, п. 2, б
паркán — *паркáну, паркáна* § 48, п. 2, в
Парк культу́ри ім. М. Рі́льського § 38, п. 15, б
парла́мент § 38, п. 13, прим.
Парна́с § 38, п. 8, прим. 4
пароксизм § 90, п. 5, в, 1
паропла́в — *паропла́ва* § 48, п. 2, і
па́росток, па́ростка § 8, п. 3, д, 1
па́рта — *па́рт* § 8, п. 2, а, прим. 2
партиза́н — *пі́ті в партиза́ни* § 57, п. 1
парти́йний § 90, п. 5, а, 2
парти́но-політи́чний § 29, п. 2, б
па́ртія § 44, І

Партія демократи́чного відроджен-ня України § 38, п. 13
па́рубok § 18, п. 2, а
па́рубо́цтво § 18, п. 2, а
па́рубoцький § 18, п. 2, а
па́рува́ти § 24, п. 3
па́рфуме́рія § 90, п. 6
па́рфу́ми § 90, п. 6
пасажи́р § 45, II, п. 1
Па́сіка § 38, п. 6
па́смо, у па́смі § 17, п. 3, прим.
па́сти, пасу́, пасу́ть § 80, п. 3, б, 7
па́стися — *па́сся* § 20, п. 1, г
па́уза § 94
Паульсен § 94
па́фoc § 88
паціе́нт § 91, п. 2
пая́ц § 17, п. 7
пе́вен § 67, п. 1, в
пе́вність, пе́вності, пе́вністю § 8, п. 1, а, 1
педаго́г § 14
педа́ль § 86, п. 1, б
педанти́зм § 22, п. 13
пейза́жист § 22, п. 13
пейза́жист-художник § 27, п. 3
пекти́ § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печу́* § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; *печеш́* § 80, п. 4; *пéк* § 80, п. 9; *пекла́, пекло́, пекла́й* § 80, п. 9; *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́ме-мо (пекти́мем), пекти́мете, пекти́мутъ* § 80, п. 8, а, 2; *печи́, печі́м(о), печіть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пекти́ся, пекти́сь § 83
пекучі́сть — *пекучо́сті* § 9, п. 2, а
пеленá § 2, п. 2, а
пéлех § 8, п. 2, в
Пелопоннэ́с — *Пелопоннэ́су* § 48, п. 2, й
Пéнжино § 113, п. 1
пéнжинський § 113, п. 1
Пéнза § 109, п. 1
пéнні § 89, п. 1
Пенсі́льва́нія-авеню́ § 38, п. 8
пень — *пне́ві* § 49, п. 1
пеньо́к § 22, п. 12
первісноо́бщи́нний § 29, п. 1, б
Перебі́йніс § 26, п. 1, г
переб́і́рхувати § 2, п. 3, б
переве́ршувати § 10, п. 2
переві́рити — *переві́р* § 17, п. 1
пéред § 8, п. 2, в
передні́й § 67, п. 2, а
передові́к § 22, п. 1
передплáта § 21, п. 2

передусім § 30, п. 1, д
передчасний § 21, п. 2
переінакшити § 4, п. 4, прим.
переконувати § 10, п. 1
перекотиполе § 26, п. 1, г
Перелесник § 38, п. 2, б
перемальбований § 24, п. 2
перемальбовування § 24, п. 2
перемальбовувати § 24, п. 2
Перемисьль § 113, п. 2, в, прим.
перемисьльський § 113, п. 2, в, прим.
перемого § 45, I, п. 1; *перемози* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемози* § 47, А, п. 2; *перемозу* § 47, А, п. 3; *перемогою* § 47, А, п. 4; *у перемози* § 47, А, п. 5; *перемого* § 47, А, п. 6, а
переможений § 80, п. 6, а
переможець § 22, п. 4
перебір, перебору § 8, п. 3, д, 5
перетворюючий § 84, п. 1, а
перістий § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
«Перліна стéпу» § 38, п. 25
перо — пера § 54, п. 3
Перська затока § 38, п. 8; § 110
Перун § 38, п. 2, а
перцепція § 89, п. 2
Перше Садовé § 114, п. 1, в
Перше травня § 38, п. 22
І Травня § 38, п. 22, прим. 2
перший, перша, перше § 71, п. 1;
першої, першою § 9, п. 2, в
Першотравнєве § 114, п. 2, б
пес — пса § 48, п. 1, б
пестливий § 19, п. 1
Петра й Павла § 38, п. 22
Петрів § 8, п. 1, а, 3; *Петрова* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7, *Петровé* § 23, п. 7; *Петрового* § 8, п. 1, а, 3
Петрівка § 38, п. 22
Петрівський радгосп § 38, п. 12
Петро § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петрові* § 49, п. 1; *Петре* § 53, п. 3
Петров § 104, п. 1
Петро Кузьмич — Пётре Кузьмичу § 53, п. 4, прим. 4
Петропавлівка § 114, п. 3, б
печений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
печений § 20, п. 2, в, прим.
Печерська лавра § 38, п. 21
печиво § 22, п. 2
Печиводи § 114, п. 2, в
печиводівський § 114, п. 2, в
п'єдста́л § 91, п. 2; § 92, п. 1, а

П'ємонт § 92, п. 1, а
п'єса § 90, п. 5, а, 2
Пешківський § 104, п. 2, г
Пивовáров § 104, п. 6, в, 2
Пилі́півка § 88, п. 22
Пилáев § 104, п. 6, в, 2
пирі́й — пирі́ем § 51, п. 1
Пирятин — Пиря́тина § 48, п. 1, д
писав-писав § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, писаря § 45, II, п. 2
Писарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писати § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г;
пишу́ § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши, пишім(о), пишіть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писати* § 80, п. 8, а, 1
Писемський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письме́нник § 20, п. 1, в
письмо́ § 17, п. 3, прим.; *на письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
питання — пита́нь § 55, п. 2; *пита́нням* § 56
пи́ти, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
пито́мий § 67, п. 1, а
піані́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піані́ст § 22, п. 13
півáркуша § 26, п. 1, е
півгодини § 26, п. 1, е
Півдénна Амéрика § 110
Півдénне Полі́сся § 38, п. 7
півдénний захід § 38, п. 7
Півдénно-Захі́дна залі́зниця § 38, п. 9
півдénно-схі́дний § 29, п. 2, е
Південноукраїнський канáл § 114, п. 2, а, прим.
півдénь § 38, п. 7
Півдénь — курóрти Півдня § 38, п. 7
півд.-зах. (південно-західний) § 40
півдюджи́ни § 26, п. 1, е
пів-Євро́пи § 6, п. 3; § 26, п. 1, е, прим.
півкарбóванця § 26, п. 1, е
пів-Ки́ева § 26, п. 1, е, прим.
півко́ло § 26, п. 1, е
півмі́сяць § 26, п. 1, е
півні́ч § 38, п. 7
Півні́ч — наро́ди Півночі § 38, п. 7
Півні́чна Букові́на § 38, п. 7
Півні́чний Льодови́тий океа́н § 110
Півні́чний морський шлях § 38, п. 9

Північний полюс § 38, п. 8; § 110
 північно-західний § 29, п. 2, е -
 Північнокрімський канал § 38,
 п. 7
 Півн. крим. канал (Північно-
 крімський канал) § 40
 півн.-сх. (північно-східний) § 40
 півозірка § 26, п. 1, е
 півтора § 72, п. 2
 півтора́ста § 72, п. 2
 півторі § 72, п. 2
 пів'яблука § 6, п. 3; § 26, п. 1, е
 під бо́ком § 30, п. 2, а
 підборі́ддя § 8, п. 3, б, з
 підви́щення § 18, п. 3
 підви́щити § 18, п. 3
 підв'язати § 6, п. 1
 під го́ру § 30, п. 2, а
 підгото́вка § 22, п. 11
 підда́шия § 20, п. 4, а; § 54, п. 3;
 підда́шию § 20, п. 4, а; § 49, п. 2,
 а; підда́шиям § 51, п. 2; на під-
 да́шиї § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б;
 підда́ш § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
 піджа́к — піджака́ § 48, п. 1, в
 підзр́ристо-болотни́й § 29, п. 2, б
 під'ї́хати § 6, п. 3
 під кі́нець § 31, п. 3
 підко́ва — підкі́в § 8, п. 3, д, з
 підкрес́лити — підкрес́ли, підкрес-
 лі́м(о), підкрес́літь § 81, п. 1, г
 Підмоско́в'я § 38, п. 12, прим.
 підне́сення § 22, п. 5
 підні́жжя § 8, п. 1, б
 підпис — підписі́в § 55, п. 1
 підпо́ра — підпо́р § 8, п. 3, д, з
 підпорядко́ваний § 24, п. 1
 підпорядкува́ння § 24, п. 1
 підпорядкува́ти § 24, п. 1
 підраху́нок — у підраху́нку § 52,
 п. 2, а
 підря́д § 30, п. 1, б
 під си́лу § 30, п. 2, а
 підси́нюваний § 24, п. 1
 підси́нювання § 24, п. 1
 підси́нювати § 24, п. 1
 підтрі́мка § 21, п. 2
 підтю́пцем § 30, п. 1, а
 під ча́с § 31, п. 3
 піе́тєт § 90, п. 5, а, 2
 пізнава́ти, пізнаю́ § 80, п. 3, б, 4,
 прим.
 пізні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 пік § 38, п. 8
 пікі́рува́ти § 24, п. 3
 пік Ше́вченка § 38, п. 8
 піло́т § 90, п. 5, а, 5
 Пі́лькомайо § 100, п. 2

пілю́ля § 86, п. 1, б
 Піне́га § 109, п. 1
 пінчер § 38, п. 4, прим.
 піоне́р — піоне́рові § 49, п. 1; піо-
 не́ри § 54, п. 1; піоне́рів § 57, п. 1
 пірце́ — пірець § 55, п. 2, прим.
 пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
 піскува́тий § 23, п. 8
 після́ то́го як § 32, п. 2, б
 пісня § 45, I, п. 2; пісе́нь § 16, п. 2, в
 пісня́р, пісняра́ § 45, II, п. 3
 пісо́к § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; піску́
 § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48,
 п. 2, а
 піть — пішла́ б § 33, Б, б
 піфаго́рова теоре́ма § 38, п. 26, в,
 прим., б
 піцика́то § 89, п. 1
 пісохі́д § 8, п. 3, д, 6
 пісохі́дний § 8, п. 3, д, 6
 Піща́не § 109, п. 1, в
 піща́ний § 18, п. 1, в
 піщи́на § 18, п. 1, б
 Пі́днте́к § 104, п. 8, б
 Пйотро́вський § 104, п. 4, а
 план § 86, п. 1, а
 плаский § 16, п. 2; а, 1, прим.
 плащ — плаща́ § 48, п. 1, в
 плем'я́ § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64,
 п. 2; племе́ні § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 § 64, п. 3; пле́менем, плем'ям
 § 64, п. 4; у пле́мені § 64, п. 5;
 племена́ § 65, п. 1; § 65, п. 4;
 племе́н § 65, п. 2; племена́м § 65,
 п. 3; племена́ми § 65, п. 5; у пле-
 мена́х § 65, п. 6
 плéну́м § 86, п. 2
 плес́ті, плів, плелá § 8, п. 1, а, 7
 плече́ § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.;
 плеча́ § 48, п. 1, 1; плечéм § 51,
 п. 1; на плечі́ § 52, п. 3, б; плечі́
 § 54, п. 2; плечей́ і пліч § 55, п. 3;
 плечі́ма § 58, п. 2, прим.
 Плеще́єв § 104, п. 2, в
 Плеще́єво § 109, п. 1, б
 плея́да § 90, п. 4
 плінни́й § 23, п. 1, прим.
 Плі́ски, Плі́сок, Плі́скам § 112, п. 2
 плиско́ватий § 23, п. 8
 плі́вши § 8, п. 1, а, 7
 плі́т — плóту, плотá § 48, п. 2, в
 плі́тка, плі́ток § 8, п. 3, а, 2
 пліч-о-пліч § 30, п. 3, д
 пломбі́р § 22, п. 13
 плóський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плóско-опу́клий § 29, п. 2, б
 плóща (парадигма) § 46, I; плóща
 § 45, I, п. 3; плóщі § 47, А, п. 1,

б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *площу* § 47, А, п. 3; *площере* § 47, А, п. 4; *на площі* § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2, а; *площам* § 47, Б, п. 3, а; *площинами* § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плуга* § 50, п. 1, прим.
плюралізм § 22, п. 13
плюск § 19, п. 2
плюснути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-батьківськи § 30, п. 3, а
по-батьківському § 30, п. 3, а
побіч § 30, п. 1, б
поблизу § 30, п. 1, б
побойще § 22, п. 9
по-бойовому § 30, п. 3, а
побороти, поборю, поборють § 80, п. 3, б, 5
по-братерськи § 30, п. 3, а
по-братньому § 30, п. 3, а
Побу́жжя § 38, п. 12, прим.
побут — *побуту* § 48, п. 2, і
побутовізм § 22, п. 13
Повалізька Бистриця § 114, п. 1, а
півен § 67, п. 1, в
Повенець § 109, п. 9, б
поверх — *поверху* § 48, п. 2, в; *на поверсі* § 52, п. 3, а
поверх § 30, п. 1, б
поверхня, поверхонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
повинен § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-віки § 25, п. 4, б
повірити — *повір, повірмо, повірте* § 81, п. 2, б
повісити — *повісь, повісьмо, повісьте* § 81, п. 2, в
повісмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
повість, повістю § 20, п. 4, в
повніший § 69, п. 1, а
повноголобсья § 8, п. 3, б, 3
повноліцій § 68, прим. 2
повнолітній § 67, п. 2, а
поволі § 30, п. 1, б
повсюди § 30, п. 1, а
повсякчас § 30, п. 1, е
поганій § 1, п. 2
погасіти § 84, п. 2, прим. 1, г
погашений § 84, п. 2, прим. 1, г
погірдний § 8, п. 2, б
поглиблення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголов'я § 8, п. 3, б, 3
погонич — *погоничу* § 53, п. 1

погórда § 8, п. 2, б
по-господарськи § 30, п. 3, а
по-господарському § 30, п. 3, а
подвір'я § 8, п. 1, б; *на подвір'ї* § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; *подвір'їв* § 55, п. 1
по двое § 30, п. 2, д
подєкуди § 30, п. 1, а
Поділля § 38, п. 12, прим.
пóдорож (парадигма) § 46, III; *пóдорож* § 8, п. 2, в; § 20, п. 4; в; *пóдорожі* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *пóдорожжю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у пóдорожі* § 61, п. 4; *пóдорожей* § 62, п. 2; *пóдорожам* § 62, п. 3; *пóдорожжами* § 62, п. 4; *у пóдорожжя* § 62, п. 5
подорóжній § 67, п. 2, а; § 68, прим. 1
подорóжчання § 18, п. 3
подорóжчати § 18, п. 3
по-дрўге § 30, п. 3, б
Подья́чев § 104, п. 2, в
пóза § 31, п. 1, б
позавчóра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
позáду § 30, п. 1, б
по закóну § 30, п. 2, а
позáторік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
поздóвжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
позі́ція § 90, п. 5, в, 1
по змóзі § 30, п. 2, а
по зна́ку § 30, п. 2, а
поінформува́ти § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
по-іншому § 30, п. 3, а
пої́зд § 19, п. 1
пої́зний § 19, п. 1
по́ки що § 30, п. 1, ж
поклі́кати — *поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте* § 81, п. 2, б
по-коза́цькому § 30, п. 3, а
покриття — *покриттів* § 55, п. 1
Покрóва § 38, п. 22
Покрóвське § 109, п. 7, а
Покúття § 38, п. 12, прим.
по-латі́ні § 30, п. 3, а
пóле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *пóля* § 48, п. 1, 1; *на пóлі* § 52, п. 3, б; *по́ля* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *полі́в* (рідше *піль*) § 55, п. 1; § 55, п. 2; *поля́ми* § 58, п. 1
Полевóй § 104, п. 10
полівка § 22, п. 11
полі́едр § 91, п. 2
полі́льник § 22, п. 3
полі́рува́ти § 24, п. 3
Полі́сся § 38, п. 12, прим.

політико-економічний § 29, п. 2, в
 полк § 50, п. 2; полку § 48, п. 2, б
 половина § 72, п. 1
 положення, положень § 8, п. 2, г
 Полосьев § 104, п. 12, а, 1
 полоскати, полощу, полощеш § 80,
 п. 4
 політи, поліб, поліють § 80, п. 3,
 б, 5; поліб, поліла § 8, п. 3, в
 полотно — політен § 55, п. 2
 Полтава, Полтави, у Полтаві § 112,
 п. 1, 1
 полтавець § 38, п. 1, прим. 6
 полтавський § 18, п. 1, б
 Полтавщина § 18, п. 1, б
 полікіпок § 26, п. 1, е
 полімисок § 26, п. 1, е
 побум'я § 45, п. 1, п. 2
 полювати § 24, п. 3
 по-людськи § 30, п. 3, а
 полянин — поляни § 38, п. 1,
 прим. 6
 полярний § 86, п. 1, б
 помаленьку § 30, п. 1, в
 помалу § 30, п. 1, в
 помий § 66, п. 1, б; помійам § 66, п. 3,
 б; поміями § 66, п. 5, б; у по-
 мійях § 66, п. 6
 поміж § 31, п. 1, б
 поміч § 18, п. 4
 помічний § 18, п. 4
 помічник § 18, п. 4
 по можливості § 30, п. 2, а
 Пом'яловський § 104, п. 11
 понад § 31, п. 1, б
 понадплановий § 21, п. 2
 по-нашому § 30, п. 3, а
 понеділок — понеділка § 48, п. 1, е
 поні § 100, п. 2
 по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
 поночі § 30, п. 1, б
 пообідній § 67, п. 2, а
 поодінці § 30, п. 1, г
 пообраний § 20, п. 2, в, прим.
 попада § 20, п. 4, д, прим.
 поперёд § 31, п. 1, б
 поперечний § 67, п. 1, а
 поперечношліфувальний § 29, п. 1, е
 по-перше § 30, п. 3, б
 попідвіконню § 20, п. 4, г
 попідти́нню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
 попліч § 30, п. 1, б
 по правді § 30, п. 2, а
 попури § 90, п. 5, а, 4
 пор. — порівняй, порівняйте § 40
 порений § 84, п. 2, прим. 1, в
 поріг § 8, п. 2, в; на порозі § 52, п. 3, а

порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — поросяткові, поросят-
 ку § 49, п. 1
 пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; по-
 ров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 порох § 8, п. 2, в; пороху § 48, п. 2, а
 порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — портика § 48, п. 2, в
 порт Балакліва § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алегре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Пренс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — портфеля § 48, п. 1, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — поршня § 48, п. 1, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посерёд § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 поси́лання — поси́ланы § 55, п. 2
 поси́лати § 80, п. 3, б, 9
 по сілі § 30, п. 2, а
 поси́яний § 84, п. 2, а
 послідовно миролюбний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посіб Республіки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посіхнути, посіхнув, посіхнула § 80,
 п. 9, прим. 2
 посіхти, посіх, посіхла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29, п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по сугі § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьёт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в
 Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, д, 5
 потоп § 8, п. 3, д, 7; потопу § 8, п.
 3, д, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — потріб § 8, п. 3, д, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-трете § 30, п. 3, б
 по трое § 30, п. 2, д
 потроху § 30, п. 1, а
 Потсдамська угода § 38, п. 23

потужний § 23, п. 1
 потягти — *потяг*, *потягла* § 80, п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 почасті § 30, п. 1, б
 початий § 84, п. 2, б
 поче́п, *почепу* § 8, п. 3, д, 5
 по черзі § 30, п. 2, а
 по четверо § 30, п. 2, д
 почім § 30, п. 1, д
 почому § 30, п. 1, д
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почуття § 20, п. 4, а; *почуттів* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 поштовх — *поштовху* § 48, п. 2, і
 по щирості § 30, п. 2, а
 пояс — *пояса*, *поясу* § 48, п. 2, й, прим.
 пойснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, ж
 прав § 67, п. 1, в
 правда § 2, п. 2, в
 Правдинський § 109, п. 4, а, 2, прим.
 правобережний § 29, п. 1, б
 праворуч § 30, п. 1, е
 Прага § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, і;
 § 113, п. 2, а; *Праги*, *у Празі* § 112, п. 1, і
 пражський § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 пра́пор § 8, п. 3, д, 7
 пра́порище § 22, п. 1
 працездатний § 25, п. 2, б
 працівник § 22, п. 1
 працюючий § 67, п. 1, а
 працюючий § 84, п. 1, а
 пра́ця § 44, і; *праці* § 47, А, п. 1, б
 презарний § 21, п. 3
 представник § 21, п. 2
 презавзятий § 21, п. 3
 Президент Академії наук України § 38, п. 3, прим. 3
 президент АН України § 38, п. 3, прим. 1
 Президент Сполучених Штатів Америки § 38, п. 3
 Президент України § 38, п. 3
 президія § 38, п. 16
 презірливий § 21, п. 3
 презірство § 21, п. 3
 прекрасний § 21, п. 3
 прекрасно § 21, п. 3

прем'єр § 92, п. 1, а
 прем'єр-міністр § 26, п. 2, 1, б
 Прем'єр-міністр Канади § 38, п. 3
 премудрий § 21, п. 3
 преосвященний § 21, п. 3
 преподано § 21, п. 3
 преподобний § 21, п. 3
 престол § 21, п. 3
 Приазов'я § 38, п. 12, прим.
 приамудар'їнський § 114, п. 3, в
 прибережний § 21, п. 3
 Прибалкін § 104, п. 6, в, 3
 прибігти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
 приборкати § 21, п. 3
 прибраний § 21, п. 3
 приборудувати § 21, п. 3
 прибуток — *прибутку* § 48, п. 2, і
 прибуття § 21, п. 3
 привабливо § 21, п. 3
 Привалов § 104, п. 6, в, 3
 Приволжя § 109, п. 4, б, 5
 привселюдно § 30, п. 1, е
 пригірок § 21, п. 3
 пригір'я — *на пригір'ї* § 52, п. 3, б
 пригорща — *пригорці*, *пригорцю* § 20, п. 4, в
 приїхати § 4, п. 1
 прийдешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Прикарпаття § 38, п. 12, прим.
 приклад — *прикладу* § 48, п. 2, і
 прикордонний § 21, п. 3
 прикрутити § 21, п. 3
 Прикумськ § 109, п. 4, б, 5
 приладдя § 17, п. 5
 Прилуки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б;
 Прилу́к, *Прилу́кам* § 112, п. 2
 прилуцький § 113, п. 2, б
 Примор'я § 109, п. 4, б, 5
 примула § 86, п. 1, а
 прина́джувати § 80, п. 6, б
 прина́дний § 23, п. 1
 принісений § 2, п. 1
 принісена — *приніс* § 85, п. 2
 принісши § 85, п. 2
 принц § 38, п. 3, прим. 2
 принцип — *принципу* § 48, п. 2, ж
 припустити — *припустіти*, *припусті́ти(о)*, *припустіть* § 81, п. 1, а
 При́ня́ть § 108
 природний § 23, п. 1
 прислів'я § 54, п. 3; *прислів'їв* § 55, п. 1
 приста́нь *Рожичів* § 38, п. 19
 присутній § 67, п. 2, а
 притіа § 32, п. 1
 притому § 32, п. 1
 притулок § 21, п. 3
 Приуралля § 38, п. 12, прим.

при цьому § 32, п. 2, б
 причепіти § 10, п. 2
 причіна § 20, п. 1, в
 причинний § 20, п. 1, в
 причім § 32, п. 1
 причому § 32, п. 1
 Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
 пришвидшити § 21, п. 3
 Пришвін § 104, п. 6, в, 3
 прищеплювати § 10, п. 2
 пріярок § 21, п. 3
 прізвисько § 21, п. 3
 прізвище (парадигма) § 46, II; прізвище § 21, п. 3; § 44, II, 6; § 45, II, п. 3; прізвища § 48, п. 1, I; § 54, п. 3; прізвищу § 49, п. 2, а; прізвищем § 51, п. 1; у прізвищі § 52, п. 3, 6; прізвищ § 55, п. 2; прізвищам § 56; прізвищами § 58, п. 1
 прірва § 21, п. 3
 проба — проб § 8, п. 3, д, 3
 провід — проводу § 48, п. 2, і
 провітрити — провітрити, провітрити(о), провітрити § 81, п. 1, г
 провідір, провідиря § 45, II, п. 2
 Програма ДемПУ § 38, п. 23
 прогрес — прогресу § 48, п. 2, ж
 продажний § 67, п. 1, а
 проєкт § 91, п. 2, прим.
 проєкція § 91, п. 2, прим.
 прозаїк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.; § 90, п. 5, б
 прозаїчний § 23, п. 3
 пройдісвіт § 26, п. 1, г
 Проріп § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Проріпа § 8, п. 2, е, прим.
 Прокон'євськ § 109, п. 8
 Проріпів § 102, п. 3
 Прокон'єв § 104, п. 11
 прокрістове ложе § 38, п. 26, в, прим., б
 пролетар, пролетаря § 45, II, п. 2; пролетарю § 53, п. 2; пролетарі § 54, п. 2; § 60; пролетарям § 56; пролетарям § 58, п. 1
 пролетаріат — пролетаріату § 48, п. 2, б
 променістий § 23, п. 6
 проміж § 31, п. 1, б
 промовець — промовця § 48, п. 1, а
 пропагандист § 18, п. 2, в
 пропагандистський § 18, п. 2, в
 пророк § 8, п. 3, д, 7
 просіти § 18, п. 4, прим. 2
 просмоліти — просмоллю § 81, п. 2, в, прим. 3
 проспект Дружби народів § 38, п. 9

простіти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
 простіти, простіти § 18, п. 1, г
 просьба § 18, п. 4, прим. 2
 протє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 протіка Па-де-Калє § 38, п. 8
 проф. — професор § 40
 професор § 45, II, п. 1
 профком Київського державного університету § 38, п. 14, а
 профспілка § 25, п. 4, а
 профспілковий § 25, п. 4, а
 процент — процєнта § 48, п. 1, е
 процєс — процєсу § 48, п. 2, ж
 прощати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
 прощаю, прощаєш, прощу § 18, п. 1, г
 прядиво § 22, п. 2
 Псалтір § 38, п. 18, прим. 2
 Псел — Псла § 48, п. 1, д
 Псков § 112, п. 1, II; Пскова § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; Псковом § 51, п. 3, 6; § 112, п. 1; II; у Пскові § 112, п. 1, II
 птаство § 18, п. 2, в
 птах § 18, п. 2, в
 «Пташине молоко» § 38, п. 25
 Пташинський § 104, п. 7
 Пугачов § 104, п. 3, в
 пужално § 17, п. 4
 пужальце § 17, п. 4
 пустити — пуцу § 80, п. 8, б, 2
 пүтний § 67, п. 2, а
 пухір, пухиря § 45, II, п. 2
 Пішкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4; § 104, п. 6; а; Пішкіну § 49, п. 2, б
 пушкініст § 38, п. 1, прим. 5
 Пішкіно § 109, п. 7, б
 пушкінський — пушкінські рукописи § 38, п. 26, в, прим., а
 Пуца-Водиця § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; Пуци-Водиці, у Пуци-Водиці § 112, п. 5
 пуца-водицький § 114, п. 3, а
 пущений § 80, п. 6, а
 Пхеньян § 109, п. 9, а, 1
 пшєнийця § 9, п. 1; § 18, п. 4
 пшєнічний § 18, п. 4
 пшонє § 9, п. 1; пшоні, у пшоні § 9, п. 2, б
 пюпітр § 92, п. 2, б
 Пясєцький § 104, п. 11, прим.
 п'ятдєсєт (парадигма) § 70, п. 4;
 п'ятдєсєт § 28, п. 1, а
 п'ятдєсєтій § 71, п. 1
 п'ятєро, п'ятєрєх, п'ятєрєм § 70 п. 10
 П'ятигєрєск § 109, п. 4, б, 4; § 109, п. 8; § 114, п. 2, б

п'ятий § 71, п. 1
 п'ятикiтний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
 п'ятимильйонний § 71, п. 1
 п'ятисiбтий § 71, п. 1
 п'ятитиссячний § 71, п. 1
 П'ятихiтки § 114, п. 2; б
 п'ятихiткiвський § 114, п. 2, б
 п'ятнадцятний § 28, п. 1, б
 п'ятнадцять § 70, п. 3
 п'ятсот (парадигма) § 70, п. 5
 п'ятсоттридцятитиссячний § 28, п. 1, б
 п'ять (парадигма) § 70, п. 2; п'ять
 § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
 п'ять дрyгих § 72, п. 1
 П'яченца § 92, п. 1, а

Р

р. — рік, рiчка § 40
 Рава-Рiська § 112, п. 4, б; § 114,
 п. 3, а; Рави-Рiської, Рави-
 Рiський § 112, п. 4, б
 рава-рiський § 114, п. 3, а
 Раві § 38, п. 4
 рагy § 100, п. 2
 рад § 67, п. 1, в
 рада § 38, п. 16
 Рада Безпiки § 38, п. 11
 рада фiлологiчного факультету § 38,
 п. 16
 радгiсп § 25, п. 4, а; радгiспу § 48,
 п. 2, г
 Радгiсп «Маяк» § 38, п. 15, а, прим.
 радгiспний § 25, п. 4, а
 радий-радiсiнський § 25, п. 4, б
 радитися — радiшся § 18, п. 4,
 прим. 1
 Радич § 104, п. 5
 Радiщев § 104, п. 6, в, 4
 радiй § 90, п. 5, а, 2
 радiо § 100, п. 2
 радiо- й телеапаратура § 26, п. 2, б
 радiокомiтет § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
 радiофiзичний § 29, п. 1, а
 радiсть (парадигма) § 46, III; ра-
 дiсть § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3;
 радiстi § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а;
 радiстю § 8, п. 1, а, 1; § 61,
 п. 3, б; радiсте § 61, п. 5
 радiус § 90, п. 5, а, 2; радiуса § 48,
 п. 1, б, 8
 радiощi § 66, п. 1, б; радiощам § 66,
 п. 3, а; радiощами § 66, п. 5, а
 Радчyк § 17, п. 6
 раз — сто раз (i разiв), разiв сто
 § 55, п. 1, прим.
 раз у раз § 30, п. 2, б

Раiч § 104, п. 5
 райвнo § 39, п. 1, б
 район § 7, п. 1, а
 райрада § 39, п. 1, б
 Рамбуйе § 112, п. 7
 ранiшнiй § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 раннiй § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23,
 п. 1., прим.; § 67, п. 2, а
 ранок § 20, п. 1, в
 Рафаель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в;
 § 100, п. 1, II; Рафаеля, Рафае-
 лем § 100, п. 1, II
 рахунок — рахyнка, рахyнку § 48,
 п. 2, й, прим.
 рацiональнiй § 89, п. 2
 реалiзм § 89, п. 2; реалiзму § 48,
 п. 2, ж
 реальнiй § 89, п. 2
 ребро — ребер § 55, п. 2, прим.
 ревити, реву, ревyть § 80, п. 3,
 б, 9
 революцiонер § 90, п. 5, а, 2
 революцiя § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
 Революцiя 1905 р. § 38, п. 22
 ревтi § 80, п. 3, б, 9; § 83
 регрес — регресу § 48, п. 2, ж
 регулятор § 86, п. 1, б
 редька, редьцi § 17, п. 3, прим.
 реевакуацiя § 91, п. 2
 реемiграцiя § 91, п. 2
 реeстр § 91, п. 2
 режим § 90, п. 5, в, I
 Резерфорд § 97
 Рейн § 95, п. 1; Рейну § 48, п. 2, й
 рейс — рейсу § 48, п. 2, ж
 Рекорд § 38, п. 5
 Рекордiстка § 38, п. 4
 ректор § 38, п. 3, прим. 1
 реманент — реманенту § 48, п. 2, б
 ремесло § 19, п. 3
 ремiнець, ремiнця § 8, п. 3, а, 1
 ремiсник § 19, п. 3
 ремонт — ремонту § 48, п. 2, ж;
 на ремонтi § 52, п. 3, а
 Ренесанс § 38, п. 22
 ренет — ренету § 48, п. 2, б
 ренклод — ренклоду § 48, п. 2, б
 Ренн § 89, п. 3
 рентген § 38, п. 1, прим. 5
 Ренье § 93, п. 1, а
 репетiрувати § 24, п. 3
 репетувати § 24, п. 3
 респyблiка § 90, п. 5, а, 5
 Респyблiка Бiлорyсь § 38, п. 12
 Респyблiка Болгарiя § 38, п. 12
 Респyблiка Iндiя § 38, п. 12
 Респyблiка Куба § 38, п. 12

Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкніга» § 38, п. 15, а
 Республіка Польща § 38, п. 12
 Республіка Румунія § 38, п. 12
 реформа § 88
 речитатів § 90, п. 5, в, 1
 Рєчиця § 109, п. 9, 6; § 112, п. 1, 1;
 Рєчиці, в Рєчиці § 112, п. 1, 1
 речовізм § 22, п. 13
 речовий § 23, п. 7
 Рєпін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
 Ржев § 109, п. 1, 6
 Рибаків § 104, п. 7
 рибалка, рибалці § 16, п. 2, 6, прим.
 рибалчин § 16, п. 2, 6, прим.
 рибальство § 16, п. 2, 6
 ривок — ривка § 48, п. 2, ж
 Рига § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
 різький § 113, п. 2, а
 риксдаг § 38, п. 13, прим.
 Рим § 90, п. 5, в, 4
 Римський-Корсаков § 106, п. 3, б
 риск § 19, п. 2
 рискнути § 19, п. 2
 ритм — ритму § 48, п. 2, ж
 риф § 90, п. 5, в, 1
 риштований § 24, п. 1
 риштовання § 24, п. 1
 риштування § 24, п. 1
 риштувати § 24, п. 1
 рів § 49, п. 2, 6; рову § 48, п. 2, д;
 § 49, п. 2, 6
 рівень, рівня § 8, п. 3, а, 1
 Рів'єра § 92, п. 1, а
 Рівне § 108; § 112, п. 3; Рівного, Рів-
 ному § 112, п. 3
 рід — роду § 48, п. 1, ж
 рідний § 67, п. 1, а
 різати — різ, різмо, різте § 81,
 п. 2, 6
 Різдов § 38, п. 22
 різкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
 різко окреслений § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 різьбяр (і різьбяр) § 17, п. 3
 рій — роєм § 51, п. 1
 рік § 18, п. 4; року § 48, п. 1, е
 ріка Москва § 27, п. 1
 рік у рік § 30, п. 2, 6
 рілля, ріллі, ріллю, ріллею § 20,
 п. 4, 6
 Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2;
 § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, д
 Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3, § 114,
 п. 3, в
 рісши § 8, п. 1, а, 7
 річ § 44, III

Річард Лєвовє Сєрце § 106, п. 1, а;
 § 107, п. 4, а
 річечка § 22, п. 7
 річний § 18, п. 4
 робів-робів § 25, п. 4, а
 робіти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; робить § 1, п. 1;
 § 16, п. 2, г; роблять § 16, п. 2, г;
 робіть § 1, п. 1
 робітися — робіться § 16, п. 2, г
 робінзон § 38, п. 1, прим. 5
 робітник (парадигма) § 46, II, ро-
 бітник § 8, п. 1, 6; § 23, п. 7; ро-
 бітника § 48, п. 1, а; робітниківі
 § 49, п. 1; робітником § 51, п. 1;
 на робітниківі § 52, п. 1, а; на
 робітнику § 52, п. 1, 6, прим.;
 робітниківі § 54, п. 1; § 60; робіт-
 ників § 55, п. 1; § 57, п. 1; робіт-
 никам § 56; робітниками § 58,
 п. 1; на робітниках § 59; пере-
 їти в робітниківі § 57, п. 1
 робітників — робітнікова, робіт-
 нікове § 23, п. 7
 робітниця (парадигма) § 46, I; ро-
 бітниця § 45, I, п. 2; робітниці
 § 47, А, п. 1, 6; § 47, А, п. 2; § 47,
 Б, п. 1; робітницю § 47, А, п. 3;
 робітницею § 47, А, п. 4; на ро-
 бітниці § 47, А, п. 5; робітнице
 § 47, А, п. 6, 6; робітниць § 16,
 п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б,
 п. 4, а; робітницям § 47, Б, п. 3,
 6; робітницями § 47, Б, п. 5, 6;
 робітниці § 47, Б, п. 7
 роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
 робота § 8, п. 1, б
 Рогачово § 109, п. 2, в
 родина — родини § 47, А, п. 1, а
 родовід — родоводу § 48, п. 2, і
 Родос — Родосу § 48, п. 2, й
 Рожіщенський район § 38, п. 12
 розгін § 8, п. 3, д, 5
 розгніждження § 80, п. 6, в
 розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 роздоріжжя § 8, п. 3, 6, 3; § 54, п. 3;
 роздоріжжю § 49, п. 2, а; роздо-
 ріжжям § 51, п. 2; § 56; на роз-
 доріжжі § 52, п. 3, 6; роздоріжж
 § 55, п. 2; роздоріжжями § 58,
 п. 1; на роздоріжжях § 59
 роззбрóти § 20, п. 1, а
 роззява § 20, п. 1, а
 рóзіграш § 90, п. 5, б
 розідрати, роздёр § 8, п. 2, а
 розказувати — розказуй § 81, п. 2,
 в, прим. 3

різкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; різ-
 кішню § 20, п. 4, в
 розкїшувати § 80, п. 6, б
 Розлив § 109, п. 4, б, 3
 розмій — розмаю § 53, п. 2
 розм'якшити § 6, п. 1
 розповідати, розповідай § 81, п. 2, в,
 прим. 1
 розповідістї § 80, п. 7; § 81, п. 2, в,
 прим. 1
 розрів-трава § 26, п. 2, 4
 розростіся — розрісся § 20, п. 1, г
 розсіювати § 24, п. 1
 розтягнути § 21, п. 2
 розтяг-стїснення § 26, п. 2, 1, а
 роззум § 1, п. 1; розумові § 49, п. 1
 розумний § 1, п. 1
 розхитати § 21, п. 2
 розходження § 80, п. 6, в; § 80,
 п. 6, в, прим. 1
 різчин § 21, п. 2
 роз'юшити § 6, п. 3
 роз'яснити § 6, п. 3
 роман — роману § 48, п. 2, з
 Романішин (парадигма) § 102, п. 3;
 Романішин § 53, п. 4
 ромб — ромба § 48, п. 1, ж
 Ромній, Ромён, Ромнам § 112, п. 2
 Ромоданівський шлях § 38, п. 9
 ропа § 1, п. 2
 Російська Федерація § 38, п. 12,
 прим.
 російський § 109, п. 6
 Росія § 109, п. 6
 росіянка § 38, п. 1, прим. 6
 Россіні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 рості § 8, п. 1, а, 7; ріс § 8, п. 1,
 а, 7; росла § 8, п. 1, а, 7
 Ростов-на-Дону § 112, п. 6; § 114,
 п. 3, д; Ростова-на-Дону, у Рос-
 тові-на-Дону § 112, п. 6
 ростовський-на-Дону § 114, п. 3, д
 Рось § 108
 рот, рота § 8, п. 2, а, прим. 1
 Рощино § 109, п. 7, б
 роїль § 90, п. 4
 рр. — роки § 40
 Ртіщево § 109, п. 4, б, 6
 Рудольфштадт § 114, п. 2, д
 рудольфштадтський § 114, п. 2, д
 Руж'є § 92, п. 1, а
 руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
 рука, руці § 47, А, п. 5, прим.
 рукав — рукаві, рукава § 54, п. 3
 рукопис — рукопису § 48, п. 2, і
 рулон § 93, п. 1, в
 рум'яний § 6, п. 1
 Рум'янцев § 104, п. 11

русалка § 38, п. 2, а, прим. 1
 русан — русіни § 54, п. 1, прим.
 Руссо § 89, п. 3
 «Рўська правда» § 38, п. 18
 рух — руху § 48, п. 2, ж
 ручай — ручаю § 48, п. 2, д
 рученька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
 рушити — руш, рўшмо, рўште § 81,
 п. 2, б
 рушійник § 18, п. 4
 рушійця § 18, п. 4
 Рюдберг § 92, п. 2, б
 рюкзак § 92, п. 2, б
 Рюмін § 104, п. 11, прим.
 рюш § 92, п. 2, б
 рябий § 6, п. 2, прим.
 ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
 Рязань § 109, п. 8, прим.

С

с. — село, сторінка § 40
 Сава § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
 Савич § 22, п. 10
 Савізна § 22, п. 10
 Савович § 22, п. 10
 Савойя § 90, п. 4
 сад — саду § 48, п. 2, б
 саджати § 80, п. 6, б
 Садўл § 86, п. 1, б
 саквояж § 90, п. 4
 сакля — сакль § 8, п. 2, а, прим. 2
 Саласьєв § 104, п. 12, а, 1
 Салоніки, Салонік, Салонікам § 112,
 п. 2
 сам, самі, самі § 78, прим. 1
 сама самотою § 25, п. 4, б, прим.
 саний § 78, прим. 1
 самій § 78, прим. 1
 самітний § 67, п. 2, а
 самобутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 самовчитель § 25, п. 2, а
 самотній § 67, п. 2, а
 самохід § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
 самохідний § 8, п. 3, д, 6; § 29, п. 1, а
 самохіть § 30, п. 1, е
 сани § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; са-
 ній § 66, п. 2, а; саням § 66, п. 3,
 а, саньмі (її саньями) § 66, п. 5, в
 Санкт-Галлен § 114, п. 3, г
 Сан-Мартін § 106, п. 1, г, прим. 1
 Сан-Сальвадор § 114, п. 3, г
 Санта-Клара § 114, п. 3, г
 Сант-Яго § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
 Сан-Франціско § 90, п. 5, в, 3;
 § 114, п. 3, г
 сан-франціський § 114, п. 3, г
 Сапун-гора § 27, п. 1

сарай — сара́ю § 48, п. 2, в
 Сардінія § 90, п. 5, в, 5
 Сатурн § 38, п. 6
 Сахалін — Сахаліну § 48, п. 2, й
 Сахо-сквер § 114, п. 3, г
 саяни § 38, п. 10
 сваллява § 38, п. 10
 свѣтѣвський § 113, п. 2
 Свѣтове § 113, п. 2
 свѣха § 23, п. 4, прим.
 свѣшин § 23, п. 4, прим.
 свекрѣха § 23, п. 4; § 44, II, б
 свекрѣшин § 23, п. 4
 свекрѣшисько § 44, II, б
 свердлілльно-довбальний § 29, п. 2, б
 Свенціцький § 104, п. 8, б
 свиноматка § 25, п. 2, б
 свинопас § 25, п. 2, б
 свиня § 20, п. 4, д, прим.; свиней § 47,
 Б, п. 2, б; свиньмі (і свиньями)
 § 47, Б, п. 5, в; годувати свиней
 (і свині) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 свистати, свіщу, свіщеш § 80, п. 4
 свіжий § 67, п. 1, а
 свіжісінський § 16, п. 2, а, 2
 свіжість § 22, п. 4; свіжості § 9,
 п. 2, а
 свіжозрубаний § 29, п. 1, г
 свій § 75
 Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112,
 п. 1, III
 світ § 17, п. 3; світу § 48, п. 2, д
 світловолодікування § 26, п. 1, е
 світогляд — світогляду § 48, п. 2, ж
 Світозар, Світозара § 103, п. 2,
 прим. 2
 Світязь § 112, п. 1, II; Світязю § 48,
 п. 2, й; § 112, п. 1, II; Світязем,
 на Світязі § 112, п. 1, II
 свобода — свобод § 47, Б, п. 2, а
 Свѣонтек § 104, п. 8, б
 Свѣдек § 104, п. 9
 свят-вѣчир § 26, п. 2, 1, а
 Свѣтій Дух § 38, п. 18, прим. 2
 свѣтківий § 23, п. 7
 свято § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3;
 свѣту § 49, п. 2, а
 Свято перемоги § 38, п. 22
 Святошин — Святошина § 48, п. 1,
 г; Святошином § 51, п. 3, б
 свѣщенний § 20, п. 2, в
 с. г. — сільське господарство § 25,
 п. 4, з
 с. г. — сільськогосподарський § 25,
 п. 4, з
 с. д. — соціал-демократ, соціал-де-
 мократичний § 25, п. 4, з

себе (парадигма) § 74; на себе § 78,
 прим. 2
 себто § 32, п. 1
 Севастополь § 108, прим.; § 114,
 п. 2, д
 севастопольський § 114, п. 2, д
 Севілля § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
 сегмент — сегмента § 48, п. 1, ж
 Седан § 38, п. 8, прим. 4
 Седлачек § 104, п. 1
 сей § 76
 сейм § 38, п. 13, прим.
 Сейм — Сейму § 48, п. 2, й
 секво́я § 90, п. 4
 секретар (парадигма) § 46, II; сек-
 ретар § 17, п. 1; § 38, п. 3,
 прим. 1; § 45, II, п. 2; секретаря
 § 45, II, п. 2; секретареві § 49,
 п. 1; секретарем § 51, п. 1; сек-
 ретарі § 54, п. 2
 сектор — сектора § 48, п. 1, ж
 сел., селян., селянськ. — селянський
 § 40
 сѣлезень § 2, п. 2, а
 сѣлище — сѣлища § 57, п. 2; у сѣли-
 щах § 59
 село § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45,
 II, п. 1; § 50, п. 2; селѣ § 48, п. 1,
 1; селу § 49, п. 2, а; селом § 51,
 п. 1; на селі § 52, п. 3, б; по селу,
 по селі § 52, п. 3, б, прим.; сѣла
 § 60; сіл § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2;
 сѣлам § 56; сѣлами § 58, п. 1,
 селянин — сѣляни § 54, п. 1, прим.;
 сѣлян § 55, п. 1, прим.
 сѣлянство § 17, п. 2
 сѣлянський § 17, п. 2
 семафór § 45, II, п. 1
 Семѣнов § 104, п. 3, б
 се́меро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
 се́мѣстр § 96
 семигірський § 114, п. 2, б
 Семигори § 114, п. 2, б
 семимільний § 25, п. 3, а
 Семипалатинськ § 109, п. 4, б, 4
 Семиплки § 114, п. 2, б
 семипілківський § 114, п. 2, б
 семиразбóвий § 29, п. 1, е
 Семирічна війна § 38, п. 22
 семирічний § 67, п. 1, а
 Семьоркін § 104, п. 3, б
 сенат § 38, п. 13, прим.
 сенбернар § 38, п. 10
 Сен-Готард § 114, п. 3, г
 Сен-е-Уаз § 38, п. 8, прим. 2; § 114,
 п. 3, д
 Сенкєвич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
 Сен-Сімон § 106, п. 1, г, прим. 1

Сент-Луїс § 114, п. 3, г
Сераковський § 104, п. 1
Сергеев-Ценський § 38, п. 1
Сергіївна § 22, п. 10
Сергій (парадигма) § 103, п. 2; *Сергієві* § 49, п. 1
сёрдёнко § 22, п. 8
сёрдечний § 18, п. 4
сёрдешний § 18, п. 4
сёред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сёредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
сёредні § 67, п. 2, а
середньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Середня школа № 2 § 38, п. 15, а, прим.
сёрйозний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
сёрце § 18, п. 4; *сёрцю, сёрцеві* § 49, п. 2, а; *сёрць* (і *сёрдэць*) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
сесія § 38, п. 16
сесія Хмельницької міськради § 38, п. 16
сестра — *сестрі* § 47, А, п. 1, б, прим.; *сестро* § 47, А, п. 6, а; *сестри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибір § 109, п. 4, б, 8; *Сібіру* § 48, п. 2, й
сиваський § 113, п. 2, в
Сиваш § 113, п. 2, в
Сівий § 38, п. 4
Сідір § 103, п. 2, прим. 1
сидіти, сиджү § 80, п. 3, а; *сидять* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидячі § 85, п. 1
сізій § 67, п. 1, а
Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III;
Сізрані, Сізраню, у Сізрані § 112, п. 1, III
Сиктивкар § 109, п. 5
сіла-силённа § 25, п. 4, б
силённый § 20, п. 2, а
силосонавантажувач § 26, п. 1, а
силуёт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбірськ § 109, п. 4, б, 8
сименталка § 38, п. 10
Симоненко, Симонёнка, Симонёнкові (Симонёнку) § 102, п. 1
Симоненко Василь Андрійович — *Симонёнкові Василю Андрійовичу* § 49, п. 1, прим.
симпозіум § 38, п. 16
син — *сину* § 53, п. 1
Син Божий § 38, п. 18, прим. 2
сінній, сіння, сінє (парадигма) § 68;
сінній § 67, п. 2, в

синіти, синію, синіють § 80, п. 3, б, 2
синіший § 69, п. 1, а
синюк — *сінку* § 53, п. 1
сінтаксис — *сінтаксису* § 48, п. 1, ж
сінтез — *сінтезу* § 48, п. 2, з
сінус — *сінуса* § 48, п. 1, ж
синюбкий § 25, п. 1
сіню-сіню § 25, п. 4, а
синюватий § 23, п. 8
сіпати — *сип, сіпмо, сіпте* § 81, п. 2, б
сир § 45, II, п. 1; *сіру* § 48, п. 2, а
Сиракузи § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сиракүзський § 113, п. 2, а
Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Сірія § 90, п. 5, в, 5
сировінний § 29, п. 2, б
сиротá § 44, I; § 45, I, п. 1
система § 90, п. 5, в, 1
сітцевий § 23, п. 7
Сицилія § 90, п. 5, в, 5
Сичівка § 109, п. 2, в
сівба § 45, I, п. 1
Сіверськодоно́нецьк § 108
Сідней § 90, п. 5, а, 3
сік — *у соку* § 52, п. 2, б
сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сіллю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподарський § 29, п. 1, б
сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семі* § 8, п. 1, а, 1
сімдеся́т § 70, п. 4
сімдеся́тий § 71, п. 1
сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
сімна́дцять § 70, п. 3
сімсот § 70, п. 5
750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я § 45, II, п. 2
сім'я § 45, I, п. 2; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сім'ей* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
сінешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сіни § 66, п. 1, а; *сіней* § 66, п. 2, а;
сіням § 66, п. 3, а; *сіньми* § 66, п. 5, в
Сінне § 109, п. 1, в

сірий § 67, п. 1, а
 Сірий мис § 109, п. 1, в
 Сірко § 38, п. 4
 сіро-голубий § 29, п. 2, е
 сісти — сядь, сядьмо, сядьте § 81, п. 2, в
 сіяти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
 сказаний § 20, п. 2, в, прим.
 сказати § 21, п. 1
 скакати § 10, п. 1
 Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
 Скандинавський півострів § 114, п. 1, б
 Скиталець § 104, п. 12, б
 скільки § 79, прим.
 скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 склад § 21, п. 1; склади § 48, п. 1, ж
 скляр, скляря § 45, II, п. 3
 сконструйований § 24, п. 3
 конструювати § 24, п. 3
 скопійований § 84, п. 2, а
 скоротити § 21, п. 1
 Скориход § 106, п. 2, в
 скочити § 10, п. 1
 скраю § 30, п. 1, б
 скрипалів — скрипалёва, скрипалё-
 ве § 23, п. 7
 скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7
 скуповуваний § 24, п. 2
 скуповування § 24, п. 2
 скуповувати § 24, п. 2
 слабнути § 80, п. 9, прим. 2
 Славутич § 38, п. 12, прим.
 слати, стелю, стелють § 80, п. 3, б, 9
 слати, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
 слівце § 8, п. 3, а, 3
 слід § 17, п. 3
 сліпий § 67, п. 1, а
 сліпоглухонімий § 29, п. 1, д
 Слобожаничина § 38, п. 12, прим.
 словак § 113, п. 2, б
 словацький § 113, п. 2, б
 словечко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
 словник § 8, п. 3, д, 7
 «Слово» § 38, п. 18
 слово § 8, п. 1, а, 2; у слові § 52, п. 3, б; слів § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
 «Слово о полку Ігоревім» § 38, п. 18
 службовий § 23, п. 7
 слухач § 45, II, п. 3; слухачу § 53, п. 1; слухачем § 51, п. 1; слухачі § 54, п. 2; слухачам § 56
 слюза — слізьми (і слюзями) § 47, Б, п. 5, в
 см — сантиметр § 40
 смерть, смерті § 8, п. 2, б; смерте § 61, п. 5
 Смирнов § 104, п. 6, в, 2

сміттєзбірник § 25, п. 2, в
 сміх § 17, п. 3
 сміятися — сміюся, смієшся, смі-
 ється § 80, п. 6, в, прим. 3
 сморід § 8, п. 2, в
 сміток, смітку § 8, п. 2, а
 СНД § 39, п. 2
 сніг § 17, п. 3; на снігу § 52, п. 2, б
 Сніговий калеваль § 38, п. 5
 снігур, снігурі § 45, II, п. 1
 Сніжинка § 38, п. 4
 сніп § 17, п. 3
 Соболев § 104, п. 12, а, 3
 сокіра § 1, п. 1
 сокіл — соколе § 53, п. 3
 соколонько § 16, п. 2, а, 2
 солдат § 1, п. 2; солдати § 55, п. 1
 солигалицький § 113, п. 2, б
 Солигалич § 113, п. 2, б
 соло § 86, п. 1, а
 словей — слов'єві § 49, п. 1; соло-
 в'єм § 51, п. 1; слов'ї § 54, п. 2;
 слов'їв § 55, п. 1
 слов'иний § 23, п. 5
 Солов'їв § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а;
 § 104, п. 11
 Солов'їво § 109, п. 2, а
 солод § 8, п. 2, в
 солідний § 69, п. 1, а
 Соломія (парадигма) § 103, п. 1; Со-
 ломіє § 47, А, п. 6, б
 Солоха, Солосі § 103, п. 1, прим. 1
 Соль-Ілєцьк § 114, п. 3, г
 соль-ілєцький § 114, п. 3, г
 Сомалі § 90, п. 5, а, 3
 Сомкова Долина § 114, п. 1, а
 сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; сну § 8, п. 2, а
 сонце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;
 сонцю § 49, п. 2, а
 сонячний § 18, п. 4
 соняшник § 18, п. 4
 сорок, сорока § 70, п. 7
 сороба — сорок § 8, п. 3, д, 2
 Сорокадуби § 114, п. 2, б
 сорокадубівський § 114, п. 2, б
 сороковий § 71, п. 1
 сорт — сорту § 48, п. 2, ж
 сосна, сосон (і сосен) § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 Сосницька сотня § 38, п. 12
 сотий § 71, п. 1
 сотня, сотень § 8, п. 2, а
 Соф'їн § 23, п. 4
 Софійський собор § 38, п. 21
 Софія § 23, п. 4
 соціал-демократичний § 29, п. 2, а

Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12

соціоло́гія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
соцстра́х § 25, п. 4, а
соцстра́хівський § 25, п. 4, а
со́чинський § 113, п. 1
Со́бі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а,
1; § 113, п. 1
сою́з § 1, п. 1
спалахну́ти § 21, п. 1
Спа́сівка § 38, п. 22
Спас-Кле́пики § 114, п. 3, г
спа́ти § 80, п. 3; спля́ть § 85, п. 1
спа́тися — спі́ться § 18, п. 4, прим. 1
спекті́ — спі́к § 85, п. 2
спе́реду § 30, п. 1, б
спе́ршу § 30, п. 1, г
спеціа́ліст § 22, п. 13
спе́чений § 20, п. 2, в, прим.
спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; спі́р-
ту § 48, п. 2, а
спирти́вка § 22, п. 11
Співдру́жність Незале́жних Держа́в
§ 38, п. 11
спідло́ба § 30, п. 1, е
спі́дний § 67, п. 2, а
спі́кши § 85, п. 2
спі́лка, спі́лці § 16, п. 2, б, прим.
спі́лчанський § 16, п. 2, б, прим.
спі́льник § 16, п. 2, б
спля́чи § 85, п. 1
сповна́ § 30, п. 1, в
Сполуче́ні Шта́ти Амери́ки § 38,
п. 12
спорт — спо́рту § 48, п. 2, ж
спортивне товари́ство «Трудові ре-
зерви» § 38, п. 15, а
спосі́б — спо́сому § 48, п. 1, ж; § 48,
п. 2, ж
спостере́гті § 10, п. 2
спостере́гати § 10, п. 2
споча́тку § 30, п. 1, б
справедли́вий § 2, п. 2, в
спра́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сприйня́ття — сприйня́ть § 55, п. 2
сприя́ння § 22, п. 5
сприя́ти § 22, п. 5
спросо́ння § 20, п. 4, г
спро́ста § 30, п. 1, в
спро́щення § 80, п. 6, в
сп'яну́ § 30, п. 1, в
ссавці́ § 20, п. 3
сса́ти § 20, п. 3
ст. — ста́нція, сто́рочка § 40
става́ти, ста́ю § 80, п. 3, б, 4, прим.
ста́вити — ста́в, ста́вмо, ста́вте
§ 81, п. 2, б

ставо́к — ставка́ § 48, п. 2, д
ста́вши § 85, п. 2
стадіо́н «Динамо» § 38, п. 15, а
ста́йня — ста́єнь § 9, п. 1; § 16,
п. 2, в
стака́то § 89, п. 1
сталева́р (парадигма) § 46 II
ста́ль — ста́лі § 61, п. 1
Ста́льова Во́ля § 109, п. 7, г
Ста́новий (хребет) § 109, п. 7, а
ста́новище § 22, п. 9; у ста́новищі
§ 52, п. 3, б
ста́нція метро́ «Контра́кто́ва
пло́ща» § 38, п. 19
ста́нція Фа́стів-Пе́рший § 38, п. 19
Станюко́вич § 104, п. 6, в, 4
ста́ранный § 20, п. 2, б
ста́ранны́сть § 20, п. 2, в
ста́ранны́ § 20, п. 2, в
Ста́ра Пля́нина § 114, п. 1, а
Ста́родубський полк § 38, п. 12
ста́роінди́йський § 4, п. 4, прим.;
§ 90, п. 5, б
Ста́роко́сянти́нів § 114, п. 2, а
ста́роста § 45, I, п. 1; ста́рості́ (і
ста́рости — з іншим значенням)
§ 47, Б, п. 1; ста́рості́в (і ста́-
ро́ст — з іншим значенням) § 47,
Б, п. 2, в
ста́рший § 67, п. 1, а
ста́ти § 10, п. 1; став § 85, п. 2;
ста́нь § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в;
ста́ньмо § 81, п. 2, в; ста́ньте
§ 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
ста́ття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2,
б; ста́тті § 20, п. 4, б; § 47, А,
п. 2; § 47, Б, п. 1; ста́ттію § 47,
А, п. 3; ста́ттію § 20, п. 4, б;
§ 47, А, п. 4; у ста́тті § 47, А,
п. 5; ста́тей § 20, п. 4, б; § 47, Б,
п. 2, б; ста́ттям § 47, Б, п. 3, б;
ста́ттями § 47, Б, п. 5, б; у ста́-
тя́х § 47, Б, п. 6
стверди́ти § 21, п. 1
створо́нений § 84, п. 2, а
стелі́ти § 80, п. 3, б, 9
сте́п — сте́пу; у сте́пу § 52, п. 2, б;
сте́нів § 55, п. 1
Сте́пан — Степа́не § 53, п. 3
Степа́нов § 104, п. 1
Степа́н Ти́ряча Смерть § 106, п. 1, а
Степа́нчи́к § 17, п. 6
стере́гті § 8, п. 3, в; сте́ріг § 8, п. 3,
в; § 80, п. 9, прим. 1; стере́гла,
стере́гло § 8, п. 3, в
стере́гтися — сте́рігся § 80, п. 9,
прим. 3

стеріґи § 8, п. 3, в
 Стеф'юк § 6, п. 1
 стид — *стїду* § 48, п. 2, ж
 стиль § 50, п. 2; *стилю* § 48, п. 2, з
 стильовий § 23, п. 7
стїмул § 90, п. 5, в, 1
стирати, стер, зітри § 10, п. 2
стіжок, стїжка § 8, п. 3, а, 1
стіл § 50, п. 2; *стола* (й *сто́лу*) § 48, п. 1, в
стілець, стільця § 8, п. 3, а, 1
стільки § 79, прим.
стілки-то § 33, А, п. 3, а
стін. календар (стінний календар) § 40
сто, ста § 70, п. 7
стовб'оватий § 23, п. 8
стовбур § 45, II, п. 1
стовп — на стовпі § 52, п. 3, а
стогін — стогону § 48, п. 2, ж
стодвадцятип'ятирічний § 29, п. 1, е
125-річний § 29, п. 1, е
«Стоїть гора високая» § 38, п. 18
Стоїч § 104, п. 5
Столаць § 109, п. 9, б
Столєтов § 104, п. 2, г
«Столічне» § 38, п. 25
столяр § 45, II, п. 1
столярно-механічний § 29, п. 2, б
стоп-кран § 26, п. 2, 1, а
стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, д
сторінка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; *сторінці* § 17, п. 3, прим.
сторіччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д;
сторіччю, у сторіччі § 20, п. 4, а;
сторіч § 20, п. 4, а
сторож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; *стороже* § 53, п. 3
сторожів — сторожева, сторожеве § 23, п. 7
сторонá, сторін § 8, п. 3, б, 1
сторонній § 67, п. 2, а
стóртинг § 38, п. 13, прим.
Стохїд § 108
стояти § 8, п. 1, а, б; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; *стія* § 8, п. 1, а, б; § 81, п. 2, а; *стіймо, стїйте* § 81, п. 2, а
стравохїд § 8, п. 3, д, б
страйкком § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
Страсбург § 113, п. 2, а
стрáсбурзький § 113, п. 2, а
страх — страху § 48, п. 2, е
Страхоміся § 114, п. 2, г
страхоліський § 114, п. 2, г
страшенний § 23, п. 2
стремєно — стремєна § 54, п. 3
стрибок — стрібка § 48, п. 2, ж

Стрийський парк § 38, п. 9
стриміти § 2, п. 3, а
стрімувати § 2, п. 3, б
Стріла § 38, п. 4
стрімголів § 30, п. 1, е
стручок § 22, п. 12
ст.-сл. — старослов'янський § 25, п. 4, з
студент § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в;
студєнта § 48, п. 1, а
студєнтство § 18, п. 2, в
студєнтський § 18, п. 2, в
стукнути — стукну § 80, п. 8, б, 2;
стўкни, стўкнім(о), стўкніть § 81, п. 1, в
стусан — стусана § 48, п. 2, ж
субота — субот § 8, п. 3, д, 3
суботній § 23, п. 1
сувенір § 45, II, п. 1
сувій — сувюю § 48, п. 2, і
суддя § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; *судді,*
суддю § 20, п. 4, б; *судді* § 47, Б,
 п. 1; *суддів* § 20, п. 4, б; § 47, Б,
 п. 2, в
Суджонó Хадінотó § 38, п. 1, прим. 3
Суєц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113,
 п. 2, б
суєцький § 113, п. 2, б
сузір'я Великого Пса § 38, п. 6,
 прим. 1
сукно — сўкон § 55, п. 2, прим.
сўкня, сўконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
сўма § 89, п. 1
Сунь Ятсєн § 38, п. 1, прим. 2;
 § 106, п. 2, д
сусідній § 67, п. 2, а
суспільно корисний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
суспільно необхідний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
суспільно-політичний § 29, п. 2, б
суттєвий § 23, п. 7
суть § 16, п. 1, а
Сухий Яр § 38, п. 9
суходіл — суходóлу § 48, п. 2, і
Сухумі § 109, п. 4, а, 1
сушняк — сушнякў § 48, п. 2, б
сформульований § 84, п. 2, а
сфотографувати § 21, п. 1
схил § 21, п. 1
схїд § 38, п. 7
Схїд — Далєкий Схїд, Схїд прокі-
нувся § 38, п. 7
схїдний § 67, п. 1, а
Схїднóвєропéйська рівніна § 38,
 п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
Схїдноказахстáнська óбласть
 § 114, п. 2, а, прим.

Східнокитайське море § 114, п. 2, а, прим.

східнослов'янський § 29, п. 1, б

схід сонця § 38, п. 6, прим. 2

сходи § 66, п. 1, а; сходів § 66, п. 2, б;

сходам § 66, п. 3, а; сходами § 66, п. 5, а

схопити § 10, п. 1

Сьєрра-Леоне § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1

сьогодні § 7, п. 2; § 17, п. 3

сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сьомий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1

7-й § 28, п. 2, а

7-А § 25, п. 4, е

Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2

сюжет — сюжету § 48, п. 2, з

сюрреалізм § 89, п. 2

сяк-так § 30, п. 3, г

Сян § 108

Сятківський § 104, п. 9

Т

т. — товариш, том § 40

табель § 86, п. 1, б

«Таврія» § 38, п. 25

Тадей § 88

таджік § 113, п. 2, б

таджіцький § 113, п. 2, б

Тажибієв § 104, п. 6, в, 1

та й § 32, п. 2, б

такім чином § 30, п. 2, в

так-от § 33, А, п. 3, а

такі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2

так-таки § 33, А, п. 3, а

так-то § 30, п. 3, в

так що § 32, п. 2, б

талановитий § 23, п. 8

талійський § 113, п. 2, в

Тамбов § 113, п. 2

тамбовський § 113, п. 2

танець — танцю § 48, п. 2, и

танок — танку § 48, п. 2, и

танцювати § 17, п. 3

Тао Юаньмін § 38, п. 1, прим. 2;

§ 106, п. 2, д

Тассо § 100, п. 2

татарин — татарі § 54, п. 1, прим.;

татар § 55, п. 1, прим.

Татищев § 104, п. 6, в, 4

тата § 54, п. 3; тату § 53, п. 1;

тати § 54, п. 1; § 54, п. 3; татів

(тат) § 55, п. 1

татуньо § 44, II, а

Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в

тбіліський § 113, п. 2, в

твердження, твердженъ § 8, п. 2, г

Твердохлебов § 104, п. 2, г

твій § 75; твоє § 5, п. 1; твої § 4, п. 1

т-во (товариство) § 26, п. 2, 5

творення, творень § 8, п. 2, г

творець, творця § 8, п. 3, д, 1

творчо § 9, п. 2, г, прим.

театр § 88; § 91, п. 1; § 96

теїн § 90, п. 5, б

текст — тексту § 48, п. 2, б

текстиль § 90, п. 5, в, 1

телеграф § 86, п. 2

Тельман § 86, п. 1, б

теля, теляти § 44, IV, а; телята

§ 65, п. 1; телят § 65, п. 2; теля-

там § 65, п. 3

телятко — теляткові, телятку § 49,

п. 1; на теляткові § 52, п. 1, б;

на телятку § 52, п. 1, б, прим.

телячий § 67, п. 1, а

тёмно-зелений § 29, п. 2, е

тёмної ночі § 30, п. 2, в

темнуватий § 23, п. 8

темп § 45, II, п. 1; у темпі § 52,

п. 3, а

тєніс — тєнісу § 48, п. 2, и

Теодор § 88

теорія § 88

тепер § 17, п. 1

теперішній § 67, п. 2, б

тепловоз § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а

Теплого Олексі § 38, п. 22

тепло- й гідроелектростанції § 26,

п. 2, б

теплообмінний § 29, п. 1, а

Тєрек § 109, п. 1

Тєренъ (парадигма) § 103, п. 2

тєрмін — тєрміна, тєрміну § 48,

п. 2, й, прим.

термогідродинаміка § 26, п. 1, е

термометр § 96

Тєрнопіль § 108, прим.; § 112, п. 1,

II; Тєрнопольа § 48, п. 1, г; § 112,

п. 1, II; Тєрнопольем, у Тєрнополі

§ 112, п. 1, II

тероризм § 22, п. 13

терпіти — терпіть § 83, прим. 1

тєрти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б,

9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а;

тру, тругу § 80, п. 3, б, 7; § 80,

п. 3, б, 9, прим.; три § 80, п. 3,

б, 9, прим.

тєртий § 84, п. 2, прим. 1, а

Тєруель § 86, п. 1, б; § 91, п. 1;

§ 112, п. 1, II; Тєруєля, Тєрує-

лем, у Тєруєлі § 112, п. 1, II

тєсати § 10, п. 2

тєсляр § 45, II, п. 3; тєслєрє § 45,

II, п. 3; § 48, п. 1, а; *тесляре* § 53, п. 3; *теслярі* § 54, п. 2
Téteria § 108; § 113, п. 2; *Tétereva* § 48, п. 1, д
téterivський § 113, п. 2
течія Гольфстрім § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тебе* § 78, прим. 2
Тибёт § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на тигрі* § 52, п. 1, 6, прим.
тиждень § 19, п. 1; *тижня* § 19, п. 1; § 48, п. 1, е
тижнёвий § 19, п. 1
Тимирязев § 104, п. 2, в
Тиміш (парадигма) § 103, п. 2; *Тиміш* § 103; п. 2, прим. 1
Тимофеев § 104, п. 6, в, 2
тим разом § 30, п. 2, в
тім-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий уряд § 38, п. 13,
тимчасово § 30, п. 1, е
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасом як § 32, п. 2, 6
тин — *тину* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тираполь § 103, прим.
Тіса § 108
тісяча § 70, п. 11
тісяча дев'ястот вісімдесят восьмий § 28, п. 1, 6, прим. 1
тісяча дев'ястот дев'яносто перший — *тісяча дев'ястот дев'яносто першого* § 71, п. 2
тісяча дев'ястот тридцять дев'ятий — *у тісяча дев'ястот тридцять дев'ятому* § 71, п. 2
тісяча п'ятсот тридцять вісім § 28, п. 1, 6, прим. 1
тісячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — *тифу* § 48, п. 2, ж
Тіхвін § 109, п. 4, 6, 3
тіхий-тихесенький § 25, п. 4, 6
Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, 6, 3
тіхо-тіхо § 25, п. 4, а
Тиціан § 104, п. 6, в, 1
Тичінін — *Тичініне слово* § 38, п. 26, а
тіша § 45, I, п. 3; *тіші* § 47, А, п. 1, 6; § 47, А, п. 2; *тішу* § 47, А, п. 3; *тішею* § 47, А, п. 4; *у тіші* § 47, А, п. 5
тішком-нішком § 25, п. 4, 6
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а

тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«Тіні забутих предків» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь* § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4; *тіней* § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3; *у тінях* § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
тітуса — *тітуса* § 47, А, п. 6, в
тітчин § 23, п. 4
ткацтво § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — *товариш* § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, 6
товариство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських кандидів § 38, п. 14, 6
товаріський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *товариш* § 18, п. 2, в; § 28, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товаришеві* § 49, п. 1; *на товаришеві* § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1; *товариші* § 54, п. 2; § 60; *товаришів* § 55, п. 1; *товаришам* § 56; *товаришами* § 58, п. 1
товаришів — *товаришева, товаришеве* § 23, п. 7
товариш Віталій — *товаришу Віталію* § 53, п. 4, прим. 2
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Мозила § 38, п. 8, прим. 1
тогобінний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від того* § 78, прим. 2; *на тому* § 78, прим. 2
Той, що грєблі рве § 38, п. 2, 6
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (у Токмаку) § 112, п. 1, II
Толєдо § 86, п. 2
толк — *толку* § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, 6
томашув-мазовецький § 114, п. 3, а
Томашув-Мазовецький § 109, п. 7, д; § 114, п. 3, а
тому-то § 32, п. 8
тому що § 32, п. 2, 6
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
тоніший § 17, п. 2
тоніюсінський § 16, п. 2, а, 2
Тобомінг § 99
топільська § 22, п. 8

тополя — тополь § 8, п. 3, д, 3
 тополька § 8, п. 3, д, 3
 торг, торгоу § 8, п. 2, б; на торзі, на
 торгу § 52, п. 3, а, прим.
 торгівель, торгівця § 8, п. 3, а, 1
 торгпрёд § 8, п. 2, д
 торішній § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
 Торрічеллі § 89, п. 3
 торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
 тотожний § 67, п. 1, а
 Т-подібний § 25, п. 4, ж
 трава звіробій § 27, п. 1
 травень, травня § 8, п. 2, а
 траєкторія § 91, п. 2, прим.
 трактор — трактора § 48, п. 1, е;
 тракторі § 57, п. 2; тракторам
 § 56; тракторами § 58, п. 1
 тратити — трать § 16, п. 2, г; § 81,
 п. 2, в; тратьмо § 81, п. 2, в;
 тратьте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
 Трафальгар-сквер § 38, п. 8
 Трєнтов-парк § 38, п. 8
 трєтіна § 72, п. 1
 трєтірувати § 24, п. 3
 трєтій § 71, п. 1; трєтя, трєте
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
 Трєтьяков § 104, п. 12, а, 1
 Трєтьяковська галерєя (Державна
 Трєтьяковська галерєя) § 38, п. 15,
 в, прим.
 три (парадигма) § 70, п. 2; три § 70,
 п. 8; трьох § 7, п. 2; § 16, п. 1,
 б; § 70, п. 8; трьом § 70, п. 8
 «Трибуна люду» § 38, п. 18
 тривати § 2, п. 3, а
 тривого § 2, п. 3, а
 тридцятий § 71, п. 1
 35-мільйонний § 28, п. 2, а
 тридцять § 70, п. 3
 три з половиною тисячний загін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
 трикутник § 25, п. 4, а; трикутни-
 ка, § 48, п. 1, б, 8
 тримати § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
 тринадцять § 70, п. 3
 триніжок § 25, п. 3, а
 Трипілля § 108; § 114, п. 2, б
 трипільська культура § 38, п. 22,
 прим. 1
 трипроцєнтний § 25, п. 4, б
 три п'яті, трьомá п'ятими § 72,
 п. 1
 триста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
 трьохсòт, трьомстáм § 28, п. 1, а
 три четвєрті § 72, п. 1
 три-чотіри § 25, п. 4, в
 3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
 Триєст § 91, п. 2
 тріск § 19, п. 2
 тріснути § 19, п. 2
 триумвірат — триумвірату § 48, п. 2, б
 триумф § 90, п. 5, а, 2
 тріщати § 2, п. 3, б
 трє, трьох, трьом § 70, п. 8
 троїстий § 23, п. 6
 Троїстий союз § 38, п. 11
 Троїцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
 трóхи вище зазначений § 29, п. 1, г
 Троянда § 38, п. 2, б
 Трубецької (Трубецька) § 104, п. 9
 Трубіж § 108
 Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
 трубопрóвід § 8, п. 3, д, 6; трубо-
 прóводу § 48, п. 2, і
 трудоводєн § 26, п. 1, в
 трьохмільйонний (і тримільйон-
 ний) § 71, п. 1
 трьохсòтний § 71, п. 1
 трьохтисячний (і тритисячний)
 § 71, п. 1
 3-тисячний § 28, п. 2, а
 трястись — трясса § 20, п. 1, г
 тт.—товариші, томи § 40
 Туапсе § 109, п. 1; § 112, п. 7
 туберкульоз § 86, п. 1, б
 тугий § 67, п. 1, а
 Тулуза § 86, п. 1, а
 Тульчін § 113, п. 1
 тульчинський § 113, п. 1
 туман — тумáну § 48, п. 2, е
 тумáнний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1,
 прим.
 тумáнність § 20, п. 1, в
 тумáнність Андромєди § 38, п. 6,
 прим. 1
 тумáнно § 20, п. 1, в
 тунгус § 113, п. 2, в
 тунгуский § 113, п. 2, в
 Тунгуский метеорит § 38, п. 6,
 прим. 1
 Тупий Ніж § 106, п. 1, а
 Тупік § 109, п. 4, б, 6
 Тургєнев § 104, п. 1
 турєцький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
 Турєчина § 18, п. 1, а
 «Туріст» § 38, п. 25
 Турінськ § 113, п. 1
 турінський § 113, п. 1
 турнє § 100, п. 2
 турок § 113, п. 2, б
 Турсунзаде § 106, п. 2, е
 ТУ-154 § 25, п. 4, е

тутешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, 6
Тушино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
тушинський § 113, п. 1
тхір § 18, п. 4, прим. 2
тьмянний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьолкін § 104, п. 3, б
тьохкати § 16, п. 1, б
тіобик § 93, п. 2
ТЮГ—ТЮГу, ТЮГом § 39, п. 2, прим.
тюль § 93, п. 2
Тюмёнев § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюмёнь § 109, п. 9, а, 3, прим.
тюрк — тюрки § 113, п. 2, б
тіоркський § 113, п. 2, б
Тютчев § 53, п. 4
тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80, п. 9, прим. 2
тягті § 80, п. 9, прим. 2
тямійчий § 67, п. 1, а
Тянь-Шань § 109, п. 9, а, 3

у

Уайльд § 97
УАПЦ § 41, п. 5
убівця § 44, 1; § 45, 1, п. 2
Убийство § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
убік § 30, п. 1, б
убогий § 18, п. 2, б
убо́зтво § 18, п. 2, б
уболіва́льник § 22, п. 3
убрі́д § 30, п. 1, б
ува́га § 11, п. 3, а
ува́жність § 11, п. 3, а
увертю́ра § 11, п. 3, б
увече́рі § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уві́сні § 30, п. 2, а
уві́ч § 30, п. 1, б
угі́ддя — угі́дь § 20, п. 4, а
Углич § 109, п. 4, б, 6
Угловé § 109, п. 7, а
угло́с § 30, п. 1, б
угорі́ § 30, п. 1, б
угорка § 38, п. 5
Угорка § 38, п. 5
Угорська Респу́бліка § 38, п. 12
угору́ § 30, п. 1, б
Угори́чина § 11, п. 3, б
уда́рник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1;
уда́рнику § 53, п. 1
уда́рницький § 11, п. 3, а
уда́ча § 11, п. 3, а
удво́х § 30, п. 1, г
уде́нь § 30, п. 1, б
уді́й § 8, п. 3, д, 5
Удовиче́нко § 11, п. 3, б
удоско́на́лення § 22, п. 5

Уе́льс § 97
Ужгород, Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді § 112, п. 1, II
ужі́тий § 84, п. 2, б
узбе́к § 113, п. 2, б
узбере́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбе́цький § 113, п. 2, б
узві́шия § 57, п. 2; *узві́шиям* § 56; *узві́шиями* § 58, п. 1; на *узві́шиях* § 59
узі́мку § 30, п. 1, б
узна́ки § 30, п. 1, б
узя́тись, узя́всь, узяла́сь, узяло́сь, узя́лись § 80, п. 9, прим. 3
ука́з § 11, п. 3, а
укла́д § 11, п. 3, а
Укоопспі́лка § 38, п. 1, а
Украї́на § 11, п. 3, б, прим.
«Украї́на» § 38, п. 18; § 38, п. 20
украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
украї́нка — украї́нок § 47, Б, п. 4, а
Украї́нська глі́ва § 38, п. 5
Украї́нська республіка́нська па́ртія § 38, п. 14, б
Украї́нське товари́ство охоро́ни пам'я́ток істо́рії та культу́ри § 38, п. 14
«Украї́нські» § 38, п. 25
укра́й § 30, п. 1, б
Укрінфо́рм § 39, п. 1, а
Укрпрофра́да § 39, п. 1, а
укі́пі § 30, п. 1, б
ула́д § 30, п. 1, б
Ула́н-Уде́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
уле́сливий § 19, п. 1
улі́тку § 30, п. 1, б
ульти́матум § 11, п. 3, б
Улья́нов § 104, п. 12, а, 1
Уманська міськра́да § 38, п. 12
Умани́чина § 17, п. 2
умі́сний § 19, п. 3
у мі́ру то́го як § 32, п. 2, б
умо́ва § 11, п. 3, а
умовний § 11, п. 3, а
уна́слідок § 31, п. 1, а
уни́з § 30, п. 1, б
уни́зу § 30, п. 1, б
універма́г — універма́гу § 48, п. 2, в
університе́т — університе́ту § 48, п. 2, г
уночі́ § 30, п. 1, б
у́нтер-офіце́р § 26, п. 2, 1, б
у́нтер-офіце́рський § 29, п. 2, а
У Ну́ Мунг § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
Убл-стрит § 38, п. 8
упе́нь § 30, п. 1, б
упере́д § 30, п. 1, б

упёрти, *упру́, упрѹть, упрі́* § 80,
п. 3, б, 9, прим.

упла́в § 30, п. 1, б

упла́ч § 30, п. 1, б

у по́міч § 30, п. 2, а

упо́перек § 30, п. 1, б

упо́ру § 30, п. 1, б

упра́ва § 11, п. 3, а

урага́н — урага́ну § 48, п. 2, е

у (в) ра́зі § 31, п. 3

Ура́л § 11, п. 3, б; Ура́лу § 48, п. 2, й

Ура́ло-Кушѹмський степ § 38, п. 8

ура́нці § 30, п. 1, б

уре́шти § 30, п. 1, б

ури́вок — ури́вку § 48, п. 2, д

ури́вень § 30, п. 1, б

ури́вні § 30, п. 1, б

урожа́й — урожа́єм § 51, п. 1

уро́зки́д § 30, п. 1, б

уро́злі́т § 30, п. 1, б

уро́зси́п § 30, п. 1, б

уро́зті́ч § 30, п. 1, б

уро́чі́стий § 23, п. 6

УРП § 39, п. 2

ура́д § 30, п. 1, б

Усва́йцев § 104, п. 2, в

усере́дині § 30, п. 1, б

услі́д § 30, п. 1, б

у́сма́к § 30, п. 1, б

у́смі́х — у́смі́ху § 48, п. 2, ї

Усо́лье § 109, п. 9, а, 1

Успі́ння § 38, п. 22

у́спі́х § 45, II, 1; у́спі́ху § 48, п. 2, ї

Уссѹ́рі § 112, п. 7

уста́лення § 11, п. 3, а

устано́ва § 11, п. 3, а

устано́влюва́ти § 10, п. 1

у сто́крат § 30, п. 2, а

у́стрій, у́строю § 8, п. 1, а, 1

у́стѹп § 11, п. 3, а

Усть-Ка́меногорськ § 114, п. 3, г

усть-ка́меногорський § 114, п. 3, г

у́су́нений § 84, п. 2, прим. 1, б

у́су́нути § 84, п. 2, прим. 1, б

у́су́ну́тий § 84, п. 2, прим. 1, б

УТН § 39, п. 2

уто́пія § 11, п. 3, б

утри́чі § 30, п. 1, а

утро́х § 30, п. 1, г

у́чень § 9, п. 1; у́чні 8—10 класів § 25,

п. 4, в, прим.

учі́тель (парадигма) § 46, II; учі́-

тель § 45, II, п. 2; учі́теля § 48,

п. 1, а; учите́лі § 60

учі́тель-фі́зик § 27, п. 3

У Чи́к Су § 38, п. 1, прим. 3

учоти́рьо́х § 30, п. 1, г

уші́р § 30, п. 1, б

у́ява § 11, п. 3, а

Ф

фа́бко́м § 38, п. 14, а

фа́брика (парадигма) § 46, I; фа́бри-

ка § 45, I, п. 1; § 88; § 90, п. 5, в,

1; фа́брики § 47, А, п. 1, а; § 47,

Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; фа́бриці

§ 47, А, п. 2; фа́брику § 47, А, п. 3;

фа́брикою § 47, А, п. 4; на фа́бри-

ці § 47, А, п. 5; фа́брик § 47, Б,

п. 2, а; фа́брикам § 47, Б, п. 3, а;

фа́бриками § 47, Б, п. 5, а

фа́брика дитя́чих іграшо́к «Перемо́-

га» § 38, п. 15, а

фа́бри́чний § 23, п. 1

фав́н § 38, п. 2, а, прим. 1

фае́то́н § 91, п. 1

фа́кт § 88

фа́ктор — фа́ктору, фа́ктора § 48,

п. 2, й, прим.

фа́льш — фа́льші § 61, п. 1

Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3

Фа́бн § 88

фа́рао́н § 88

Фа́рао́н § 38, п. 4

фа́рту́х § 88

Фа́стів, Фа́стова § 8, п. 1, а, 4

фа́уна § 94

Фа́уст § 94

фа́х § 88

фахі́вець, фахі́виця § 8, п. 3, а, 1

фа́йнс § 88, § 90, п. 4

фе́дєративний § 88

Фе́дєра́ція незале́жних проф-

спіло́к. Украї́ни § 38, п. 14, в

Фе́дін § 104, п. 1

Фе́дір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103,

п. 2, прим. 1

Фе́дєри́вна § 22, п. 10, прим.

Фе́доров § 104, п. 3, б

Фе́дорович § 22, п. 10, прим.

Фе́дченко § 17, п. 6

Федчи́шин § 17, п. 6

феє́рве́рк § 90, п. 4; § 91, п. 2

Фейе́рба́х § 90, п. 4; § 91, п. 2

фейле́то́н § 88; фейле́то́ну § 48, п. 2, з

фе́рме́нт — фе́рме́нту § 48, п. 2, з

Фе́га́й Чотину́чит § 106, п. 1, е

Фетя́йб § 93, п. 1, а

фе́я § 38, п. 2, а, прим. 1

Ф'е́золе § 92, п. 1, а

фіа́лка § 90, п. 5, а, 2

фі́гу́ра § 88

фі́зик § 22, п. 1, прим.

фі́зика § 88, § 100, п. 1, I; фі́зики,

фі́зиці § 100, п. 1, I

фізик-учитель § 27, п. 3
 фізичний § 90, п. 5, в, 1
 фізіологія § 88
 філе § 91, п. 1
 Філіппіни § 88; § 112, п. 2; § 113, п. 1; Філіппін, Філіппінам § 112, п. 2
 філіппінський § 113, п. 1
 Філіппов § 104, п. 6, в, 2
 філософія § 88
 фільм § 93, п. 1, б
 фін, фіни § 89, п. 1
 фінанси § 90, п. 5, а, 5
 Фінікія § 88
 Фінляндія § 86, п. 1, б
 Фінська затока § 114, п. 1, б
 фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіораванте § 90, п. 5, а, 2
 Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
 фірма «Філко корпорейшн» § 38, п. 17
 ФіUME § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
 ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
 Фламмаріон § 89, п. 3
 флегматик § 88
 Флобер § 86, п. 1, а
 Флоренція § 88
 Флоріда § 90, п. 5, в, 2
 флот § 86, п. 1, а
 Флуріс § 86, п. 1, а
 фойє § 90, п. 4
 Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
 фолл-ріверський § 114, п. 3, г
 фон Бісмарк § 107, п. 3
 Фокаїзін § 106, п. 1, г, прим. 2
 фон дер Гольц § 106, п. 1, г
 фонетика § 88
 Фоктєн-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2
 форма § 88; форм § 8, п. 2, а, прим. 2
 формула § 86, п. 1, а
 форпост § 19, п. 1, прим.
 форпостний § 19, п. 1, прим.
 фортисимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
 фосфор § 88
 фотографія § 14
 франківський — франківські, сонети § 38, 26, в, прим. а
 Франківський — Франківська кімната § 38, 26, в
 Франко — Франка § 48, п. 1, а
 Франкфурт-на-Майні § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; Франкфурта-на-Майні, у Франкфурті-на-Майні § 112, п. 6
 франкфуртський-на-Майні § 114, п. 3, д
 Франція § 38, п. 12; § 88

францүз § 113, п. 2, а
 францүзський § 113, п. 2, а
 фрезерувальник § 22, п. 3
 френч § 38, п. 1, прим. 5
 Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
 Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
 фіґа § 88
 Фукуї § 112, п. 7
 фунт стєрлінгів — фунта стєрлінгів § 48, п. 1, е
 Фур'є § 92, п. 1, а
 футбол § 86, п. 1, а; футболу § 48, п. 2, и
 футляр § 45, II, п. 1; § 88, футляри § 54, п. 1
 Фүчик § 104, п. 5, б
 фюзеляж § 92, п. 2, б

X

хазяїн § 1, п. 2; хазяї, хазяїни § 54, п. 1, прим.
 халва § 86, п. 1, а
 халати § 10, п. 1
 характері § 90, п. 5, а, 4
 Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
 Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; Харкова § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; Харкову § 49, п. 2, б; Харковом § 51, п. 3, б
 Харківський клуб метробудівців § 38, п. 15, в
 харків-товарний § 114, п. 3, а
 Харків-Товарний § 114, п. 3, а
 хатний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 хвастливий § 19, п. 1
 хвастінути § 19, п. 1
 хворостняк § 19, п. 1
 Хемінґуей § 87
 хіжю § 9, п. 2, г, прим.
 хімєра § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 хист — хисту § 48, п. 2, ж
 хитроці § 66, п. 1, б; хитроців § 66, п. 2, б
 хіба що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
 хід — ходу § 48, п. 2, ж
 хімік § 22, п. 1, прим.
 хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г, прим. 1
 хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
 хірүрг § 90, п. 5, а, 5
 хліб — хліба § 48, п. 2, а; хлібі, хліба § 54, п. 3
 Хліб § 38, п. 2, б
 хлібороб § 8, п. 3, д, б
 хліборобство § 8, п. 3, д, б

хліб-сіль § 25, п. 4, б
хлів — хліва § 48, п. 2, в
хлопець § 2, п. 2, в; хлопця § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; хлопче § 53, п. 3
хлопець-богати́р § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчійсько § 22, п. 9
хлоп'я — хлоп'ят § 65, п. 4
хлоп'ятко — на хлоп'яткові § 52, п. 1, б
Хмелеве § 113, п. 2
хмелівський § 113, п. 2
Хмельніччина § 38, п. 22
хобі § 87
ходів-ходів § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; ходить § 83, прим. 1; ходжу § 80, п. 6, в, прим. 1; ходять, ходять § 16, п. 2, г; будете ходити § 80, п. 8, а, 1; ходив був, ходила була, ходили були § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87, хокёу § 48, п. 2, н
хол § 87
холод — холоду § 48, п. 2, е
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — хору § 48, п. 2, б
хорт, хорта § 8, п. 2, б
Хотінський замо́к § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; хочу § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; хочеш § 80, п. 4; хочуть § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, д
Хо Ши́ Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
хребет § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Христос § 104, п. 5
хрущ — хрущів § 57, п. 1
Хрущов § 104, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; біля ко́го § 78, прим. 2
хто-будь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б
хто-не́будь § 28, п. 2, б; § 79; кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, ко́гось, ко́мусь, кимсь (і кі́мось) § 79; біля

ко́гось § 78, прим. 2
худобник-пейзажист § 27, п. 3
худобний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
хутір — хутора § 48, п. 2, д
хутро́ — ху́тер § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цвётко, Цвётка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́бо § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; цього́ § 7, п. 2; у цього́ § 78, прим. 2; при цьо́му § 78, прим. 2
целуло́йд § 4, п. 4
Цє́нкий § 104, п. 1
це́нтр § 96; у це́нтрі § 52, п. 3, а
Цє́нтра́льна науко́ва бібліоте́ка АН Украї́ни ім. В. І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Цє́нтра́льна ра́да § 38, п. 13
Цє́цільн § 104, п. 6, в, 1
Циві́льний пові́тряний фло́т Ук-раїни § 38, п. 14
Цига́нко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
Цинда́о § 90, п. 5, в, 3
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ци́фра § 90, п. 5, в, 1
Цице́рон § 104, п. 6, в, 1
ціпи́льно § 17, п. 4
Ці́линогра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, д
цокоті́ти § 80, п. 3, а
цво́горі́чний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, д, прим.
Цю́рих § 90, п. 5, в, 4; § 93, п. 2
Цю́рлі́нськ § 113, п. 1
цю́рлі́нський § 113, п. 1
Ця́вловський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чага́рник — чага́рнику́ § 48, п. 2, б
Чад — Ча́ду § 48, п. 2, й
чає́ня § 22, п. 6
«Ча́йка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — Ча́пліном § 51, п. 3, а
ча́р-зі́лля § 26, п. 2, 4

час від часу § 30, п. 2, б
 Часослів § 38, п. 18, прим. 2
 частівка § 22, п. 11
 часто-густо § 25, п. 4, б
 Чатир-Діз § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 чверть (1/4) § 72, п. 1
 Чебоксари § 109, п. 5; § 112, п. 2;
 Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах § 112, п. 2
 чекання § 10, п. 2
 чекати § 10, п. 2
 Челябінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
 Ченстохова § 109, п. 7, е
 червінець — червінця § 48, п. 1, е
 Червона Шапочка § 38, п. 2, б
 Червоний Став — Червоного Ставу § 48, п. 1, г, прим.
 червоногарячий § 29, п. 2, е
 червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
 черв'як § 6, п. 1, прим.
 чередá, черід § 8, п. 3, б, 1
 через § 8, п. 2, в
 черезплічник § 21, п. 2
 через силу § 30, п. 2, а
 через те що § 32, п. 2, б
 Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
 череповецький § 113, п. 2, б
 черідка § 8, п. 3, б, 1
 Черкаси § 113, п. 2, в
 Черкаське старóство § 38, п. 12
 черкаський § 113, п. 2, в
 черкés § 113, п. 2, в
 черкеський § 113, п. 2, в
 чернётка § 9, п. 1
 Чернишов § 104, п. 7
 Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чесати, чешу́, чешеш § 80, п. 4
 чесний § 19, п. 1
 честь § 19, п. 1
 честь чéстю § 25, п. 4, б, прим.
 чéський § 113, п. 2, в
 Чéський Крúмльов § 109, п. 7, г
 чéтверо, чотирьóх, чотирьóм § 70, п. 10
 четвёртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чех § 113, п. 2, в
 Чехо-Словацька Федеративна Респуб-

ліка § 38, п. 12
 чехо-словацький § 114, п. 3, а
 Чехо-Слова́ччина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
 Чигирін § 113, п. 1
 чигирінський § 113, п. 1
 чий, чия́, чие́ (парадигма) § 77; чий-його § 7, п. 1, а
 чий-бúдь § 28, п. 2, б
 чий-небúдь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийбóгось, чийбóмусь, чий́мсь (і чий́мось) § 79
 Чика́го § 90, п. 5, в, 3
 Чиковáні § 104, п. 6, в, 1
 Чилі́ § 90, п. 5, в, 3
 чималéнький § 33, А, п. 1, а
 чимáло § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдúж § 30, п. 1, е
 чимрáз § 30, п. 1, е
 Чингисхán § 104, п. 6, в, 1
 чин чинóм § 25, п. 4, б, прим.
 Чирч́к § 109, п. 4, б, 1
 чисéльний — чисéльника § 48, п. 1, ж
 числénний § 20, п. 2, а
 числénність § 20, п. 2, в
 ч́слénно § 20, п. 2, в
 числі́вник — числі́вника § 48, п. 1, ж
 ч́стий § 67, п. 1, а
 ч́стити — ч́сть, ч́стьмо, ч́стьте § 81, п. 2, в
 Ч́сті Пруді́ § 109, п. 7, в
 Чистовóдне § 114, п. 2, а
 чистовóднівський § 114, п. 2, а
 Чита́ § 113, п. 1
 чит́нський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичерóне § 90, п. 5, в, 1
 Ч́чиков § 104, п. 6, в, 1
 чи що § 30, п. 1, ж
 чипáти § 10, п. 2
 чипля́ти § 10, п. 2
 член-кореспондéнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чобі́т — чобі́т § 55, п. 1, прим.; чобі́тми́ (й чобі́тями, чобі́тами) § 58, п. 2; на чобі́тах (чобі́тях) § 59
 чоло́вік § 9, п. 1; сім чоло́вік, сім чоло́віків, чоло́вік із дві́сті § 55, п. 1, прим.
 чому́сь § 9, п. 1
 Чóрне мо́ре § 114, п. 1, б
 чóрний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чóрного § 9, п. 2, г
 чорні́ло § 9, п. 2, г
 чорні́ти § 9, п. 2, г

чорніця — чорніці § 9, п. 2, г
 чорніти, чорніє § 9, п. 2, г
 чорногуз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чорнозем § 26, п. 1, б
 чорноземний § 29, п. 1, а
 чорнороб § 8, п. 3, д, 6
 чотіри (парадигма) § 70, п. 2; чо-
 тіри § 9, п. 1
 4¹/2-тисячний § 28, п. 2, а
 чотирикўтник § 25, п. 3, а
 чотиримісячний § 25, п. 4, б
 чотіриста § 70, п. 5
 чотіриста сімдесят вісім тисяч шіст-
 сьот п'ятдесят дев'ять — з чоти-
 рьохсїот сімдесятї восьмї тисяч
 шестисїот п'ятдесятї дев'ятї § 70,
 п. 6
 чотіри третї § 72, п. 1
 чотирна́дцять § 70, п. 3
 чотирьохактний § 25, п. 3, б
 чотирьохмільйонний (і чотириміль-
 йонний) § 71, п. 1
 чотирьохсїотий § 71, п. 1
 чотирьохтїсячний (і чотиритїсяч-
 ний) § 71, п. 1
 ЧСФР § 39, п. 2
 чуваський § 113, п. 2, в
 чуваш § 113, п. 2, в
 чумак — чумаче § 53, п. 3
 Чумакський Шлях § 38, п. 6
 Чупрінків § 47, Б, п. 2, в
 Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чу-
 совбі, Чусовїй § 112, п. 3
 чўти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; чўти, чўю, чўють
 § 80, п. 3, б, 1

Ш

ша́бля — ша́бель § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 шайба — шайб § 47, Б, п. 2, в
 прим. 1
 шалі́вка § 22, п. 11
 Шантїї § 98, § 100, п. 2
 шарудіння § 22, п. 5
 шарудїти § 22, п. 5
 шасї § 89, п. 1
 шах § 38, п. 3, прим. 2
 шахта́р, шахта́ря § 45, II, п. 2;
 шахта́реві § 49, п. 1; шахта́ря́м
 § 56; шахта́ря́ми § 58, п. 1; на
 шахта́ря́х § 59
 Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1
 ша́хтинський § 113, п. 1
 Ша́ши § 38, п. 4

Швейца́рія § 95, п. 1
 швець § 16, п. 1, а; шéвче § 53, п. 3
 Швець § 101; § 102, п. 1; Швеця́,
 Швеце́ві (Швецо́) § 102, п. 1
 швидкохі́д § 8, п. 3, д, 6
 швидкохі́дний § 8, п. 3, д, 6
 швеці́в § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
 шевце́ва, шевце́вого § 8, п. 1, а, 3
 шевченкі́ана § 38, п. 1, прим. 5
 Шевче́нків — Шевче́нкова, Шевче́н-
 кове § 23, п. 7; Шевче́нкові́ поёзі́ї
 § 38, п. 26, а
 Шевче́нківська́ премо́ія § 38, п. 26, в
 Шевче́нківський райо́нний відді́л на-
 родно́ї осві́ти мі́ста Кї́ева § 38,
 п. 14, а
 шевче́нківський сти́ль § 38, п. 26, в,
 прим., а
 Шевче́нко § 23, п. 7
 Шексна́ § 109, п. 1
 ше́лест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 Ше́ллі § 100, п. 2
 Шепети́вка § 108; § 112, п. 1, I;
 Шепети́вки, у Шепети́вці § 112,
 п. 1, I
 шепі́т § 2, п. 1
 шепоти́ти § 2, п. 1
 ші́стеро, ші́стьо́х, ші́стьо́м § 70,
 п. 10
 шестиде́нка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д
 Шї́мчак § 104, п. 5, б
 шинко́к — шинку́ § 48, п. 2, в
 шї́рма § 90, п. 5, в, 1
 широкі́й § 2, п. 1
 Широ́кий Яр § 114, п. 1, а; Широ́кого
 Яру § 48, п. 1, г, прим.
 шї́роко § 2, п. 1
 широчи́на, широчи́нь § 61, п. 1, прим.
 шї́ти, шї́ю, шї́ють § 80, п. 3, б,
 1; шї́й, шї́ймо, шї́йте § 81,
 п. 2, а
 шифр § 90, п. 5, в, 1
 шихті́вка § 22, п. 11
 Шї́йшкін § 104, п. 6, в, 1
 Шї́ллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II;
 Шї́ллера, Шї́ллером § 100, п. 1, II
 Шї́юфо́к § 90, п. 5, в, 3
 шї́стдесї́т § 70, п. 4
 шї́стдесї́тий § 28, п. 1, б; § 71,
 п. 1
 шї́стдесї́тип'ятимільйо́нний § 28,
 п. 1, б
 16-поверхо́вий § 26, п. 1, д, прим.
 шї́стна́дцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
 шї́стсї́от § 70, п. 5
 шї́сть (парадигма) § 70, п. 2; шї́сть
 § 70, п. 3; шестї́ § 9, п. 1

шків — *шківа* § 48, п. 1, ж
 шкóда — *шкод* § 8, п. 3, д, 3
 шкóла — *шкіл* § 47, Б, п. 2, а
школяр (парадигма) § 46, II; *шко-*
ляр § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; *шко-*
лярá § 45, II, п. 3; *школяре* § 53,
 п. 3; *школярі* § 54, п. 2; *школярів*
 § 55, п. 1
шлакоблòк § 26, п. 1, в
слях § 38, п. 9; *на шляху* § 52, п. 2, б
Шмельòва § 104, п. 1
шовк, шòвку § 8, п. 2, б
шòста сèсія Київськòї обласнòї рáди
 § 38, п. 16
шòстий § 9, п. 1; § 71, п. 1
Шòу § 94; § 100, п. 2
шофèр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
Шпáнка рáння § 38, п. 5
шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
штаб — *штáбу* § 48, п. 2, г; *у штá-*
бі § 52, п. 3, а
штабс-капітáн § 26, п. 2, 1, б
штані § 66, п. 1, а; *штанáм* (і
штаня́м) § 66, п. 3, а; *штаня́ми*
 (й *штанáми*, рідше — *штаня́ми*)
 § 66, п. 5, в; *на штáнах* (рідше —
на штáнях) § 66, п. 6
Штра́ус § 94
штрейкбрèхер § 95, п. 1
шум — *шóму* § 48, п. 2, ж

Ш

шавèль — *шавля́* § 48, п. 2, б
щасли́вий § 19, п. 1
щáстя § 17, п. 3; § 19, п. 1; *щáстям*
 § 51, п. 2
щемі́ти § 9, п. 1
щеті́на § 9, п. 1
Щиглòв § 104, п. 6, в, 1
Щигр́і § 109, п. 4, б, 1
Щипачòв § 104, п. 3, в
що (парадигма) § 77; *від чòго, в чòму*
 § 78, прим. 2
щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
 А, п. 1, б
що-бúдь § 28, п. 2, б; § 79; *чòго-бúдь,*
чòму-бúдь, чим-бúдь, на чòму-бúдь
 § 79
щовèчора § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
щòгодíни § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
Щòголів § 53, п. 4
щодáлі § 30, п. 1, ж
щодèнник § 33, А, п. 1, а
щодèнно § 30, п. 1, ж
щодня́ § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щòдо § 31, п. 1, а
щодобí § 33, А, п. 1, а
щодóху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
щокá § 9, п. 1; *щòці, на щòці* § 9,
 п. 2, 2
Щòкіно § 109, п. 2, в
щомі́сяця § 30, п. 1, ж
щомòга § 30, п. 1, ж
щонайбíльше § 30, п. 1, ж
щонайдòвше § 30, п. 1, ж
щонайдúжче § 30, п. 1, ж
щонайкрáще § 30, п. 1, ж
щонайкрáщий § 33, А, п. 1, а
щонаймèнше § 30, п. 1, ж
щонайсильнíший § 69, п. 2, б
щонайшíрше § 30, п. 1, ж
що-нèбудь § 28, п. 2, б; § 79; *чòго-нè-*
бúдь, чòму-нèбúдь, чим-нèбúдь § 79
щонóчі § 30, п. 1, ж
щопрáвда § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
щорáз § 30, п. 1, ж
щорáзу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щорòку § 30, п. 1, ж
щосíли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щось § 33, А, п. 1, г; § 79; *чòгòсь, чò-*
мúсь, чимсь (і *чимось*) § 79; *вíd*
чòгòсь, в чòмусь § 78, прим. 2
що то § 33, А, п. 2, б
що то за § 33, А, п. 2, б
щохзилíни § 30, п. 1, ж
Шúка § 38, п. 2, б

Ю

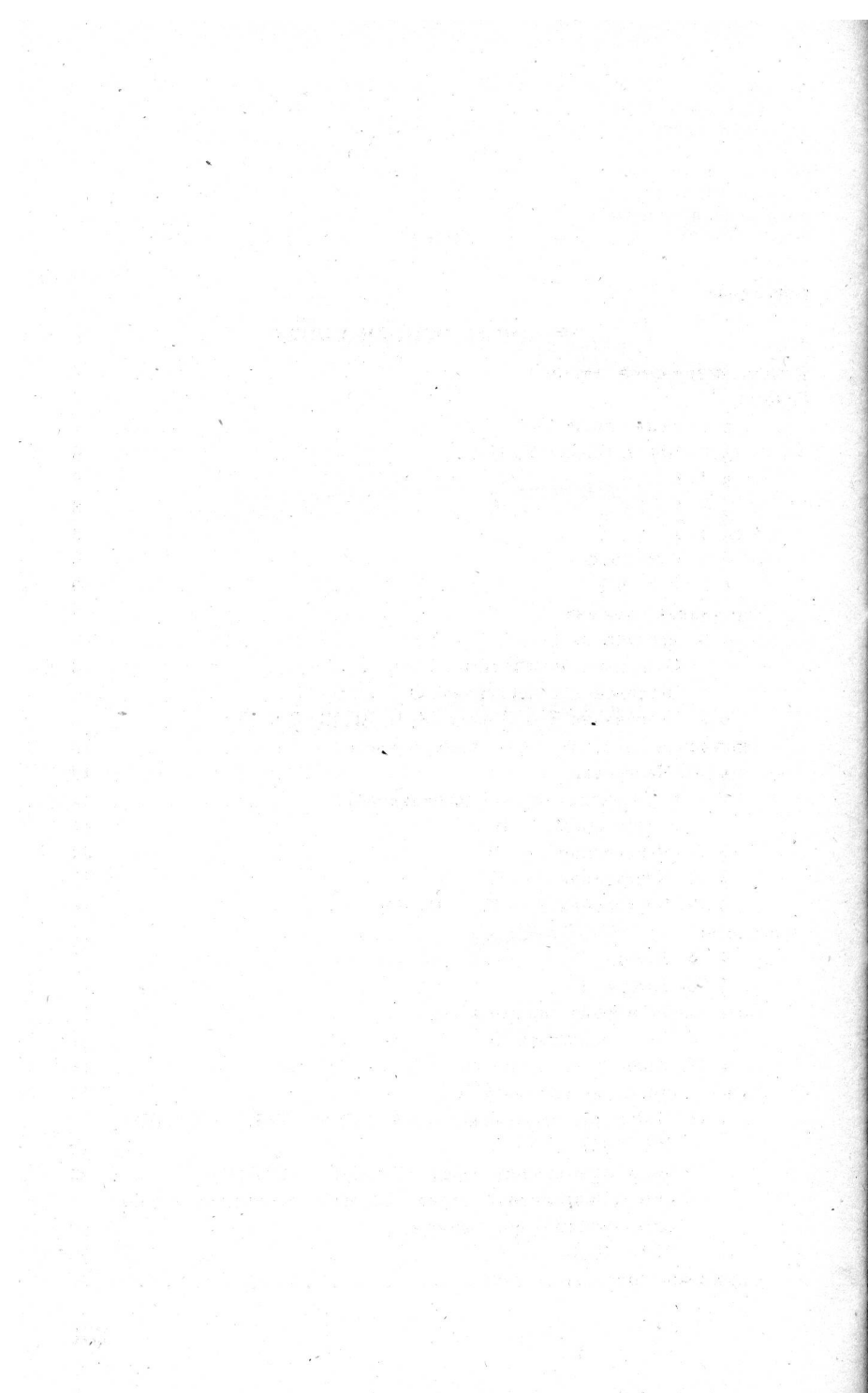
ювіля́р § 45, II, п. 1
Югосла́вія § 114, п. 3, а
ю́дині срібнякі § 38, п. 26, в, прим. б
юннáт § 20, п. 1, б
Юпі́тер § 38, п. 6
Юр'ев § 104, п. 11
Юрі́вна § 22, п. 10
Юрі́й Клен (*О́свальд Бúргардт*)
 § 38, п. 1
Юрі́ювич § 22, п. 10
Ю́хименко § 2, п. 2, б
ю́шка — *ю́щиці* § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; *до мене* § 78,
 прим. 2
Яблòнський § 104, п. 9
яви́ще § 45, II, п. 3; *яви́ща* § 54, п. 3;
яви́щами § 58, п. 1
яві́р § 45, II, п. 1
Ягич § 104, п. 5
ягня́ — *ягня́та, ягня́т* § 65, п. 4;

ягнятами § 65, п. 5; на ягнятах
§ 65, п. 6
ягнятко — ягняткові, ягнятку § 49,
п. 1
я́чко § 22, п. 7
я́чня § 18, п. 4
яйце́ § 18, п. 4; я́ць § 55, п. 2
яйцеподібний § 25, п. 2, б
якби́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
який § 77
який-бу́дь § 28, п. 2, б
який-не́будь § 28, п. 2, б
якийсь, яка́сь, якесь § 33, А, п. 1, г
Я́ків § 22, п. 10
Я́ківна § 22, п. 10
які́сний § 19, п. 1
які́сть § 5, п. 1; § 19, п. 1; які́стю
§ 61, п. 3, б
якнайбі́льше § 30, п. 1, ж
якнайбі́льший § 69, п. 2, б
якнайдо́вше § 30, п. 1, ж
якнайдо́жче § 30, п. 1, ж
якнайкра́ще § 30, п. 1, а
якнайшви́дше § 33, А, п. 1, а
якнайшви́дший § 69, п. 2, б
як-не́будь § 30, п. 3, в
як-не-як § 30, п. 3, д
Я́кович § 22, п. 10
яко́мога § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
яко́сь § 30, п. 1, ж
яко́сь § 30, п. 1, ж
яко́сь-то § 33, А, п. 3, а
як-о́т § 33, А, п. 3, а
якраз́ § 30, п. 1, ж

як слі́д § 30, п. 2, а
як трéба § 30, п. 2, а
якщо́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага;
§ 33, А, п. 1, а
Я́мпіль § 108
Я́нка Ку́рала § 104, п. 7
я́р § 38, п. 9; я́ру § 48, п. 2, д
яро́к — я́рка § 48, п. 2, д
Я́ро́бо́л § 106, п. 2, г
Яросла́в Андрі́йович — Я́росла́ве
Андрі́йовичу § 53, п. 4, прим. 4
Я́росла́вів Ва́л § 38, п. 9
Я́росла́в Му́дрий § 38, п. 1; § 38,
п. 26, б
Я́р-під-За́йчиком § 114, п. 3, д
я́рський-під-за́йчиком § 114, п. 3, д
я́сен § 67, п. 1, в
я́сень — я́сеня § 48, п. 1, б; я́сеню
§ 53, п. 2
я́сла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; я́сел
§ 66, п. 2, в; я́слам § 66, п. 3, а;
у́ я́слах § 66, п. 6
я́сна § 66, п. 1, в; я́сен § 66, п. 2, в
Я́сна По́ляна § 38, п. 8, прим. 1;
§ 114, п. 2, е
Я́сногоро́дка § 114, п. 2, а
я́снопо́лянський § 114, п. 2, е
Я́сси § 113, п. 2, в
я́сський § 113, п. 2, в
Я́ффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
я́ффський § 89, п. 3, прим.
я́чмінний § 18, п. 4
я́чмінь § 18, п. 4; § 50, п. 2; я́чме́ню
§ 48, п. 2, б
я́чний § 18, п. 4

ЗМІСТ

Передмова	3
---------------------	---

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

Літерні позначення звуків	7
Голосні	7
§ 1. Ненаголошений О	7
§ 2. Ненаголошені Е, И	8
§ 3. І	8
§ 4. І	8
§ 5. Я, Ю, Є	8
§ 6. Апостроф	8
§ 7. ЙО, ЇО	9
Чергування голосних	9
§ 8. Чергування О — І, Е — І	9
О, Е, що не переходять в І	10
Відхилення в чергуванні О — І, Е — І	11
§ 9. Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	13
Чергування голосних у дієслівних коренях	13
§ 10. Чергування О — А	13
Е (невипадний) — І (невипадний)	14
Е (випадний) — И	14
§ 11. Чергування У — В	14
§ 12. Чергування І — Й	15
§ 13. Чергування З — ІЗ — ЗІ(ЗО)	16
Приголосні	17
§ 14. Літера Г	17
§ 15. Літера Г'	17
Позначення м'якості приголосних	17
§ 16. Коли пишеться Ь	17
§ 17. Коли Ь не пишеться	18
Зміни приголосних при збігу їх	19
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	19
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	20
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	20
-ЧН-, -ШН-	20
Спрощення груп приголосних	21

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	21
-З(К)Н-, -С(К)Н-	21
С(Л)Н-	21
Подвоєння та подовження приголосних	21
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх	21
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	22
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	22
Правопис префіксів	23
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-)	23
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	24
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	24
Правопис суфіксів	24
Іменникові суфікси	24
§ 22. -ИК-, -НИК та ін.	24
-ИВ(О)	24
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	25
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	25
-ИННЯ, -ІННЯ та ін.	25
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	25
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(А) [-ЕЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.	25
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	25
-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	26
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	26
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	26
-ОК	26
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	26
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	27
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ)	27
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	27
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	27
-ИН, -ІН	27
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	28
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	28
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	28
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	28
Дієслівні суфікси	29
§ 24. -УВА-(ЮВА-), -ОВА-	29
-ОВУВА-	29
-ІР- (-ІР-)	29
Правопис складних слів	29
Загальні правила правопису складних слів	29
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є)	29
Складні слова без сполучного звука	30
§ 26. Складні іменники	31
§ 27. Прикладки	33
§ 28. Складні числівники та займенники	34
§ 29. Складні прикметники	34

§ 29. Складні прикметники	34
§ 30. Прислівники	37
§ 31. Прийменники	40
§ 32. Сполучники	41
§ 33. Частки	42

Вживання великої літери (букви) 45

§ 34. Велика літера на початку речення	45
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	46
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	46
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	47
§ 38. Велика літера у власних назвах	48
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	57
§ 40. Графічні скорочення	57

Правила переносу 58

§ 41. Орфографічні правила переносу	58
§ 42. Технічні правила переносу	59

Знак наголосу 59

§ 43.	59
---------------	----

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник 60

§ 44. Поділ на відміни	60
§ 45. Поділ на групи	60
§ 46. Зразки відмінювання іменників	63

Уваги до правопису окремих відмінків 65

I відміна 65

§ 47.	65
---------------	----

A. Однина 65

Б. Множина 66

II відміна 68

A. Однина 68

§ 48. Родовий відмінок	68
----------------------------------	----

§ 49. Давальний відмінок	71
------------------------------------	----

§ 50. Знахідний відмінок	72
------------------------------------	----

§ 51. Орудний відмінок	72
----------------------------------	----

§ 52. Місцевий відмінок	73
-----------------------------------	----

§ 53. Кличний відмінок	74
----------------------------------	----

Б. Множина 75

§ 54. Називний відмінок	75
-----------------------------------	----

§ 55. Родовий відмінок	75
----------------------------------	----

§ 56. Давальний відмінок	76
------------------------------------	----

§ 57. Знахідний відмінок	76
------------------------------------	----

§ 58. Орудний відмінок	76
----------------------------------	----

§ 59. Місцевий відмінок	77
-----------------------------------	----

§ 60. Кличний відмінок	77
----------------------------------	----

III відміна 77

§ 61. Однина	77
------------------------	----

§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	78
IV відміна	78
§ 64. Однина	78
§ 65. Множина	78
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	79
Прикметник	80
§ 67. Тверда група прикметників	81
М'яка група прикметників	81
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	82
§ 69. Ступенювання прикметників	83
Числівник	84
Кількісні числівники	84
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	84
Порядкові числівники	85
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	85
Дробові числівники	86
§ 72. Відмінювання дробових числівників	86
Займенник	86
§ 73. Особові займенники	86
Відмінювання особових займенників	86
§ 74. Зворотний займенник	87
Відмінювання зворотного займенника	87
§ 75. Присвійні займенники	87
Відмінювання присвійних займенників	87
§ 76. Вказівні займенники	87
Відмінювання вказівних займенників	87
§ 77. Питальні займенники	88
Відмінювання питальних займенників	88
§ 78. Означальні займенники	88
Відмінювання означальних займенників	88
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	89
Відмінювання складних займенників	89
Дієслово	89
§ 80. Дійсний спосіб	89
Теперішній час	89
Поділ дієслів на дієвідмини	90
Друга дієвідміна	90
Перша дієвідміна	90
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	92
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТІ й под.), БУТИ	93
Майбутній час	93
Минулий і давноминулий час	94
§ 81. Наказовий спосіб	94
§ 82. Умовний спосіб	95
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	96
§ 84. Дієприкметник	96

Дієприкметники активного стану	96
Дієприкметники пасивного стану	96
§ 85. Дієприслівник	97

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні	98
§ 86. L	98
§ 87. G, H	98
§ 88. F, PH, TH	98
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	99
Передача звуку j та голосних	99
§ 90. J	99
§ 91. E, O, EU	102
Групи приголосних з голосними	102
§ 92. Апостроф	102
§ 93. Ъ	102
§ 94. Дифтонги AU, OU	103
§ 95. Німецький дифтонг EI	103
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR	103
Відмінювання слів іншомовного походження	104
§ 100.	104

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища	105
§ 102. Відмінювання прізвищ	105
§ 103. Відмінювання імен	107
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ	110
§ 105. Неслов'янські прізвища	113
Складні і складені особові імена та прізвища й похідні від них прикметники	113
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська)	113
§ 107. Похідні прикметники	115
Географічні назви	115
§ 108. Українські географічні назви	115
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн	116
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	118
§ 111. Іншомовні географічні назви	119
§ 112. Відмінювання географічних назв	119
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	121
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	121
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ), -ІВСЬК(ИЙ)	121
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв	122
Написання окремо	122
Написання разом	123
Написання через дефіс	124

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка	126
§ 116. Знак питання	127
§ 117. Знак оклику	128
§ 118. Кома	129
Кома в простому реченні	129
Кома в складному реченні	139
§ 119. Крапка з комою	142
§ 120. Двокрапка	144
§ 121. Тире	145
§ 122. Крапки	149
§ 123. Дужки	150
§ 124. Лапки	151
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	153
Показчик	157

Київ, видавництво «Наукова думка»

*Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України
та Інституту української мови АН України*

Оправа художника Г. А. Клещара

Здано до набору 08.07.92. Підп. до друку 21.10.92. Формат 84×108/32. Папір газетний.
Літ. гарн. Друк. високий. Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбо-відб. 12,6. Обл.-вид. арк. 15,93.
Тираж 120 000 пр. Зам. 2-341.

Видавництво «Наукова думка». 252601 Київ 4, вул. Терещенківська, 3.

Оригінал-макет підготовлено у видавництві «Наукова думка»,
252601 Київ 4, вул. Терещенківська, 3.

Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе, 310057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

У45   Український правопис/АН України, Ін-т мовознав-
ства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови —
4-те вид., випр. й доп.— К.: Наук. думка, 1993.— 240 с.
ISBN 5-12-003832-8 (в опр.)

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в родовому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови.

Для нотаток

